

Horváth Péter

Pártok és koalíciók

A sorozat szerkesztői

Paksy Máté
Tattay Szilárd

Horváth Péter

Pártok és koalíciók

KORMÁNYALKÍTÁS
MAGYARORSZÁGON,
1990–2014

Gondolat Kiadó
Budapest, 2014

A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

© Horváth Péter, 2014

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

*www.gondolatkialdo.hu
gondolatkialdo.blog.hu
facebook.com/gondolatkialdo
twitter.com/gondolatkialdo*

A kiadásért felel Bácskai István
Szöveggondozó Simon Adri
A borítón látható fotót Verőcei Gábor készítette
Borítóterv Pintér László
Tördelő Lipót Éva
Nyomta és kötötte Rolling-Site Nyomda

ISBN 978 963 693 546 7
ISSN 2064-7107

Jézusnak

Tartalom

Köszönetnyilvánítás	11
Bevezetés	13
1. A kutatási probléma	13
2. A vizsgálódás köre és módszere	15
3. A könyv felépítése	19
I. Szakirodalmi áttekintés	21
Bevezetés	21
1. A klasszikus vita: hivatal kontra policy	22
1.1. A hivatal	22
1.2. A program	28
2. Az újabb magyarázatok	34
2.1. Az intézmények szerepe	34
2.2. Többdimenziós és konfiguratív modellek	42
2.3. Aktororientált és alkuelmélet	53
2.4. A multimotivációs elmélet	55
3. Az első negyven év értékelése, és új kutatási irányok megfogalmazása	57
4. A 2000-es évek: a többváltozós statisztika dominanciája	61
4.1. Neoinstitucionalista kitérő	61

4.2. A kormányalakítás folyamata	66
4.2.1. A kormányalakítás két szakasza	66
4.2.2. Az államfő szerepe	72
4.3. A policy újrafelfedezése	77
5. A hazai szakirodalom	79
5.1. Elméleti recepció	79
5.2. Empirikus elemzések	81
5.3. Egyéb munkák a koalíciókról	86
6. A szakirodalom értékelése	89
6.1. Eredmények	89
6.2. Kritika	91
 II. A pártok programtávolsága	 98
Bevezetés	98
1.1. Hipotézisek	99
1.2. Az adatok forrása	104
1.3. Elemzési technika	105
2. Adatelemzés	106
2.1. 1990	106
2.2. 1994	122
2.3. 1998	131
2.4. 2002	145
3. Összefoglalás és következtetés	153
 III. A választói akarat	 156
Bevezetés	156
1.1. Hipotézisek	160
1.2. Az adatok forrása	161
1.3. Elemzési technika	161
2. Adatelemzés	164
2.1. Másodlagos preferenciák	164
2.2. Szimpátia- és közelségjelzők	169
2.3. Koalíciós preferenciák	172

2.4. Diszpreferenciák	177
2.5. Támogatottsági profil	180
2.6. Politikai forgatókönyvek	184
3. Összefoglalás és következtetés	189

IV. Az intézményi környezet: a kormányalakítási szabályok és az államfő	191
Bevezetés	191
1. A kormányalakítás eljárási szabályai	192
2. A kormányalakítás politikai folyamata	198
2.1. A formateur párt kiemelkedése	201
2.1.1. A legtöbb mandátum elve (1990–1994)	203
2.1.2. Az abszolút/minősített többség vezető pártja (1998–2014)	207
2.2. A formateur kiválasztása	210
2.2.1. Boross Péter (1993)	212
2.2.2. Horn Gyula (1994)	213
2.2.3. Gyurcsány Ferenc (2004)	215
2.2.4. Egy deviáns eset: Bajnai Gordon kisebbségi kormánya (2009)	217
3. Összefoglalás és következtetés	221

V. Konklúzió és egy tentatív magyarázat	225
1. Konklúzió	225
2. Egy tentatív magyarázat	226
2.1. A politikusi autonómia	227
2.2. A politikusi percepció	234

Felhasznált szakirodalom	239
---------------------------------	-----

MELLÉKLETEK

I. melléklet	261
I/A. Adatkiválasztási eljárás a II. fejezethez	261
I/B. A választási programok változói, 1990–2002	263
I/C. A választási programok politikai hangsúlyai, 1990–2002	269
I/D. A pártok a bal-jobb skálán, 2014. Szakértői becslés felmérés	278
II. melléklet	281
Megjegyzések a III. fejezet táblázataihoz	281
 Ábrák és táblázatok jegyzéke	287
Tárgymutató	291
Névmutató	297

Köszönetnyilvánítás

Ez a könyv a „Kormányalakítás és koalíciós pártösszetétel Magyarországon, 1990–2010” című doktori értekezésem alapul, amelyet 2014-ben védtem meg az ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Iskolában.

Az értekezést nem tudtam volna megírni sok más ember támogatása nélkül.

Legelőször is szüleimnek köszönöm, hogy hosszú éveken át újra és újra biztosították az anyagi hátterét annak, hogy a disszertáció írásával tudjak foglalkozni, s ezt akkor is megtették, amikor nem haladtam a munkával. Ezt nem tudom eléggé értékelni és megköszönni.

Szeretném a köszönetemet kifejezni az ELTE ÁJK Politológia Tanszékének (azóta: Politikatudományi Intézet) oktatóinak és adminisztratív munkatársainak, mert itt kaptam a politológia alapképzést és a doktori képzést. Ők azok, akik a pályámon elindítottak, támogattak, és akiknek szakmailag nagyon sokat köszönhetek.

Külön szeretném megköszönni Körösi András témavezetőmnek a dolgozat elkészítéséhez nyújtott szakmai segítséget, valamint a türelmet és bizalmat, amellyel lassan születő disszertációm elkészülését támogatta.

Nem tudok elég hálás lenni Frivaldszky Jánosnak, aki 2010 februárjától két éven át, minden héten hétfőtől péntekig, szó szerint minden egyes nap elolvasta a neki e-mailben küldött „progress report”-omat, hogy aznap mennyit haladtam a dolgozattal, és biztatott, dicsért, ötleteivel és meglátásaival segített

túllépni a dolgozatírás nehézségein, valamint kitartásra és önfegyelemre nevelt.

A dolgozat tézisei megvitatásra kerültek az MTA TK PTI Demokrácia- és Politikaelmélet Osztályának értekezletén. Köszönöm a tézisekhez fűzött megjegyzéseit Balázs Zoltánnak, Bayer Józsefnek, Brunczel Balázsnak, Körösényi Andrásnak, Soós Gábornak, Szigeti Péternek és Szűcs Zoltán Gábornak. Észrevételeik sokat segítettek, hogy a dolgozaton és a téziseken egyaránt javítsak.

Az értekezés munkahelyi vitája során munkámról írásban, illetve szóban véleményt mondott Balázs Zoltán, Boda Zsolt, Enyedi Zsolt, Frivaldszky János, Gajduschek György, Hajnal György, Ilonszki Gabriella, Kovács László Imre, Mándi Tibor, Róbert Péter, Soós Gábor, Sugatagi Gábor, Szűcs Zoltán Gábor, amit szintén köszönök. Köszönöm Arató Krisztinának, Pesti Sándornak és Török Gábornak, hogy időt szakítottak arra, hogy a fokozatszerzéshez szükséges doktori tantárgyakból leszigorlatoztassanak.

Köszönöm a dolgozat két hivatalos bírálójának, Kovács László Imrének és Soós Gábornak, hogy opponensi véleményükkel számos olyan kérdésre felhívták a figyelmemet, amelyet a jövőendő kutatás során hasznosíthatok. Szintén köszönöm Kovács Virágnak, hogy a bírálóbizottság tagjaként többoldalas írásos véleményt adott a munkámról, illetve a hasonló minőségben eljáró Csizmadia Ervinnek, aki további szakirodalmat ajánlott. Végül, de nem utolsósorban, köszönöm Bihari Mihálynak a munkahelyi vita vezetőjeként, illetve a bírálóbizottság elnökeként végzett munkáját.

Végül szeretném megköszönni a Gondolat Kiadó munkatársainak a kéziratom gondozását, valamint Paksy Máté és Tatay Szilárd sorozatszerkesztőnek, hogy jelen munkámat meghívták az általuk elindított és az NKA által támogatott „recta ratio” sorozatba.

Budapest, 2014. május 25.

Horváth Péter

Bevezetés

1. A kutatási probléma

A magyar politikusok 1990 óta a koalíciókötés és kormányalakítás utólagos igazolásában és legitimálásában, közfogyasztásra szánt érveikben talán a leggyakrabban arra hivatkoznak, hogy „az ország erre a koalícióra szavazott”, „a választók ezt a koalíciót akarták”. A másik gyakran hangoztatott érvük az elvi alapokon való együttműködés hangsúlyozása, hogy „mi csak a programok alapján vagyunk hajlandók együttműködni”. De vajon tényleg így van ez? Emellett minden kormányalakításkor megindul a találgatás a lehetséges forgatókönyvekről, és az államfő is a figyelem középpontjába kerül.

A kötet arra a kérdésre keresi a választ, hogy az 1990 és 2014 közötti időszakban milyen hatása van a kormányalakításra és a pártösszetételre a pártok programtávolságának, a választói akaratnak és az intézményi környezetnek (kormányalakítási szabályok, államfő). A programtávolsággal megkíséreltem bemutatni a pártok kampányban elfoglalt predispozícióit, a választói akarral a kormányalakítás társadalmi-választói kontextusát, az eljárási szabályok és az államfő szerepének vizsgálatával pedig az intézményi környezetet.

A programorientált elmélet a szereplők kölcsönös kompatibilitását, programközelségét állítja a középpontba, azon elfeltevés alapján, hogy könnyebb olyan pártoknak egymással koalíciót kötni, amelyek programja közelebb áll egymáshoz. A programorientált elméletet a következő hipotézisekkel tesz-

telem: a legfontosabb ügyek, kiegészítő profil, a csendestárs és a legkisebb rossz hipotézise.

A választói akaratral foglalkozó fejezet keretét az aggregatív demokráciaelmélet és a felelős pártkormányzat doktrínájának kiterjesztése adja. Ezek normatív előfeltevése szerint a választók policy-preferenciái és a kormánypolitika között kongruenciának kell fennállnia, és a kormánypolitikának rezponzívnak kell lennie a közpolitikai preferenciákra. Ezt az előfeltevést kiterjesztve én a személyi preferenciák és a pártösszetétel kongruenciájából, a választói preferenciák aggregálódásából indulok ki. Ezért azt vizsgálom, hogy érvényesül-e a választói akarat abban, hogy ki kormányoz, azaz a pártösszetétel és a kormányalakítás kérdésében aggregálódnak-e a különféle választói preferenciák.

Az intézményi környezet kapcsán bemutatom a kormányalakítás eljárási szabályait, majd politikai folyamatát. Ez utóbbiban létezik egy szelekciós szakasz, amikor az elismerési szabály révén a formateur párt kiemelkedik, illetve a formateur személye (a leendő miniszterelnök-jelölt) kiválasztódik. Ezen az értelmezési kereten belül mutatom be az államfő kormányalakításban játszott szerepét, amelynek szisztematikus leírására törekszem.

E három kérdéskör közül kettő két, jól azonosítható klaszszikus koalíciós elmélet tesztje is egyben. A pártok policy-pozícióinak elemzése a programorientált elmélet tesztjének tekinthető, az intézményi környezet vizsgálata pedig a hivatalorientált elméletnek. A választói akarat vizsgálata pedig alkalmas a politikusok közfogyasztásra szánt érveinek vizsgálatára.

2. A vizsgálódás köre és módszere

A könyv a koalíciós politika életciklusának négy fő szakasza, a megalakulás, a kormányzás, a megszűnés és a választás közül kizárólag az elsővel foglalkozik. A téma ma is a koalíciós kutatás homlokterében áll, a nemzetközi szakirodalom főáramához tartozik, amelyben továbbra is van egy „hollywoodi torzítás”, kitüntetett figyelem az „udvarlás és esküvő” iránt, hogy a kormányalakítás során „ki kié lesz”.¹

Magát a koalíciós alkut nem elemzem, hanem a koalíciókötés kimenetét, a pártösszetételt és a kormányalakítás parlamenti szakaszát próbálom magyarázni. Ezek önmagukban is vizsgálható kérdések, amelyekre adhatók az alktól független magyarázatok. Ezért kívül áll a könyv vizsgálódásának körén a koalíciós politika többi kérdése, mint például a koalíciós szerződés, a tárcaelosztás, a miniszterek kinevezése és felmentése, a koalíciós konfliktusok menedzselése, a koalíciós vagy a kisebbségi kormányzás problémája stb.

A kormányalakításra és a koalíciós pártösszetételre adható szinte végtelen számú magyarázat közül azokkal foglalkozom, amelyek a leginkább érdekeltek, illetve amelyek ma is klaszszikus kérdésnek számítanak a tudományterületen (programorientáltság, hivatalorientáltság). Számos más tényező hatását is vizsgálni lehetett volna, mint például a poszt-formációs döntési szabályok, a média, a különböző nyomásgyakorló és érdekcsoportok (közvéleményformálók, gazdasági szereplők, lobbik), vagy a gazdaság állapotának, a nemzetközi politikai környezetnek vagy a pártok mögötti háttéremberek és -csoportok (szellemi-értelmiségi holdudvar, finanszírozó gazdasági hátszín) szerepe. Elemezni lehetett volna a demokratikus

1. Wolfgang C. Müller, Torbjörn Bergman és Kaare Strøm: Coalition Theory and Cabinet Governance: An Introduction, in Kaare Strøm, Wolfgang C. Müller és Torbjörn Bergman (szerk.): *Cabinets and Coalition Bargaining: The Democratic Life Cycle in Western Europe*, Oxford, New York: Oxford University Press 2010. 30.

átmenet, a globalizáció, az európaizálódás, a gazdasági és pénzügyi válság hatását a kormányalakításra, vagy például a jó kormányzás vonatkozásait is. A sort még hosszasan folytathatnám, de e számtalan kérdést nem elemzem. Az olvasó ezeket itt nem fogja megtalálni, ezek a könyv tematikai határain kívül esnek.

Jóllehet a kötetben foglalkozom a programorientált és a hivatalorientált elmélettel, azonban munkám nem a koalíciós elméletek tesztelését célozza, nem a koalíciós elméletek fejlesztéséhez akarok hozzájárulni. Az alacsony esetszám miatt ez amúgy is problematikus lenne, inkább azt vizsgálom, hogy az általam kiválasztott tényezők mennyiben magyarázzák az 1990 és 2014 közötti kormányokat. A könyv tehát egy országtanulmány, amelyben kizárólag a magyar esetet szeretném megérteni, és munkámat az implicit összehasonlítás jellemzi.² Nem végzek Nyugat-Európával és a posztkommunista régióval való szisztematikus, kontrollált nemzetközi összehasonlítást, a kötet ilyen értelemben nem összehasonlító munka. Mindamellet megpróbálok kapcsolatot teremteni a politikatudomány más területeivel is. A formateur kiválasztását a pártkutatástól átvett, a pártszervezet három arcát megkülönböztető tipológia alapján kísérlem meg bemutatni,³ míg a választói akarattal foglalkozó fejezetben a szavazóimogatartás-kutatások eredményeit használom fel.

Fontos módszertani döntésem, hogy nem a matematikailag lehetséges, hanem kizárólag a politikailag lehetséges koalíciós alternatívák érdekelnek. Ezért alkalmazom a magyar kormányalakítást strukturáló két intézményi tényezőt, a pozitív

2. Paul Pennings, Hans Keman és Jan Kleinnijenhuis: *Doing Research in Political Science: An Introduction to Comparative Methods and Statistics*, London: Sage 1999. 31.

3. Richard S. Katz és Peter Mair: The Evolution of Party Organizations in Europe: The Three Faces of Party Organization, *American Review of Politics* 14 (1993) 4. 593–617.

beiktatási szavazás által igényelt abszolút többségi elvet, illetve a formateur pártot kijelölő elismerési szabályt.

Jelen kötet nem jogi, szociológiai vagy általános társadalomtudományi, hanem kifejezetten politikatudományi munka, amely a nemzetközi politikatudomány fogalmi apparátusára és megközelítésmódjára támaszkodik, és amely az analitikus megközelítésmód jegyében íródott.

A könyvnek nem egyetlen átfogó elméleti kerete van, hanem mindegyik fejezet önálló értelmezési kerettel rendelkezik. Mivel mindegyik fejezetnek más a tárgya, ezért nem egyetlen, kvantitatív vagy kvalitatív kutatási technikát használunk, hanem ez a fejezet tárgyhöz igazodik.

Munkám tárgyát kizárólag a végrehajtási koalíció képezi, amely a kabinetben a képviselő személyeken keresztül szavazati joggal rendelkező pártok szövetségét jelenti. Ezért azt a pártot tekintem koalíciós pártnak, amely a kabinetben a minisztere révén szavazati joggal bír. Azt a pártot, amelynek nincs szavazati joga, de a parlamentben a kormány mellett szavaz, külső támogató pártnak hívom.⁴

A szakirodalom akkor beszél új kabinetről, ha megváltozik 1. a kabinettagsággal rendelkező pártok köre, vagy 2. a miniszterelnök személye, vagy 3. ha általános választások után új kormány alakul.⁵ E definíció alapján 1990 és 2014 között az alábbi kabinetek működtek hazánkban (1. táblázat).

4. Wolfgang C. Müller és Kaare Strøm (szerk.): *Coalition Governments in Western Europe*, New York: Oxford University Press 2003. Mauro Calise és Theodore J. Lowi: *Hyperpolitics: An Interactive Dictionary of Political Science Concepts*, Chicago, London: University of Chicago Press 2010. [www.hyperpolitics.net]

5. Wolfgang C. Müller és Kaare Strøm (szerk.): *Coalition Governments in Western Europe*. 12.

1. táblázat. Kabinetek Magyarországon, 1990–2014

Kabinet	Megbízatás kezdeté	Megbízatás vége	Pártösszetétel	Kabinet mérete	Megalakulás mechanizmusa	Megszűnés mechanizmusa
Antall 1	1990.05.23.	1992.02.21.	MDF–FKGP–KDNP	fölös többségű	1	5
Antall 2	1992.02.21.	1993.12.12.	MDF–Kisgazda 36-ok–KDNP	fölös többségű	4	3
Boross	1993.12.21.	1994.06.28.	MDF–Kisgazda 36-ok–KDNP	minimális többségű	2	1
Hom	1994.07.15.	1998.06.18.	MSZP–SZDSZ	minősített többségű	1	1
Orbán 1	1998.07.06.	2001.05.05.	Fidesz–FKGP–MDF	fölös többségű	1	5
Orbán 2	2001.05.05.	2002.05.15.	Fidesz–MDF–KPE–FKDSZ	minimális többségű	4	1
Medgyessy	2002.05.27.	2004.09.24.	MSZP–SZDSZ	minimális többségű	1	2
Gyurcsány 1	2004.09.29.	2006.05.16.	MSZP–SZDSZ	minimális többségű	2	1
Gyurcsány 2	2006.06.09.	2008.04.30.	MSZP–SZDSZ	minimális többségű	1	5
Gyurcsány 3	2008.04.30.	2009.04.14.	MSZP	egypárti kisebbségi	4	4
Bajnai	2009.04.14.	2010.05.14.	MSZP	egypárti kisebbségi	3	1
Orbán 3	2010.05.29.	2014.05.06.	Fidesz–KDNP	minősített többségű	1	1
Orbán 4	2014.05.10.	–	Fidesz–KDNP	minősített többségű	1	–

Forrás: www.parlament.hu és saját gyűjtés.

Megjegyzés: KPE = Kisgazda Polgári Egyesület; FKDSZ = Független Kisgazdák Demokratikus Szövetsége.

Megalakulás mechanizmusa: 1 = választás utáni beiktatási szavazás; 2 = ciklus közbeni beiktatási szavazás; 3 = konstruktív bizalmatlansági indítvány; 4 = nem alakult új kormány. Megszűnés mechanizmusa: 1 = rendes választás; 2 = kormányfő lemondása; 3 = kormányfő halála; 4 = konstruktív bizalmatlansági indítvány; 5 = koalíciós összetétel megváltozása; 6 = váltás koalícióról egypárti kabinetre.

Az FKGP 1992. februárban kivált a koalícióból, és ezzel egyidejűleg Torgyán-párti kiscgazdákra és az ún. Kiscgazda 36-okra vált ketté. Az előbbiek ellenzékbe mentek, míg az utóbbiak továbbra is támogatták a kormányt. A kabinet korábbi FKGP-s tagjai a Kiscgazda 36-okhoz csatlakoztak, így 1992 elejétől Antall 2. kormányról beszélhetünk. 2001. májustól szintén új kabinet jött létre (Orbán 2), mert a kiscgazda kormánytagok mögül kivonult az őket delegáló párt. Az FKGP-ben a május 5-i nagyválasztmányi ülés után pártszakadás történt, és a három kiscgazda miniszter (Szabó János, Túri-Kovács Béla, Vonza András) a Kiscgazda Polgári Egyesülethez, illetve a Független Kiscgazdák Demokratikus Szövetségéhez csatlakozott.⁶ 2008-ban jött létre a Gyurcsány 3. kabinet, mert az SZDSZ április 30-tól kilépett a koalícióból. A kormány megbízatása azonban nem szűnt meg, nem alakult új kormány, hanem az MSZP egypárti kabinetje kisebbségben kormányozott tovább az SZDSZ külső támogatásával. A könyvben csak azokat a kabineteket elemzem, amikor közjogi értelemben is új kormány alakult, így e három kabinettel nem foglalkozom.

3. A könyv felépítése

Az I. fejezetben a szakirodalmi áttekintés olvasható, amelyben bemutatom a koalíciós kutatás nemzetközi és hazai szakirodalmát, és azt, hogy a tudományterület miként közelíti meg a koalíciós pártösszetétel, a kormányalakítás és a kormánytípus kérdését. A II. fejezetben a pártok programtávolságával foglalkozom, és a koalíciós összetételt a választási programok alapján vizsgálom. A koalíciós kutatásnak azt a klasszikus kérdését elemzem, hogy a programoknak milyen szerepe van a koalí-

6. Benkő Péter: A Független Kiscgazdapárt, in Kurtán Sándor, Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve 2001-ről*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány 2002. 212–225.

ciós összetételben, a policy-pozíciók mennyire sikeresen jelzik előre az egyes pártok kormányzati részvételét és a koalíció egészének pártösszetételét. A III. fejezetben a választói akarat érvényesülését vizsgálom, hogy a pártösszetételben és a ciklus közbeni kormányalakítási forgatókönyvekben a politikusok mennyire veszik figyelembe a választói preferenciákat. Az intézményi környezettel foglalkozó IV. fejezetben a kormányalakítási szabályok és az államfő szerepét vizsgálom, és többek között azt is bemutatom, hogy mi tette lehetővé a 2009-es kisebbségi kormány megalakulását. A könyv záró, V. fejezetében a kutatási eredmények alapján levonom a következtetést a vizsgált elméletekre vonatkozóan. Mivel ezek egyike sem ad kielégítő választ a kormányalakítás kérdésére, munkámat egy tentatív magyarázattal zárom, amely a politikusi autonómiát és percepciót helyezi a középpontba, s amely további kutatások kiindulópontja lehet.

A koalíciós kutatás az 1960-as években indult el, és azóta is a nemzetközi politikatudomány egyik legdinamikusabban fejlődő alterülete. Megkísérli állandóan megújítani elméleti alapjait, elemzési technikáját, és egyre szélesebb adatbázison dolgozik. Ezzel szemben a magyar politikatudomány kevésbé vizsgálja a koalíciós politikát, nem folynak erre irányuló kutatások, ami elsősorban nyilván a kutatói érdeklődés hiányával magyarázható. Ez azért érdekes, mert a végrehajtó hatalmat hazánkban 2008-ig koalíciók formájában gyakorolták, és a 2008 és 2010 közötti egypárti kisebbségi kormányokat is jól tudja magyarázni a tudományterület.

Munkámmal ezt a hiányt próbálom meg némileg pótolni, és szisztematikusan – jóllehet minden bizonnyal nem kimerítően – vizsgálni e meglehetősen feltáratlan területet. A könyv az egyik első, még ha kis lépés is lehet e téren.

I. Szakirodalmi áttekintés

Bevezetés

A fejezetben áttekintem a koalíciós kutatás nemzetközi és hazai szakirodalmát. Ennek során könyvem szűkebb témájára, a koalíciós pártösszetétel (*coalition composition*), a kormányalakítás (*government formation*), illetve részben a kormánytípus (*government/cabinet type*) kérdésre koncentrálok. Az áttekintés során bemutatom, hogy ezekre milyen magyarázatok születtek a kutatások kezdetétől napjainkig, és a legfrissebb mértékadó munkákat is áttekintem.

A szakirodalmi áttekintés hat főbb pontból áll.¹ Először bemutatom a koalíciós kutatás 1960-as években indult klasszikus korszakát, amikor két fő rivális magyarázat, a méretalapú hivatalorientált magyarázat és a programorientált megközelítés vitája határozta meg a területet. Ezt követően áttekintem az

1. Az első három pont szerkezeti felépítését és megállapításait innét vettem át: Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research: Critical Appraisals and Alternative Avenues*. Position paper for the workshop „Government Formation. A Theoretically Informed Inductive Approach” directed by L. De Winter and R. B. Andeweg during the Joint Sessions of Workshops of the European Consortium for Political Research, Torino, March 22–28, 2002. [www.essex.ac.uk/ECPR/events/jointsessions/paperarchive/turin/ws17/dewinterAndeweg.pdf]

1980-as években született újabb magyarázatokat, s itt az intézményi környezet magyarázó erejét, a többdimenziós és konfiguratív modelleket, az aktororientált és alkuelméletet, valamint a multimotivációs elméletet tárgyalom. A koalíciós kutatás fejlődése és belső érettsége az 1990-es évek végén ért arra a pontra, amely lehetővé és szükségessé tette a terület eredményeinek áttekintését. A fejezet harmadik pontjában bemutatom ezt az összegzést, amely értékelte az első negyven évet, és újabb kutatási irányokat fogalmazott meg a tudományterület számára. A negyedik pontban a többváltozós statisztika 2000-es évektől kibontakozó, mindent átható dominanciáját állítom a középpontba, amely ma teljesen uralja a koalíciós kutatást. Ennek kapcsán azonosítok egy sikertelen fordulatot, egy rövid neoinstitucionalista kitérőt, amelyet új kutatási irányként fogalmaztak meg, de amely nem bizonyult tartósnak, mert a fő kutatási kérdések, a kormányalakítás egészének, és az újra felfedezett policy magyarázatában maga alá gyűrte a többváltozós statisztika. A fejezet ötödik pontjában bemutatom a koalíciós kutatás hazai szakirodalmát (elméleti recepció, empirikus elemzések, egyéb munkák). Végül a fejezet utolsó, hatodik pontjában értékelem a szakirodalmat, amely során bemutatom az eredményeket, illetve megfogalmazom a kritikámat.

1. A klasszikus vita: hivatal kontra policy

1.1. A hivatal

A koalíciós pártösszetétel magyarázata – csakúgy, mint a koalíciós kutatás egész területe – a közgazdaságtan játékelméletében gyökerezik, amelynek egyik úttörője a Von Neumann és Morgenstern szerzőpáros volt. Ők a három- és n -személyes, zérusösszegű kooperatív játékok elméletében fogalmazták meg a koalíciók kialakulását: egy játszmában egy harmadik játékos megjelenésével koalíció jön létre, mégpedig minimális

többségű, azaz amelyben a többség szempontjából egyik résztvevő sem felesleges.²

A játékelmélet alapját adó racionális döntések elmélete és a módszertani individualizmus alapján a szakirodalomnak a koalíciós politikára vonatkozó fő előfeltevései a következők. 1. A koalíciós politika stratégiai jellegű, amely a politikai szereplők motivált cselekedeteiben nyilvánul meg, és e magatartás valamilyen alapvető célra irányul, állandó törekvésből fakad. Céljaik elérése során a politikai szereplők megpróbálják racionálisan anticipálni a többi résztvevő magatartását, akikkel interakcióba lépnek. 2. A koalíciós politika pártok közötti játszmaként értelmezhető, amelynek főszereplői a pártvezetők, ők határozzák meg, hogy miről szól a játszma, ők definiálják annak tartalmát. Ennek következtében a szakirodalom fő feltevése kezdetben az volt, hogy a pártok egységes szereplők, és csak később mozdult el abba az irányba, hogy nem korporatív cselekvők. 3. A koalíciós politikát az anticipáció irányítja. Mivel a pártok stratégiai szereplők, egyik lépés sem érthető meg a koalíciós politika többi cselekményétől elkülönítve, legyen az múltbeli vagy jövőre vonatkozó. 4. A koalíciós politika intézményileg kondicionált, nem érthető meg az intézményi környezet azon szabályok nélkül, amelyek alapján a játszmákat játsszák. Ez az 1980-as évek fejleménye, amikor a korai elméletek intézménymentes megközelítésével szembeni kritika hatására az intézményi kontextust is beemelték az elemzésbe. Az intézmények egy része exogén jellegű, amelyeket a szereplők rövid távon nem tudnak megváltoztatni (pl. az alkotmányos kormányzati rendszer), míg a másik része endogén természetű, azaz olyan szabályok, amelyeket gyakran pont maguk a pártok állítanak fel a koalíciós játszma során adódó problémák kezelésére.³

2. John Von Neumann és Oskar Morgenstern: *Theory of Games and Economic Behavior*, Princeton: Princeton University Press 1990 [1944].

3. Wolfgang C. Müller és Kaare Strøm: *Coalition Governance in Western Europe: An Introduction*, in uő (szerk.): *Coalition Governments in Western Europe*, New York: Oxford University Press 2003. 4–5.

Jóllehet, Neumann és Morgenstern jelzi a koalíciók politikára alkalmazásának lehetőségét, azonban a szakszervezeteken, a fogyasztói szervezeteken és az ipari kartelleken túl a politikai pártokat és a kormányt e vonatkozásban nem említi meg.⁴

Elméletüket explicite a pártokra talán Riker alkalmazta először,⁵ az ő nyomán született meg a „méret-iskola”, a koalíciók hivatalorientált magyarázata, amely a racionális döntések elméletéből kiindulva a következő előfeltevéseket osztotta. A pártok racionális szereplők, amelyek kormányzati hivatalban kifejezett haszonmaximalizálásra törekednek, egységesek, és tökéletesen informáltak a többi játékos lépéseinek következményeiről. A koalíciós játék konstans összegű, fix ára van, a kormány ellenőrzéséből eredő jutalmak (hivatali pozíció) és a többségi koalíció értéke nem nő új tag belépésével. A méret-iskola fő kutatási kérdése az volt, hogy megpróbálta megjósolni, hogy egy többpártrendszerben milyen koalíció alakul kisebbségi szituációban, azaz ha egyik párt sem szerez mandátum-többséget. A hivatalorientált elméletek a koalíciós alkuban az elosztható javak (hivatali pozíciók) korlátozott mennyisége miatt kizárólag a méretet tekintették a játék kimenete egyetlen determinánsának.⁶ E feltevések alapján a következő klasszikus méretalapú magyarázatok születtek:

TÖBBSÉGI KOALÍCIÓ • Ez a hivatalorientált hipotézis alapese, amely azt feltételezi, hogy kisebbségi szituációban csak többségi kormány alakul. Mivel a koalíciós alku során szerezhető egyetlen jutalom a hivatal, ezért a parlamenti mandátumtöbbséggel rendelkező ellenzék fogalmi ellentmondás,

4. John Von Neumann és Oskar Morgenstern: *Theory of Games and Economic Behavior*. 15.

5. William H. Riker: *The Theory of Political Coalitions*, New Haven: Yale University Press 1962.

6. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 4–5.

mert ez sosem tolerálna olyan kisebbségi kormányt, amely kizárja a hivatali pozíciókból. Emögött az az implicit feltételezés áll, hogy a parlamenti kormányzat lényege az, hogy ha egy kormánynak nincsen mandátumtöbbsége, akkor az ellenzék akkor buktathatja meg, amikor akarja.⁷

MINIMÁLIS TÖBBSÉGI KOALÍCIÓ • Riker szerint minimális többségű koalíciók alakulnak, és nem nagyobbak: „Az n -személyes, zérusösszegű, mellékfizetséggel (*side-payment*) járó játzmákhhoz hasonló társadalmi szituációkban a szereplők pont akkor koalíciót kötnek, amekkora véleményük szerint biztosítani fogja a győzelmet, és nem nagyobbat.”⁸ Az a minimális többségű koalíció, amelyből ha valamelyik tagját kivonjuk, akkor vesztes vagy egy alternatív többséget blokkoló koalícióvá válik. Downs⁹ szavazatmaximalizálási előfeltevésével szemben ugyanis a pártok csak addig a pontig maximalizálnak, amíg – a tökéletes informáltságot feltételezve – szubjektíve nem bizonyosak a győzelemben (kormányalakítás), majd ezen a ponton túl már minimalizálják a koalíciós méretet. Ennek oka, hogy az informáltság mellett a játék zérusösszegű előfeltevése is érvényesül, azaz amennyit a nyertes nyer, a vesztes pont ugyanannyit veszít. A választási győzelem, pl. a pénzzel szemben, jellegénél fogva oszthatatlan jutalom, ezért – a zérusösszegű feltételt alkalmazva – ha valaki nyer, a többiek veszítenek.¹⁰

Rikert követve a koalíciós kutatás a hivatalorientált megközelítés mentén bontakozott ki, és e magyarázat olyan nagyhatású volt, hogy annak ellenére, hogy az elmúlt ötven évben jó néhány alternatív és sokkal komplexebb magyarázat is született, a koalíciós irodalom ma sem mellőzi a méret-elvet.

7. Uo. 5.

8. William H. Riker: *The Theory of Political Coalitions*. 32–33.

9. Anthony Downs: *An Economic Theory of Democracy*, New York: Harper Collins 1957.

10. William H. Riker: *The Theory of Political Coalitions*. 28–46.

A magyarázó erejét mi sem igazolja jobban, hogy szinte Rikerrel egy időben megjelent az elv finomítása, a minimális mandátumú és minimális pártszámú koalíció elve.

MINIMÁLIS MANDÁTUMSZÁMÚ TÖBBSÉG • A többségi elv egyik korlátozott alkalmazása a minimális mandátumszám, amely szerint a pártok olyan kombinációjából alakul koalíció, amely a legkisebb mértékben haladja meg az ötven százalék plusz egy mandátumot.¹¹ Ez egyrészt abból a megszorító előfeltevésből indul ki, hogy a koalíciós partnerek a koalíció erőforrásához való hozzájárulásukkal arányos kifizetést követelnek a koalíció javaiból. A másik feltevés az, hogy ha egy pártnak olyan alternatív koalíciós stratégiák között kell választania, ahol a koalíció összes kifizetése konstans, akkor úgy próbálja a kifizetéseit maximalizálni, hogy maximalizálja az erőforrásainak a koalíció összerőforrásához viszonyított arányát. Mivel bármelyik koalícióhoz is csatlakozik, a saját erőforrása változatlan marad, ezért annál nagyobb lesz a részesedése, minél kisebb a koalíció összes erőforrása. Azaz ha az összes kifizetés konstans, a párt a „legolcsóbb többségi koalíciót fogja előnyben részesíteni”.¹²

MINIMÁLIS PÁRTSZÁMÚ TÖBBSÉG • E feltevés szerint a minimális többségi koalíciók közül olyan alakul, amely a lehető legkevesebb számú pártot tartalmazza. Ez a japán politikát vizsgáló Leiserson¹³ alkuajánlat-tételén alapul (*bargaining proposition*), amely nem a kifizetés nagyságát helyezi az elemzés

11. William A. Gamson: A Theory of Coalition Formation, *American Sociological Review* 26 (1961) 3. 373–382.

12. William A. Gamson: A Theory of Coalition Formation. 376. Idézi Eric C. Browne: *Coalition Theories: A Logical and Empirical Critique*, Beverly Hills, California: Sage 1973. 17.

13. Michael Leiserson: Factions and Coalitions in One-Party Japan: An Interpretation Based on the Theory of Games, *American Political Science Review* 62 (1968) 3. 770–787.

középpontjába, hanem a koalíciós alku folyamatát. Úgy véli, hogy kevesebb párttal könnyebb koalíciós tárgyalást folytatni és alkut kötni, illetve az ilyen koalíciót egyben tartani.¹⁴

A méretelven alapuló koalíciós elméletek a tesztelés során nem jól teljesítettek.¹⁵ Egyrészt nagyszámú lehetséges kimenetelt jeleztek előre, és alacsony volt a jóslási siker aránya a ténylegesen megalakult történeti koalíciók körében, amelyek közül nagyon sok nem felelt meg a méretelvnek. Browne az 1945 és 1970 közötti nyugat-európai koalíciókon tesztelte ezeket, és arra jutott, hogy „az adatok egyértelműen azt mutatják, hogy egyik elmélet sem teszi lehetővé, hogy valamilyenre nagy biztonsággal diszkrét eredményeket jelezhessünk előre”.¹⁶ A kudarc oka az volt, hogy a tisztán hivatalorientált elméletek csupán a szereplők számát és súlyát vették figyelembe, és ennek alapján kizárták az elemzésből azokat a koalíciókat, amelyek nem minimális többségiek voltak. Ezért annak érdekében, hogy az elméletek prediktív erejét növeljék, a szereplők kölcsönös kompatibilitása felé kezdtek el tájékozódni, és a méret-elv mellé, a minimális többség megtartásával, további korlátként bevezették a policy-közelséget mint előfeltételt. Ezzel kialakult a kutatás másik nagy irányzata, a programorientált koalíciós elméleteké, amely a politikai szereplők fő motivációjának a policyt tekinti. Megjelent tehát a szereplők policy-preferenciája, a programközelség kérdése.¹⁷

14. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 5.

15. Eric C. Browne: *Coalition Theories: A Logical and Empirical Critique*, Beverly Hills, California: Sage 1973. Abram De Swaan: *Coalition Theories and Cabinet Formation*, Amsterdam: Elsevier 1973.

16. Eric C. Browne: *Coalition Theories: A Logical and Empirical Critique*. 17.

17. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 4–5.

1.2. A program

A programorientált elméletekben a szereplőket már nem kizárólag a súlyuk jellemzi, hanem a policypreferencia-térben elfoglalt helyük is. A feltevés szerint a programtérben minden szereplő helye kijelölhető a leginkább preferált policy-pozíciója alapján, s ez kifejezhető egyetlen számmal. Az első elméletek egydimenziós térből indultak ki, és a pozíciókat egyetlen bal-jobb kontinuumon határozták meg; kezdetben ordinális, majd később intervallumskálán helyezték el a pártokat. Emellett a policy-pozíciók kijelölése és a szereplők közötti kapcsolatok leírása érdekében – térbeli nyelvezetet használva – bevezették a „távolság” fogalmát („közelebb”, „távolabb”), amelyet átvitt értelemben „hasonlóság”, „jobban hasonlít” jelentéssel mind a mai napig alkalmaznak. A programorientált elméletek másik fogalmi újítása a koalíciók szélességének (*range of coalition*) bevezetése volt, amely a koalíció két szélső, egymástól legtávolabb elhelyezkedő tagja közötti távolságot jelenti.¹⁸ A kompatibilitási szempont alapján az alábbi koalíciós elméletek születtek:

MINIMÁLIS SZÉLESSÉGŰ KOALÍCIÓ • A minimális szélesség hipotézise szerint a pártok olyan koalícióban törekednek részt venni, amelyben minimális az ideológiai diverzitás, mert ez lehetővé teszi, hogy a leginkább közelítsenek a saját preferált policy-pozíciójukhoz. Ezért a minimális többségi koalíciók közül a két szélső tag közötti policy-távolságot illetően a legszorosabb minimális szélességű koalíció alakul. Ez a kimenetel úgy érhető el, hogy az egymáshoz legközelebb eső két párt protokoalíciót köt, amelyhez csatlakozik az újabb legközelebb fekvő párt, egészen addig, amíg a koalíció el nem éri a többséget.¹⁹

18. Abram De Swaan: *Coalition Theories and Cabinet Formation*.

19. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 6.

Minimális kapcsolt többségi koalíció • A kormányok szélességén alapuló elméletek közül talán a legnagyobb hatású Axelrod kapcsolt többségi elve, amely szerint minimális kapcsolt többségi koalíciók alakulnak. Ez abból a feltevésből indul ki, hogy minél kisebb érdekkonfliktus várható a leendő koalícióban, annál valószínűbb, hogy megalakul, illetve annál valószínűbb, hogy a működése is tartós lesz. A kapcsolttság azt jelenti, hogy a koalíció olyan pártokból áll, amelyek a policy-skálán szomszédosak egymással, tehát a formáció zárt, az ordinális skálán nincsen „hézag” a pártok között. Emellett fontos, hogy a koalíció továbbra is többségi, azaz képes a kormány számára a bizalmi szavazatot biztosítani, és továbbra is minimális, azaz egy párt kiválása esetén már nem kapcsolt és többségi. Így összességében minimális (szélességű) kapcsolt többségi koalícióról beszélhetünk.²⁰

Mindkét fenti megoldás a koalíciós alku zökkenőmentességét helyezi a középpontba: az alku tranzakciós költségei kisebbek olyan pártok esetén, amelyek között kevés az érdekkonfliktus. Azonban mind a két feltevést továbbra is a méret-elv dominálja, és a policy szerepe csupán másodlagos.²¹

MINIMÁLIS PROGRAMTÁVOLSÁG • De Swaan volt az, aki szakított ezzel, és az elemzés fókuszát áthelyezte a policyra, és abból indult ki, hogy a pártok először a koalíció programkoherenciáját kívánják maximalizálni, és emellett – nívumként – a nem-minimális többségű koalíciókat is magyarázni kívánta az általa felállított policy-távolság elmélet alapján. „A policy-távolság elméletének alapgondolata szerint egy párt arra törekszik, hogy olyan többségi koalíció része legyen, amelyről úgy gondolja, hogy olyan policyt fogad el, amely a lehető legközelebb van a saját leginkább preferált policyjához. Ez azt jelenti, hogy

20. David Axelrod: *Conflict of Interest: A Theory of Divergent Goals with Applications to Politics*, Chicago: Markham 1970. 165–187.

21. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 6.

a szereplők leginkább policy-megfontolásokat tartanak szem előtt, és a parlamenti játék valójában a kormánypolitika fő irányának meghatározásáról szól. Ezért a koalíciókat a várható kormánypolitika pártprogramhoz való közelsége alapján értékelik. [...] Az ilyen koalíciók nem feltétlenül minimálisak [...] lehet, hogy van felesleges tagjuk, és olyanok, amelyek növelik a koalíció szélességét.”²² De Swaan a politika szocioökonómiai dimenzióját kifejező, ordinális bal-jobb skálán határozta meg a policy-pozíciókat. Egy párt helyét az alapján jelölte ki a skálán, hogy mekkora kormányzati beavatkozást támogat a nemzetgazdaságba, amelynek mutatója, hogy a párt a nemzeti bevételek hány százalékát szeretné újraelosztani az állami költségvetési, a védelmi és a rendőrségi kiadásokon keresztül.²³ Ezek alapján tizenhárom koalíciós elméletet tesztelt – köztük méretalapúakat és programorientáltakat egyaránt, valamint a policy-távolság három változatát –, kilenc nyugat-európai országban, 1917 és az 1970-es évek közötti időszakban. Ennek eredménye azonban a policytávolság-elmélet egyik verzióját sem támasztotta alá, s a legjobb magyarázó ereje a minimális szélességű koalíció zárt és ordinális változatának volt.²⁴

A policy-aspektus megjelenésével egyrészt a programorientált elméleteknél is lezajlott ugyanaz, ami a méret-iskola kialakulásakor történt – az elmélet monomotivációs irányba fejlesztése –, azaz megjelentek olyan elméletek, amelyek teljesen figyelmen kívül hagyták a pozicionális szempontot. Másrészt, a programorientált elméletek a történeti koalíciók újabb, korábban nem vizsgált típusát, a kisebbségi kormányokat is magyarázni kívánták, illetve másik újdonságként nem az egész koalíció, hanem valamilyen speciális pozícióban lévő

22. Abram De Swaan: *Coalition Theories and Cabinet Formation*. 88.

23. A munka fogyatékosága, hogy a mutatót a pártkongresszusokat látogató aktivisták, valamint parlamenti történészek és egyéb szakértők becslése alapján határozza meg, de nem közöl konkrét forrásokat. *Uo.* 136, 142.

24. *Uo.* 147–159.

párt kormányzati tagságát próbáltak magyarázni. A kisebbségi kormányok egydimenziós policy-megközelítése közül a medián törvényhozó és a kétoldalú ellenzék tézise a legfontosabb.

A MEDIÁN TÖRVÉNYHOZÓ²⁵ • E tézis azt jósolja, hogy ha a pártok egyetlen policy-dimenzióban versengenek, a medián törvényhozót tartalmazó párt policy-diktátorként (*policy dictator*) tud eljárni, és ilyen minőségében mindig kormányra kerül. A medián párt diktatórikus pozícióját az biztosítja, hogy az általa előterjesztett policyval szemben nincsen olyan alternatív kormánypolitika, amely mögé a többi párt többsége fel tudna sorakozni, így a kisebbségi kabinetet egészen addig nem tudja megbuktatni egy programmatikusan vonzóbb kormány, amíg az előbbi kontrollálja a medián képviselőt. E kulcspo-

25. A medián törvényhozó az a parlamenti képviselő, aki egy adott policy dimenzióban a medián pozíciót foglalja el, azaz a képviselők egyik fele a medián törvényhozótól balra, a másik fele tőle jobbra helyezkedik el. Ez Downs medián szavazó fogalmának parlamenti politikára alkalmazását jelenti. A medián szavazó tételének lényege, hogy kétpárti verseny esetén, amelyben mindkét párt szavazatmaximalizálásra törekszik, és a választók arra a pártra szavaznak, amely az egydimenziós kontinuumon elhelyezkedő preferenciájukhoz legközelebb eső politikát ígéri, és mindkét szereplő tökéletesen informált, akkor mindkét párt az ideális pontot jelentő medián választó szavazatának megszerzésére törekszik. Egy policy-dimenzióban az a pozíció az ideális pont, amelyet a választók többsége preferál, és a medián szavazó stratégiai jelentőségét az adja, hogy az általa elfoglalt pont az egyetlen, amelyet a szavazók többsége minden mással szemben preferál. Ennek következtében mindkét párt a medián szavazó felé igyekszik elmozdulni policy-pozíciója meghatározásakor. Lásd Anthony Downs: *An Economic Theory of Democracy*. Michael Laver és Kenneth A. Shepsle: *Making and Breaking Governments: Cabinets and Legislatures in Parliamentary Democracies*, Cambridge: Cambridge University Press 1996. Tóka Gábor: A szavazói magatartás, in Gallai Sándor és Török Gábor (szerk.): *Politika és politikatudomány*, Budapest: Aula 2003. 457–477. A későbbi kutatások a medián szavazó tételét a többdimenziós térben és sokpártrendszerre is alkalmazták. Lásd Michael D. McDonald és Ian Budge: *Elections, Parties, Democracy: Conferring the Median Mandate*, Oxford: Oxford University Press 2005.

zíciónak köszönhetően a medián párt egy programmatikusan életképes kisebbségi kormányt tud alakítani, függetlenül attól, hogy hány mandátummal rendelkezik, és a politikai irányvonala mindenképpen megvalósul a törvényhozásban.²⁶

KÉTOLDALÚ ELLENZÉK • A kisebbségi kormányok másik magyarázata²⁷ az ellenzék programmatikus megosztottsága, amikor a pártok közötti policy-ellentétek megakadályozzák, hogy összefogjanak, és megállapodjanak a kisebbségi kormánnyal szemben egy programmatikusan életképes alternatívában, a kormány pedig az elvi ellentéteket kihasználva, eseti alapon, ügyről ügyre biztosítja a szavazási többséget. A kisebbségi kabinet életképességét²⁸ az alacsony policy-befolyás-differenciál teszi lehetővé, azaz a kormánypártok relatív policy-befolyási előnye a nem-kormánypártokéhoz képest kicsi, így egy párt számára nem nagy előny hatalmon lenni. Ebben az esetben a kabineten kívülről is képes hatást gyakorolni a politikai irányvonalra, elsősorban az erősen deliberatív parlamentekben, ahol az ellenzék az erős bizottsági rendszeren keresztül képes a befolyását érvényesíteni. A programorientált pártokat ezért semmi sem motiválja a kormányzati pozíciók betöltésére, különösen, ha ez azzal társul, hogy a jövőbeli választások nem kompetitívek és nem döntő jellegűek a kormányzati alternatívákat illetően, vagy ha a kormányzás költségeként mérlegre teszik az anticipált választási vereséget/veszteséget is.

A policy-zempont hozzáadása növelte a koalíciós elméletek magyarázó erejét a legelső, kizárólag méretelvű koalíciós

26. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 6–7.

27. Kaare Strøm: *Minority Government and Majority Rule*, Cambridge: Cambridge University Press 1990.

28. Az a kormány életképes (*viable*), amely megnyeri a beiktatáshoz szükséges bizalmi szavazást. A kabinet hatékonysága (*effectiveness*) pedig azt jelenti, hogy szavazási többséget tud felsorakoztatni a törvényjavaslatok és a parlamenti személyzeti politika mögé. *Uo.* 5.

teóriákhoz képest, azonban még ezek az eredmények is elég mérsékeltak voltak, és erős varianciát mutattak országoként. Taylor és Laver²⁹ tizenöt elméletet tesztelt, a hivatalorientált és a programorientált megközelítés tiszta változatait, illetve olyan vegyes modelleket, amelyekben valamelyik magyarázó elv a domináns. Nem az elméleteket hasonlították össze, hogy a köztük lévő különbségeket teszteljék, hanem azt, hogy a vizsgált tucatnyi országban melyiknek milyen magyarázó ereje van, mennyire sikeresen jelzi előre a kormánytípust. Ennek eredménye egyrészt az volt, hogy összességében csupán négy elmélet volt szignifikáns, ezek mindegyike minimális többségű volt, de háromban az ideológia, a program megelőzte a méretet. Másrészt azonban az országok elég változatos mintázatot mutattak, mert egyikben a méretelv dominált, a másikban a program, a harmadikban pedig a kettő kombinációja, azaz a méret vagy a program hozzájárulása az egyes elméletek prediktív erejéhez országról országra változott. Az újabb tesztelésekből kiderült, hogy az országspecifikus hatások legalább annyi varianciát magyaráznak, mint a program és a méret kombinációja, ezért egyrészt „az országok kiválasztása bármely más előfeltevésnél sokkal fontosabb a kutatási eredmények kondicionálásában”, másrészt, ez „azt jelzi, hogy további változókat kell keresni, amelyek esetleg segítenek, hogy a ténylegesen megalakuló koalíciókat megkülönböztessük a többi potenciális koalíciótól”.³⁰

Ez az – újabb változók iránti – igény vezetett az intézmények beemeléséhez a koalíciók magyarázatába.

29. Michael Taylor és Michael Laver: Government Coalitions in Western Europe, *European Journal of Political Research* 1 (1973) 3. 205–248.

30. Mark N. Franklin és Thomas T. Mackie: Reassessing the Importance of Size and Ideology for the Formation of Governing Coalitions in Parliamentary Democracies, *American Journal of Political Science* 28 (1984) 4. 671, 688. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 7–8.

2. Az újabb magyarázatok

2.1. Az intézmények szerepe

A policy-szemponthoz beemelésével a koalíciós elméletet, azonban a programorientált megközelítés is felvetett bizonyos kérdéseket. Az egyik az operacionalizálás problémája volt, hogy egy- vagy többdimenziós térben helyezik-e el a pártokat, illetve hogy a policy-pozíciókat milyen technikával állapítják meg (választási programok tartalomelemzése, választói vagy elit-survey, szakértői becslés). Azonban a hivatal- és a programorientált elmélettel szemben egyaránt megfogalmazott kritika volt az intézménymentesség, hogy a koalíciókötést teljesen kiemelik abból a politikai környezetből, amelyben zajlik (kormányzati rendszer, pártrendszer). Az újabb kutatási szempontokat a politikatudományban az 1980-as években megjelenő neoinstitucionalizmus hozta be, amely a hagyományos alkotmányos-közjogi megközelítést alkalmazó régi institucionális helyett a kormányzati rendszer puhább tényezőit, a normákat és az értékeket (politikai kultúra), illetve a szűk értelemben vett kormányzati rendszeren túli intézményeket is bevonja az elemzésbe (pártrendszer, politikai verseny stb.³¹). A kutatásokban ez a koalíciókötés folyamatát és kimenetelét strukturáló, korlátként működő intézmények elemzését hozta magával. Ez lehetővé tette a hagyományos elméletek prediktív erejében országonként megfigyelt erős variancia magyarázatát is, és az eltérő kimenetelű intézményi különbségekre, az eltérő alkuszabályokra és -normákra vezette vissza.³²

31. Robert E. Goodin és Hans-Dieter Klingemann (szerk.): *A politikatudomány új kézikönyve*, Budapest: Osiris 2003.

32. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 8.

A koalíciókötést korlátozó intézményeknek két csoportja van, az egyik a kormányalakítást és a koalíciós alkut, a másik a posztformációs döntéshozatalt strukturáló intézmények.

*A kormányalakítást és a koalíciós alkut
strukturáló intézmények*

AZ ELISMERÉSI SZABÁLY • Az elismerési szabály (*recognition rule*) egy olyan szabály, amely meghatározza, hogy a pártokat milyen sorrendben kell felkérni a kormányalakításra, illetve milyen sorrendben tehetnek kísérletet erre. A szabály kijelöli, hogy melyik párt kezdeményezze és vezesse a kormányalakítási tárgyalásokat, illetve a koalíciós alkut, s az első kormányalakítási kísérletet tegye. A szabály alapján a többi párt elismeri e párt kormányalakítási jogát, és nem kezd alternatív koalícióépítésbe. Egyes országokban a szabályt formálisan rögzítik, mint például Görögországban, ahol az alkotmány kimondja, hogy abszolút többségi párt hiányában az államfőnek először a legtöbb mandátumot szerző pártot kell felkérnie kormányalakításra, ennek sikertelensége esetén a második legtöbb mandátummal rendelkezőt, és így tovább. Teljes sikertelenség esetén az államfő összpárti megbeszélésre hívja a pártvezetőket, ennek kudarca esetén pedig a legfelsőbb bírág egyikét kinevezi ügyvezető kormány megalakítására, amely előkészíti az előrehozott választásokat. Az elismerési szabály más országokban nincsen rögzítve, hanem konvencióként, szokásjogként, normaként érvényesül, pl. Írországban az, hogy a hivatalban lévő miniszterelnök kapja meg először a kormányalakítás jogát. A kormányalakítás során az elismerési szabály alapján kiemelkedő pártot *formateur pártnak* hívják,³³ és azt a vezető

33. A *formateur* párt az a párt, amely a kormányalakítási tárgyalásokon az első koalíciós javaslatot teszi, kezdeményezőként elsőnek mozdul a pártok közül (*first mover*). A kormányalakítás és a koalíciós alku ennek a pártnak a vezetésével, ennek az ajánlatáról folyik. A *formateur* párt

politikust, aki a kormányalakítási eljárást személyesen lefolytatja, *formateurnek*.³⁴ Néhány országban létezik a monarcha által kijelölt *informateur* is, aki az uralkodó számára megpróbál *formateur*t találni.³⁵ Az elismerési szabály feltevése szerint a *formateur* párt speciális pozíciójának köszönhetően helyet

adja a kormányalakítással megbízott személyt, a *formateur*t. Röviden, a *formateur* párt a kormányalakítási folyamatot vezető párt.

34. A koalíciós kutatás *formateurnek* nevezi azt a vezető politikust, aki a választások után a kormányalakítási tárgyalásokat és a koalíciós alkut irányítja. Ő vezeti és koordinálja a pártközi alkut, amely az általa javasolt koalíciós alternatívákról folynak, fölépíti a koalíciót, majd megalakítja a kormányt. A *formateur* többnyire – bár nem minden esetben –, a leendő kormányfő is egyben. A magyar politikában a *formateur* a leendő miniszterelnök, akit az államfő majd megválasztani javasol a parlamentnek, s aki nem a személyének, hanem a mögötte álló párt *formateur*i státusának köszönheti pozícióját.

35. Az *informateur* lefolytatja a szükséges pártközi egyeztetéseket, majd előterjeszti az uralkodónak a kormányfő személyét, és az államfő kinevezi az új kormányt. Az *informateur* alkalmazásának magyarázata, hogy a monarchát izolálják a pártpolitikától, akinek így nem kell látványosan egyik pártvezetőtől a másikhoz vonulnia a szükséges (párt) politikai alkuk megkötése miatt. Az *informateurnek* a kormányalakítás kapcsán többnyire nincsenek közvetlen politikai ambíciói, mert általában a karrierje csúcspontján már túl lévő, idősebb politikus, vagy párthoz nem kötődő személy. Az *informateur* alkalmazása Belgium és Hollandia parlamentáris monarchiáiban a legbevettebb. Emellett Dániában és Luxemburgban 1984-ig öt alkalommal neveztek ki *informateur*t, míg Finnországban 2000-ig létezett, de az utóbbi tényen kívül a szakirodalom semmi mást nem árul el. Magyarországon nem alkalmaznak *informateur*t. Lásd Patrick Dumont és Lieven De Winter: Luxembourg. Stable Coalitions in a Pivotal Party System, in Wolfgang C. Müller és Strøm, Kaare (szerk.): *Coalition Governments in Western Europe*. 406–407. Jaakko Nousiainen: Finland. The Consolidation of Parliamentary Governance, in Wolfgang C. Müller és Strøm, Kaare (szerk.): *Coalition Governments in Western Europe*. 271. Wolfgang C. Müller és Kaare Strøm: *Coalition Governance in Western Europe: An Introduction*. 15. Michael Gallagher, Michael Laver és Peter Mair: *Representative Government in Modern Europe: Institutions, Parties, and Governments*, New York: McGraw–Hill 2001. 61–62.

tud biztosítani magának a koalícióban, és olyan pártösszetételt javasol, s tud elfogadtatni, amely ideológiailag a saját policy-preferenciáival a legkompatibilisebb. Azonban országtanulmányok vagy összehasonlító kutatások nagyon kevésé érintik a kérdést, ezért az elismerési szabály működéséről alig tudunk valamit, legyen az formális vagy szokásjog jellegű.³⁶

A KORMÁNY MÉRETÉRE ÉS ÖSSZETÉTELÉRE VONATKOZÓ KÖVETELMÉNYEK • Bizonyos alkotmányos-jogi előírások közvetve vagy közvetlenül korlátozzák a lehetséges pártösszetételt. A választási törvény eleve kizárhat bizonyos pártokat az indulásból (pl.: a kommunista pártot Németországban 1956 és 1972 között). A pártösszetétel közvetlen korlátja a nyelvi paritás szabálya, mint például a konszociációs Belgiumban, ahol alkotmányos előírás, hogy egyenlő számú francia és holland nyelvű miniszter legyen a kormányban.³⁷

A BEIKTATÁSI SZAVAZÁS • A beiktatási szavazással kapcsolatos követelmények megszabják, hogy egy új kormánynak a hatalomra kerüléshez át kell-e esnie formális törvényhozási szavazáson, és milyen többséggel. A koalíciós kutatás várákozása az, hogy ahol nincsen kötelező szavazás, az a kisebbségi kormányok alakulását ösztönzi. E kérdés leírására a szakirodalom a pozitív/negatív parlamentarizmus fogalmát használja.³⁸ Bergman e tipológia

36. Kaare Strøm: Parliamentary Government and Legislative Organisation, in Herbert Döring (szerk.): *Parliaments and Majority Rule in Western Europe*, Frankfurt: Campus 1995. 51–81. Michael Gallagher, Michael Laver és Peter Mair: *Representative Government in Modern Europe*. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. Wolfgang C. Müller és Kaare Strøm (szerk.): *Coalition Governments in Western Europe*.

37. Kaare Strøm, Ian Budge és Michael Laver: Constraints on Cabinet Formation in Parliamentary Democracies, *American Journal of Political Science* 38 (1994) 2. 305–335.

38. A pozitív/negatív parlamentarizmus fogalma mögött két eltérő fel fogás húzódik meg a kormány és a parlament közötti bizalmi viszonyról.

alapján osztályozza az egyes országokat, és empirikusan igazolja feltevését, hogy a negatív parlamentarizmus a kisebbségi kormányok alakulását ösztönzi, ugyanis gyakrabban alakulnak kisebbségi kabinetek olyan országokban, ahol a negatív szabályok érvényesülnek (44% vs. 25%).³⁹ Eredményeit a későbbi kutatások is megerősítik, amely nyomán a szakirodalom „törvényként” fogadja el, hogy az európai koalíciós politikában a pozitív beiktatási szavazás nagyon erős intézményi kényszer a többségi

Pozitív parlamentarizmusról akkor beszélünk, amikor a kormány hivatalba lépéséhez a parlament kifejezett támogatása szükséges, és a kabinetnek kell igazolnia, hogy a törvényhozás támogatja. Ennek egyik formája az alkotmányban előírt beiktatási szavazás, abszolút vagy relatív többséggel, a másik, amikor alkotmányos gyakorlat a szavazás, szintén a kétfajta többség valamelyikével. A negatív parlamentarizmus esetén nincsen beiktatási szavazás, a parlamentnek csak *tolerálnia* kell a kormányt, és a hatalma nem a megválasztásban, hanem a megbuktatásban nyilvánul meg. A kormány egészen addig hatalmon marad, amíg meg nem bukatták (bizalmi szavazás, lemondás), azaz a törvényhozáson van a bizonyítás terhe, hogy nem tolerálja a kabinetet. A negatív parlamentarizmus egyik változata a tolerálás és a pozitív szavazás kombinációja, amikor a kinevezett kormány programjáról vagy a kijelölt miniszterelnök-jelölt *elutasításáról* szavaznak (Portugália; Svédország), s ha az abszolút többség nem szavaz *ellene*, a kormány hivatalba lép. A parlamentarizmus vegyes rendszerét képviseli Hollandia, ahol nem előírás a beiktatási szavazás, de erős norma a többségi kormány preferálása, ezért szintén nagyon erős norma a kormány támogatása, s nem csupán tolerálása. (Bergman alkotmányos gyakorlaton olyan íratlan, informális szavazási szabályt ért, amelyet a szereplők elfogadnak. A normát ennél szélesebb, kevésbé egyértelmű fogalomnak tekinti, és úgy definiálja, hogy az a megfelelő viselkedéssel kapcsolatos preferencia, amelyet mindegyik főszereplő oszt.) Lásd Torbjörn Bergman: *Formation Rules and Minority Governments*, *European Journal of Political Research* 23 (1993) 1. 56–59. Torbjörn Bergman: *Constitutional Rules and Party Goals in Coalition Formation: An Analysis of Winning Minority Governments in Sweden*. Ph.D thesis. Umeå: Department of Political Science, Umeå University 1995. 41–46, 54.

³⁹ Uo. 51.

kormányok alakítására, míg szavazás hiányában nagyobb a valószínűsége egy kisebbségi kormánynak.⁴⁰

A KOALÍCIÓS ALKU IDŐZÍTÉSÉNEK KONTROLLJA • A tézis szerint a koalíciós alku időzítésének kontrollját a hivatalban lévő miniszterelnök és a mögötte álló pártok a saját előnyükre tudják fordítani. Az az inkumbens kabinet, amely a tárgyalások idején hivatalban tud maradni, előnyt élvez az alkuban, mert egy ún. visszatérési pontot (*reversion point*) képez abban az esetben, ha az alku hosszan elhúzódik vagy megszakad. Azok a pártok ugyanis, amelyek preferenciája egybeesik a visszafordulási ponttal, bojkottálják vagy szabotálják az összes koalíciókötési kísérletet, amelyhez meghívják őket. Így a koalíciós alku egy idő után eljut arra a pontra, hogy a felek inkább visszatérnek a hivatalban lévő kormányhoz, és a hatalmon lévő koalíció kormányoz tovább.⁴¹

A PÁRTRENDSZERBŐL ÉS A POLITIKAI VERSENYBŐL FAKADÓ KORLÁTOK • Vannak olyan intézményi korlátok, amelyeket a pártrendszer és a választási verseny állít fel, de ugyanaz a hatásuk van a pártösszetételre, hogy csökkentik a lehetséges koalíciók számát. Ilyen a választás előtti koalíciós elköteleződés, amelynek pozitív formája a koalíciós együttműködés ígérete, negatív formája, amikor egy párt előre kizárja, hogy egyetlen párttal sem lép koalícióra.⁴² Ennek fordítottja az anti-paktum a rendszerellenes és az ún. pária pártokkal szemben (a hideg-

40. Wolfgang C. Müller és Kaare Strøm: Conclusion: Coalition Governance in Western Europe, in uő (szerk.): *Coalition Governments in Western Europe*, New York: Oxford University Press 2003. 568.

41. Michael Laver és Kenneth A. Shepsle: Coalitions and Cabinet Government, in Torun Dewan, Keith Dowding és Kenneth A. Shepsle (szerk.): *Rational Choice Politics*, 3. kötet, London: Sage 2008. 185–207. Strøm, Kaare, Budge, Ian és Laver, Michael: Constraints on Cabinet Formation in Parliamentary Democracies.

42. Példa erre az ír Fianna Fáil és a norvég Munkapárt, amely hosszú távú politikaként fogadta el a koalícióellenes irányvonalat. Lásd Wolf-

háború kommunista pártjai, jobboldali populista proteszpártok, szélsőjobboldali pártok), amikor ezeket nem veszik be a koalícióba, vagy nem lépnek be olyan kormányba, amelynek ezek is tagjai. Maga a választási rendszer is intézményi oldalról csökkenti a koalíciós alternatívák számát, mert a jelöltállítási és a bejutási küszöb eleve korlátot jelent bizonyos pártok parlamentbe kerülése előtt, de az alkalmazott formula (pluralitásos vagy kétfordulós rendszer, átruházható szavazat, kapcsolt lista) is választási koalíció kötésére készíthető, amely előrevetíti a végrehajtási koalíció összetételét. Végül a politikai napirend hatása is megnyilvánulhat azáltal, hogy egy szituációban korlátozza a koalíciós lehetőségeket azzal, hogy csak meghatározott kérdéseknek ad prioritást és hangsúlyt, ezáltal „kiválasztja” azokat a pártokat, amelyek alkalmasak azok megoldására.⁴³

Posztformációs döntéshozatali szabályok

Az intézmények másik körét alkotják a posztformációs döntéshozatali szabályok, azok a kormányzati és parlamenti döntési szabályok, amelyek a politikai folyamat koalíciókötés utáni fázisában lépnek életbe, de a szereplők már a kormányalakítás során anticipálják az ezzel járó kényszereket, s ezt figyelembe véve kötnek koalíciót. E szabályok korlátozzák a pártösszetételt, mert kizárnak bizonyos pártokat vagy pártkombinációkat,

gang C. Müller és Kaare Strøm: Conclusion: Coalition Governance in Western Europe. 569.

43. Ilyen volt például a háború utáni Ausztriában a gazdasági rekonstrukció és a megszálló csapatok kivonulásának kérdése, vagy Németországban az 1966-os CDU/CSU-SPD nagykoalíció alakulásakor a gazdasági helyzet és az alkotmánymódosítás ügye. Lásd Kaare Strøm, Ian Budge és Michael Laver: Constraints on Cabinet Formation in Parliamentary Democracies. Wolfgang C. Müller és Kaare Strøm: Conclusion: Coalition Governance in Western Europe. 569. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 9–10.

és növelik más alternatívák valószínűségét. Idetartoznak a kabinet működési szabályai (a kollektív kabinetelv és miniszteri felelősség viszonya; a politikai felelősség elve és a hivatalról való lemondás), a parlamenti döntéshozatali szabályok (minősített többségű ügyek, alkotmánymódosítás, speciális többséget igénylő ágazati törvényhozás, bikameralizmus, klotúr, felosztatás stb.), a külső vétójátékosok hatalma (pl. államfő).⁴⁴

Strøm, Budge és Laver az 1977 és 1980 közötti belga kormányalakításokon tesztelte az intézmények magyarázó erejét, és a konklúziójuk az volt, hogy „az alkukorlátok önmagukban hatékonyabb módot adnak a tényleges koalíció azonosítására, mint az általunk tesztelt bármelyik behaviorista elmélet. [...] [A] kabinet megalakulásának sokkal több köze van a strukturális korlátokhoz, mint a döntéshez.”⁴⁵

Úgy tűnt, az intézményi korlátokra épülő modell jobban tudja előre jelezni a ténylegesen megalakult koalíciókat, mint a racionális döntések behaviorista elméletének méret- vagy programalapú modelljei, azonban a teljes intézményi modell igazolása nagyszámú eset alapján továbbra sem történt meg. Jóllehet, Strøm, Budge és Laver szerint az intézmények és a korlátok magyarázó ereje jobb, mint a behaviorista elméletké, azonban magát a kormányalakítás kimenetelét illetően nem fogalmaznak meg explicit előfeltevéseket, így a teszteléssel csupán szűkíteni tudják a lehetséges koalíciók nagy számát. Az intézményi elméletek mellett szól viszont az, hogy az intézményi korlátok bevezetése segít megoldani a formális modellek egyik fő problémáját, hogy a többdimenziós programterben gyenge a prediktív erejük, és sokféle kormányalakítási kimenetelt jósolnak.⁴⁶

44. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 10–11.

45. Kaare Strøm, Ian Budge és Michael Laver: *Constraints on Cabinet Formation in Parliamentary Democracies*. 331.

46. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 11–12.

E problémák megoldásának igénye újabb vizsgálódási irányokat jelölt ki az 1980-as és az 1990-es években, amelyek közül a legfontosabbak a többdimenziós és konfiguratív modellek, az aktor-orientált és alkuelméletek, illetve a multimotivációs elmélet.

2.2. Többdimenziós és konfiguratív modellek

A koalíciós kutatás klasszikus elméletei egydimenziósak voltak, amelyek többnyire ordinális bal-jobb skálán helyezték el a pártokat. A bal-jobb skála mellett szól, hogy kiemelkedő jelentősége van a nyugat-európai országok többségében, ebben a dimenzióban viszonylag ellentmondásmentesen el lehet helyezni a pártokat, és a többi módszerhez képest technikailag könnyen kivitelezhető a meglévő nagy összehasonlító adatbázisoknak (pl. survey-k), illetve a viszonylag könnyű alternatív adat-előállítási eljárásoknak köszönhetően (pl.: szakértői becslés a szakirodalom vagy történeti források másodolvasata alapján). Azonban a programtér bizonyos országokban többdimenziós, ezért a többdimenziós fragmentált pártversenyről nem ad valós képet, hogy pl. a kisebb pártok nem a bal-jobb dimenzióban érvényesítik a policy-preferenciájukat, így a koalíció nem-kapcsoltnak tűnik, miközben a pártok számára relevánsabb dimenzióban az. Röviden, az egydimenziós modellek nem adnak számot a pártok többi dimenzióban zajló program-orientált versenyéről.⁴⁷

A felvetett problémák meghaladására kialakított többdimenziós koalíciós elméletek az alábbi közös vonásokat osztják. Mindegyik a legkisebb távolság előfeltevéséből indul ki, azaz minden egyes párt olyan többségi koalíció tagja akar lenni, amely a lehető legközelebb van a többdimenziós issue-

47. Uo. 12.

törésvonal- vagy ideológiai térben elfoglalt ideális pozíciójához. A pártokat nem ordinális, hanem intervallum vagy arányskálán metrikus pozíciójuk alapján helyezik el a térben, és közöttük euklideszi távolságot mérnek. Az elméletek különböző előfeltevések alapján rögzítik a játékosok preferenciáit és a játék megoldására bevezetett fogalmakat (pl.: „ciklus-halmaz” (*cycle set*), „politikai szív” (*political heart*), majd ezek alkalmazásával megkísérlik megjósolni a matematikailag lehetséges koalíciós kimeneteket. A térbeli felfogás megjelenésével azonban megváltozott az elemzés tárgya is, a kutatások a koalíció típusa helyett-mellett a policy-térben stratégiai pozícióit elfoglaló pártok koalíciós tagságát próbálják magyarázni.⁴⁸

A többdimenziós modellek

PROTOKOALÍCIÓ-KÖTÉS • A protokoalíció-kötés már Rikernél is megjelent, de Axelrod kapcsoltság-elvének térbeli alkalmazásával együtt Grofman emelte a kétdimenziós modell szintjére.⁴⁹ A koalíciókötés lépcsőzetes eljárás, és azon a feltevésen alapul, hogy a kormányalakító párt először megpróbál egy protokoalíciót kötni azzal a párttal, amely a kétdimenziós ideológiai térben a legközelebbi szomszédja.⁵⁰ Az így létrejövő protokoalíció egységes és oszthatatlan szereplő, azaz a csatlakozott párt nem hagyja el a koalíciót. Ha a protokoalíció mérete nem éri el a kormányalakítási kritériumot (minimális többség), akkor egy újabb, az ideológiailag legközelebb eső pártot invitál-

48. Uo. 12–13.

49. William H. Riker: *The Theory of Political Coalitions*. David Axelrod: *Conflict of Interest*. Bernard Grofman: A Dynamic Model of Protocoalition Formation in Ideological N-space, *Behavioural Science* 27 (1982) 1. 77–90.

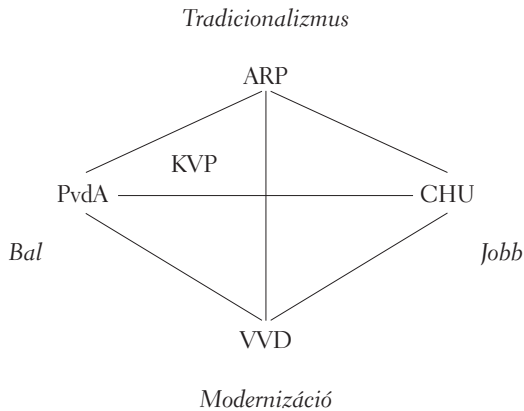
50. Grofman survey-alapú szavazói percepciók alapján helyezi el a pártokat a térben, de a két dimenziót nem nevezi meg.

ják a koalícióba, és ez az egyesítési eljárás egészen a kormányalakítási kritérium eléréséig tart. Ez időnként fölös többségű koalíciókat eredményez, mert a korábban hozzáadott párt utóbb potyautassá válik. További feltételezés, hogy nagy méretkülönbségű pártokból álló protokoalíció policy-pozíciója közelebb lesz a nagyobb párt ideális programpontjához, mint a kisebbikéhez. Grofman modellje, amelyet Dánia, Norvégia és az NSZK néhány esetén tesztelt, a korábbi predikciók nagyszámú lehetséges koalíciós alternatíváival szemben, egyetlen kimenetelt jósol minden kormányalakítási szituációra (minimális többség és távolság). E megközelítés érdeme, hogy megmagyarázza, hogy gyakran miért húzódik el olyan hosszan a koalíciókötés.⁵¹

A POLITIKAI SZÍV ÉS A MAGPÁRT • Schofield szerint egy koalíció akkor képvisel stabil, működőképes játszamegoldást a többdimenziós alkuban – és ezt „mag-megoldásnak” (*core solution*) is nevezi –, ha egy másik koalíció nem tud olyan alternatív policy-pontot javasolni, amelyet egy többségi koalíció összes tagja támogatna.⁵² Schofield akkor beszél magról (*core*), ha a lehetséges többségi koalíciók pártjai által preferált policy-pozíciók halmazából előálló konvex test metszete nem üres (1. ábra).

51. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 13–14. Ugyanakkor ők megkérdőjelezzik a lépcsőzetes eljárás életszerűségét, mert az újabb tag belépésekor újra kell tárgyalni a már lezárt alkukat, illetve azt a feltevést is, hogy a protokoalíció egységes szereplőként cselekszik. Lásd Uo. 14.

52. Norman Schofield: *Political Competition and Multiparty Coalition Governments*, *European Journal of Political Research* 23 (1993) 1. 1–33.

1. ábra. Strukturálisan stabil mag a KVP pozíciójában
a kétdimenziós policy-térben az 1952-es holland választások után

Forrás: Norman Schofield: Political Competition and Multiparty Coalition Governments. 7.

Tézise szerint egy magon belüli pontról egy koalíció nem tud olyan alternatív policy-pontot javasolni, amelyet valamilyen többségi koalíció minden pártja egyhangúlag preferálna. Magpártnak (*core party*) nevezi azt a pártot, amelynek a preferált policy-pozíciója a magpontba esik, és míg a kétdimenziós térben a legnagyobb párt a magpárt, addig a sokdimenziós térben nincs ilyen, azaz a mag üres. Ez a szituáció a különböző kimenetek között a többségi preferenciák ciklikusságának veszélyével jár, jelentős instabilitást eredményezve, amelyre a „politikai szív” (*political heart*) segítségével lehetséges a megoldás. Schofield szerint a ciklusok nem az egész policy-teret átfogó koalíciós alternatívákat jelentenek, hanem csupán néhány koalíciós kombinációra korlátozódnak, és a policy-tér e tartományát „ciklus-halmaznak” (*cycle set*) nevezi. A ciklikusságra a „szív-megoldás” (*heart solution*) a válasz, amely a mag és a ciklus-halmaz uniója. A politikai szív koncepciójának empirikus tesztje a koalíciós típus előrejelzésére azt hozta, hogy

ha van magpárt, akkor kisebbségi kormány alakul. Miközben Schofield elmélete mindig előre jelzett valamilyen koalíciót vagy koalíciós halmazt – amely sokszor kisebbségi kormányokat is tartalmazott –, azonban ezek száma továbbra is magas volt. Ezt úgy korrigálta, hogy a szíven belüli koalíciós alternatívákhoz a pártok közötti policy-távolságok alapján hozzárendelt egy valószínűséget, és azt jósolta, hogy a legnagyobb valószínűségű „szív-koalíció” (*heart coalition*) alakul, amelyben a legkisebb a pártok aggregált policy-távolsága, tehát a leginkább policy-kohézív. Schofield munkájának egyik fogytékossága, hogy nem definiálja pontosan, hogy egy párt számára mit jelent kormányon lenni, azaz melyik párt tekinthető kormánypártnak.⁵³

HITELES AJÁNLATOK NYERTES HALMAZÁNAK ELMÉLETE • Laver és Shepsle a hivatalban lévő kormány által képviselt status quoval szembeni koalíciós alternatíva megvalósulási esélyeinek előrejelzésére dolgozta ki a „hiteles ajánlatok nyertes halmazának elméletét” (*winset theory on credibility proposals*).⁵⁴ Hipotézisük szerint a kormányalakítást és a koalíciós alkut az inkumbens kabinet alternatíváiként megfogalmazott javaslatok hitelessége határozza meg. A javaslatok hitelességét nem a leendő koalíció összetétele, hanem az új kormányban javasolt tárcaelosztás határozza meg. A pártok megpróbálják a kormánypolitika irányvonalát a saját preferált policy-pozíciójukhoz a lehető legközelebb elmozdítani, amit a pártok közötti tárcaelosztáson keresztül próbálnak elérni. Emögött az a feltevés áll, hogy egy párt akkor tud hatékony irányítást gyakorolni egy ágazati politika fölött, ha birtokolja a felügyelő

53. Michael Laver és Kenneth A. Shepsle: *Making and Breaking Governments*. 12. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 14.

54. Michael Laver és Kenneth A. Shepsle: *Making and Breaking Governments*. Michael Laver és Kenneth A. Shepsle: *Coalitions and Cabinet Government*.

miniszteri tárcát. A koalíciós ajánlat itt arra vonatkozik, hogy a kulcsfontosságú ágazatok feletti hatásköröket hogyan osztják el a pártok között, és a koalíciókötési játék megoldása kifejezhető egy ponttal a többdimenziós térben. A policy-dimenziók és a pártok számától, valamint a pártmérettől függően nagyszámú koalíciósajánlat-pont azonosítható a térben, de ezek közül ténylegesen az lesz a következő kormány, amely egyensúlyban van. Egy koalíció akkor van egyensúlyban, ha megalakulása után együtt marad, mert nincs olyan szereplő, amely bár meg tudná bizonyítani, és felváltani egy másikkal, nem motivált arra, hogy ezt ténylegesen megtegye.⁵⁵

ERŐS PÁRTOK • Laver és Shepsle szintén nem a koalíció típusát vagy a teljes pártösszetételét próbálja előre jelezni, hanem csak bizonyos, speciális helyzetű pártok kormánytagságát, az ún. „erős pártok” (*strong parties*) egyensúlyi kabinetbe kerülését vizsgálja.⁵⁶ Az erős pártoknak két fő típusa van, a „nagyon erős párt” (*very strong party*), és a „pusztán erős párt” (*merely strong party*), amelyek ideológiai pozíciójuk és méretük miatt eltérő eséllyel lesznek a koalíció tagjai. Mellettük létezik még az „erős párt partnere” (*strong-party partner*) státuszát élvező párt is. A nagyon erős párt ismérve, hogy az összes tárca-dimenzióan a medián pozíciót foglalja el (generalizált medián policy-pozíció); az a pusztán erős párt, amelyik az adott országban legfontosabb két policy-dimenzió közül az elsőn centrális pozícióban helyezkedik el; egy párt akkor egy erős párt partnere, ha a legfontosabb dimenzióan *nem* centrális helyet foglal el.⁵⁷ Tézisük szerint a nagyon erős párt egypárti kormányt tud

55. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 15.

56. Michael Laver és Kenneth A. Shepsle: *Making and Breaking Governments*.

57. Laver és Shepsle a két vezető dimenziót Laver és Hunt ország-specialistáinak szakértői becslését felhasználva határozta meg, akik megállapították a tárcáknak a kormányalakítás szempontjából vett fontossági

alakítani, amelynek többségi támogatása van a parlamentben. A pusztán erős párt pedig elég erős ahhoz, hogy minden megalkult kormányban biztosítani tudja a helyét, mert minden koalíciós ajánlatot meg tud vétózni, amelyben nem szerepel. Laver és Shepsle első empirikus tesztjei, amelyet egy tucat nyugat-európai demokrácián végeztek az 1940 és 1980 közötti időszakra, azt mutatták, hogy egy pártnak sokkal nagyobb az esélye a kormányba kerülésre, ha erős párt, mint ha nem az; illetve az erős pártok minden egyensúlyi kabinetnek tagjai lesznek, mert minden tárcaelosztási javaslatot meg tudnak vétózni. Más megközelítésben, a legnagyobb valószínűséggel a nagyon erős párt kerül be a kormányba, a pusztán erős párt és az erős párt partnere jóval kisebb valószínűséggel.

A Laver és Shepsle munkájával szembeni egyik kritika az, hogy az erős párt fogalma a gyakorlatban, a kormányzati összetétel előrejelzésében nem teljesít jobban, mint az egyszerűbb kritériumok alapján meghatározott medián párt, amelyik legalább egy dimenzióban a legnagyobb. Másrészt, a modell nem képes semmilyen koalíciós összetételt megjósolni, ha nincsen erős párt, és beáll a koalíciók ciklikusságának a problémája. Szintén szembemegy a nyugat-európai koalíciós politika gyakorlatával, hogy csupán két policy-dimenziót határoznak meg fontossként, a valóságban ennél több tárcának van kulcsjelentősége a koalíciós alku során. És végül, elméletük csupán a nyertes tárcaelosztási javaslatot próbálja megjósolni, de a mögöttük álló koalíciót és pártokat nem, azaz a tárcaosztás pártjai nem biztos, hogy többséggel rendelkeznek.⁵⁸

sorrendjét az adott országban. Ezt minden országban a pénzügyminiszteri poszt vezette, a második a külügyminiszteri portfólió volt, így ezeket tekintették a két legfontosabb policy-dimenzióknak. A szakértői becslések emellett minden egyes ágazati dimenzión meghatározták a pártok helyét, amely alapján Laver és Shepsle megállapította egy párt centrális pozícióját. Lásd Michael Laver és W. Ben Hunt: *Policy and Party Competition*, New York: Routledge 1992.

58. Lanny W. Martin és Randolph T. Stevenson: Government Formation in Parliamentary Democracies, *American Journal of Political*

Konfiguratív modellek

A komplex megközelítést alkalmazó konfiguratív modellek három magyarázó elvet egyesítenek, a méretet, a programot, és a stratégiai pozíciójú pártokat.

A történeti koalíciókat próbálja előre jelezni az a tíz konfiguratív koalíciós elmélet, amelynek fő magyarázó elve a pártok policy-pozíciója, de emellett a méretelvet és a stratégiai pozíciójú pártokat is beilleszti az elemzésbe. Mindegyik modellt a következő magyarázó elemek közül kettő-háromnak valamilyen kombinációja alkotja: a bal-jobb skála, a választási programok húsz policy-dimenziója, a többségi elv, a kapcsoltság, a kapcsolt többség, a medián párt, a predomináns párt, a váltó párt (*swing party*).⁵⁹ A kötet⁶⁰ egyes országtanulmányai *egyszerűsített* konfiguratív koalíciótípusokat tesztelnek, amelyek stratégiai pártokat magukba foglaló egy- és húszdimenziós policy-modellek. E koalíciótípusok azt próbálják megjósolni, hogy a bal-jobb skálán a medián pártot magában foglaló 1. kapcsolt többségi, 2. vagy életképes kapcsolt koalíció alakul, illetve 3. a pártok távolságát a választási programok húsz policy-dimenziója alapján megjelenítő dendrogram valamelyik elágazására eső, és legalább egy programdimenzióban életképes kormány jön létre, vagy 4. olyan, amelynek tagja a medián törvényhozót a legtöbb dimenzióban kontrolláló predomináns párt (Laver–Budge 1992a).⁶¹ Az országtanulmányoknak és az

Science 45 (2001) 1. 37–38. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 15–16.

59. Ian Budge és Michael Laver: *The Relationship Between Party and Coalition Policy in Europe: An Empirical Synthesis*, in Michael Laver és Ian Budge (szerk.): *Party Policy and Government Coalitions*, New York: St. Martin's Press 1992. 409–430.

60. Michael Laver és Ian Budge (szerk.): *Party Policy and Government Coalitions*.

61. A koalíciótípusok előrejelzésére a tizenegy országból kilencben országspecifikus modellek születtek. Lásd Michael Laver és Ian Budge: *Measuring Policy Distances and Modelling Coalition Formation*, in uő

összehasonlító tesztek – a szerzők szerint csalódást keltő – eredménye, hogy a pártok policy-pozíciójának maximum a vizsgált tíz ország felében van prediktív ereje, de ott is csak a koalíciók ötven százalékát magyarázzák, ráadásul úgy, hogy a nehéz eseteket kizárták az elemzésből. A konklúzió az, hogy nincsen egyetlen olyan, policy-pozíción alapuló elmélet sem, amely minden országban átfogó magyarázatot adna a kormányalakításra, azaz önmagában a program nem alkalmas arra, hogy általános koalíciós elméletként funkcionáljon.

A fentihez hasonló konfiguratív magyarázat az a hét modell is, amely a koalíciótípusokat és a stratégiai pozíciójú pártok koalíciós tagságát jelzi előre: húszdimenziós hierarchikus protokoalíciók többségi és nem-többségi változata; a bal-jobb skála medián pártjának és a húsz programdimenzió predomináns pártjának koalíciós tagsága; többségi és nem-többségi kapcsolt koalíciók a bal-jobb skálán; illetve a minimális aggregált programtávolságú koalíció.⁶² Ennek a nemzetközi összehasonlításnak is az előbbihez hasonló a konklúziója, jóllehet már megnevezi azokat a további magyarázó tényezőket, amelyekből megalkotható a koalíciókötés általános elmélete: a policy-pozíciót ki kell egészíteni a pártok relatív méretével és a törésvonal-struktúrában elfoglalt általános ideológiai pozíciójával, amely különbözik a rövid távú programpozícióktól.

Szintén a koalíciótípusokat, a pártösszetételt és a stratégiai pártok kormánytagságát tesztelik az 1989-ben hivatalban lévő kormányok ellenében a következő modellek: kapcsolt többségi koalíció, ötdimenziós kapcsolt többségi koalíció, minimális szélességű kapcsolt többségi koalíció, minimális többségű protokoalíció, ötdimenziós protokoalíció, kétdimenziós magpárt, illetve annak az egy vagy két pártnak a koalíciós tagsága,

(szerk.): *Party Policy and Government Coalitions*, New York: St. Martin's Press. 15-40.

62. Ian Budge és Michael Laver: *The Policy Basis of Government Coalitions: A Comparative Investigation*, *British Journal of Political Science* 23 (1993) 4. 499–519.

amelynek vezető policy-prioritása egybeesik a koalíciós alku két kulcstárcájával.⁶³

Laver és Budge fenti munkái a Comparative Manifesto Project (CMP) adatait használja a pártpozíciók meghatározására.⁶⁴ A CMP a politikai verseny hangsúly-elméletén (*saliency theory*) alapul.⁶⁵ A politikai verseny egyik felfogása szerint, amelyet Downs képvisel, a pártkülönbségek megjelenítésének fő módja az ellenfél politikai álláspontjának közvetlen ellenzése.⁶⁶ A versenyben nagy viták zajlanak a pártok között, amelyek konkrét ígéreteket tesznek, és ezek támogatása vagy elutasítása, azaz ugyanazon kérdésben elfoglalt ellentétes politikai álláspont a pártkülönbségek megjelenítésének módja. Ezzel szemben a hangsúly-elmélet szerint a különbségek megjelenítésének legjobb módja a párt számára előnyös kérdések hangsúlyozása.⁶⁷ A pártok a választási siker érdekében mintegy „elbeszélnek” egymás mellett, kerülik a pro és kontra állásfoglalást azokon a területeken, amelyek a riválisoknak kedveznek. Ehelyett inkább azokat a kérdéseket domborítják ki, ahol előnyben érzik magukat, és nem az ellenfél számára nyerve ügyekben fogalmaznak meg valamilyen ellentétes politikát. A hangsúly-elmélet szerint tehát a szavazatszerzés bizonyos kérdések szelektív hangsúlyozásával, nem pedig konfrontatív issue-polarizációval történik. Ezért a pártok programjaikban

63. Michael Laver és W. Ben Hunt: *Policy and Party Competition*.

64. Ian Budge, David Robertson és Derek Hearl (szerk.): *Ideology, Strategy, and Party Change: Spatial Analyses of Post-War Election Programmes in 19 Democracies*, Cambridge: Cambridge University Press 1987.

65. A *saliency theory* magyar fordítását Enyedi Zsolttól vettem át (elektronikus levél, 2009. február 26.), amelyet ezúton is köszönök.

66. Anthony Downs: *An Economic Theory of Democracy*.

67. David B. Robertson: *A Theory of Party Competition*, London: Wiley 1976. Ian Budge és Dennis Farlie: *Party Competition – Selective Emphasis or Direct Confrontation? An Alternative View with Data*, in Hans Daalder és Peter Mair (szerk.): *Western European Party Systems: Continuity and Change*, Beverly Hills, California.: Sage. 267–305.

szélesebb programterületekre helyezik a hangsúlyt, általános preferenciákat fogalmaznak meg, és nem konkrét ígéreteket tesznek, nem konkrét ágazati politikát támogatnak vagy elleleneznek. A CMP az elméletnek megfelelően elvégezte a programok kvantitatív tartalomelemzését. Ötvenkilenc, majd a kelet-közép-európai demokráciák bevonásakor újabb ötvennégy, széles programkategóriát alakítottak ki, és a manifestók minden (kvázi)mondatát bekódolták valamelyik változóba, majd összeadták, hogy egy változó hány százalékat tesz ki az egész programon belül, ami megadja, hogy a pártok melyik kérdésre mekkora hangsúlyt helyeznek.⁶⁸ Laver és Hunt⁶⁹ szakértői becsléssel állapította meg a pártpozíciókat, amely egy huszonöt országra kiterjedő nemzetközi survey-n alapul. Ennek keretében 1228 országspecialista egy huszonhárom kérdésből álló önkitöltős kérdőívet töltött ki, amelyben a pártokat elhelyezték egy policy-skálán, illetve megadták a pártrendszer fő paramétereit. A CMP, valamint Laver és Hunt jelentőségét az adja, hogy a 2000-es évek közepéig leginkább az ő adataikat használták a pártpozíciók meghatározására.

Az imént bemutatott többdimenziós és konfiguratív modellek számos kérdést felvetnek. Egyrészt, nagyon ki vannak téve a káosz-tendenciának és a ciklikusság problémájának, és nagyon valószínűtlen feltételek teljesülése nélkül – a klasszikus elméletekhez hasonlóan – általában nem képesek egyetlen vagy viszonylag kisszámú koalíciós alternatíva előrejelzésére. A pártpozíciók kijelölésére a Comparative Manifesto Project adatait széles körben használják, de ezeket az egyes policy-ügyek hangsúlyosságának mérése céljából gyűjtötték, és nem a pártpozíciók meghatározására. A CMP-adatok mö-

68. Hans-Dieter Klingemann és mások: *Mapping Policy Preferences II: Estimates for Parties, Electors, and Governments in Eastern Europe, European Union, and OECD, 1990-2003*, Oxford, New York: Oxford University Press 2006.

69. Michael Laver és W. Ben Hunt: *Policy and Party Competition*.

gött álló hangsúlyelmélet a választási programokban általános hangsúlyokat, átfogóbb preferenciáikat próbál meg azonosítani, ezért a manifesztókat szélesebb programkategóriák alapján kódolták be, és nem a konkrét ígéreteket. Ennek következtében nagy az információvesztés, fontos policy-ügyeket nem kódoltak be, vagy túl általános kategóriák alá sorolták be. Emellett, a CMP-adatok csak a választás időpontjában megfogalmazott politikai hangsúlyokat tükrözik, ami kevésbé alkalmas a ciklus közbeni koalíciókötések magyarázatára. Laver és Hunt adatait is folyamatosan használják, miközben az adatfelvétel 1989-ben történt, ezért nem a kormányalakításkor érvényes policy-pozíciókat tükrözik. Harmadrészt, a legtöbb térmódellet nem a koalíciók előrejelzésére dolgozták ki, hanem a kulcsjátékos jelzésére alkalmasak, amelynek a többi párthoz képest jobb esélye van a koalícióba kerülésre.⁷⁰

2.3. Aktororientált és alkuelmélet

Az alkuelmélet és az aktororientált elmélet kiindulópontja az, hogy egy párt koalíciós potenciálja nem pusztán a mérettől és a programtávolságtól függ, hanem a törvényhozási alkuban elfoglalt stratégiai pozíciójától is. Ezért e teóriák a főszereplő, a domináns párt jellemzőit és kormányra kerülési esélyeit kívánják előre jelezni, e speciális helyzetű pártok a függő változók, s nem a koalíciók típusa vagy pártösszetétele.⁷¹

Peleg⁷² a medián törvényhozó elméletéből kiindulva vezette be a „domináns játékos” (*dominant player*) fogalmát, amely a koalíción belül többségi párt, s amely számára, a pártméretek és a többségi parlamenti döntéshozatali szabályok konstel-

70. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 13.

71. Uo. 16.

72. Bezalel Peleg: A Theory of Coalition Formation in Committees, *Journal of Mathematical Economics* 7 (1980) 2. 115–134.

lációjának köszönhetően, több koalíciós alternatíva áll nyitva a többi kormánypárthoz képest. Peleg azt jósolja, hogy dominált kormányalakítási játék – amelyben létezik domináns párt – esetén a domináns párt tagja lesz a megalakuló koalíciónak, jöllehet, azt nem jelzi előre, hogy mely további pártok kerülnek még be a kormányba.⁷³

Van Deemen⁷⁴ a parlamenti alkuk modellezésekor a „központi játékos” (*central player*) fogalmát használja a medián párt helyett, és Peleg dominált játékához hasonlóan azt jósolja, hogy centralizált policy-játék esetén a centrális szereplő a koalíció része lesz, de – szintén Peleghez hasonlóan – a többi pártról nem szól. A lehetséges koalíciós kimenetek további csökkentése érdekében bevezeti a „kiegyensúlyozott koalíciós ajánlat” tézisé is (*balanced coalition proposition*), amely szerint centralizált játékokban kizárólag kiegyensúlyozott koalíciók alakulnak, azaz olyanok, amelyben a központi szereplő két oldalán elhelyezkedő pártok súlykülönbsége minimális. Van Deemen⁷⁵ a társadalmi döntések elméletére támaszkodva később ezt tovább finomította, és megfogalmazta a „túlhatalmi koalíció” tézisé (*power excess coalition*), amely szerint minden szereplő olyan koalíciót próbál kötni, amelyben maximálisan kontrollálni tudja a belső ellenzéket. A centralizált policy-játékként modellezett koalíciókötés során csak a centrális párt számára maximális túlhatalmat biztosító koalíciók alakulnak, olyanok, amelyben a centrális párt mandátumsúlya nagyobb a többi koalíciós párt együttes súlyánál.⁷⁶

73. Uo. Idézi Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 16.

74. Ad M. A. Van Deemen: *Coalition Formation in Centralized Policy Games*, *Journal of Theoretical Politics* 3 (1991) 2. 139–161.

75. Ad M. A. Van Deemen: *Coalition Formation and Social Choice*, Boston: Kluwer Academic Publishers 1997.

76. Ad M. A. Van Deemen: *Coalition Formation in Centralized Policy Games*. Ad M. A. Van Deemen: *Coalition Formation and Social Choice*. Mindkettőt idézi Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 16–17.

Van Roozendaal⁷⁷ empirikusan tesztelte Peleg és Van Deemen elméletét, és a centrális és a domináns párt kormányzati tagságát kívánta megjósolni a többségi és kisebbségi kormányokban. Először az 1918 és 1988 közötti nyugat-európai kormányokon, majd az 1918 és 1990 közötti holland kabineteken egyszerre vizsgálta a hivatalorientált domináns, és a programorientált, az egydimenziós bal-jobb skálán elhelyezkedő centrális párt meglétét és hiányát a többségi és kisebbségi kormányokban. A tesztek azt mutatták, hogy a centrális párt általában sokkal jobban teljesít mindkét kabinettípusban, s nem csak a domináns párt hiányában, míg fordítva ez nem volt elmondható. A centrális párt további empirikus tesztje azt az eredményt hozta, hogy a legnagyobb párt centrális pozíciója, mandátumaránya, valamint a parlamenti frakcionalizáció és polarizáció függvényében kisebbségi, minimális többségi illetve fölös többségű kormány alakul.⁷⁸

2.4. A multimotivációs elmélet

Müller és Strøm⁷⁹ annyiban visszatért a klasszikus elméletekhez, hogy a politikusi motivációk alapján kívánja magyarázni a koalíciókötést. Azonban a korábbi hivatal- és programorientált elméletekhez képest, amelyek azt feltételezték, hogy a pártokat és a politikusokat koalíciókötéskor a hivatal és/vagy a program

77. Peter Van Roozendaal: The Effects of Dominant and Central Parties on Cabinet Composition and Durability, *Legislative Studies Quarterly* 17 (1992) 1. 5–36. Peter Van Roozendaal: Cabinets in the Netherlands, 1918–1990: The Importance of Dominant and Central Parties, *European Journal of Political Research* 23 (1993) 1. 35–54.

78. Christophe Crombez: Minority Governments, Minimal Winning Coalitions and Surplus Majorities in Parliamentary Systems, *European Journal of Political Science* 29 (1996) 1. 1–29.

79. Wolfgang C. Müller és Kaare Strøm (szerk.): *Policy, Office, or Votes? How Political Parties in Western Europe Make Hard Decisions*, Cambridge: Cambridge University Press 1999.

motiválja, kiterjeszti az előfeltevéseket. A multimotivációs elmélet a hivatal, policy és a szavazatmaximalizálás együttes téziséből indul ki, és megpróbálja a szavazatszerzési motivációt is beilleszteni a pártösszetétel magyarázó modelljébe. Az elmélet megkísérli kidolgozni a pártműködés egységes modelljét, amely szerint a pártok számára három racionális cél létezik, a program-, a hivatal- és a szavazatmaximalizálás, amelyek között helyettesítési hatás érvényesül. A koalíciós alku során a pártokat e három alapvető logika vezérli, jóllehet, különböző mértékben. Ezek relatív prioritási rendjét, és a köztük fennálló konfliktusok feloldásának mikéntjét egy sor intézményi (állami pártfinanszírozás; választási, törvényhozási, kormányzati intézmények, a párt policy-befolyása), pártrendszerbeli (pártszám, térbeli pártpozíciók, választások kompetitivitása), pártszervezeti tényező (tömegpárti tagság, a párt frakcionalizáltsága, a pártvezetők ösztönző struktúrája), valamint egyéb szituatív determinánsok határozzák meg (alkusituáció komplexitása, exogén és endogén tényezők, pl. a nemzetgazdaság állapota, politikusi személyiségvonások). A pártvezetőknek, akiket Strøm az önkiválasztás alapján felemelkedő politikai vállalkozóknak tekint, nehéz döntéseket kell hozniuk, hogy a három cél közül melyiket válasszák, milyen kompromisszumot kössenek. A multimotivációs elmélet a formális modellek többségéhez képest a valóságban zajló koalíciós alkuk sokkal részletesebb, multikauzális és többszintű magyarázatát adja, jóllehet, az országtanulmányokat meghaladó nemzetközi vagy kvantitatív összehasonlító tesztje egyelőre várat magára.⁸⁰

Az 1990-es évek végére a koalíciós kutatás fejlődése és belső érettsége olyan pontot ért el, amely lehetővé és szükségessé tette a kutatási terület eredményeinek áttekintését.

80. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 18.

3. Az első negyven év értékelése, és új kutatási irányok megfogalmazása

A koalíciós pártösszetétel kutatása első negyven évének egyik fő eredménye az volt, hogy a terület jól azonosíthatóvá és intellektuálisan éretté vált. Sokféle megközelítés jelent meg, amelyek ma is versengenek és reflektálnak egymásra, és az egyes irányzatok túlnyomó többségét az erős formalizáltság jellemzi. Nagyon jellemző volt az erős elemzéstechnikai tudatosság és szigorúság, de az alkalmazott módszerek különfélesége és szofisztikáltsága is. A harmadik erény pedig a hipotézisek teszteléshez használt adatok gazdasága és mennyisége, ugyanis nagyon jelentős adatbázis-építés zajlott ebben az időszakban.

Az erények mellett azonban nagyon jelentős fogyatékok is megmutatkoztak. A kifinomult hipotézisek ellenére az elméletek prediktív ereje gyenge volt, nagyon alacsony siker-százalékkal jósolták meg a ténylegesen megalakult koalíciókat, illetve ezek pártösszetételét. De Vries a hivatalorientált, a programorientált, a szereplőközpontú és a témodellek széles körét, tizenhárom elméletet tesztelt a világháború utáni holland kormányalakításokon, és azt az eredményt kapta, hogy „a legtöbb elmélet nem sokkal jobban jósol, mint a kockavetés”.⁸¹ Sőt azok az elméletek produkálták a legjobb eredményeket, amelyek megsértették valamelyik formális modell előfeltevéseit. Emellett De Vries azt is tesztelte, hogy a véletlen szimuláció nem jósolja-e meg jobban a történeti koalíciókat, és ennek eredménye az volt, hogy bizony az elméleteknek csupán a fele teljesített jobban, amit negyven év kutatási erőfeszítése után meglehetősen gyengének tekintek. Azonban a holland eseten

81. Miranda W. M. De Vries: *Governing with Your Closest Neighbour: An Assessment of Spatial Coalition Formation Theories*. PhD Dissertation. Nijmegen: Department of Political Science, Radboud University Nijmegen 1999. 241. Idézi Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 18.

túl is általános érvényű volt, hogy a koalíciós elméletek a történeti koalíciók felét nem tudták pontosan előre jelezni.

Az is egy visszalépésnek tekinthető, hogy az elemzés fókusz a teljes pártösszetételről áttevődött a speciális helyzetű pártokra. Ez ugyan jobb jóslási arányt eredményez, de kevesebbet magyaráz az egész koalícióból. Továbbá gyenge a policy-pozíciókat is figyelembe vevő elméletek prediktív ereje, ami annak tulajdonítható, hogy a többdimenziós pártpozíció-adatok nem megbízhatóak. Egyes modellek azzal a problémával is küzdenek, hogy bizonyos változók nehezen operacionalizálhatók, pláne, ha korábbi kabinettről van szó (pl. egy szereplő választási kilátásai, tárcapreferenciája). Ebből az is következik, hogy a szerzők legtöbbször csak egy-két ország néhány empirikus esetével illusztrálják a tézistüket, de statisztikailag szignifikáns tesztelést nem tudnak végezni.

A fent jelezett problémák a következő okokra voltak visszavezethetők. Amit a legsúlyosabbnak tekintek, hogy a formális deduktív elméletek gyakran egyetlen, túlzottan leegyszerűsített, s időnként teljesen irreális, életidegen előfeltevésekből indulnak ki. Ilyen például a politikusokkal kapcsolatos monomotivációs feltevés, hogy a párt egész koalíciós magatartását egyetlen elv vezérli (pl. hivatal- vagy programmaximalizálás), miközben ezek között inkább helyettesítési hatás van, és viszonyukat erősen befolyásolja a politikai szituáció és az intézményi környezet. Másrészt, a létező magyarázó modellek nem voltak eléggé specifikáltak, mert bizonyos kulcsváltozók hiányoztak, mivel ezeket nagyon nehezen lehetett operacionalizálni, és adatot gyűjteni. Ezért azt, hogy bizonyos magyarázó változók bekerültek-e egy formális modellbe, vagy sem, sokkal inkább az adatgyűjtés korlátai határozták meg, és nem az elméleti megfontolások. Ilyen változók például a párton belüli vétójátékosok (parlamentari frakció, pártkongresszusok stb.), vagy a pszichológiai tényezők (pl. a pártvezetők személyes viszonya), amelyeket csupán *ad hoc* korlátként kezeltek, pedig kevésbé efemer jelenségek, mint ahogy a formális elméletek feltételezték. Harmadrészt, a változókat rosszul operacionali-

zálták, ami megalapozatlan konklúziókhöz vezetett. Például, a CMP-adatokat pártpozíciók megállapítására használták, miközben azokat a politikai hangsúlyok mérésére dolgozták ki. Laver és Hunt⁸² szakértői becslésen alapuló adatait is 1989-ban vették fel, de azóta használják, tizenöt-húsz évvel kiterjesztve érvényességüket. Ezért az így tett megállapítások érvényessége és megbízhatósága megkérdőjelezhető. Negyedrészt, egyes elméletek csak bizonyos országokban és periódusokban teljesítettek jól, azaz érvényességük nagyban függ a kiválasztott országoktól és az időponttól, és e szelekciós torzítás korlátozza az általánosíthatóságukat. Ráadásul, a koalíciós kutatás ugyanazokat az adatokat használta az elméletek értékelésére, mint amiket az elméletalkotáshoz használtak. Végül pedig figyelmen kívül hagyták a koalíciókötés és kormányzás olyan alapvető elemeit, mint például a kormányalakítási kudarcok okai, a sikeres tárgyalások menete, miniszterek kiválasztása, nem pártszereplők hatása a kormányalakítás kimenetelére (in)formális vétőhatalmukon keresztül (pl. államfő, nyomásgyakorló csoportok stb.).⁸³

A fenti diagnózist felállító De Winter, Andeweg és Dumont a javaslatait is megfogalmazta a jelzett problémák megoldására, és a következőket indítványozták. A legfontosabb egy általános módszertani javaslat volt, hogy a formális modellek deduktív megközelítését ki kell egészíteni az induktív megközelítéssel, amely lehetővé teszi a kormányalakítás eddig ismeretlen aspektusainak feltárását, illetve kiemelten kell foglalkozni azokkal az esetekkel, amelyeknél az egyes elméletek pontatlan jóslásokhoz vezettek. Ezért a formális modellekbe új változókat kell beilleszteni a politikai és intézményi kontextus megismerése érdekében (pl. párton belüli ellentétek), vagy például vizsgálni kell az aktuális kormányalakítás és az előző koalíciók közötti dinamikus kapcsolatot is. Ezért a kor-

82. Michael Laver és W. Ben Hunt: *Policy and Party Competition*.

83. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 18–20, 32–34.

mányalakítást mélyreható kvalitatív esettanulmányokkal kell elemezni, és főleg azokat az eseteket, amikor a különböző modellek pontatlanul jelzik előre a koalíciót. Ennek érdekében részletesen le kell írni a kormányalakítás folyamatát, amely során az eddigiekhez képest másfajta adatokra kell támaszkodni, ilyen pl. az érintett szereplők írásos beszámolóí, magyarázatai, racionalizációí, egyéb privilegizált szemtanúktól, résztvevőktől (párt tárgyalóküldöttségének tagja, formateurök, tanácsadók) származó információk, amelyekhez elitinterjúkkal, emlékiratok, sajtóhírek, archívumok stb. elemzésével lehet jutni. Így rekonstruálható a szereplők preferenciája, motivációja, stratégiája, a különböző kompromisszumok és politikai üzletek, a pártvezetés és a frakcionalizáltság kérdése, vagy például a formális és informális vétójátékosok tényleges befolyása stb. Összegezve, nem kell lecserélni a formális modelleket, hanem ki kell egészíteni e kvalitatív esettanulmányokon alapuló induktív megközelítéssel, amelynek végső célja – a leíró-intézményi elemzés és a formális modellezés ciklikus alkalmazásával – a szisztematikus induktív elméletalkotáson keresztül egy átfogó elméleti modell kidolgozása.⁸⁴

Az értelmezésben ez egy neoinstitucionalista fordulatot jelentett volna, elmozdulást a teljesen formális modellektől egy hagyományosabb, intézményközpontú megközelítés felé. Azonban a koalíciós kutatás fő iránya – mint majd látni fogjuk – nem ezt az utat követte, hanem néhány, ebbe az irányba tett lépés után a többváltozós statisztika felé mozdult el.

84. *Uo.* 34–36.

4. A 2000-es évek: a többváltozós statisztika dominanciája

A De Winterék új utakat kijelölő iránymutatása alapján tett első lépések biztatóak voltak, mert több munka is az általam üdvözölt neoinstitucionalista fordulat végrehajtását ígérte.

4.1. Neoinstitucionalista kitérő

Az általuk javasolt kombinált kutatási stratégiát alkalmazta Bäck,⁸⁵ valamint Bäck és Dumont,⁸⁶ akik a politikai folyamat nyomon követésének (*process tracing*) módszerét alkalmazták, amely során egyszerre használták a nagymintás kvantitatív statisztikát, a kvalitatív esettanulmányt és az elit-interjút.

Először nagymintás teszttel kiválasztották a hagyományos elméletekkel helyesen megjósolt, „regressziós egyenesre eső” eseteket, és a folyamatverifikáció (*process verification*) módszerével megállapították, hogy a változók között megfigyelt folyamatok megfelelnek-e az elmélet által előre jelzetteknek. Ezután azokat a „deviáns” eseteket vizsgálták, amelyek „a reg-

85. Hanna Bäck: *Increasing Predictive Performance and Understanding Coalitional Mechanisms: Conclusions from Five Cases of Local Coalition Formation*. Paper for presentation at the workshop „Government Formation: A Theoretically Informed Inductive Approach” at the ECPR Joint Sessions in Torino, March 22–27, 2002. Hanna Bäck: Explaining and Predicting Coalition Outcomes: Conclusions from Studying Data on Local Coalitions, *European Journal of Political Research* 42 (2003) 4. 441–472. Hanna Bäck: Intraparty Politics and Local Coalition Formation, in Daniela Giannetti és Kenneth Benoit (szerk.): *Intra-Party Politics and Coalition Governments*, London: Routledge 2008. 53–68.

86. Hanna Bäck és Patrick Dumont: *A Combination of Methods and Process Tracing as the Next Step of Scientific Advance in Coalition Research*. Paper prepared for presentation at the ECPR General Conference in Marburg, 18–21 September, 2003. Hanna Bäck és Patrick Dumont: Combining Large-*n* and Small-*n* Strategies: The Way Forward in Coalition Research, *West European Politics* 30 (2007) 3. 467–501.

ressziós egyenes mellé estek”, azaz amelyeket a bevett elméletek nem tudtak megmagyarázni. Ezeket a folyamatindukció (*process induction*) módszerével próbálták megérteni, azaz megpróbálták feltárni azokat a mechanizmusokat, amelyek a nagymintás teszttel kimutatott oksági hatások mögött lehetnek. E kombinált módszer célja az volt, hogy az oksági mechanizmusok induktív megfigyelésével heurisztikus hipotéziseket fogalmazzanak meg, ami alapján új változók alakíthatók ki, és ezeket beépítve az elméletbe azok újratesttelhetők, s a két elemzési technika iteratív (egymásra ismétlődő) alkalmazásával elméletalkotás történik.

A deviáns esetek magyarázatához Bäck először svéd helyi önkormányzatokban zajló koalíciókötéseket próbált meg elemezni, elitinterjúk és önkitöltős kérdőívek felhasználásával. A módszert később Dumont-nal együtt kiterjesztették az 1970-es évek utáni 162 európai koalíciókötésre, és négy – belga, holland, svéd és finn – nemzeti szintű kormányalakítási esetre. Ennek eredménye az volt, hogy a nagymintás elemzésben talált oksági hatások két kormányalakítási esetben nem voltak elégségesek a magyarázatra, de emellett mind a négy esetben sikerült kontextuális és közbejövő változókat azonosítani (párton belüli szereplők, szocioökonómiai kontextus, a pártrendszer fragmentációjának hatása, a szakszervezetek társadalmi béke-fenntartó szerepe). A módszer további alkalmazása az 1998-as holland és az 1999-es belga kormányalakításra további változókat tárt fel (inkumbencia-hatás, tranzakciós költségek, kormányzati tapasztalatok megléte, jövőbeni kormányalakítási lehetőségek, választás előtti megállapodások hatása).⁸⁷

Szintén a fenti módszerrel kiválasztott deviáns kormányalakítási eseteket próbál megmagyarázni a koalíciós kutatás legfrissebb vállalkozása, amely fölös többségű és kisebbségi koa-

87. Hanna Bäck és Patrick Dumont: Combining Large-*n* and Small-*n* Strategies.

lációkat/kormányokat vizsgál.⁸⁸ A kötet jelentőségét növeli, hogy a két típus elméleti és nem empirikus deviancia, mert együttesen az 1944 és 2009 közötti kormányok több mint felét teszi ki (53%).⁸⁹ A kötetből a magyar politikában gyakori fölös-, és a minősített többségű kormányok közül különösen az 1995-ös finn szivárvány-koalíció magyarázatát tekintem relevánsnak.⁹⁰ A munka magyarázó erejét abban látom, hogy a fölös többséget egyszerre értelmezi lehetőségként és szükségességként, és a kettő együtt mintegy kirajzolja a politikusok mozgásterét a koalíciókötésben. A mozgásteret szűkítő tényezők között olyanokat vesz számba, mint a minősített többséget igénylő jogalkotás, a képviselők pártfegyelmezetlensége és a rendkívüli külső körülmények (gazdasági válság). Ugyanakkor a fölös többség 1. a formateur párt számára növeli a mozgásteret, ha egyetértés van a politikai célokban, de ellentét az eszközökben, 2. a zsarolási potenciál csökkentésével kontrollálhatja a kormányzati döntéshozatalt, 3. kielégítheti a hivatal iránti igényét is, 4. egy rivális párt kormányba emelésével csökkenti annak potenciális választói megerősödését, és 5. ellenzékéből a kormánypolitikát is nehezebb befolyásolni.

A megújulás másik lehetséges irányát Müller és Strøm⁹¹ országtanulmányokat tartalmazó kötete, a koalíciós kutatás új klasszikusa ígérte, amely a racionálisdöntés-elméleti alapok megtartása mellett, a neoinstitucionalista szempontokat szem

88. Rudy B. Andeweg, Lieven De Winter és Patrick Dumont (szerk.): *Puzzles of Government Formation: Coalition Theory and Deviant Cases*, London, New York: Routledge 2011.

89. Sara B. Hobolt és Jeffrey A. Karp: Voters and Coalition Governments, *Electoral Studies* 29 (2010) 3. 301.

90. Ann-Cathrine Jungar: The Rainbow Coalition: A Surplus Majority Coalition in Finland, in Rudy B. Andeweg, Lieven De Winter, és Patrick Dumont (szerk.): *Puzzles of Government Formation: Coalition Theory and Deviant Cases*, London, New York: Routledge 2011. 129–146.

91. Wolfgang C. Müller és Kaare Strøm (szerk.): *Coalition Governments in Western Europe*.

előtt tartva tárgyalja az európai koalíciós kormányokat 1945-től 1998-ig. A kötet – „testvérével”⁹² együtt – időben és tematikailag a legátfogóbb munka jelenleg. Jóllehet a koalíciós politika három fázisát, a koalíciókötést, a koalíciós kormányzást és a koalíciók megszűnését tárgyalja, de a jelen kötet témáját képező pártösszetételt nem vizsgálja külön. A munka erénye, hogy az egyes országtanulmányok az összetétel magyarázatába beemelik a véleményem szerint jelentős magyarázó erővel bíró, a kormányalakítás keretfeltételeit adó alkotmányos és politikai intézményi szabályokat, szereplőket, formális és informális korlátokat (pl. pártrendszer szerkezete, pártverseny dimenziói, politikai napirend, államfő, [in]formateur, formációs és parlamenti eljárások, pártjövághagyás, beiktatási szavazás). Az országtanulmányok hibája viszont, hogy a pártösszetételt az egész periódusban olyan egydimenziós bal-jobb skálára alapozzák, amelyben a pártok policy-pozícióját Laver és Hunt⁹³ 1989-ben felvett – már idézett – szakértői surveyje alapján jelölik ki, ennek adatait visszamenőleg kiterjesztve 1945-ig, illetve kivetítve 1998-ig. Emellett a kötet összegző tanulmánya⁹⁴ sem él a koalíciós kutatásban az 1980-as és 1990-es években megfogalmazott kritikák és új kutatási irányok által biztosított lehetőséggel, és nem alkot a kormányalakítást és pártösszetételt átfogóan magyarázó új koalíciós elméletet.

Mindazonáltal, az egyik fő megállapítása az, hogy a történeti koalíciók nyolcvan százalékában az első dimenzió (bal-jobb) medián pártja a kormány tagja lesz, és csak húsz százalékában nem. Azonban e húsz százalékon belül a medián pártot nem tartalmazó kabinetek kétharmada kisebbségi volt, azaz a várakozásokkal szemben, s egyben a medián szavazó és a kisebbségi kormányok téziséét cáfolva, e kormányok

92. Kaare Strøm, Wolfgang C. Müller és Torbjörn Bergman (szerk.): *Cabinets and Coalition Bargaining*.

93. Michael Laver és W. Ben Hunt: *Policy and Party Competition*.

94. Wolfgang C. Müller és Kaare Strøm: *Conclusion: Coalition Governance in Western Europe*.

nem a medián szavazó kontrolljának köszönhetik életképességüket. A másik fő empirikus megállapítás, hogy a vizsgált tucatnyi ország közül tízben egy második, sőt Belgiumban egy harmadik policy-dimenzió is releváns, azonban a medián párt kormányon kívül maradása – Belgium kivételével – nem áll szisztematikus kapcsolatban a magasabb dimenziószámmal. Harmadrészt, a legnagyobb párt – elsősorban formateuri státuszának köszönhetően – szinte biztos bekerül a kormányba, a történeti koalíciók nyolcvanegy százalékának tagja. Negyedrész, ahol pozitív parlamentarizmus érvényesül, a kötelező beiktatási szavazás többségi kormányokat indukál, míg ennek hiánya kisebbségi kormányokat tesz valószínűvé, illetve a minősített többséget igénylő parlamenti szabályok széles köre is a széles méretű koalícióknak kedvez.

E megkezdett irányvonalat azonban a kutatások nem vitték tovább, hanem – az empirikus politikatudomány többi területéhez hasonlóan – a koalíciós kutatásban is a többváltozós statisztika vált dominánssá.⁹⁵ Ennek az volt az egyik következ-

95. A többváltozós statisztika mellett egy másik irányt képvisel a kormányalakítás játékelméleti és ökonometriai megközelítése formális modellekkel, amelyet a közgazdaságtudomány és a politikai közgazdaságtan ihlet. Ezzel a megközelítésmóddal nem foglalkozom részletesen. Lásd David Austen-Smith és Jeffrey Banks: Elections, Coalitions, and Legislative Outcomes, *American Political Science Review* 82 (1988) 2. 405–422. David P. Baron: A Spatial Bargaining Theory of Government Formation in a Parliamentary System, *American Political Science Review* 85 (1991) 1. 137–164. David P. Baron: Government Formation and Endogenous Parties, *American Political Science Review* 87 (1993) 1. 37–47. David P. Baron és John A. Ferejohn: Bargaining in Legislatures, *American Political Science Review* 83 (1989) 4. 1181–1206. Francis Bloch és Stéphane Rottier: Agenda Control in Coalition Formation, *Social Choice and Welfare* 19 (2002) 4. 769–788. Daniel Diermeier és Antonio Merlo: An Empirical Investigation of Coalition Bargaining Procedures, *Journal of Public Economics* 88 (2004) 3–4. 783–797. Daniel Diermeier, Hülya Eraslan, és Antonio Merlo: A Structural Model of Government Formation, *Econometrica* 71 (2003) 1. 27–70. Massimo Morelli: Demand Competition and Policy Compromise in Legislative Bargaining, *Ameri-*

ménye, hogy először a korábbi koalíciós elméletek kérdéseit és fogalmait alakították változóvá (hivatal, program, intézményi korlátok stb.), majd azóta újabb és újabb kérdéseket vonnak be az elemzésbe, amelyeket valamilyen változóval operacionalizálnak. A másik következmény az volt, hogy a vizsgálat fókuszsa a koalíciók típusáról, ha nem is kizárólagosan, de nagyon jelentős mértékben átkerült a kormányalakítás folyamatának magyarázatára.

4.2. A kormányalakítás folyamata

4.2.1. A KORMÁNYALAKÍTÁS KÉT SZAKASZA

A többváltozós statisztikát ismereteim szerint Warwick⁹⁶ használta először, aki a koalíciós pártösszetétel magyarázatát arra a két analitikus kérdésre bontja, hogy milyen tényezők határozzák meg, hogy egy pártból formateur párt, illetve koalíciós partner lesz, és ezt logisztikus regresszióval vizsgálja. A formateur párt kiválasztását körülbelül másfél tucat változóval operacionalizálja, amelyek olyan magyarázó tényezőket ragadnak meg, mint a méretelv, ideológiai pozíció, kormányzati tapasztalat, a kormányalakítás vezető policy-dimenziójában elfoglalt hely, a pártkarakter (célorientáció), és annak a kormánynak a gazdasági teljesítménye, amelynek a párt utoljára tagja volt. A konklúzió az, hogy a formateur párttá válást három tényező határozza meg leginkább, a kormányzati tapasztalat, a méret-

can Political Science Review 93 (1999) 4. 809–820. Peter Norman: Legislative Bargaining and Coalition Formation, *Journal of Economic Theory* 102 (2002) 2. 322–353. Daniel J. Seidmann, Eyal Winter, és Elan Pavlov: The Formateur's Role in Government Formation, *Economic Theory* 31 (2007) 3. 427–445.

⁹⁶ Paul V. Warwick: Coalition Government Membership in West European Parliamentary Democracies, *British Journal of Political Science* 26 (1996) 4. 471–499.

elv és az ideológiai centralitás, amelyek 92 százalékos pontossággal jelzik előre ezt a pártot. Warwick a koalíciós partner kiválasztódását⁹⁷ is részben ugyanazzal a másfél tucat változóval próbálja előre jelezni, mint a formateur. A koalíciós párttá válás esélyeit négy tényező határozza meg leginkább, a kormányzati tapasztalat, a minél kisebb pártméret és pártszám, mely utóbbi a formateur párt méretének függvénye, illetve a medián-pozíciótól és a formateur párttól való távolság. Ezek 85 százalékos pontossággal jósolják meg, hogy egy párt koalíciós párt lesz-e.

A parlamenti kormányok programtávolság-alapú magyarázatát adja Warwick másik elemzése,⁹⁸ amely a kormánytípust és a kormánytagságot jelzi előre. Az a feltevése, hogy a pártok hajlandósága egy koalícióhoz kapcsolódásra a párt és a kormány policy-irányvonala közötti távolsággal csökken, ezért a policy-távolság befolyással van a kormánytípusra és a pártösszetételre. A kormánytípust (kisebbségi, minimális többségű, fölös többségű) a legnagyobb párt és a formateur párt pozíciójának olyan mutatói alapján jelzi előre, mint a centralitás és pártméret, a pártrendszer polarizációja és a rendszerpárti frakcionalizáció. Egy párt kormánytagsága kapcsán pedig azt teszteli, hogy a formateur párt jellemzői (méret, centralitás), a polarizáció és a frakcionalizáció mellett mennyire határozza meg a formateur párttól való távolság, a rendszerellenespárt-jelleg, a kormányzati tapasztalat, a pártméret, a kormány politikai karaktere (pl. ügyvezető) és típusa (kisebbségi, többségi, fölös többségű).⁹⁹ A tesztelés eredménye megerősíti

97. A „kiválasztódás” kifejezés használata nem véletlen, ugyanis Warwick szerint a formateur párt nem tudja dominálni a pártközi tárgyalásokat, és teljesen kontrollálni a koalíciókötés végkimenetelét, ezért nem tud szelektorként eljárni. Uo. 487–488.

98. Paul V. Warwick: Policy Distance and Parliamentary Government, *Legislative Studies Quarterly* 23 (1998) 3. 319–345.

99. A kormánytípus ilyen kezelése kettős értelemben is újdonság, mert a koalíciós kutatás korábbi megközelítésével szemben ismereteim szerint ez az első elemzés, amelyben a kormánytípus magyarázó változó,

Crombez tézisé,¹⁰⁰ miszerint a formateur párt centrális helye a programtérben kisebbségi kormány alakítását valószínűsíti, de ezt a tér általános polarizáltsága is (összes párttávolság mértéke) elősegíti, amely életképes kormányokat eredményez. Ezek az összefüggések még inkább igazak a pártösszetételre, és egyértelműen alátámasztják a programtávolságnak azt a hipotézisét, hogy a kormányra kerülő pártok ideológiailag közelebb esnek a formateur párthoz, mint az ellenzéki formációk. A kormányzati részvételt leginkább a programtávolság és policy-centralitás határozza meg, és emellett a kormányzati tapasztalat, a mandátumszám, és növekedési aránya az előző választáshoz képest.

Szintén két szakasz egymásutánjaként modellezi a kormányalakítást Bäck és Dumont¹⁰¹ is, és mindkettőre – a formateur párt kiválasztása, illetve a kormányösszetétel meghatározása – vonatkozóan hét-hét előfeltevéssel él. A két szakaszt többváltozós statisztikával elemzik, amelyhez a tucatnyi független változót a különböző elméleti irányzatokból szedik össze. Az első szakaszt illetően az elemzés eredménye az, hogy nagyobb a valószínűsége egy párt formateur párttá válására, ha a legtöbb mandátuma van a parlamentben (domináns magyarázó tényező), ha ez adja az inkumbens miniszterelnököt, és ha kontrollálja a medián törvényhozót. Az összetételt illetően nagyobb az esélye a koalíció megalakulásának, ha minimális többségű, minél kisebb a policy-terjedelme, ha inkumbens kormány, illetve ha az első szakaszban megjósolt formateur párt is benne van.

illetve önmagában is érdekes megoldásnak tartom egy változó státuszának megfordítását ugyanazon tanulmányon belül.

100. Christophe Crombez: *Minority Governments, Minimal Winning Coalitions and Surplus Majorities in Parliamentary Systems*.

101. Hanna Bäck és Patrick Dumont: Making the First Move: A Two-Stage Analysis of the Role of Formateurs in Parliamentary Government Formation, *Public Choice* 135 (2008) 3–4. 353–373.

A kormányalakítás többváltozós statisztikai megközelítésében az egyik legnagyobb hatású és egyik legtöbbször idézett magyarázat Martin és Stevensoné,¹⁰² akik három iskola (méret, program, új institucionalizmus) elméletét tesztelik egyetlen átfogó modellben. Ez a történeti koalíciók körülbelül felét (43%) jelzi előre pontosan, és e prediktív hatékonysági ráta sokkal jobb, mint a Laver és Budge¹⁰³ szerzőpárosé általában (25%). A koalíció típusára vonatkozó fő megállapítások egyike, hogy a beiktatási szavazás hiányában is ugyanakkora esélye van a többségi és a kisebbségi kormányok alakulásának. Másrészt, a legnagyobb pártnak csak akkor van a többi párthoz képest nagyobb esélye a kormányba bekerülni, ha sikerül megszereznie a miniszterelnöki poszt feletti kontrollt. Harmadrészt, ha az inkumbens miniszterelnök pártja nem tud formateur párt lenni, akkor kisebb a valószínűsége, hogy bekerül a koalícióba. Negyedrészt, a kisebbségi kormányok megalakulását jobban jelzi előre a nagyon erős párt, mint a medián párt és az ellenzék ideológiai megosztottsága. Martin és Stevenson konklúziója az, hogy a három elméleti irányzat küzdelemében egyik sem „üti ki” a másikat,¹⁰⁴ s véleményük szerint a kutatók túlhangsúlyozzák a koalíciós elméletek közötti különbségeket, és inkább a kompatibilitásukat kell felismerni. Mindazonáltal osztom az átfogó magyarázatukkal szembeni azon kritikát, hogy modelljük magas prediktív hatékonyságát úgy érik el, hogy „összelapátolják” [sic!] a három iskola majdnem két tucat változóját, ami „nélkülözi a parszimóniát és a belső konzisztenciát”.¹⁰⁵

102. Lanny W. Martin és Randolph T. Stevenson: *Government Formation in Parliamentary Democracies*.

103. Michael Laver és Ian Budge (szerk.): *Party Policy and Government Coalitions*.

104. Lanny W. Martin és Randolph T. Stevenson: *Government Formation in Parliamentary Democracies*. 48.

105. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 18–19.

Müller és Strøm kötete¹⁰⁶ az általam üdvözölt neoinstitutionalista fordulat ígéretét hordozta, azonban ennek folytatása, Strøm, Müller és Bergman munkája¹⁰⁷ nem vitte tovább a megkezdett irányvonalat, hanem – a delegációs elmélet ügynök-megbízó modelljét elméleti keretül választva – ez is a többváltozós statisztika felé fordult. A kormányalakítás és a kabinet típusának magyarázatával foglalkozó fejezetben Mitchell és Nyblade¹⁰⁸ – Martin és Stevensonhoz¹⁰⁹ hasonlóan – egyetlen modellbe próbálja meg beilleszteni a korábbi elméleteket, úgy, hogy ezeket hat csoportban, huszonnyolc magyarázó változó formájában operacionalizálja (idő- és tér-változók, strukturális attribútumok, a pártok policy-pozíciója, intézmények, alkuváltozók, kritikus események). Mitchell és Nyblade azt vizsgálja, hogy melyik változónak mekkora befolyása van arra, hogy milyen típusú (egypárti, koalíciós) és mekkora méretű (kisebbségi, minimális többségű, fölös többségű) kormány alakul. A hat változócsoporthat külön-külön tesztelik, majd a szignifikáns és robosztus változókat a végső modellben együttesen. A végső modell közel 85 százalékos pontossággal jelzi előre, hogy koalíciós vagy egypárti kormány alakul-e, és 70 százalékos pontossággal jósolja meg a kormány méretét.¹¹⁰

106. Wolfgang C. Müller és Kaare Strøm (szerk.): *Coalition Governments in Western Europe*.

107. Kaare Strøm, Wolfgang C. Müller és Torbjörn Bergman (szerk.): *Cabinets and Coalition Bargaining*.

108. Paul Mitchell és Benjamin Nyblade: Government Formation and Government Type, in Strøm, Kaare, Müller, Wolfgang C. és Torbjörn Bergman (szerk.): *Cabinets and Coalition Bargaining: The Democratic Life Cycle in Western Europe*, Oxford, New York: Oxford University Press 2010, 201–235.

109. Lanny W. Martin és Randolph T. Stevenson: Government Formation in Parliamentary Democracies.

110. Ez a magyarázó erő nagyságrendekkel jobb Martin és Stevenson 43 százalékos, valamint Laver és Budge 25 százalékos prediktív hatékonysági rátájánál. Lásd Lanny W. Martin és Randolph T. Stevenson: Government Formation in Parliamentary Democracies. Michael Laver és Ian Budge (szerk.): *Party Policy and Government Coalitions*.

Mindegyik változócsoporthoz szignifikáns hatása van a kormányra, és szinte egyetlen változónak sincs kitüntetett szerepe, de az alábbi néhány megállapítás kiemelhető.

Abban, hogy egypárti vagy koalíciós kormány alakul-e, a pártok policy-pozíciója és a mandátumarányok számítanak, azzal együtt, hogy nagyobb a koalíció valószínűsége, ha a legnagyobb párt és a medián párt alkuhatalma gyenge (nincs közel a többséghez, sok koalíciós opciója van, a riválisoknak viszont kevés). Azonban ha a legnagyobb párt közel van a mandátumtöbbséghez, és sok koalíciós opciója van (a riválisoknak viszont kevés), s medián párt is egyben, akkor dominálni tudja a kormányalakítás folyamatát, és koalíció helyett egyedül alakít kormányt.¹¹¹ Szintén a koalíció esélyét növeli a pozitív parlamentarizmus és a fél-elnöki kormányzati rendszer, mely utóbbi fölös többségű koalíciót indukál. Ezzel szemben csökkentik a koalíció esélyét az erős miniszterelnöki jogkörök a kabinet fölött, ha az előző kormány egy külső kritikus esemény miatt bukott meg, és ha magas a választói illékonyosság, mert csökkentik a kisebbik koalíciós partneri pozíció értékét az ellenzéki státuszhoz képest.

Az, hogy mekkora méretű kormány alakul, szintén az alkuerőt meghatározó tényezők együttesen döntenek el. A fő megállapítás az, hogy minél nagyobb a legnagyobb párt és a medián párt alkuhatalma, annál valószínűbb, hogy kisebbségi kormány alakul. A többdimenziós medián párt hiánya növeli a minimális többségű koalíció valószínűségét, és minél polarizáltabb a pártok policy-pozíciója, annál kisebb a valószínűsége

111. Ez egyébként indirekt módon megerősíti Laver és Shepsle erőspárt-tézisét, és cáfolja a legnagyobb párt mediántól való távolságát és a parlament ideológiai polarizáltságát illetően. Lásd Michael Laver és Kenneth A. Shepsle: *Making and Breaking Governments*. Christophe Crombez: *Minority Governments, Minimal Winning Coalitions and Surplus Majorities in Parliamentary Systems*. Paul V. Warwick: *Policy Distance and Parliamentary Government*. Paul Mitchell és Benjamin Nyblade: *Government Formation and Government Type*.

a fölös többségű kormánynak. Azonban a miniszterelnök kabinet feletti hatalma, az ellenzék befolyása, a pozitív parlamentarizmus, a fél-elnöki rendszer, a választói környezet és az előző kormány távozásának körülményei szintén befolyásolják a kormány méretét. Például a nagyfokú ellenzéki befolyás, a választói illékonyság és az előző kormány kritikus esemény miatti bukása jelentősen növeli az egypárti és kisebbségi kormány alakulásának valószínűségét, míg a koalíciós alku elhúzódása minimális és fölös többségű kormányokat valószínűsít.¹¹²

4.2.2. AZ ÁLLAMFŐ SZEREPE

Az államfő kormányalakításban betöltött szerepét alapvetően három módszerrel elemzik, formális modellekkel, hatalmi indexszel, valamint tipológiákkal.

A formális modellek egyik irányát az ökonometriai modellek képviselik, amelyekkel hipotézisek empirikus tesztelését végzik, nemzetközi idősoros összehasonlító statisztikai adatok felhasználásával. A formális megközelítések másik irányát azok a játékelméleti munkák jelentik, amelyek az elnököt stratégiai szereplőként értelmezik a kormányalakításban. A játékelméleti modellek az államfő szerepét többnyire hipotetikus koalíciókötési szituációkban vizsgálják, míg az ökonometriai munkák azt, hogy az elnöknek mekkora hatalma van párton kívüli miniszterek kinevezésére a különböző típusú (elnöki, fél-elnöki, parlamentáris) kormányzati rendszerekben, vagy hogy a kormányalakítás kétszakaszos alkufolyamatában mi-

112. Paul Mitchell és Benjamin Nyblade: *Government Formation and Government Type*. Kaare Strøm és mások: Conclusion. Cabinet Governance in Parliamentary Democracies, in Kaare Strøm, Wolfgang C. Müller, és Torbjörn Bergman (szerk.): *Cabinets and Coalition Bargaining: The Democratic Life Cycle in Western Europe*, Oxford, New York: Oxford University Press 2010. 403–430.

lyen befolyása van a miniszterelnök-jelölt kiválasztására, illetve a koalíció megalakulására.¹¹³

A második megközelítés a „hatalmi index iskola”, amely az egész elnöki hatalmat próbálja „mérni”, és skálákkal kifejezni. Ebben a megközelítésben az elnöknek a kormányalakításban játszott szerepe csupán az államfői hatalom egyik alkotótényezője (a jogalkotási, feloszlatósi jogkörök stb. mellett), amit a kinevezési jogköröket és/vagy a politikai gyakorlatot kifejező indexszel jeleznek.¹¹⁴

113. Octavio Amorim Neto és David Samuels: *Cabinet Partisanship and Regime Type in Contemporary Democracies*. Paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Philadelphia Marriott Hotel, Philadelphia, PA, Aug 27, 2003. Acir Almeida és Seok-ju Cho: *Presidential Power and Cabinet Membership Under Semi-Presidentialism*. August 31, 2007. Massimo Morelli: Demand Competition and Policy Compromise in Legislative Bargaining. Francis Bloch és Stéphane Rottier: Agenda Control in Coalition Formation. Octavio Amorim Neto és Kaare Strøm: Breaking the Parliamentary Chain of Delegation: Presidents and Non-Partisan Cabinet Members in European Democracies, *British Journal of Political Science* 36 (2006) 4. 619–643. Shin-Goo Kang: The Influence of Presidential Heads of State on Government Formation in European Democracies: Empirical Evidence, *European Journal of Political Science* 48 (2009) 4. 543–572. Egyes munkák egyszerre alkalmazzák a játékelméleti és az ökonometriai megközelítést, pl.: Octavio Amorim Neto és Kaare Strøm: Breaking the Parliamentary Chain of Delegation.

114. Matthew S. Shugart és John M. Carey: *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*, Cambridge: Cambridge University Press 1992. James McGregor: The Presidency in East Central Europe, *RFE/RL Research Report* 3 (1994) 2. 23–31. Timothy Frye: A Politics of Institutional Choice: Post-Communist Presidencies, *Comparative Political Studies* 30 (1997) 5. 523–552. Lee K. Metcalf: Measuring Presidential Power, *Comparative Political Studies* 33 (2000) 5. 660–685. Kaare Strøm és mások: Dimensions of Citizen Control, in Kaare Strøm, Wolfgang C. Müller és Torbjörn Bergman (szerk.): *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Oxford: Oxford University Press 2006. 651–706. Alan Siaroff: Comparative Presidencies: The Inadequacy of the Presidential, Semi-Presidential and Parliamentary Distinction, *European Journal of Political Research* 42 (2003) 3.

Az államfő szerepének harmadik, tipologikus megközelítése a kormányalakítás alkuszituációja alapján próbálja megragadni az elnök szerepét. A nyugat-európai parlamentáris demokráciákban, az alkotmányos szabályokat és a politikai gyakorlatot egyaránt figyelembe véve, ennek három ideáltípusa van: teljesen nyitott, félig-strukturált, szabályozott. Teljesen nyitott az, amikor a folyamat előzetesen nem strukturált, hanem a pártok között teljesen szabad alku folyik, semelyik párt nincsen hivatalosan kijelölve a tárgyalások vezetésére vagy elnöklésére. A „minden elmegy” elve alapján a szereplők teljesen szabadon, a pártblokkok határait átlépve, *ad hoc* módon improvizálva keresik a potenciális koalíciós partnereket, és minden lehetséges pártkombináció egy lehetséges kormányt képvisel. Ilyen, teljesen nyitott alkuszituáció jellemzi Norvégiát, Svédországot vagy Finnországot 2000 előtt. A félig-strukturált alkuszituációban a szereplők (pártvezetők, államfő, formateur, informateur) magatartását korlátozza, hogy bizonyos közösen elfogadott konvenció, szokásjog, íratlan norma strukturálja a kormányalakítást. A nemzetközi politikatudomány – miként a szakirodalmi áttekintésben már jeleztem – ezt a konvenciót elismerési szabálynak nevezi. Ezen íratlan szabály következtében nem teljesen szabad alku folyik a pártok között, hanem kiemelkedik egy párt, amely a kormányalakítást vezeti, és ezt a pártot formateur pártnak nevezik. A szokásjog azzal strukturálja az alkuszituációt, hogy rögzíti, hogy milyen elv alapján emelkedik ki a formateur párt, azaz kijelöli, hogy melyik párt kezdeményezze és vezesse a kormányalakítási tárgyalásokat, melyik párt teheti az első kormányalakítási kísérletet. E normát követve a többi párt pedig elismeri a formateur párt kormányalakítási jogát, és nem kezd alternatív koalícióépítésbe. A legtöbb európai demokráciában az a konvenció, hogy először a legnagyobb párt próbálhat meg kormányt ala-

287–312. Oleh Protsyk: Prime Ministers' Identity in Semi-Presidential Regimes: Constitutional Norms and Cabinet Formation Outcomes, *European Journal of Political Research* 44 (2005) 5. 721–748.

kítani, de például Hollandiában időnként az a „plebiszcitárius elv” érvényesül, hogy a legnagyobb mandátumnyeréséget elkönnyvelő párt. A harmadik, szabályozott alkuszituációban az elismerési szabály formálisan rögzítve van a tekintetben, hogy melyik lesz a formateur párt. Ilyen például Görögország, ahol az alkotmány kimondja, hogy abszolút többségi párt hiányában az államfőnek először a legtöbb mandátumot szerző pártot kell felkérnie kormányalakításra, ennek sikertelensége esetén a második legtöbb mandátummal rendelkezőt, és így tovább. Teljes sikertelenség esetén az államfő összpárti megbeszélésre hívja a pártvezetőket, ennek kudarca esetén pedig a legfelsőbb bírák egyikét kinevezi ügyvezető kormány megalkotására, amely előkészíti az előrehozott választásokat. A kelet-közép-európai demokráciák közül is, pl. Bulgáriában az államfőnek először a legnagyobb, majd a második legnagyobb párt jelöltjének kell kormányalakítási mandátumot adnia, végül pedig a kisebb pártok egyikének. Romániában is előírja az alkotmány, ha van abszolút többségi párt, akkor ennek jelöltjének kell az elnöknek megbízást adnia.¹¹⁵

115. Köszönöm Kovács Virágnak, hogy a kelet-közép-európai demokráciákban is létező szabályozásra felhívta a figyelmemet. Lásd Vernon Bogdanor (szerk.): *Coalition Government in Western Europe*, London: Heinemann 1983. Vernon Bogdanor: The Government Formation Process in the Constitutional Monarchies of North-West Europe, in Dennis Kavanagh és Gillian Peele (szerk.): *Comparative Government and Politics: Essays in Honour of S. E. Finer*, London: Heinemann 1984. 49–72. Michael Laver és Norman Schofield: *Multiparty Government: The Politics of Coalition in Europe*, Oxford: Oxford University Press 1990. *Res Publica* 33 (1991) 1. (Special Issue on Parliamentary Monarchy). Lieven De Winter: The Role of Parliament in Government Formation and Resignation, in Herbert Döring (szerk.): *Parliaments and Majority Rule in Western Europe*, Frankfurt: Campus 1995. 115–151. Kaare Strøm: Parliamentary Government and Legislative Organisation. Michael Gallagher, Michael Laver és Peter Mair: *Representative Government in Modern Europe*. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. Wolfgang C. Müller és Kaare Strøm (szerk.): *Coalition Governments in Western Eu-*

Ennek megfelelően az államfő kormányalakításban betöltött szerepe háromféle lehet. A legaktívabb politikai szerep, amikor a politikai tárgyalásokat folytató elnök választja ki a formateur, és ő kéri fel kormányalakításra (pl. Finnország 2000-ig, Franciaország). Ha a formateur kormányalakítási tárgyalásai sikeresek, az elnök kinevezi az új kormányt, illetve egyes országokban ezt követően van még egy beiktatási szavazás a többségi támogatás biztosítására-tesztelésére. A második típusban az államfő, jellemző módon a monarcha, kevésbé aktív, illetve aktivitása az informateurön keresztül érvényesül (pl. Hollandia, Belgium). Az államfő a lehetséges kormányalakítási alternatívák feltárására, a formateur kiválasztására és a pártpolitikai alkuk lefolytatására az informateur veszi igénybe, akinek munkája nyomán kéri fel a formateur kormányalakításra, és nevezi ki a kormányt. A harmadik típusban az államfő passzív, nincsen érdemi politikai szerepe a kormányalakításban, mert a lehetséges koalíciós alternatívák és a formateur személye a pártok közötti alku eredményeként dől el. A pártok nagyon gyakran már kész miniszterelnök-jelöltekkel indulnak neki a kampánynak, így az monarcha szerepe csupán az, hogy jóváhagyja a pártok által kiválasztott miniszterelnököt, aki kormányt alakít. A kormányalakítás a miniszterelnök és a kormány elnöki kinevezésével és/vagy a beiktatási szavazással végződik, de az államfő politikai szerepe kicsi vagy korlátozott (pl. Németország, Írország, Dánia).¹¹⁶

rope. Torbjörn Bergman és mások: *Democratic Delegation and Accountability: Cross-National Patterns*, in Kaare Strøm, Wolfgang C. Müller, és Torbjörn Bergman (szerk.): *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Oxford: Oxford University Press 2006. 109–220.

116. Michael Gallagher, Michael Laver és Peter Mair: *Representative Government in Modern Europe*. Körösenyi András: Párturalom és államfői szerep. A 2004-es kormányváltás legitimitásáról, in Sándor Péter és mások (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve, 2005*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány 2005. 123–132.

4.3. A policy újrafelfedezése

POLICY-HORIZONT • A kormányalakítás és pártösszetétel új magyarázatát adja a policy-horizont tézis.¹¹⁷ Eszerint egy párt koalíciós magatartását a policy-horizontja kondicionálja, amely megszabja, hogy a kormányzati részvétel érdekében mekkora engedményt hajlandó tenni policy-pozíciójából. A policy-horizont korlátként működik a párt számára, mert kijelöli a kompromisszum határait, a maximális csatlakozási távolságot (*maximum joining distance*), amelyet a koalíciós részvétel érdekében vállalni hajlandó. A tézis szerint az egymást metsző horizontú pártok képesek kormányt alakítani, illetve egy párt nem csatlakozik egy koalícióhoz, ha a leendő kormány által elfoglalni vagy végrehajtani kívánt policy(-pozíció) a párt horizontján kívül esik. Ennek következtében a horizont nagyban magyarázza a koalíciós méretet és a pártösszetételt. A policy-távolság és a policy-horizont abban különbözik egymástól, hogy a távolság-konceptió szerint egy párt koalíciós tagságának esélye a távolság növekedésével fokozatosan csökken, míg a horizont-konceptió szerint egy bizonyos küszöbig konstans(an magas), majd e pont küszöbértékén túl zérusra csökken.

A tézis első tesztje¹¹⁸ 85 százalékos sikerrel jelezte előre annak esélyét, hogy egy párt csatlakozik a policy-horizontján belülre eső kormányhoz. A tézis a kormánytípus (többségi, kisebbségi) olyan magyarázatát is kívánja adni, hogy a kisebbsé-

117. Paul V. Warwick: Policy Horizons in West European Parliamentary Systems, *European Journal of Political Research* 38 (2000) 1. 37–61. Paul V. Warwick: Do Policy Horizons Structure the Formation of Parliamentary Governments? The Evidence From an Expert Survey, *American Journal of Political Science* 49 (2005) 2. 373–387. Paul V. Warwick: When Far Apart Becomes Too Far Apart: Evidence for a Threshold Effect in Coalition Formation, *British Journal of Political Science* 35 (2005) 3. 383–401.

118. Paul V. Warwick: *Policy Horizons in West European Parliamentary Systems*.

gi kormányok azokban a szituációkban fordulnak elő, amikor a pártok közötti ideológiai távolságok túl nagyok, ezért nincsenek egymást metsző horizontok, amelyek lehetővé tennék a többségi kormányokat. A tézist alátámasztják az adatok, mert a többségi horizont-metszetek léte 76 százalékos pontossággal jelzi előre a többségi kormányokat, azaz a policy-horizont jól magyarázza a kisebbségi kormányokat. A policy horizont – függetlenül attól, hogy a választási programokból vagy szakértői becsléssel állapítják meg a pártpozíciókat¹¹⁹ – erős korlátként funkcionálva nagyon jelentősen strukturálja a koalíciós játszmát.

VÁLASZTÁS ELŐTTI ELKÖTELEZŐDÉS A LEGFONTOSABB PROGRAMPONTOK ALAPJÁN • Választás előtti elköteleződéssel magyarázza a koalíciós pártösszetételt Debus,¹²⁰ aki szerint minél kisebbek a pártok programmatikus pozíciója közötti különbségek a számukra releváns policy-dimenziókban, annál nagyobb a valószínűsége a jövőbeni pártszövetségnek. A koalíciós partnerek kiválasztását a policy-kérdések pártspecifikus fontossága határozza meg, azaz egy párt a számára legfontosabb kérdésekben közel álló pártok koalíciós partnerségét keresi. Debus emellett azt is igazolja, hogy a pártok programalapú együttműködését és a koalíciók pártösszetételét nem kizárólag a gazdasági kérdések határozzák meg, hanem a szociálpolitika is releváns dimenzió.

119. Az elsőhöz lásd Paul V. Warwick: Policy Horizons in West European Parliamentary Systems. Paul V. Warwick: *When Far Apart Becomes Too Far Apart*. A másodikhoz lásd Paul V. Warwick: *Do Policy Horizons Structure the Formation of Parliamentary Governments?*

120. Marc Debus: Pre-Electoral Commitments and Government Formation, *Public Choice* 138 (2009) 1–2. 45–64.

5. A hazai szakirodalom

A hazai irodalmat a nemzetközi elméleti eredmények recepcióját és az empirikus ország- vagy esettanulmányokat illetően egyaránt a kiáltó hiányok jellemzik. Röviden, a koalíciós problematika a magyar politikatudomány által lényegében teljesen feltáratlan terület. A nemzetközi szakirodalom egy kis szeletének recepcióján és nagyon kevés számú, elméletileg megalapozott empirikus munkán kívül a koalíciók problémáját nem vizsgálják a kutatások.¹²¹ A koalíciókötés kérdését a hazai politikatudomány átengedte az alkotmányjognak, amely a kormányalakítás közjogi szabályai és az államfői hatáskörök irányából közelíti meg a kérdést, és a politikatudomány is többnyire ezt a megközelítést veszi át. Ami ezen kívül van, azok leginkább elméleti alapokat nélkülöző leíró elemzések. A koalíciós kutatás hazai hiánya azért is nehezen érthető, mert 1990 után a végrehajtó hatalom gyakorlása koalíciók formájában intézményesült, s emellett, véleményem szerint, az egy párti kisebbségi kormányokat is a koalíciós irodalom képes a legjobban megmagyarázni.

5.1. Elméleti recepció

A nemzetközi szakirodalom hazai recepcióját a pártok és pártrendszerekről szóló monográfiában a koalíciós elméletnek szentelt fejezet jelentette.¹²² Ez a két klasszikus politikusi motivációból, a pozícióorientált és a program- vagy politikaipreferencia-orientált politikustípusból és a kormányalakítás tétjéből

121. A kérdést szintén csak röviden érinti a magyar politikai rendszerről szóló monográfia. Lásd Körösi András: *A magyar politikai rendszer*, Budapest: Osiris 1998. Körösi András, Tóth Csaba és Török Gábor: *A magyar politikai rendszer*, Budapest: Osiris 2007.

122. Körösi András: *Pártok és pártrendszerek*, Budapest: Századvég 1993.

indul ki (miniszteri tárca, kormánypolitika), és a kormányalakítás e két tényező alapján felépülő politikai logikája alapján osztályozza a koalíciós elméleteket. A három fő ideáltípus a hatalom, a politikai preferencia és a kettőt egyesítő vegyes koalíciós modell. Ez a tipológia a koalíciós kutatás korai korszakának megközelítését képviseli, a hivatal *versus* policy klasszikus vitáját jeleníti meg, a méretelv és a program két fő szempontjára épül. A kötet átdolgozott, kétszerzős kiadása¹²³ kibővíti a koalíciós elméleteket az elmúlt időszak teoretikus előrelépésének eredményeivel. A kormányalakítás játékszabályainál már tárgyalja a formateur és az informateur szerepét, a programorientált modellt két- és többdimenziós térben is értelmezi, és beemeli a kulcspárt és hatalmi index fogalmát is. Emellett mindkét modellt továbbfejleszti és kiegészíti, a hivatalorientáltat a kisebbségi és fölös többségi koalíciók magyarázatával (információhiány, hosszú távú politikusi gondolkodás, pártvezetői és kormányzati pozíciók birtoklása), a programmatikusát pedig azzal, hogy a többdimenziós térben a tényleges kormányalakításkor miért nem alakul ki káosz-tendencia (pl. a riválisok reakcióinak beszámítása). A kötet egy nagyon rövid alfejezetet szentel még a különböző kormánytípusok élettartamának.

A nemzetközi irodalom recepcióját és az 1994-es koalíciókötés előrejelzését tűzte ki célul az a munka, amely három összefoglaló köteten alapul.¹²⁴ Azonban sajnálatos módon a tanulmány véleményem szerint az alapul vett műveket – az eredeti értelmezési keretből kiemelve – nem gondolathűen értelmezi és reprezentálja. Emellett számos tárgyi vagy fogalmi

123. Enyedi Zsolt és Körösnéyi András: *Pártok és pártrendszer*, Budapest: Osiris 2004.

124. Ágh Attila: Koalíciós kormány – európai tapasztalatok, *Társadalmi Szemle* 49 (1994) 6. 19–31. Lásd Michael Laver és Norman Schofield: *Multiparty Government*. Ian Budge és Hans Keman: *Parties and Democracy: Coalition Formation and Government Functioning in Twenty States*, Oxford: Oxford University Press 1990. Michael Laver és Ian Budge (szerk.): *Party Policy and Government Coalitions*.

tévedést és átértelmezést is tartalmaz (pl. a minimális [többségű] koalíció téves definiálása „*minél kevesebb párt*” szövegeként)¹²⁵, s időnként nélkülözi az eredeti munkákhoz való szöveghűséget, illetve, több hivatkozást nem találtam meg az általa megadott helyen. Továbbá, nem találtam kapcsolatot a magyar koalíciókötés előrejelzése és az áttekintésben tárgyalt munkák között, pedig a bevezetőben a szerző jelzi, hogy „ezekre építve vázol[ja] fel”.¹²⁶ A tanulmányt a nemzetközi szakirodalom recepciójára tett sikertelen kísérletnek tekintem, amely nem járult hozzá ahhoz, hogy a koalíciós elmélet megtermékenyítse a hazai politikatudományt.

5.2. Empirikus elemzések

Az empirikus elemzések körében csupán négy esettanulmány van, amely a hazai kormányalakítást elemzi, ezek az 1990-es és az 1994-es koalíciókötést, illetve a 2004-es kormányváltást vizsgálják. Az 1990-es eset egy kooperatív játékelméleti problémaként kerül értelmezésre. Az 1994-gyel foglalkozó egyik tanulmány a koalíciós összetételt a pártok gazdasági kérdésekben felvett pozícióival próbálja meg előrejelezni, amelyet különböző gazdaságpolitikai kérdésekre – önkéntes kérdőívben – adott válaszok alapján határoznak meg. A másik tanulmány az MSZP és az SZDSZ 1994-es koalíciókötését próbálja magyarázni, formális modellek és az európai kormányalakítások analitikus vizsgálatának szintézise alapján. A 2004-es kormányalakítás elemzése pedig a magyar államfő szerepét tipizálja egy hagyományosabb neoinstitucionalista megközelítésben.

AZ 1990-ES KOALÍCIÓKÖTÉS MINT KOOPERATÍV JÁTÉK • A rendszerváltás utáni első koalíciókötés tisztán játékelméleti elemzése n-szereplős kooperatív játékként értelmezi a kormány-

125. Ágh Attila: Koalíciós kormány – európai tapasztalatok. 20.

126. Uo. 19.

alakítást, és a karakterisztikus függvénnyel a játék kezelésének leegyszerűsített formáját adja.¹²⁷ A karakterisztikus függvény megadja minden koalíciós alternatíva hasznosságértékét (nyeremény), amelyet a koalíciós partnerek a lépéseik koordinálásával biztosíthatnak maguknak. A koalíciókötést egy (194: 165, 91, 44, 33, 21, 21) alakú kvótajátékként értelmezi, amelyben a számok a többségi küszöböt és a mandátumszámokat jelentik, a kormányalakítás lehetőségének hasznossági értéke 1, ennek hiányáé pedig 0. A játék karakterisztikus függvényformája a következő,¹²⁸ ahol v a hasznosságvektor, a, b, c, d , az MDF kivételével egy tetszőleges pártot jelöl, és $a \neq b \neq c \neq d$:

$$\begin{aligned} v(\text{MDF}) &= v(\text{SZDSZ}) = v(\text{FKGP}) = v(\text{MSZP}) = v(\text{KDNP}) = v(\text{Fidesz}) = 0 \\ v(\text{MDF}; \text{SZDSZ}) &= v(\text{MDF}; \text{FKGP}) = v(\text{MDF}; \text{MSZP}) = 1 \\ v(\text{MDF}; a; b) &= 1 \\ v(a; b; c) &= 0 \\ v(\text{MDF}; a; b; c) &= 1 \\ v(a; b; c; d) &= 0 \\ v(\text{MDF}; a; b; c; d) &= 1 \\ v(\text{SZDSZ}; \text{FKGP}; \text{MSZP}; \text{KDNP}; \text{Fidesz}) &= 1 \\ v(\text{MDF}; \text{SZDSZ}; \text{FKGP}; \text{MSZP}; \text{KDNP}; \text{Fidesz}) &= 1 \end{aligned}$$

A függvényből kiderül, hogy a játék lehetséges kimeneteleit az MDF-nek az SZDSZ-szel, a kisgazdákkal és az MSZP-vel alkotott kétpárti koalíciója, bármilyen – ennél nagyobb pártszámú – egyéb MDF-vezetésű koalíció, a nemzeti egységkormány, illetve az MDF-fel szembeni pártösszefogás jelentették.

A szerző a pártösszetétel mellett modellezi az MDF–FKGP–KDNP-koalíció tárcaelosztását, illetve az egyes pártoknak a koalíció fenntartása szempontjából stratégiai jelentőségű zsarolási potenciálját is, mely utóbbi egy pártnak a koalícióból való kilépésén alapul. Az írás – módszertani ko-

127. Győriványi Gábor: A rendszerváltozás játéka, *Politikatudományi Szemle* 2 (1993) 1. 79–101.

128. Győriványi Gábor: A rendszerváltozás játéka. 93.

herenciából fakadó – értékéből levon, hogy a játékelméletek formális modellezéséből fakadóan, és a korai koalíciós elméletekhez hasonlóan, a koalíciókötést teljesen kiemeli a hazai intézményi környezetből és politikai realitásból.

AZ 1994-ES KOALÍCIÓS ÖSSZETÉTEL ELŐREJELZÉSE • Az 1994-es koalíciós alternatívákat próbálja előre jelezni az 1993 végén fennálló párttávolságok alapján az a két elemzés, amely a pártok policy-pozícióját a gazdaságpolitikai elképzeléseik alapján határozza meg.¹²⁹ Az így felépített hárompárti koalíciós alternatívák közül a Fidesz–MSZP–SZDSZ-kormány a programmatikusan legkoherensebb, amelyet a nagyságrenddel gyengébb koherenciájú Fidesz–KDNP–SZDSZ- és Fidesz–KDNP–MSZP-koalíció követ – hogy csak az első hármat vegyük.

AZ 1994-ES KOALÍCIÓKÖTÉS • Az 1994-es MSZP–SZDSZ-koalíció elemzése¹³⁰ a formalizált koalíciós elméletek és az európai kormányalakítások empirikus-analitikus vizsgálatának szintéziséen¹³¹ alapul. Az esettanulmány a koalíciókötést a következő kérdések alapján vizsgálja: a koalíciós szituáció struktúrája; a pártok és a pártegység kérdése; az intézményi-procedurális feltételek; a pártösszetétel kiválasztása; a koalíciós alku tétje; a társadalmi szereplők; és a koalíció hatása a kormány(zás)ra. A résztvevőkkel készült elitinterjúkon, sajtóhírek feldolgozásán és tényfel-

129. Karajánnisz Manolisz: 5x5 kérdés a gazdaságról: A pártok gazdasági elképzelései a választások előtt, in Kurtán Sándor, Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve*, 1994, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 1994. 688–697. Harsányi László és Karajánnisz Manolisz: 5x5 kérdés a gazdaságról: A pártok gazdasági elképzelései a választások előtt, *Mozgó Világ* 20 (1994) 4. 111–119.

130. Körösnéyi András: Kényszerkoalíció vagy természetes szövetség? Szocialista–szabaddemokrata koalíciókötés, 1994, in Gombár Csaba és mások (szerk.): *Kérdőjelek: A magyar kormány, 1994–1995*, Budapest: Korridor Politikai Kutatások Központja 1995. 260–280.

131. Michael Laver és Norman Schofield: *Multiparty Government*.

táró újságírói munkákon alapuló elemzés azt a következtetést vonja le, hogy koalíciós helyzet hiányában és az intézményi tényezők (kétharmados törvények, konstruktív bizalmatlansági indítvány) kiemelt szerepe miatt a formális elméletek nem adnak kielégítő magyarázatot a koalícióra, a hagyományos programorientált és hivatalorientált elméleteknek csak korlátozott magyarázó erejük van. A programorientáltnak azért, mert bár a bal-jobb skálával jól magyarázható a koalíció, azonban programmatikus szinten már nem, mivel az MSZP nem volt programpárt, és az SZDSZ koalíciós stratégiája (kormányprogram meghatározása, tárcaelosztás) sem tükrözte a párt gazdaságpolitikai prioritásait. A pozícióorientált modellbe pedig csupán annyiban illik a koalíció, hogy a szereplők egyik motivációja a hatalommal járó zsákmányszerzés (patronázs), és a játékszabályok (választási rendszer, alkotmány) megváltoztatásán keresztül a zérusösszegű játék pozitív összegűvé alakítása volt. Ezzel szemben a koalíciót sokkal jobban magyarázzák olyan parlamenten kívüli tényezők, mint az MSZP legitimációs hiánya, a „pártállami” szocialistákkal szembeni előítéletek, a közös ellenségkép (jobboldal), a sajtó nyomása és a kultúrharc. A koalíció nem csak a pártok közötti, hanem az erősen fragmentált MSZP-n, és a koalíciós kérdésben kezdetben megosztott SZDSZ-en belüli, egymással rivalizáló pártcsoportok koalíciója is volt. Emellett a koalíciót olyan tényezők is motiválták, mint az ideológiai közelség és a jobboldal mint közös ellenség (Charta). A koalíció várható kormányzati következménye pedig az, hogy csökkenti a kormányzati hatékonyságot és az elszámoltathatóságot, de nem jár a stabilitás növekedésével (lásd koalíciós konfliktusok). Összegezve, az MSZP–SZDSZ-kormány nem kényszerkoalíció, de nem is természetes szövetség, hanem egymással is rivalizáló pártcsoportok olyan koalíciója, amelyet az ideológiai közelség, a közös ellenféllel szembeni korábbi harc alapozott meg, és amelyet olyan további tényezők magyaráznak, mint a pozíció- és zsákmányszerzés, a pártok belső megosztottsága, a posztformációs döntéshozatali szabályok, valamint a külső és a nemzetközi nyomás (közvéleményformálók, sajtó, üzleti körök).

A 2004-ES KORMÁNYVÁLTÁS ÉS AZ ELNÖK SZEREPE A KORMÁNY-ALAKÍTÁSBAN • A 2004-es miniszterelnök-csere legitimitását tárgyaló elemzés a köztársasági elnök kormányalakításban betöltött szerepét is vizsgálja.¹³² Eszerint az államfő mozgásterét meghatározó alkotmányos és politikai tényezők nem tették lehetővé a parlament feloszlátását, vagy Gyurcsánnyal szemben egy másik jelölt felkérését az MSZP-ből, sem a kormányalakítási jog átadását az ellenzéknek. Ezek egyike sem volt valós politikai alternatíva, mert Mádl mozgásterét politikailag korlátozott volt. Bár Gyurcsány jelölése nem volt alkotmányos kötelezettség, az alkotmányban biztosított politikai mérlegelési lehetőség alapján racionális volt: a szilárd parlamenti többség és a konstruktív bizalmatlansági indítvány intézménye kizárták azt a forgatókönyvet, hogy az államfő másik személyt jelöljön, vagy hogy feloszlassa a parlamentet. Az államfő kormányalakításban játszott politikai szerepének három ideáltípusa¹³³ alapján nemzetközi összehasonlításban a magyar köztársasági elnök a harmadik, passzív típusba tartozik. Azt az 1990-ben kialakult politikai konvenciót követi – amelyet ciklus közben az alkotmányos szabályok is megerősítenek –, hogy formálisan jelöli a pártok közötti szabad alkuban kiemelkedő jelöltet.

Az államfőt elemző egyéb politikatudományi munkák, az elnöki rendszer *versus* parlamentarizmus kérdéséről folytatott vita és az ún. parlamentarizmusvita sem tárta fel szisztematikusan a köztársasági elnök kormányalakításban játszott szerepét.¹³⁴

132. Körösenyi András: Párturalom és államfői szerep.

133. Michael Gallagher, Michael Laver és Peter Mair: *Representative Government in Modern Europe*.

134. Körösenyi András: *A magyar politikai rendszer*. Körösenyi András, Tóth Csaba, és Török Gábor: *A magyar politikai rendszer*. Pokol Béla: *A magyar parlamentarizmus*, Budapest: Cserépfalvi 1994. Tordai Csaba: A Társadalmi Szerződéstől az Alkotmánybíróság határozataig: Kísérletek az államfői tisztség jogi szabályozására, *Politikatudományi Szemle* 7 (1998). 4. 61–85. Szentpéteri Nagy Richard: A parlamentáris kormányrendszer államfője, *Politikatudományi Szemle* 14 (2005) 3–4. 111–130.

Az elnöknek jóval kiterjedtebb irodalma van a hazai alkotmányjog területén, de a kormányalakításban játszott szerepét csupán két írás érinti. Az egyik a 2004-es kormányfőváltás menetét legitimációelméleti szempontból bírálja, és a leendő miniszterelnök pártkongresszusi jelölését az államfő szabad személyválasztásának és jelölési joga elvonásaként, kiürítéseként értékeli. E megközelítés szerint a pártok általi közvetlen államhatalom-gyakorlás történt, amely a pártállami időkre emlékeztet.¹³⁵ A másik elemzés a 2004-es és a 2009-es kormányfőváltást – a köztársasági elnök kiiktatására irányuló politikai szándéka miatt – alkotmányjogi szempontból színelv, nem valódi bizalmatlansági eljárásnak tekinti.¹³⁶

5.3. Egyéb munkák a koalíciókról

Értékes lehetőséget kínált a 2008-as és a 2009-es kisebbségi kormány elemzése, azonban véleményem szerint a hazai politikatudomány nem élt ezzel. A két eset diszkurzív megközelítése exponálja ugyan a kisebbségi kabinetek magyarázatáról szóló alapmunkát, azonban nélkülözi a diszkurzív elméleti

Szomszéd Orsolya: Államfői jogkörök alkalmazása a gyakorlatban, *Politikatudományi Szemle* 14 (2005) 3–4. 131–147. Az elnöki rendszer versus parlamentarizmus vitát lásd *Politikatudományi Szemle* 1 (1992) 1. 141–174.; 1 (1992) 2. 161–176. A parlamentarizmus-vitát ld.: *Társadalmi Szemle* 48 (1993) 8–12.; 49 (1994) 1–4. és 6.

¹³⁵ Zlinszky János: Jogállamból – elégséges, *Magyar Jog* 52 (2005) 2. 91–94. Zlinszky János: Észrevétel dr. Bitskey Botond és dr. Tordai Csaba válaszára, *Magyar Jog* 52 (2005) 6. 332–333.

¹³⁶ Küpper, Herbert: A parlamenti bizalomhoz kapcsolódó kormányzati gyakorlat Magyarországon és Németországban: Legitim kiskapuk vagy az alkotmányosság kijátszása?, in Kocsis Miklós és Zeller Judit (szerk.): *A köztársasági Alkotmány 20 éve*, Pécs: Pécsi Alkotmányjogi Műhely Alapítvány 2009, 481–496.

keretet.¹³⁷ A többi munka tisztán alkotmányjogi szempontból elemzi a kormányfőváltást, esetleg a közjogi megközelítést a választási rendszer stabilizáló hatásával kombinálja, vagy „cikluselméleti” keretbe illeszti a miniszterelnök-cserét, illetve a kisebbségi kormányok egyszerű politikai elemzését adja.¹³⁸

A további művek egy része a hazai koalíciókötések történeti áttekintését adja, vagy pedig a koalícióalakítás és a koalíciós politika magyarázatát ígéri, azonban ezt az ígéretét vé-

137. Kaare Strøm: *Minority Government and Majority Rule*. Gyulai Attila: A kormány hiánya – a hiány kormányzása: Kisebbségi kormányzás Magyarországon 2008-ban, in Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve 2008-ról*, 1–2. kötet, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány 2009. 516–528. Gyulai Attila: A rendkívüli kormányzás retorikája, in Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve 2009-ről: Kormányzat, közpolitika, közélet*. Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány 2010. DVD-melléklet.

138. Petrétei József: A konstruktív bizalmatlansági eljárásról, in Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország Politikai Évkönyve 2009-ről: Kormányzat, közpolitika, közélet*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 2010. DVD-melléklet. Szalay Péter: Alkotmányos érdekességek egy kormányváltás folyamatában, in Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország Politikai Évkönyve 2009-ről: Kormányzat, közpolitika, közélet*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 2010. DVD-melléklet. Szoboszlai György: Kormányválság – a kormányozhatóság dilemmái, in Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország Politikai Évkönyve 2009-ről: Kormányzat, közpolitika, közélet*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 2010. DVD-melléklet. Csizmadia Ervin: Kormányzás „normális” és „abnormális” ciklusban, in Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország Politikai Évkönyve 2009-ről: Kormányzat, közpolitika, közélet*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 2010. DVD-melléklet. Stumpf István: Válságkormányzás és kormányzati stabilitás: Gyurcsány bukása és a Bajnai-kormány stabilitása, in Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország Politikai Évkönyve 2009-ről: Kormányzat, közpolitika, közélet*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 2010. DVD-melléklet.

leményem szerint nem váltja be.¹³⁹ Született még munka az 1994–98-as koalíciós egyeztetési mechanizmusról, azonban ez egy pusztán leíró elemzés, amely szintén nélküli az elméleti alapokat, és a kérdést a kormányzati döntéshozatal és a miniszterelnök szerepe mellett tárgyalja.¹⁴⁰

Érdekes jelenség, hogy míg a nemzetközi koalíciós kutatásban csak az utóbbi évtizedben jelent meg a helyi koalíciók elemzése, hazánkban a tudományterület fejletlensége ellenére megjelent a kérdés.¹⁴¹ Az 1990 és 2002 közötti helyi koalíciók összetételének magyarázata megemlíti a koalíciós kutatás egy-két alapművét, azonban ezekre érdemben nem épít. A tanulmány által megfogalmazott kérdésre, hogy milyen hatások befolyásolják a helyi koalíciók kialakulását, gazdag empirikus adatokból megtudjuk, hogy helyben az országostól eltérő, „furcsa koalíciók” alakulnak, és azt is, hogy a civil szervezetek a növekvő mandátumszám mellett az önkormányzatba bekerülve egyre inkább elvesztik civil karakterüket, és „pártosodnak”. Azonban az egyéni ambíciókra, az intézményi környezetre és az általános érdeket középpontba helyező települési politizálásra épülő válasz számomra nem tűnik kielégítőnek.

139. Böhm Antal: Koalíciós kapcsolatok az új demokráciában, in Pesti Sándor és Szabó Máté (szerk.): *„Jöjj el szabadság”: Bihari Mihály egyetemi tanár 60. születésnapjára készült ünnepi kötet*, Budapest: Rejtjel Kiadó 2003. 380–390. Gáthy Vera: A többpártrendszerek és a koalíciós politika kibontakozása: India és Magyarország esete, *Társadalomkutatás* 17 (1999) 3–4. 163–186. Tóka Gábor: *The Hierarchy of Issue Domains in Inter-Party Relations in East Central Europe with a Directional Model of Coalition Formation*. Paper presented at the 94th Annual Meeting of the American Political Science Association, Boston, Massachusetts, 3–6 September, 1998.

140. Sándor Péter és Vass László: Koalíciós kormány – miniszterelnöki kormányzás, in Kurtán Sándor, Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve 1997-ről*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 1998. 122–137.

141. Kákai László: Helyi koalíciók elméletben és a gyakorlatban, *Commitatus* 13 (2003) 6. 21–29.

Emellett van néhány hazai szerző, aki a külföldi kormányalakításokkal foglalkozik. A 2005-ös norvég koalíciókötés magyarázata a pártrendszer felől közelíti meg a kérdést, míg az 1980-as és 1990-es évek francia és belga koalícióit a választási rendszer és az alkotmányos kormányzati rendszer hatása magyarázza.¹⁴² Jóllehet, az utóbbi munka hivatkozik a koalíciós kutatás alapfogalmaira (program- és pozícióorientáltság) és alapvető kérdéseire (koalíciós szituáció, többségi támogatás hiánya, a koalíciók politikai koherenciája és tartóssága), azonban a munka erősen történeti jellegű, nem analitikus, és az előbbieik ellenére nem támaszkodik a koalíciós irodalomra.

Ami a fentiekén kívül még van, az részt vevő megfigyelők elemzése, politikai és alkotmányjogi elemzések például a *Magyarország Politikai Évkönyve* sorozatban, emellett tényfeltáró újságírói munkák, politikai életrajzok.¹⁴³

6. A szakirodalom értékelése

6.1. Eredmények

A koalíciós kutatás pozitív erényének és eredményének tartom a folyamatos tematikai bővülést, és az állandó önkorrekciónak köszönhetően a magyarázó erő növekedését. A kutatásokat az elmúlt ötven évben a megszakítatlan tematikai bővülés jellemezte, a koalíciós politika újabb és újabb területét fedezték

142. Polgár Tamás: „Új többség”: A norvég pártrendszer változása és a koalíciós kormányzás tendenciái a 2005. évi Storting-választás tükrében, *Századvég* 11 (2006) 1. 125–165. Johancsik János: A koalícióalkotás tapasztalatai Franciaországban és Belgiumban, *Politikatudományi műhelytanulmányok sorozat*, 1. sz. Budapest: MTA PTI 1996.

143. Debreczeni József: *A miniszterelnök: Antall József és a rendszer-változás*, Budapest: Osiris Kiadó 1998. Debreczeni József: *Orbán Viktor*, Budapest: Osiris Kiadó 2002. Debreczeni József: *Az új miniszterelnök*, Budapest: Osiris Kiadó 2006. Kóczyán Péter és Weyer Balázs: *Felelősök*, Budapest: Figyelő 1997.

fel. Ezáltal körvonalazták azokat a problémákat, amelyek alapján nemzetközi összehasonlító, ország- és esettanulmányokat lehet készíteni. A kutatás mára sikeresen elkülönítette analitikusan a koalíciós politika négy fő szakaszát, a kormányalakítást, a koalíciós kormányzást, a koalíciók megszűnését és a választást. Ennek köszönhetően az első kérdésektől, a koalíciós típustól és a pártösszetételtől, mára eljutott olyan problémák vizsgálatáig, mint a koalíciós alku hossza, a sikertelen alkukörök, a koalíciós megállapodás, tárcaelosztás, konfliktuskezelési mechanizmusok, a koalíciók stabilitása és tartóssága, választási teljesítménye, megszűnésének okai stb.

Jól megfigyelhető az is, hogy egy magyarázat empirikus tesztjének gyenge eredményeit látva – és a külső kritikákra is válaszul –, a koalíciós kutatás önkorrekciónak végez, és erőfeszítéseket tesz a nagyobb magyarázó erő elérésére. Jó példa erre, ahogy az első, hivatalorientált magyarázat elégtelensége után megjelent a programorientált modell, majd ezek kombinációja, majd az egydimenziós modelleket követően a többdimenziósak stb. Ennek köszönhetően a modellek magyarázó ereje a kezdeti tíz-húsz százalékról hetven-nyolcvanra nőtt, ami nagyon jelentős javulásnak tekinthető, s az utóbbi adat önmagában vége is elismerésre méltó.

További pozitívumnak tekintem a koalíciós kutatás nagyon erős empirikus jellegét és állításainak ellenőrizhetőségét. A kutatás nagyon sok munkát belefektetve, óriási kitartással, nagy mennyiségű adatot összegyűjtve, nagy adatbázison folyik, és erre alapozva fogalmazza meg az állításokat. Emellett térben és időben is törekszik a kutatási univerzum kiterjesztésére, amelynek köszönhetően a nyugat-európai országok egész második világháború utáni koalíciós politikája jól kutatható.

A koalíciós kutatás erényének tekintem az elemzési technika kifinomultságát és folyamatos fejlődését is, mert átvesszi és alkalmazza a társadalomtudomány területén megjelenő legújabb elemzési eljárásokat, elsősorban a kvantitatív kutatási technikákat.

A tartalmat illetően Müller és Strøm országtanulmány-kötetét, valamint Andeweg, De Winter és Dumont deviáns eseteket feldolgozó munkáját tartom a legjobb magyarázó erővel bírónak, a koalíciós kutatás eddigi legnagyobb eredményének.¹⁴⁴ A neoinstitucionalista és tipologikus megközelítés, valamint a kvalitatív technikán alapuló induktív elméletalkotás véleményem szerint sokkal többet mond a koalíciókról, mint a többváltozós statisztika. Azonban a koalíciós kutatás egész területén az utóbbi vált dominánssá.

6.2. Kritika

A legfontosabb belső kritika, hogy a politikatudománynak ez az alterülete, amely ötven-hatvan éve létezik, máig sem tudott megalkotni egy általános koalíciós elméletet, pedig ez az igény már több mint húsz éve megfogalmazódott.¹⁴⁵ Az esélyeket csökkentette az 1990–2000-es években bekövetkezett szemléleti és módszertani fordulat, amellyel véleményem szerint a koalíciós kutatás eltávolodott a már korábban lerakott alapjaitól. Azonban az új irányvonal sem valósította meg a maga elé tűzött célt, egy jobb elméletet,¹⁴⁶ mert a többváltozós statisztika véleményem szerint nem kedvez az általánosításnak, hanem inkább az elméleti fragmentálódást erősíti.

A koalíciós kutatás a legfrissebb és legátfogóbb nemzetközi eredményeivel¹⁴⁷ – amelyek ugyan jelent kötet témájánál jóval szélesebbek, mégis alapvető tájékozási pontot jelen-

144. Müller, Wolfgang C. és Strøm, Kaare (szerk.): *Coalition Governments in Western Europe*. Rudy B. Andeweg, Lieven De Winter és Patrick Dumont (szerk.): *Puzzles of Government Formation*.

145. Ian Budge és Michael Laver: *The Policy Basis of Government Coalitions*.

146. Wolfgang C. Müller, Torbjörn Bergman és Kaare Strøm: *Coalition Theory and Cabinet Governance*.

147. Kaare Strøm, Wolfgang C. Müller és Torbjörn Bergman (szerk.): *Cabinets and Coalition Bargaining*.

tenek – véleményem szerint sajnos azt a szintén több éve tett ígéretét sem teljesítette,¹⁴⁸ hogy megmagyarázza a koalíciós politika fő szakaszainak egymásra gyakorolt hatását. A munka tézise szerint a koalíciók életciklusának szakaszai (megalakulás, kormányzás, megszűnés, választás) összekapcsolódnak egymással, alkuk és döntések egymástól kölcsönösen függő sorát alkotják, és minden szakaszra befolyással van az azt megelőző.¹⁴⁹ Azonban sem a tematikus fejezetek, sem az összegző fejezet nem mutatja be a szakaszok közötti kapcsolatot és függést, s azt sem, hogy az egyes szakaszok konkrétan milyen befolyást gyakorolnak a soron következőre. A zárófejezet külön-külön tárgyalja az alkérdéseket (alku és koalíciókötés, koalíciós megállapodás, kabinet típusa, tárcaleosztás, konfliktuskezelés, kabinet megszűnése, kabinet élettartama, választási teljesítmény), majd a függetlennéváltozó-csoportok hozzájárulását az egyes kérdések magyarázatához (idő és tér, strukturális attribútumok, policy-pozíciók, intézmények, alkukörnyezet és kritikus események), azonban a fő szakaszok közötti kapcsolatot nem mutatja be.

A kormányalakításra és a kabinet típusára ugyan hetven-nyolcvan százalékos pontosságú előrejelzést ad,¹⁵⁰ de az, hogy szinte mind a huszonnyolc változó szignifikáns, az irrelevancia tartományába utalja a magyarázatokat. Pl. „A miniszterelnök kabinet-jogkörei, az ellenzék befolyása, a pozitív parlamentarizmus és a fél-elnöki rendszer mind befolyásolják a megalakult kabinet típusát, csakúgy, mint a választási környe-

148. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 35.

149. Wolfgang C. Müller, Torbjörn Bergman és Kaare Strøm: *Coalition Theory and Cabinet Governance*. Kaare Strøm és mások: *Conclusion. Cabinet Governance in Parliamentary Democracies*. 411.

150. Paul Mitchell és Benjamin Nyblade: *Government Formation and Government Type*. Kaare Strøm és mások: *Conclusion. Cabinet Governance in Parliamentary Democracies*.

zet, és az előző kormány távozásának körülményei”.¹⁵¹ Azaz „minden mindennel összefügg”, vagy az eredmények láttán azt a kérdést is feltehetjük: „és akkor mi van?” Ha minden tényező szignifikáns, akkor szinte egyik sem az. Strømék szerint „Mitchell és Nyblade elemzése azt mutatja, hogy még abban az esetben is, ha a tágabb oksági történet beágyazható meglepően egyszerű és elégséges elméleti terminusokba, az alkuszituáció nagyszámú, különféle jellemzői segítik megérteni a koalíciós politikának ezt az alapkérdését”.¹⁵² Az előbbiek alapján talán nem meglepő, hogy nem értek egyet ezzel a konklúzióval.

További súlyos problémának tekintem, hogy megmaradt a koalíciós kutatás apolitikus jellege, gyakorlati politikával szembeni életidegensége. Míg korábban ez az előfeltevésekből adódott (pl.: politikusi monomotiváció), jelenleg a többváltozós statisztika tartja ezt fenn. A statisztika szinte minden változó között ki tud mutatni valamilyen mértékű kapcsolatot (vagy ennek hiányát), azonban ezek között nagyon sokszor nincsen logikai kapcsolat. Például az államfő kohabitáció esetén miért nevez ki több párton kívüli minisztert, ha nagyobb a választói illékonyág, vagy például pozitív parlamentarizmus esetén miért van nagyobb esélye annak, hogy a koalíciók nem belső (pl. kormánykabinet), hanem külső (pl. pártcsúcs) és vegyes konfliktuskezelési mechanizmusokat használnak?¹⁵³

Az adatokat érintő kritikám az, hogy jöllehet, a legutóbbi nagy referenciamunka¹⁵⁴ részben már az országspecialisták által gyűjtött legfrissebb adatokra támaszkodik (pl. intézmé-

151. Kaare Strøm és mások: *Conclusion. Cabinet Governance in Parliamentary Democracies*. 411.

152. *Uo.*

153. Kaare Strøm és mások: *Conclusion. Cabinet Governance in Parliamentary Democracies*. Octavio Amorim Neto és Kaare Strøm: *Breaking the Parliamentary Chain of Delegation*.

154. Kaare Strøm, Wolfgang C. Müller és Torbjörn Bergman (szerk.): *Cabinets and Coalition Bargaining*.

nyek), azonban az olyan kritikus kérdéseket, mint a pártok policy-pozíciói, a koalíciós kutatás továbbra sem megbízható adatok alapján tárgyalja. A Comparative Manifesto Project adatai ugyan az egész 1945-től kezdődő időszakot felölelik, de a politikaihangsúly-elméleten alapulnak, míg Strøm, Müller, és Bergman kötete a delegációs elméleten és a mikroökonómia két ágán, a tranzakciós költségek közgazdaságtanán és az alkuelméleten. Laver és Hunt¹⁵⁵ adatait is 1989-ban vették fel, de ezeket negyvenöt évre visszamenőleg, illetve tizenöt-húsz évvel előre kiterjesztik. Az ilyen adatok alapján tett megállapítások érvényessége és megbízhatósága véleményem szerint erősen megkérdőjelezhető, pedig az egész terület legalább 2008-ig ezekkel az „újrahasznosított”¹⁵⁶ adatokkal dolgozott.

A kutatás technikáját illető kritikaként az fogalmazható meg, hogy a terület nem valósította meg „tömegesen” a célként kitűzött fordulatot, a kvalitatív adatgyűjtést és a szisztematikus induktív elméletalkotást.¹⁵⁷ Pedig ennek révén az egyes országokhoz hasonlóan az analitikus kérdések tipológikus megközelítése is lehetséges lett volna, amelynek véleményem szerint nagyobb a magyarázó ereje.¹⁵⁸ A deviáns esetek ígértes elemzésének¹⁵⁹ is megvan az a fogyatéka, hogy az eredményeket ugyan összegzi, de ez csupán az egyes tényezők mechanikus számbavételét jelenti, és nem von le analitikus következtetéseket, nem tesz összehasonlító megállapításokat, s nem alkot elemzéshez használható tipológiát sem.

155. Michael Laver és W. Ben Hunt: *Policy and Party Competition*.

156. Kaare Strøm és mások: *Conclusion. Cabinet Governance in Parliamentary Democracies*. 405.

157. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*.

158. Az országtanulmányokat lásd Müller, Wolfgang C. és Strøm, Kaare (szerk.): *Coalition Governments in Western Europe*. Az analitikus kérdéseket lásd Kaare Strøm, Wolfgang C. Müller és Torbjörn Bergman (szerk.): *Cabinets and Coalition Bargaining*.

159. Rudy B. Andeweg, Lieven De Winter és Patrick Dumont (szerk.): *Puzzles of Government Formation*.

A leglényegesebb külső kritika is a koalíciós kutatás elemzési technikájára vonatkozik. Az egyik legújabb mérföldkövet jelentő kötet szakít az előző összegzés megközelítésével, amely induktív alapon, az egyes országok vizsgálatára épülő tipológiákkal elemezte a koalíciós politika kérdéseit.¹⁶⁰ Ehelyett a koalíciós politika folyamatának részkérdéseit statisztikai alapon tárgyalja, amit visszalépésnek tekintek. Ez a politikatudományi problémákat statisztikai kérdés formájában fogalmazza meg, amelyben a kutatási kérdés a függő változó, a lehetséges magyarázatok, a magyarázó tényezők pedig a független változók. Egy problémára adott magyarázat akkor érvényes, ha a két változó típus között statisztikailag szignifikáns a kapcsolat, és a lehetséges magyarázatok közül annak van a legnagyobb magyarázó ereje, amelyik változó a statisztikai modellben a legnagyobb százalékban járul hozzá a függő változó magyarázatához. Egy politikatudományi problémának pedig az a plauzibilisebb magyarázata a versengő modellek közül, amelyik a legnagyobb százalékban magyarázza a függő változót. S mivel a statisztika nem állít korlátokat a változók száma elé, és önmagában bármely intézmény, probléma és fogalom változóvá alakítható, az szinte minden szeme elé kerülő problémát „bekebelez” és változóvá alakít, de sokszor olyan változók között mutat ki statisztikai kapcsolatot, amelyek között hiányzik a logikai összefüggés (lásd fent).

Így a mai kutatások a véleményem szerint inkább a koalíciós politika statisztikai elméletét adják, és nem a politika-elméletét. Ez nagyon konkrétan tetten érhető abban, hogy a pártösszetétel előrejelzésével foglalkozó szinte minden elemzés nem a politikailag, hanem a matematikailag lehetséges koalíciós alternatívákkal dolgozik. A másik megnyilvánulása az, hogy a technikailag védhető kijelentések érdekében (pl. való-

160. Az előbbi kötet Kaare Strøm, Wolfgang C. Müller és Torbjörn Bergman (szerk.): *Cabinets and Coalition Bargaining*. Az utóbbi munka Müller, Wolfgang C. és Strøm, Kaare (szerk.): *Coalition Governments in Western Europe*.

színűségi állítások) több tíz- vagy százezer alkalommal lefutatnak egy statisztikai rutint, és „addig elemzik újra ugyanazokat az adatbázisokat, amíg azok nem sikítanak”.¹⁶¹ Ez felveti a kérdést: tényleg ez jelenti a valódi tudományosságot? Vajon ezzel megtudunk valamit a politikáról? Valódi ismereteket szerezhettekünk így? Aligha.

Egy másik probléma, hogy a kutatások az összehasonlítás során elkövethető két hiba, a reflektálatlan gondolkodás és a végletes tudatosság (*unconscious vs. overconscious thinker*)¹⁶² közül az utóbbiba esnek, és ez a tartalmi mondanivaló kárára megy. Technikailag egyre fejlettebb elemzési eljárásokkal egyre többet tudunk meg egyre kisebb kérdésekről, de a koalíciós politika egésze szem elől vész. Az elemzés során eltűnik a politika érdekes világa, és a változók közötti statisztikai összefüggésekre redukálódik. A tanulmányok fókusza a politikai folyamatok megértése helyett a változók közötti kapcsolatok magyarázatára tevődik át, ami erősen sterilizálja az elemzéseket. Az így megszülető munkák jelentős mértékben matematikai műveleteket és eljárásokat tárgyalnak, és a változók közötti kapcsolatok erősen technikai leírásából állnak, időnként igen nehézkes nyelvezetben megfogalmazva, nehezen megragadható fogalmakat használva (pl. „szív-koalíció”, „hiteles ajánlatok nyertes halmazelmélete”).

161. Philip A. Schrodtt: *Seven Deadly Sins of Contemporary Quantitative Political Analysis*. Paper prepared for the theme panel „A Sea Change in Political Methodology?” at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Washington, 2–5 September, 2010. Az idézet a tanulmány Abstractjában található.

162. Giovanni Sartori: Concept Misformation in Comparative Politics, *American Political Science Review* 64 (1970) 4. 1033–1053.

Kritikaként fogalmazható meg az is, hogy a koalíciós kutatás nem teremtett kapcsolatot a politikatudomány többi alterületével (pl. *cabinet studies*, *core executive*, *party government*, *party politics*, *party systems*), és nem használja fel azok eredményeit, hanem azoktól izoláltan működik.

Ami a hazai kutatásokat illeti, nagyon kevés érdemben értékelhető, elméletileg megalapozott empirikus munka született. A kiáltó hiányok és a terület feltáratlansága mellett a nagyszámú leíró és politikai elemzés egyaránt nélkülözi az elméletet és az adatokat.

II. A pártok programtávolsága

Bevezetés

Ebben a fejezetben a koalíciós pártösszetételt a programok alapján kívánom vizsgálni. A koalíciós kutatásnak azt a klasszikus kérdését elemzem, hogy a programoknak milyen szerepük van a koalíciós összetételben, a pártok mennyire a programok alapján kötnek koalíciót. A policy-pozíciók mennyire sikeresen jelzik előre az egyes pártok kormányzati részvételét és a koalíció egészének pártösszetételét?

A programorientált koalíciós elméletek feltevése az, hogy könnyebb olyan pártokkal koalíciót kötni, amelyek programja közelebb áll egymáshoz, ezért a szereplők kölcsönös kompatibilitását, programközelségét állítja a középpontba. A programtérben minden párt elfoglal valamilyen policy-pozíciót, és a pártok – térbeli analógiával élve – valamilyen „távolságra” vannak egymástól, azaz a programjuk valamilyen mértékben hasonlít egymásra.

A megközelítésem a szakirodalomhoz képest bizonyos pontokon előzmény nélküli, más pontokon azonban megtartom a korábbi előfeltevéseket. A konkrét pártösszetétel talán a legkevésbé elemzett kutatási probléma, a programalapú magyarázatok inkább a koalíció típusát, a stratégiai pozíciójú pártok kormánytagságát elemzik, illetve azt, hogy általában véve egy pártnak milyen esélye van bekerülni a kormányba. A szakirodalom korábbi vonalát viszem tovább annyiban, hogy – jóllehet módosított előfeltevés, a pozitív beiktatási szavazás miatt –

megtartom a korábbi koalíciós elméletek többségi kritériumát, annak abszolút többségi formájában (ötven százalék plusz egy mandátum). Szintén alkalmazom a – szakirodalmi áttekintésnél már tárgyalt – hierarchikus protokoalíció-kötési eljárást, de ennek kapcsán érvényesítem a hazai kormányalakítás másik intézményi korlátját, az elismerési szabályt, amely kijelöli a koalícióépítés állandó kezdőpontját jelentő formateur pártot.¹ A pártok policy-pozíciójának meghatározására használt két alapvető módszer, a szakértői becslés és a választási programok tartalomelemzése közül az utóbbira támaszkodom.

1.1. Hipotézisek

Mivel a pártok többféleképpen lehetnek közel egymáshoz, a programtávolságot a következő hipotézisekkel vizsgálom: a legfontosabb ügyek, a kiegészítő profil, a csendestárs és a legkisebb rossz hipotézise.

A legfontosabb ügyek

Ez a hipotézis a politikai prioritásokat helyezi a középpontba. A koalíciót az magyarázza, hogy a kormányzás során elkerülhetetlen bizonyos prioritások kijelölése, és a kormánypolitikában súlyozni kell. Egyrészt a kormány korlátozott gazdasági és politikai mozgástere eleve lehetetlenné teszi az összes választási programelem megvalósítását, másrészt a kormányzás

1. Bernard Grofman: *A Dynamic Model of Protocoalition Formation in Ideological N-Space*. Kaare Strøm, Ian Budge és Michael Laver: *Constraints on Cabinet Formation in Parliamentary Democracies*. Kaare Strøm: *Parliamentary Government and Legislative Organisation*. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. Wolfgang C. Müller és Kaare Strøm: *Coalition Governance in Western Europe*.

exogén feltételei is kontingensek, bármikor megváltozhatnak (politikai, gazdasági, nemzetközi környezet stb.). A harmadik feltételezés a koalíciós stabilitás követelményéből indul ki: a kormánypártoknak azért is célja, hogy a legfontosabb ügyek azonosak legyenek, mert ezek a legnehezebb időkben is egybetartják a kormányt. Negyedrészt, lenniük kell olyan kérdéseknek, amelyekkel a koalíció az ágazati policy-kudarok ellensúlyozására sikert tud felmutatni, és a kormány újráválaszthatósága szempontjából a tudatosan néhány területre fókuszáló sikeres kormánypolitika olyan teljesítménystandardot képezhet, ami a vezető kormánypárt újráválasztását és a koalíció folytatását eredményezheti. E négy tényező miatt a formateur párt azokat a pártokat kéri fel koalíciós partnernek, amelyekkel a számára legfontosabb ügyekben együtt tud kormányozni. Bara² nyomán a legfontosabb ügyeknek a programok első tíz kérdését tekintem (a továbbiakban: Top 10 kérdés), ami megmutatja, hogy egy párt milyen kérdésekre helyezi a fő politikai hangsúlyt. A hipotézist úgy tesztelem, hogy a koalíciós pártokat páronként megvizsgálom, hogy a Top 10 kérdésben mennyire hasonlít egymásra a programjuk. A hasonlóságot az alapján állapítom meg, hogy egy program pont szerepel-e mindkét Top 10-ben, és nem egyoldalúan fontos-e valamelyik párt számára. Ha egyoldalúan fontos elemek kötik össze a kormánypártokat, akkor aszimmetrikus koalícióról beszélék.

Egy program pontot akkor tekintek egyoldalúan fontosnak, ha a változóértéke *vagy* a sorrendi helye alapján egyoldalúan fontos, amit a következő mérce szerint határozok meg. Az értéket illetően mindig a kisebbik változóhoz viszonyítom a nagyobb, és hogy az egyoldalú fontosság a változók abszolút értékének növekedése mellett is megragadható legyen, a változókat két csoportra osztom, és külön mérce alapján elemzem. Az egy és öt százalékpont közötti változók esetében azt tekin-

2. Judith L. Bara: The 2005 Manifestos: A Sense of Déjà Vu?, *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 16 (2006) 3. 265–281.

tem egyoldalú fontosságnak, ha a másik pártnál hat százalékponttal magasabb az érték; az öt százalékpontonál nagyobb – a kerekítés miatt: legalább 6 százalékpontos – változók esetében pedig azt, ha legalább kétszeres az érték. A sorrendi helyet illetően akkor beszélek egyoldalú fontosságról, ha a két változó között öthelynyi különbség van (pl.: 2. és 8. hely), az „5. kontra 10. hely”-konfigurációt nem tekintem ilyennek.³

Mivel értelmetlen lenne azt vizsgálni, hogy az ellenzéki pártok egymás között mennyire osztoztak a koalíció prioritásaiban, vagy hogy ez utóbbiak alapján a formateur pártnak melyik ellenzéki párttal kellett volna koalíciót kötnie, ezért a formateur párt és az ellenzéki pártok közötti legfontosabb ügyeket vizsgálom meg, és összehasonlítom, hogy ezek az alternatívák koherensebb voltak-e a koalíciónál.

A kiegészítő profil

E hipotézis szerint a formateur párt olyan koalíciós partnert keres, amely csak meghatározott programterületre és kérdésekre koncentrálja a politikai hangsúlyokat, amelyek nem azonosak a formateur pártéval, hanem kiegészítik azt. A kiegészítő (tangenciális) profil magyarázata az, hogy a formateur párt és a koalíciós partnerek számára is segít megőrizni az önálló pártarculatot, megteremti a többi párttól való elkülönülést és a választói percepciót, illetve a vezető kormánypárt nem teremt magának azonos profilú riválist a koalícióban.⁴ Ez azonban a formateur párt számára azzal a további előnnyel is jár, hogy esetleges programbeli hiányosságait a koalíciós partnerrel „lefedve” kormányzóképeséget tud felmutatni, valamint azzal

3. Az egyoldalú fontosságot azért nem a centrális tendencia valamelyik mutatójával mérem (medián, módusz, számtani átlag), mert a manifestók legelső, sokszor aránytalanul nagy súlyú programpontját kilógó adatpontként (*outlier*) ki kellene zárni az elemzésből.

4. Enyedi Zsolt és Körösenyi András: *Pártok és pártrendszer*.

is, hogy az érintett ágazati politika egyszínű pártirányítás alá helyezésével a politikai felelősséget egészen addig a koalíciós partnerre tudja hárítani, amíg annak policy- vagy politikai kudarcai nem veszélyeztetik a koalíciót, és ezáltal a formateur pártot. A hipotézist úgy tesztelem, hogy megvizsgálom, a formateur párt zérusértékű változói közül melyik szerepel zérusnál nagyobb értékkel a koalíciós partnerek és az ellenzéki pártok választási programjában. Azt a pártot tekintem a formateur párthoz közel(ebb) állónak, amelyik programjában több ilyen változó szerepel. Emellett azt is megvizsgálom, hogy melyek ezek a változók, hogy lássam, vajon tartalmuk alapján kimutatható-e határozott programkarakter (gazdasági-szociális, ideológiai-kulturális stb.), ami a koalíciót a többi alternatívával szemben igazolja.

A csendestárs

E feltevés szerint a formateur párt olyan pártot választ koalíciós partnernek, amelynek manifesztójában a vezető kormánypárt programjának minél kevesebb pontja szerepel, azaz a formateur párt programjának minél több politikai kérdéséről nem mond semmit. Az ilyen koalícióban elsősorban a legnagyobb pártnak az a szempontja érvényesül, hogy könnyebb együtt kormányozni olyan „csendestárssal”, amelyik biztosítja a kormánytöbbséget, de sok politikai ügyben nincsen saját álláspontja. A hipotézist úgy tesztelem, hogy megvizsgálom, a koalíciós partnerek és az ellenzéki pártok programjában hány olyan zérusértékű változó van, amely a formateur pártnál zérusnál nagyobb értékkel szerepel. A hipotézist akkor tekintem érvényesnek, ha a koalíciós pártok programjában több ilyen változó szerepel, mint az ellenzéki pártokéban. Azt a pártot, amelyik manifesztójában több ilyen változó található, a formateur párthoz közel(ebb) állónak tekintem, és azt is jelzem, hogy a hipotézis alapján a formateur pártnak melyik volt a koalíciós partnere.

A legkisebb rossz

Végül, a legkisebb rossz hipotézise szerint a formateur párt azon az alapon választ koalíciós partnert, hogy melyiknek a programjában van a legkevesebb, a formateur pártával ellentétes programelem. Egy ilyen koalícióban az együttműködés alapja az, hogy a programok alapján melyik párttal anticipálhatók minimális koalíciós konfliktusok.

A hipotézist úgy tesztelem, hogy megszámlolom a formateur párt programjával ellentétes elemek számát a koalíciós partnereknél és az ellenzéknél, és a hipotézist akkor tekintem érvényesnek, ha az előbbieknél kevesebb szerepel. Emellett azt is jelzem, hogy a hipotézis alapján melyik volt a formateur párt koalíciós partnere. Két változót akkor tekintek ellentétesnek, ha leírásuk⁵ elemei között legalább egy ellentét van, mely utóbbit tartalomelemzéssel állapítom meg. Az ellentétes változók közül kizárom azokat, amelyek nemcsak a másik pártban, hanem a saját programban is szerepelnek, és csak az így megmaradt változókat használom.

A változók értékeivel nem foglalkozom, csak a számukkal, mert tartalmilag nem irányadók. Pl. ha a formateur pártával ellentétes programpontnak két pártnál eltérő értéke van, a magasabb értékű nem feltétlenül áll nagyobb ellentétben a formateur párttal. A politikaihangsúly-elmélet alapján a számok ugyanis azt fejezik ki, hogy az adott elem a program mekkora arányát, hány százalékát tette ki, azaz – az elmélet feltételezése alapján – mennyire volt fontos. Azonban a fontosságból (százalék) nem lehet az ellentét erősségére következtetni, mert egy szám nem tud egyszerre két jellemzőt kifejezni: egy arányszám nem használható intenzitásskála-értékként is. Emellett a politikai hangsúly növekedésével nem feltétlenül nő az ellentét foka, mert a tartalom nem mennyiségi kérdés. Sőt, a kisebb hangsúly (alacsonyabb százalékpont) erősebb

5. Lásd I/B. melléklet 1. táblázat.

ellentétet is tartalmazhat. Például a hagyományos erkölccsel erősebb ellentétben áll egy olyan kétszázalékos multikulturalizmus-hangsúly, amely a meleg párok regisztrált élettársi kapcsolatát egyenjogúnak ismeri el a házassággal, mint egy olyan ötszázalékos multikulturalizmus-hangsúly, amely részletesen és hosszan tárgyalja pl. a meleg párok élettársi regisztrációjának menetét, adózási és öröklési szabályait, de nem engedélyezi a házasság fogalmának kiterjesztését a kapcsolatra. Röviden, az adatok jelenlegi formájukban nem alkalmasak arra, hogy az ellentét intenzitására következtetni lehessen.

A kisebbik koalíciós partnerek közötti programellentéteket három okból nem vizsgálom. Egyrészt ez ellen szól a konfliktusminimalizálás célfüggvénye, de a formateur párt politikai érdekei sem ezt diktálják, mert az ellentétek egészen addig előnyösek számára, amíg nem veszélyeztetik a koalíciós egységet. Addig ugyanis az ellentétes programelemek mentén kijátszhatja egymás ellen a koalíciós partnereket, ami megnyitja számára a mozgásteret, hogy kvázidöntőbíróként saját álláspontját érvényesítse. Másrészt a kisebbik koalíciós partner – miként fent már jeleztem – csak a formateur párt ajánlatát tudja mérlegelni. Harmadrészt az a párt, amely a koalícióban majd zsarolási potenciállal rendelkezik, azaz kilépése a koalíció felbomlását eredményezi, ezt csak akkor tudja érvényesíteni, ha bemegy a kormányba. Ezért ez a párt sincsen alkupozícióban a koalíciós partnerek kiválasztásában, mert ebben az esetben a formateur párt ejti, és mást kér fel kormányzásra.

1.2. Az adatok forrása

Elemzésemhez a Comparative Manifesto Project (CMP) adatait használok,⁶ amely a nemzetközi politikatudományban pillanatnyilag az egyetlen rendelkezésre álló olyan munka,

6. Hans-Dieter Klingemann és mások: *Mapping Policy Preferences II.*

amely egységes módszerrel, több cikluson át elemzi a választási programokat.

A CMP a politikai verseny hangsúlyelméletén (*saliency theory*) alapul,⁷ ezért nem konkrét ígéretet, hanem némileg általánosabb programkategóriák alapján kódolták be a programokat, és ennek megfelelően végezték el a programok tartalomelemzését. A manifestók minden (kvázi)mondatát bekódolták a százkilenc programkategória közül az egyik változóba, majd megállapították, hogy egy változó hány százalékot tesz ki az egész programon belül. Ez az arány megadja, hogy egy párt adott kérdésre mekkora hangsúlyt helyezett. A Project keretében elkészítették az 1990 és 2002 közötti magyar választási programok tartalomelemzését is, ennek alapadatait használok munkámban.⁸ Az I/A. mellékletben ismertetem az eljárást, hogy az alapadatokból milyen szempontok alapján és hogyan választottam ki az általam használt programváltozókat.

1.3. Elemzési technika

A következő koalícióépítési szabályokat fogom követni:

1. Mindig a formateur párttal kezdem a koalícióépítést, ez lesz az első elem, és állandóan szerepelni fog a koalíciós formulában, mert az elismerési szabály alapján ez mindig kiemelkedik a többi párt közül a kormányalakítás kezdeményezésében.
2. A formateur párthoz a programtávolság alapján hozzáadom a többi pártot, ami megmutatja, hogy a formateur pártnak milyen sorrendben kell a pártokat koalícióba hívnia.

7. Ian Budge és Dennis Farlie: Party Competition – Selective Emphasis or Direct Confrontation? Ian Budge, David Robertson és Derek Hearl (szerk.): *Ideology, Strategy, and Party Change*.

8. A kutatás lezárásakor csak ezek az adatok álltak rendelkezésre, ezek elérhetők a kötet cd-mellékletében.

3. A formateur párthoz a többi pártot egyenként, a hierarchikus protokoalíció-kötési eljárással adom hozzá, egészen addig, amíg a koalíció el nem éri az ötven százalék plusz egy mandátumot, mely utóbbit a pozitív beiktatási szavazás indokolja. Ez az eljárás időnként fölös többségű koalíciókat eredményez, de a korábban hozzáadott pártot akkor is meghagyom, ha utóbb potyautassá válik, mert a programot előnyben részesítem a mandátumszámmal szemben.
4. Az utóbbiból az is következik, hogy nagyobb programtávolságra eső, de nagyobb mandátumszámú pártot csak akkor adom hozzá első elemként a formateur párthoz, ha a közelebb esőkből álló koalíciós variációkat kimerítettem.

2. Adatelemzés

2.1. 1990

A pártösszetétel a legfontosabb ügyek alapján nem magyarázható, és az 1990-es kormány aszimmetrikus koalícióként írható le, amelyben a pártokat egyoldalúan fontos programelemek kötötték össze (1. táblázat).

1. táblázat. A koalíciós pártok Top 10 kérdései, 1990 (%)

	MDF	FKGP	KDNP
506 Oktatás kiterjesztése: p	13	4	5
401 Szabad vállalkozás: p	6	13	4
703 Agrárgazdálkodók: p	4	11	6
202 Demokrácia: p	3	9	
301 Decentralizáció: p	11		5
414 Közgazdasági ortodoxia: p	3		4
107 Internacionalizmus: p	3		3
601 Nemzeti életmód: p		11	5
603 Hagyományos erkölcs: p		7	23
504 Jóléti állam kiterjesztése: p		4	7
501 Környezetvédelem: p	11		
407 Protekcionizmus: n	4		
5041 Mag. és köz. kev. a jólét.: p	4		

	MDF	FKGP	KDNP
201 Szabads. és emb. jog.: p		9	
103 Antiimperializmus: antikolonial.		7	
105 Hadsereg: n		4	
402 Vállalkozásosztönzők: p		4	
706 Nem-gazd. demog. csop.: p		4	
7051 Hazai kisebbségek: p			3

Forrás: I/C. melléklet, 1. táblázat.

A koalíció programmatikus aszimmetriáját az adta, hogy a pártokat a vezető programpontjainak csupán húsz százaléka kötötte össze, amelyek politikai súlya egyoldalú volt, határozott gazdasági és ideológiai-kulturális vagy pártpolitikai karakter nélkül, egymással semmilyen kapcsolatban nem álló területeken szóródva. Az ügyek egyoldalúan fontosak voltak az MDF és az FKGP számára (oktatás kiterjesztése, agrárgazdálkodók támogatása), vagy a kisgazdáknak (szabad vállalkozás). A vezető ügyek további negyven százaléka, amely két koalíciós pártot kötött össze, szintén az aszimmetriát erősítette, mert a politikai súlyuk egyoldalúan fontos volt, vagy mindkét kormánypárt számára lényegtelen. A MDF-et a kisgazdákkal még összekötő programterület, a demokrácia támogatása csak az FKGP-nek volt lényeges, míg a Fórumot és a KDNP-t csak az MDF-nek fontos, vagy mindkét párt számára lényegtelen programmatikus kapcsolat fűzte össze (decentralizáció; internacionalizmus, közgazdasági ortodoxia).

A koalíció aszimmetrikusságát erősítette az is, hogy nemcsak a formateur párt és a kisebbik koalíciós partnerek kapcsolata volt egyoldalú, hanem az utóbbiaké is egymással. Az FKGP és a KDNP viszonyát mindkét részről az egyoldalúan fontos programpontok jellemezték (hagyományos erkölcs támogatása, jóléti állam kiterjesztése; nemzeti életmód). Végül, a legfontosabb ügyek kevesebb, mint felében (40%) pedig semmilyen programmatikus kapcsolat nem kötötte össze a koalíciót. Így fordulhatott elő, hogy például az MDF manifestójának második legnagyobb súlyú ügye, a környezetvédelem, amely jelentős szerepet játszott a párt megalakulásakor

és rendszerváltás előtti identitásában (Bős-Nagymaros, Duna-Kör stb.), a koalíción kívül maradt, de az FKGP számára legfontosabb ügyek közel fele szintén. Egyedül a KDNP volt az, amely a határon túli magyarok kérdésének kivételével szinte teljesen, a választási programjának legfontosabb területeinek mindegyikével integrálódott a koalícióba.

Ezzel szemben az MDF első számú koalíciós partnere a Fidesz volt, amelynek programja nemcsak az ellenzéki, hanem az összes parlamenti párt közül a legjobban hasonlított a Fóruméhoz (2. táblázat).

2. táblázat. Az MDF és az ellenzéki pártok Top 10 kérdései, 1990 (%)

	MDF	SZDSZ	MSZP	Fidesz
401 Szabad vállalkozás: p	6	9	9	8
202 Demokrácia: p	3	6	8	
506 Oktatás kiterjesztése: p	13		3	14
301 Decentralizáció: p	11		3	7
107 Internacjonalizmus: p	3		8	
414 Közgazdasági ortodoxia: p	3			5
501 Környezetvédelem: p	11			8
407 Protekcionizmus: n	4			
5041 Mag. és köz. kev. a jólét.: p	4			
703 Agrárgazdálkodók: p	4			
201 Szabadság és emberi jogok: p		13		8
416 Gazd. növekedés ellen: p		6		4
7051 Hazai kisebbségek: p		4		8
108 Európai integráció: p		5		
3053 Kommunista: n		12		
604 Hagyományos erkölcs: n		6		
607 Multikulturalizmus: p		12		
701 Munkáscsoportok: p		4		
403 Piacszabályozás: p			4	
411 Technológia és infrastruktúra: p			7	
4121 Társadalmi tulajdon: p			5	
503 Társadalmi igazságosság: p			6	
504 Jóléti állam kiterjesztése: p			4	

	MDF	SZDSZ	MSZP	Fidesz
706 Nem-gazd. demog. csop.: p			4	
4011 Privatizáció: p				4
505 Jóléti állam korlátozása: p				4

Forrás: I/C. melléklet, 1. táblázat.

A Fidesz az FKGP-nél a több programpont, illetve amiatt állt a Fórumhoz közelebb, mert a programok szimmetrikusan, a vezető kérdésekben kapcsolódtak össze. Nem csupán a legfontosabb ügyek fele egyezett meg, hanem túlnyomó többségük mindkét párt számára vezető, hasonlóan fontos kérdés volt (oktatás kiterjesztése, környezetvédelem; decentralizáció, szabad vállalkozás), vagy pedig egyaránt kevésbé lényeges (közgazdasági ortodoxia). Az MDF számára tehát reális alternatíva volt a Fidesz kormányba hívása a KDNP-t potyautassá tevő kisgazdák helyett és az együttműködés a két kispárttal, mert az MDF–KDNP–Fidesz koalíciós formula nemcsak többségi, hanem programmatikusan koherensebb volt a megalakult kormánynál.

Az MDF-nek több közös programpontja volt az MSZP-vel is, mint az FKGP-vel, az aszimmetrikus programkapcsolat pedig nem különböztette meg a kisgazdákkal szemben. A két párt manifesztója egyoldalúan fontos fórumos és szocialista kérdéseken keresztül kapcsolódott össze (decentralizáció, oktatás kiterjesztése; internacionalizmus, demokrácia), vagy egyaránt fontos ponton (szabad vállalkozás). Így a szocialista párt az MDF programjával ugyan aszimmetrikusan kapcsolódott össze, de ez nem szól az MSZP koalíciós tagsága ellen.

A Fórum programjához az SZDSZ-é hasonlított a legkevésbé, jóllehet mindkét párt számára fontos, illetve a szabad-demokratáknak némileg fontosabb kérdésben (szabad vállalkozás; demokrácia). Ebből az következik, hogy az MDF az oktatás kiterjesztése és az agrárgazdálkodók támogatása miatt választotta koalíciós partnernek az FKGP-t a szabaddemokratákkal szemben, az MSZP-vel szemben pedig kizárólag az agrárgazdálkodók miatt. Ez kevésbé plauzibilis magyarázat, annál is inkább, mert a kisgazdák agrárprogramjának közpon-

ti eleme, a mezőgazdasági földek 1947-es tulajdonviszonyok szerinti reprivatizációja és a szövetkezeti földek tagok közötti szétosztása az összes párttal szembeállította az FKGP-t.⁹ A koalíciós pártösszetétel programalapú magyarázatát az MDF-et a koalíciós partnereivel összekötő ügyek is gyengítik, ugyanis ezek majdnem kilencven százaléka megegyezett a Fórumot az ellenzéki pártokkal összekötő programpontokkal (vö.: 1. és 2. táblázat). Az egyetlen kivétel az agrárgazdálkodók támogatása volt.

A legfontosabb ügyek alapján tehát az MDF–KDNP–Fidesz- és az MSZP–MDF-kormány képviselt reális koalíciós alternatívát, mert mindkettő többségi volt, és a legfontosabb kérdésekben megelőzte a megalakult kormányt, vagy egyenértékű volt azzal.

A koalíció pártösszetétele a kiegészítő profillal sem magyarázható, mert csak a KDNP tagságát igazolja, az FKGP-ét nem (3. táblázat).

9. Laki Mihály: Economic Programs of the Ex-Opposition Parties in Hungary, *East European Politics and Societies* 5 (1991) 1. 73–91. Kovács Éva és Tóth István János: Ki mit mondott 1990-ben? Választási pártprogramok tartalomelemzése, *Politikatudományi Szemle* 1 (1992) 1. 99–123.

3. táblázat. A koalíciós partnerek és az ellenzéki pártok kiegészítő profilja, 1990 (%)

	FKGP		KDNP	
105 Hadsereg: n	4	105 Hadsereg: n	1	
503 Társadalmi igazságosság: p	2	4121 Társadalmi tulajdon: p	2	
601 Nemzeti életmód: p	11	416 Gazdasági növekedés-ellenesség: p	1	
		503 Társadalmi igazságosság: p	2	
		601 Nemzeti életmód: p	5	
		604 Hagyományos erkölcs: n	1	
		701 Munkáscsoportok: p	1	
Σ (db)	3		7	
	SZDSZ		MSZP	
				Fidesz
105 Hadsereg: n	1	105 Hadsereg: n	2	105 Hadsereg: n
416 Gazd. növek.-ellenes.: p	6	4121 Társad. tulajd.: p	5	4121 Társ. tulajdon: p
503 Társad. igazságosság: p	3	503 Társad. igazság.: p	6	416 Gazd. növek.-ell.: p
604 Hagyományos erkölcs: n	6	701 Munkáscsoport.: p	1	503 Társad. igazság.: p
701 Munkáscsoportok: p	4			601 Nemzeti életmód: p
Σ (db)	5		4	5

Forrás: I/C. melléklet, 1. táblázat.

Ez annyira így van, hogy a kereszténydemokraták voltak a leginkább koalícióképesek, a kisgazdák pedig a legkevésbé. A maximális tangenciális profilú KDNP tökéletesen illeszkedett az MDF-hez, a leggyengébb profilú FKGP pedig a legkevésbé.

Ez – a közös és a legfontosabb ügyekhez hasonlóan – a Fidesz kormányba hívásával egy többségi MDF–KDNP–Fidesz koalíciót jelentett volna, mivel a programprofilban a KDNP-t a Fidesz követte (az SZDSZ-szel együtt). Az MDF számára tehát ismét reális alternatíva volt, többségi és program alapon egyaránt, a két kispárttal való együttműködés a KDNP-t potyautassá tevő FKGP helyett. E hárompárti koalíciót az MDF–SZDSZ és az MDF–MSZP kétpárti kormány követte, és csupán a legutolsó opció volt egy MDF–FKGP-koalíció.

A koalíciós pártösszetételt nemcsak a kiegészítő profilt adó kérdések száma, de tartalma és a politikai súlya sem magyarázza. Egyrészt az öt programterületen szóródó kérdéseknek – amelyekre az MDF nem helyezett politikai hangsúlyt – nincsen határozott karakterük.¹⁰ Másrészt a pártösszetétel csak úgy magyarázható, ha az MDF a „dupla biztonságra” törekedett: eszerint olyan fontosnak tartotta a katonai leszerelést és a honvédelmi kiadások lefaragását, a társadalmi igazságosság és a nemzeti életmód ügyét, hogy ezek képviselőjére két pártot is szükségesnek tartott a kormányba hívni. Ezt azonban a többségi elven kívül teljes mértékben cáfolja a programpontokat hiánytalanul megjelenítő Fidesz profilja, és kisebb mértékben ugyan, de a többi ellenzéki párté is. Ezek után az FKGP koalíciós tagsága egyedül az összes pártnál nagyságrendekkel erősebben képviselt nemzeti életmóddal igazolható, a KDNP-é pedig az MDF és a kisgazdák által lefedetlen gazdaságinövekedés-ellenességgel, a társadalmi tulajdon és a munkásrétegek támogatásával, azonban ezeket az MSZP és az SZDSZ sokkal hangsúlyosabban jelenítette meg.

10. A hagyományos erkölcsöt mindhárom koalíciós párt támogatta, ennek ellenzése két pártnál zérusértékű volt, s mivel itt logikátlan lenne kiegészítő profilt keresni, ezt a kérdést kizártam az elemzésből. Azonban érdekes módon, éppen a KDNP-nél szerepelt a hagyományos erkölcs ellenzése (0.67-es értékkel), ami ellentétes a párt politikai karakterével. Arról azonban nem állt módomban meggyőződni, hogy ez kódolási hiba eredménye, vagy csupán értelmezésre szorul, ezért a táblázatban feltüntettem a programpontot, de az elemzés során figyelmen kívül hagytam.

Tehát a tangenciális profil alapján a megalakult koalíció nem is létezett, hanem az MDF–KDNP–Fidesz-koalíció volt a legelső koalíciós formula, amelyet az MDF–SZDSZ, az MDF–MSZP, majd az MDF–FKGP alternatíva követett.

A csendestárs-hipotézis igazolja az FKGP részvételét, de nem magyarázza a KDNP-ét (4. táblázat).

4. táblázat. A koalíciós partnerek és az ellenzéki pártok programpontjai a csendestárs-hipotézis alapján, 1990

SZDSZ	FKGP	MSZP	KDNP	Fidesz
301 Decentralizáció: p	107 Internacionaliz.: p	3053 Kommuniz.: n	–	603 Hagy. erk.: p
4011 Privatizáció: p	108 Európai integr.: p	407 Protekcióniz.: n		706 Nem-gazd. d. cs.: p
402 Vállalkozásöszt.: p	3053 Kommuniz.: n	5041 Mag. köz. kevj.él.: p		
403 Piacszabályozás: p	4011 Privatizáció: p			
411 Techn. és infrastr.: p	403 Piacszabályozás: p			
501 Környeztvéd.: p	407 Protekciónizmus: n			
5041 Mag. köz. kevj.él.: p	411 Techn. és infrastr.: p			
505 Jóléti áll. korlát: p	414 Közgazd. ortod.: p			
506 Oktatás kiterj.: p	501 Környeztvéd.: p			
703 Agrárgazdálkod.: p	5041 Mag.köz.kevj.él.: p			
706 Nem-gazd. dem.cs.: p	505 Jóléti állam korl.: p			
	607 Multikulturaliz.: p			
Σ(db)	11	12	0	2

Forrás: I/C. melléklet, 1. táblázat.

Az MDF a két párttal a hipotézis szempontjából két ellentétes pozíciót elfoglaló koalíciós partnert választott, a legcsendesebbet, és azt, amelyiknek – egyetlen parlamenti pártként – mindenről volt mondanivalója. A hipotézis korlátozott magyarázó erejét *ex post* alátámasztja, hogy a két párt a kormányzás során a manifesztójában foglaltakkal éppen ellentétesen viselkedett. Visszatekintve tudjuk, hogy az FKGP a koalícióból való 1992-es kilépéséig mennyire nem volt csendestárs, és akkoriban inkább a KDNP töltötte be ezt a szerepet, illetve azt is, hogy a kisgazdák konfliktusai az MDF-fel jórészt policy-jellegűek voltak (pl. kárpótlás). A KDNP csak az FKGP szakadása és kiválása után, a politikai mozgástér megnövekedésével lépett ki a csendestársi pozícióból, illetve 1993-ban, különösen a Boross-kormány hivatalba lépésétől kezdve, amikor a minimális többségűvé váló koalícióban a potyautas státuszának megszűnésével zsarolási potenciálra tett szert.

A megalakult kormánnyal szemben az MDF–FKGP-kormányt szinte egyenrangú alternatívaként követte az MDF–SZDSZ-koalíció. Az egy programpontnyi különbségen kívül azonban sem a kérdések politikai súlya, sem a tartalma nem igazolja a kisgazdák preferálását a szabaddemokratákkal szemben. Éppen ellenkezőleg, például az SZDSZ az FKGP-hez hasonlóan a Fórum Top 10 kérdésének ugyanúgy a feléről hallgatott, de ezek között szerepelt az MDF legfontosabb három programpontja (oktatás kiterjesztése, decentralizáció, környezetvédelem), illetve közepesen fontosak voltak, míg a kisgazdák által nem említett kérdések egyenletesen oszlottak meg nemcsak a Top 10-en, hanem az egész programon belül.¹¹ De emellett a programpontok tartalma sem támasztja alá a kisgazdák preferálását, mert semmilyen határozott gazdasági vagy kulturális-ideológiai mintázatuk nem volt. Sőt a szabaddemokraták hallgattak az agrárgazdálkodók támogatásának kérdéséről, amelyben a kampány során az összes párt

11. Lásd I/C. melléklet, 1. táblázat.

közös platformon volt a kisgazdákkal szemben, és amelyben az MDF-nek és az FKGP-nek a fő koalíciós konfliktusai voltak. Az SZDSZ tehát az MDF számára sokkal fontosabb kérdésekről hallgatott, ami a csendestárs-hipotézis alapján koalícióképesebbé tette az FKGP-vel szemben. Jóllehet, szintén visszatekintve tudjuk, hogy a Fórumnak az első ciklusban – ideológiai-kulturális alapon – az SZDSZ-szel voltak a legélesebb politikai konfliktusai. Az MDF–SZDSZ-formációt kormányképes alternatívaként ezután az MDF–MSZP-kormány követte, és a sort az MDF–KDNP–Fidesz formáció zárta.

Összességében a fentiek a csendestárs-hipotézis gyenge magyarázó erejére utalnak, amely nem alkalmas az egész koalíció, csupán az FKGP koalíciós tagságának magyarázatára.

A legkisebb rossz elve alapján csupán a KDNP koalíciós tagsága igazolható, az FKGP-é nem, és sem a programpontok mennyisége, politikai súlya, sem pedig a tartalma nem ad magyarázatot a koalíció pártösszetételére (5. táblázat).

5. táblázat. A választási programok ellentétes elemei, 1990

MDF	SZDSZ	FKGP	MSZP	KDNP	Fidesz
107 Internacionalizmus: p		+			
108 Európai integráció: p		+			
407 Protekcionizmus: n		+			
607 Multikulturalizmus: p		+			
706 Nem-gazd. dem. csop.: p					+
3053 Kommunista: n		+	+		
4011 Privatizáció: p	+	+			
402 Vállalkozásszönzők: p	+				
403 Piacszabályozás: p	+	+			
407 Protekcionizmus: n		+	+		
414 Közgazdasági ortodoxia: p		+			
5041 Magán és köz. kev. jólét.: p	+	+	+		
505 Jóléti állam korlátozása: p	+	+			
603 Hagyományos erkölcs: p					+
703 Agrárgazdálkodók: p	+				
706 Nem-gazd. dem. csop.: p	+				+
402 Vállalkozásszönzők: p	+				
407 Protekcionizmus: n			+		
505 Jóléti állam korlátozása: p	+				
706 Nem-gazd. dem. csop.: p	+				
Σ (db)	10	11	4	0	3

Forrás: I/C. melléklet, 1. táblázat.

Az MDF számára a KDNP valóban a legkisebb rossz volt, az FKGP viszont a legnagyobb. A Fórum a hipotézis szempontjából így két szélsőséges pártot választott koalíciós partnernek, amelyek diametrális pozíciót foglaltak el: az MDF-nek az összes párt közül a kiscgazdákkal voltak a legnagyobb program-ellentétei, a kereszténydemokratákkal viszont semmilyenek. A ténylegesen megalakult koalícióhoz képest, a többi hipotézishez hasonlóan – a csendestárs elvének kivételével – az MDF–KDNP–Fidesz-koalíció volt a programmatikusan legkoherensebb kormány, minimális programellentétekkel és többségi státusszal. Ezt az MDF-nek az MSZP-vel, majd az SZDSZ-szel alakított kétpárti koalíciója követte, majd ezután az MDF–FKGP-koalíció következett, a legnagyobb program-ellentétekkel.

Azonban ezek az alternatívák nem voltak egyenrangúak. Egyrészt az MDF–KDNP–Fidesz- és MDF–MSZP-koalíció megelőzte a nagyságrendekkel ellentétesebb kétpárti kormányokat, ami különösen a hárompárti koalíció tekintetében figyelemre méltó. Másrészt, az MDF–KDNP–Fidesz- és az MDF–MSZP-koalíció is elvált egymástól. Az elsőben nemcsak a programellentétek mennyisége volt csekély, hanem a politikai súlya is, és a két párt szinte a leglényegtelenebb pontokon állt szemben egymással, vagy programjuk utolsó harmadába tartozó kérdésekben, míg az MDF–MSZP-koalíciót túlnyomórészt a vezető ügyek osztották meg.¹² Az, hogy az MDF miért az FKGP-t preferálta az SZDSZ-szel szemben, egyedül azzal magyarázható, hogy az FKGP az SZDSZ-hez képest feleannyi, a legsúlytalanabb és a második legfontosabb kiscgazdakérdésben volt ellentétes a Fórummal, míg a szabad-demokraták programja túlnyomórészt a vezető ügyekben. Azonban a probléma megközelítése a formateur MDF irányából releváns, és a kiscgazdák az SZDSZ-hez képest a Fórum kétszer több vezető kérdésével álltak szemben, és az MDF

12. Lásd *uo.*

többi programpontja sem döntő, mert a szabaddemokratáknak némileg nagyobb súlyú, ám kevesebb kérdésben volt ellentéte a Fórummal.¹³

A programpontok mennyisége és politikai súlya mellett a tartalma sem igazolja az FKGP-preferenciát az ellenzéki pártokkal szemben. A tartalmi ellentétek ugyanis nem mutatnak semmilyen mintázatot, amelyből határozottan kirajzolódna valamilyen gazdasági-szociális vagy kulturális-ideológiai szembenállás. Ehhez röviden bemutatom az ellentéteket.¹⁴

A nemzeti életmód patriotizmusa és nacionalizmusa, a bevett nemzeteszme támogatása ellentétben áll az internacionalizmus világméretű erőforrás-tervezésével, és a világállam támogatásával, illetve az európai integrációnak az EU-hatásokörök növelésére irányuló törekvésével. Az antiprotekcionizmus, amely a belső piacok védelmével és a belgazdasági protekcionizmussal szemben a szabad kereskedelem támogatását jelenti, társadalomfilozófiailag ellentétes a nemzeti életmód patriotizmusával, és az ebből következő „patrióta” gazdaságpolitikával, azaz a protekcionizmussal. A nemzeti életmódnak az állam védelme érdekében bizonyos szabadságjogok felfüggesztését megengedő felfogása a bevett nemzeteszmevel együtt szemben áll a multikulturalizmus kulturális pluralizmusával. Emellett implicite egységesítő, gyanakvó bármilyen partikularizmussal szemben, ezért ellentétes a nem-gazdasági demográfiai csoportok és a speciális érdekcsoportok támogatásával is, mert ez – a társadalmi elkülönülés fenntartásával – veszélyezteti a nemzeti egységet.

A társadalmi igazságosság egyenlőségelve ellentétes a vegyes finanszírozású jólét területén az ellátások magánfinanszírozásával, illetve a privatizációval annyiban, hogy a magánkézbe adás egyenlőtlenséget eredményez: tulajdonosokra és tulajdonnal nem rendelkezőkre (munkavállalókra) osztja a

13. Ezek átlagos politikai súlya: 1.6 vs. 1.53 százalékpont; 5 vs. 6 programpont.

14. Lásd 5. táblázat, ill. I/C. melléklet, 1. táblázat.

társadalmat. Az egyenlőség szembemegy a jóléti állam korlátozásával és a közgazdasági ortodoxiával annyiban, hogy a szociális, valamint a költségvetési kiadások és a deficit csökkentését célzó intézkedések szükségszerűen korlátozzák az egyenlőséget a hozzáférésben. A társadalmi igazságosság méltányos erőforrás-elosztása is szembemegy a piacszabályozás gazdasági versenyével, az áruk és szolgáltatások szabad áramlását támogató antiprotekcionizmussal, és a vegyes finanszírozású jólét területén a jóléti szolgáltatások versenyével. Emellett az egyenlőség tulajdonképpen relativizál, és megpróbálja a diszkriminációt felszámolni, míg a hagyományos erkölcs elkülönít, a családot és a vallást magasabb rendűnek ismeri el, s ellenzi a társadalmi nemet. Az igazságosságnak az osztályhatárok megszüntetésére irányuló törekvése ellentétes az agrárgazdálkodók és a nem-gazdasági demográfiai csoportok támogatásával, mert fenntartja a társadalmi elkülönülést. E társadalmi csoportok támogatásában, valamint a vállalkozások indításának szubvencionálásában (vállalkozásösztönzők) és a kisvállalkozások támogatásában (piacszabályozás) rejlő megkülönböztetés a formális egyenlőséggel is ellentétes. Az antikommunizmus törekvése a kommunisták kormányzati részvételének megakadályozására és a kollaboránsok állami szolgálatból való eltávolítására ugyan nem igazságtalan, de szintén szembemegy a formális egyenlőségfelfogással.

A vállalkozásösztönző gazdaságpolitika azért ellentétes a gazdaságinövekedés-ellenességgel, mert a vállalkozások számának növekedése az egész gazdaság növekedését vonja maga után. Az antiprotekcionizmus és a munkáscsoportok ellentéte pedig abból adódik, hogy szembeállítja a szabad kereskedelmet a szakszervezetekkel és a munkavállalókkal, ugyanis az áruk és szolgáltatások beáramlása csökkenti a belföldi termelői kapacitást, ezáltal a foglalkoztatást és/vagy a bérszínvonalat. A jóléti állam korlátozása és a munkáscsoportok preferálása azért ellentétes, mert a szociális kiadások korlátozása a bérből élő munkavállalókat és a munkanélkülieket sújtja, mivel – szemben a tulajdonosokkal, a magánvállalkozókkal, de még a

diplomás középosztállyal is – ezek a csoportok a jóléti szolgáltatásokat nem tudják piaci alapon megvenni, vagy csak sokkal korlátozottabban. Végül, a nem-gazdasági demográfiai csoportok és a hagyományos erkölcs elvetése közötti ellentétet a nők *versus* az abortusz és a válás támogatása hozza létre.

Ezután nézzük meg, hogy a tartalmi ellentétek mit jelentettek a pártok szintjén.

Az MDF–Fidesz-ellentét nem volt ellentmondásmentes, mivel a két párt oldaláról más-más kérdésben ugyan, de egymással harmonizáló programpontok keveredtek benne, a hagyományos erkölcs és a nemzeti életmód. Az MDF és az MSZP közötti programellentét túlnyomórészt az MDF–FKGP-szembenállásban is megvolt; egyedül az MDF antiprotekcionizmusa és a munkáscsoportok szocialista párti támogatása szólt az MSZP ellen. Bár az antiprotekcionizmus az MDF egyik vezető programpontja volt, azonban nem lehetett olyan szelekciós hatása, hogy felülírta az erősebb programellentétet a kisgazdákkal, ugyanis az anti-protekcionizmussal az FKGP manifesztója is ellentétes volt (társadalmi igazságosság). Végül, a tartalmi ellentétek az SZDSZ-szel szemben sem igazolják az FKGP kormányba hívását. Ha kizárjuk azokat a kérdéseket, amelyekben mindkét párt szemben állt az MDF-fel, a fennmaradó programpontok nem támasztják alá az FKGP-preferenciát, mert egy részük absztraktabb szinten megegyezett, a másik részük pedig ellentétben állt az MDF-fel. Az elsőt illetően, az SZDSZ és a kisgazdák a Fórum programjában szereplő gazdasági kérdésekben a kapitalizmus szabad piaci felfogásának általánosabb szintjén egyaránt ellentétes nézetet vallottak az MDF-fel szemben (anti-protekcionizmus, vállalkozásösztönzés, közgazdasági ortodoxia). Emellett mind a két párt programja ellentétes volt az MDF-fel a társadalom szövetét, a társadalmi kohéziót illetően is, azonban az MDF programjának inkoherenciája miatt az SZDSZ és az FKGP nem közös platformra került egymással, de nem is szembe, hanem ellentmondó ellentétbe az MDF-fel. A Fórum multikulturalizmusával szemben állt a kisgazdák nemzeti

életmódja, míg a nők nem-demográfiai csoportjának fórumos támogatásával ellentétes volt a hagyományos erkölcsöt ellenző szabaddemokraták abortusz és válás melletti kiállása. Ugyanakkor – miként a programellentétek bemutatásánál már kifejtettem – a nem-demográfiai jellegű, speciális érdekcsoportok MDF általi támogatását sértette az egyenlőség elve, amelyet a szabaddemokraták a társadalmi igazságosságon keresztül vallottak.

Ezek után csupán azok a programellentétek magyarázhatják az FKGP koalíciós tagságát, amelyekben a két párt egyedül állt szemben az MDF-fel – a kiscgazdák külpolitikai és ideológiai, az SZDSZ gazdasági-szociális kérdésekben, jóllehet ezekben is volt egy közös pont. Az FKGP koalíciós tagságát ezek szerint az igazolta, hogy az MDF „kozmetopolita” pozícióját (internacionalizmus, európai integráció) kevésbé sértette a kiscgazdák nemzeti pozíciója (nemzeti életmód), mint a Fórum vállalkozásösztönző gazdaságpolitikai elképzeléseit az SZDSZ gazdaságinoelkedés-ellenessége, illetve az, hogy a mindkét párt által támogatott egyenlőséglv (társadalmi igazságosság) kevésbé sértette a Fórum antikommunizmusát, mint az agrártermelők támogatása melletti kiállását. Azonban ez a magyarázat – amennyiben kizárjuk, hogy programkódolási vagy értelmezési hiba eredménye – nem plauzibilis. Egyrészt, az 1990-es választásokon a „Nyugodt erő” jelszavával kampányoló MDF-hez képest éppen az FKGP és az SZDSZ folytatott erősen antikommunista és radikális retorikára épülő kampányt. Másrészt, az SZDSZ egyenlőséglv ugyan szembe megy az agrártermelők támogatásával, azonban a pártok gazdaságpolitikai vitáiból és kampányígéreteiből, valamint az 1990-es manifesztók másfajta kódolásából és tartalomelemzéséből tudjuk, hogy az agrárium ügyében az összes párt szemben állt az FKGP-vel.¹⁵ Tehát ezek a programpontok sem

15. Laki Mihály: Economic Programs of the Ex-Opposition Parties in Hungary, *East European Politics and Societies* 5 (1991) 1. 73–91. Kovács Éva és Tóth István János: Ki mit mondott 1990-ben? Választási pártprog-

támasztják alá a kisgazdák koalíciós tagságát az SZDSZ-szel szemben.

A fentiek alapján a végkövetkeztetésem az, hogy a legkisebb rossz hipotézise sem magyarázza a pártösszetételt, s csupán a KDNP koalíciós tagságát igazolja, az FKGP-ét nem.

2.2. 1994

1994-ben nem volt koalíciós helyzet, de a formateur MSZP mégis együtt kormányzásra törekedett.

Ha a legfontosabb ügyek az 1990-es kormányt aszimmetrikus koalícióként írták le, ugyanez igaz az 1994-esre is, jóllehet némileg más összefüggések alapján (6. táblázat).

6. táblázat. A koalíciós pártok Top 10 kérdései, 1994 (%)

	MSZP	SZDSZ
305 Politikai autoritás: p	9	7
504 Jóléti állam kiterjesztése: p	8	8
701 Munkáscsoportok: p	3	7
201 Szabadság és emberi jogok: p	6	
502 Kultúra: p	5	
503 Társadalmi igazságosság: p	5	
506 Oktatás kiterjesztése: p	4	
606 Társadalmi harmónia: p	4	
301 Decentralizáció: p	4	
409 Keynesiánus keresletszabályozás: p	4	
411 Technológia és infrastruktúra: p	3	
414 Közgazdasági ortodoxia: p		19
401 Szabad vállalkozás: p		16
703 Agrárgazdálkodók: p		10
408 Gazdasági célok		6

ramok tartalomelemzése, *Politikatudományi Szemle* 1 (1992) 1. 99–123. Ez azt a kérdést is felveti, hogy egy párt policy-pozícióját mennyiben a választási programja, és mennyiben a kampánykijelentések határozzák meg, a kérdés azonban kívül esik munkám problémafelvetésén.

	MSZP	SZDSZ
108 Európai integráció: p		3
303 Kormányzati és adminisztratív haték.: p		3
402 Vállalkozásösztönzők: p		3
407 Protekcionizmus: n		3

Forrás: I/C. melléklet, 2. táblázat.

A koalíció annyiban szimmetrikus volt, hogy a programterületek nem voltak egyoldalúak, hanem mindkét manifesztóban egyaránt jelentős súlyt és kiemelt prioritást kaptak, vagy némi-
leg eltérő, de nem egyoldalú fontosságot (munkáscsoportok). Azonban a legfontosabb programpontok csupán húsz százaléka kötötte össze a koalíciót, a legfontosabb ügyek túlnyomó többségében (nyolcvan százalék) pedig semmilyen programmatikus kapcsolat nem volt, a két párt programja teljesen elvált egymástól. Azonban főleg az alapján tartom a koalíciót aszimmetrikusnak, hogy az MSZP a Top 10 kérdéséből mit vitt be a koalícióba, az SZDSZ pedig mit hagyott kívül. A szocialisták a Top 10 kérdéstük szélső elemeit, a két legfontosabb és a legkevésbé fontos programpontot vitték be, az SZDSZ pedig kívül hagyta a két legjelentősebbet: a többi Top 10 kérdésénél kétszer-hétszer nagyobb politikai súlyú, a választási programja harmadát kitevő ortodox gazdaságpolitikát és a szabad vállalkozások támogatását. Az utóbbi jelentőségét jól érzékelteti, hogy 1990 és 2002 között az összes választási programban csak három-négy programpontnak volt ennél nagyobb súlya.¹⁶ A legfontosabb programpontok tartalma talán annyiban igazolja a koalíciót, hogy ha nem is határozott, de kitapintható gazdasági-szociális karaktert adtak a kormánynak, mert a jóléti állam kiterjesztése és a munkás rétegek, a munkanélküliek, a munkavállalók és a szakszervezetek támogatása egyaránt a

16. 1990: KDNP: 603 Hagyományos erkölcs: pozitív (23%); 1994: Fidesz: 305 Politikai autoritás: pozitív (21%); FKGP: 703 Agrárgazdálkodók: pozitív (40%); 2002: MSZP: 504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív (21%).

szociális gondoskodás etatista felfogását tükrözik. Azonban ezt a programkapcsolatot is nagyon gyengének érzem a koalíció pártösszetételének igazolásához.

A legfontosabb ügyek alapján az MSZP koalíciós partnere nem az SZDSZ, hanem a Fidesz volt (7. táblázat).

7. táblázat. Az MSZP és az ellenzéki pártok Top 10 kérdései, 1994 (%)

	MSZP	MDF	FKGP	KDNP	Fidesz
504 Jóléti állam kiterjesztése: p	8		6	13	8
506 Oktatás kiterjesztése: p	4			4	6
411 Technológia és infrastruktúra: p	3	11			
305 Politikai autoritás: p	9				21
503 Társadalmi igazságosság: p	5				3
606 Társadalmi harmónia: p	4				4
301 Decentralizáció: p	4				3
201 Szabadság és emberi jogok: p	6				
502 Kultúra: p	5				
409 Keynesiánus keresletszabályozás: p	4				
701 Munkáscsoportok: p	3				
703 Agrárgazdálkodók: p		11	40	5	
401 Szabad vállalkozás: p		4	13		6
501 Környezetvédelem: p		11		6	
404 Gazdasági tervezés: p		8		3	
414 Közgazdasági ortodoxia: p		5	7		
601 Nemzeti életmód: p			2	5	
706 Nem-gazdasági demográfiai csoportok: p				4	4
107 Internacionizmus: p				3	4
4011 Privatizáció: p		10			
403 Piacszabályozás: p		8			
407 Protekcionizmus: n		7			
303 Kormányzati és adminisztratív haték.: p		3			
4122 Vegyes gazdaság: p			6		
408 Gazdasági célok			5		
4013 Tulajdon visszaszolgáltatása: p			4		
4123 Közösségi tulajdonú ipar: p			4		
603 Hagyományos erkölcs: p				12	
7051 Hazai kisebbségek: p				5	
104 Hadsereg: p				3	
410 Termelékenység: p					4
505 Jóléti állam korlátozása: p					3

Forrás: I/C. melléklet, 2. táblázat.

Az MSZP és a Fidesz állt a legközelebb egymáshoz, mert a két párt programja hasonlított a legjobban egymásra: a legfontosabb programpontjaik fele megegyezett, és ezekre egyetlen kivétellel azonos politikai hangsúlyt helyeztek. Az MSZP–Fidesz-alternatíva a megalakult kormányhoz képest nemcsak programmatikusan koherensebb, hanem szimmetrikus koalíció is volt. Egyedül a mindkét pártnak legfontosabb erős állam támogatása volt a Fidesz egyoldalúan fontos programpontja, amit úgy értelmezek, hogy a koalíciós pártokat a kevésbé autoriter politika- és államfelfogás kötötte össze. Azonban ezt leszámítva, a két párt erősebb programkapcsolatban állt egymással, mint az MSZP az SZDSZ-szel, ugyanis a Top 10 kérdéstük második pontja is megegyezett, s erre ugyanolyan nagy politikai hangsúlyt helyeztek (jóléti állam kiterjesztése). A többi programpont mindkét pártnak egyaránt közepesen vagy kevésbé fontos volt (oktatás kiterjesztése, decentralizáció), illetve az egyiknek kevésbé, a másiknak közepesen fontos, de nem egyoldalú kérdések kölcsönösen kiegyensúlyozták egymást (társadalmi harmónia, társadalmi igazságosság). Emellett, a legfontosabb programpontok tartalma a szociális-társadalmi kérdésekben ugyanolyan etatista felfogást tükrözött (a jóléti állam és az oktatás kiterjesztése, társadalmi igazságosság), de némileg erősebb karaktert adott az MSZP–Fidesz koalíciós alternatívának az MSZP–SZDSZ-kormányhoz képest.

Az SZDSZ koalíciós tagsága a tangenciális profil alapján sem igazolható (8. táblázat).

8. táblázat. A koalíciós partner és az ellenzéki pártok kiegészítő profilja, 1994 (%)

	SZDSZ	MDF	FKGP	KDNP	Fidesz
4123 Közösségi tulajdonú ipar: p	–	–	4	–	–
505 Jóléti állam korlátozása: p	–	1	–	1	3
601 Nemzeti életmód: p	–	0.3	2	5	0.5
Σ (db)	0	2	2	2	2

Forrás: I/C. melléklet, 2. táblázat.

Az MSZP programjában csupán három lefedetlen terület volt, amellyel kiegészíthette a profilját, azonban az SZDSZ egyiket sem vitte a koalícióba, ezek a kérdések nem szerepeltek a programjában. A szabaddemokratákkal szemben mindegyik ellenzéki párt ugyanakkora koalíciós potenciállal rendelkezett, de a programterületek tartalma nem ad szelekciós szempontot. A hangsúlyuk alapján, amely az egyetlen magyarázatot kínálja, a kiegészítő profil jellegéből kiindulva az FKGP vagy a KDNP koalíciós tagsága valószínűsíthetőbb, de ez csupán hipotetikus magyarázat. Mindenesetre, az MSZP-nek bármelyik párt a koalíciós partnere lehetett volna – az SZDSZ-t kivéve.

A csendestárs-hipotézis sem magyarázza az SZDSZ részvételét, hanem az FKGP-ét igazolja, mert a kisgazdák több kérdésről hallgattak, mint a szabaddemokraták (9. táblázat).

9. táblázat. A koalíciós partner és az ellenzéki pártok programpontjai a csendetárs-hipotézis alapján, 1994

SZDSZ	MDF	FKGP	KDNP
104 Hadsereg: p	104 Hadsereg: p	104 Hadsereg: p	4013 Tulajd. vissza.: p
201 Szab. és emb. jog.: p	201 Szab. és emb. jog.: p	107 Internacionaliz.: p	
4011 Privatizáció: p	301 Decentralizáció: p	201 Szab. és emb. jog.: p	Σ (db) 1
404 Gazdasági tervez.: p	4013 Tulajd. visszasz.: p	301 Decentralizáció: p	
409 Keynes.keres.szab.: p	4122 Vegyes gazd.: p	303 Korm. és adm.hat.: p	
411 Techno. és infrast.: p	603 Hagomány. erk.: p	305 Politikai autoritás: p	
4122 Vegyes gazdaság: p	606 Társad. harmónia: p	4011 Privatizáció: p	
501 Környezetvédelem: p	7051 Hazai kisebbs.: p	403 Piacszabályozás: p	Fidesz
502 Kultúra: p		404 Gazd. tervezés: p	
506 Oktatás kiterjeszt.: p		409 Keynes.keres.szab.: p	4013 Tulajd. vissza.: p
603 Hagományos erk.: p		410 Termélekénység: p	403 Piacszab.: p
7051 Hazai kisebbs: p		411 Techno.és infrast: p	407 Protekcioniz.: n
706 Nem-g. dem.csop.: p		501 Könyvezetvéd.: p	603 Hagyom.erk.: p
		701 Munkáscsoport.: p	
		7051 Hazai kisebbs.: p	
		706 Nem-g. dem.csop.: p	
Σ (db) 13	8	16	4

Forrás: I/C. melléklet, 2. táblázat.

Azonban az MSZP koalíciós preferenciája nemcsak mennyiségileg, hanem a mindkét párt által figyelmen kívül hagyott kérdések kizárása után megmaradó ügyek politikai súlyával és tartalmával sem igazolható. Az FKGP koalícióba hívását implicálja, hogy nemcsak az MSZP több Top 10 kérdéséről hallgatott, hanem a legfontosabban, a politikai autoritás és az erős állam ügyében – amelynek a többenél jóval nagyobb politikai súlya volt – szabad kezet adott volna a szocialistáknak.¹⁷ A Top 10 kérdésen kívül is, a kisgazdáknak nagyobb súlyú szocialista ügyekről nem volt politikai álláspontja, mint az SZDSZ-nek. Emellett a hipotézis abban a tekintetben sem igazolja a pártösszetételt, hogy sem az SZDSZ által nem érintett kulturális-oktatási, gazdasági és társadalmi kérdéseknek (kultúra, oktatás kiterjesztése; hagyományos erkölcs, vegyes gazdaság), sem a kisgazdák által negligált gazdasági és társadalmi (piacszabályozás, termelékenység; munkás rétegek) államszervezeti (politikai autoritás, decentralizáció, kormányzati-adminisztratív hatékonyság) és nemzetközi kapcsolatokat illető (internationalizmus) kérdéseknek sincsen olyan határozott mintázata, amely az SZDSZ-preferenciát igazolja. A programpontok tartalmánál pedig semmi sem cáfolja jobban az SZDSZ koalíciós tagságát: a párt a választási programjában teljesen hallgatott a kultúra és az oktatás kiterjesztésének (állami) támogatásáról, a koalícióban mégis a kulturális és oktatási tárcát irányította. Az MSZP a hagyományos erkölcs kérdésében sem egy csendestárssal kötött koalíciót, ugyanis a kormányzás során az MSZP-nek nemcsak az ellenzékkal, hanem az SZDSZ-szel is konfliktusai voltak: a kérdésben megosztott, az erkölcsi értékek, a család és a vallás vonatkozásában mindig is mérsékeltebb szocialisták gyakran az SZDSZ-szel szembeni, az ellenzékkal azonos pozíciót foglaltak el (pl. a vatikáni alapszerződés). Tehát a programpontok tartalma az 1994 és 1998 közötti, túl-

17. Lásd I/C. melléklet, 2. táblázat.

nyomórészt policy-alapú koalíciós konfliktusok, mint *ex post facto* bizonyítékkal alátámasztva is cáfolja a csendestárs elvét.

A legkisebb rossz hipotézisével azonban már jobban igazolható az SZDSZ koalíciós részvétele, mert a választási programjában nem volt az MSZP-ével ellentétes elem, jöllehet pont ugyanennyi érv szólt a KDNP koalícióba hívása mellett is (10. táblázat).

10. táblázat. A választási programok ellentétes elemei, 1994

MSZP	SZDSZ	MDF	FKGP	KDNP	Fidesz
303 Kormány. és admin. hatékl.: p			+		
4011 Privatizáció: p	4123 Közösségi tulajdonú ipar: p		+		
403 Piacszabályozás: p			+		
403 Piacszabályozás: p					+
606 Társadalmi harmónia: p	505 Jóléti állam korlátozása.: p	+			
107 Internacjonalizmus: p			+		
201 Szabadság és emberi jogok: p		+	+		
407 Protekciónizmus: n	601 Nemzeti életmód: p				+
706 Nem-gazd. demogr. csop.: p			+		
Σ (db)	0	2	6	0	2

Forrás: I/C. melléklet, 2. táblázat.

Sőt, a kvantitatív szigorúságon túllépve, az MDF-fel és a Fideszszel szembeni programellentét mértéke is az egyik legalacsonyabb volt az egész időszakban. Ez utóbbi koalíciós alternatívákhoz tekintsük át röviden az ellentétek tartalmát.¹⁸

A közösségi tulajdonú ipar és a kormányzati-adminisztratív hatékonyság ellentéte abból fakad, hogy a köztisztviselői kar csökkentése és a hatékony, takarékos, és olcsóbb működést megteremtő szervezeti átalakítások és leépítések gyengítik az állam ágazati irányító szerepét. A köztulajdonú ipar kontra privatizáció, valamint a magán- és kisvállalkozásokat támogató piacsabályozás közötti ellentét nem szorul magyarázatra. A jóléti állam korlátozása és a piacsabályozás, illetve a társadalmi harmónia szembenállása abban ragadható meg, hogy a szociális és társadalombiztosítási kiadások korlátozása ellentétes a szociális piacgazdasággal, illetve a szolidaritásselvvel. A nemzeti életmód *kontra* internacionalizmus, protekcionizmus és a nem-gazdasági demográfiai csoportok közötti ellentétet 1990 kapcsán már kifejtettem. A nemzeti életmód és az emberi jogok azért ellentétesek, mert az előbbinek az állam védelme érdekében bizonyos szabadságjogok felfüggesztését megengedő felfogása szemben áll a szabadsággal, az emberi jogokkal és az individualizmussal.

Összegezve, a legkisebb rossz hipotézise alátámasztja az MSZP–SZDSZ-koalíciót, de igazol egy MSZP–KDNP-kormányt is. (Egy kevésbé szigorú megközelítés alapján pedig az MSZP–MDF- és az MSZP–Fidesz-koalíciós alternatívát szintén.) A két egyenrangú alternatíva alapján az a következtetésem, hogy nem-programmatikus tényező magyarázza az SZDSZ-preferenciát a KDNP-vel szemben.

18. Lásd I/C. melléklet, 2. táblázat.

2.3. 1998

A legfontosabb ügyek 1998-ban nem magyarázzák a koalíciót, mert a programkapcsolat még az 1990-es hárompárti kormánynál is gyengébb volt (11. táblázat).

11. táblázat. A koalíciós pártok Top 10 kérdései, 1998 (%)

	Fidesz	FKGP	MDF
603 Hagyományos erkölcs: p	6	4	10
202 Demokrácia: p	4	5	
304 Politikai korrupció: n	4	6	
504 Jóléti állam kiterjesztése: p	12		14
605 Jog és rend: p	8		5
502 Kultúra: p	5		3
305 Politikai autoritás: p		5	3
303 Kormányzati és adminisztratív hatékn.: p	6		
411 Technológia és infrastruktúra: p	6		
402 Vállalkozásösztönzők: p	5		
501 Környezetvédelem: p	5		
1033 Nemzetek joga: p		7	
601 Nemzeti életmód: p		7	
506 Oktatás kiterjesztése: p		6	
204 Alkotmányosság: n		5	
3053 Kommunista: n		5	
7051 Hazai kisebbségek: p		4	
505 Jóléti állam korlátozása: p			14
703 Agrárgazdálkodók: p			8
403 Piacszabályozás: p			7
301 Decentralizáció: p			5
203 Alkotmányosság: p			4

Forrás: I/C. melléklet, 3. táblázat.

A koalíció – ha nem is olyan mértékben, de 1990-hez és 1994-hez hasonlóan – aszimmetrikus volt, gyenge kapcsolatokkal. Az előbbi abból fakadt, hogy aszimmetrikus volt a koalíciót összekötő egyetlen programpont, illetve a Fideszt és a nagyobb koalíciós partner FKGP-t összekötő további két kérdés egyike. Az utóbbi abból eredt, hogy a kormánypártokat páronként összekötő többi ügynek egyetlen kivétellel kicsi vagy közepes jelentősége volt.

A hárompárti kormányt a huszonnégy Top 10 kérdésből csupán egyetlen (5%) kötötte össze: ezek szerint az 1998-as koalíció magyarázata a hagyományos erkölcs támogatása volt. Azonban a programkapcsolat gyengeségét aláhúzza ennek a programpontnak az aszimmetrikussága, mivel az MDF-nek nagyon fontos volt, a Fidesznek közepesen, az FKGP-nek pedig egyoldalúan lényegtelen.¹⁹ A gyenge koherenciát és az aszimmetriát erősítették a kormánypártokat páronként összekötő ügyek is. A Fideszt és az FKGP-t a kisgazdák egyoldalúan fontos programpontja és egy, a Fidesznek kevésbé, az FKGP-nek közepesen fontos kérdés kapcsolta össze (korruptióellenes küzdelem, demokrácia előmozdítása), jöllehet a korruptióellenességet a koalíciót övező botrányok (pl. Tocsik-ügy) miatt mind a két pártnak hasznos volt politikailag a választási programjába felvenni. A Fidesz szorosabb és szimmetrikusabb kapcsolatban állt az MDF-fel, mert a legfontosabb kérdésben, valamint a Fidesz második leghangsúlyosabb, az MDF-nek közepesen fontos ponton kapcsolódtak össze (jóléti állam kiterjesztése, jogbiztonság és rend megerősítése). A kisgazdákat és az MDF-et pedig egyetlen, mindkét pártnak kevésbé fontos programpont kötötte össze, olyannyira, hogy ezt az MDF a prioritási listájának a legvégére helyezte (az erős állam politikai autoritása).

Ezenkívül a legfontosabb ügyek politikai karaktere sem ad magyarázatot a pártösszetételre, mert nélkülözi a határo-

19. Lásd I/C. melléklet, 3. táblázat.

zott gazdasági-szociális vagy kulturális-ideológiai karaktert, és 1990-hez hasonlóan, tartalmilag diverzifikált. A legfontosabb kérdések olyan, egymáshoz nem kapcsolódó területre esnek, mint az államszervezet (politikai autoritás, jog és rend, demokrácia, antikorrupciós intézkedések), a társadalom szövete (hagyományos erkölcs), a kultúra, a szociális-társadalombiztosítási ügyek (jóléti állam kiterjesztése). Ráadásul, az államszervezeti kérdések között keverednek a guvernementális és az emancipatórikus államfelfogást tükröző programpontok (politikai autoritás, jog és rend; demokrácia), valamint egy ún. *valence issue* (antikorrupciós intézkedések). Egyedül a Fidesz és az MDF kapcsolatának ad némi egységes, etatista karaktert a kultúra és a szociális-társadalombiztosítási rendszer állami finanszírozása, de ez sem alkalmas a koalíció egészének igazolására. Végezetül, a legfontosabb ügyek azért sem magyarázzák a kormányt, mert a programkapcsolatból kimaradt a Top 10 kérdések kétharmada, köztük az FKGP két vezető programpontja, az MDF-manifesztó második leghangsúlyosabb ügye, és mindhárom párt közepesen fontos kérdései is.

A fentiek ellenére, csupán az MDF-nek volt ellenzéki alternatívája, az SZDSZ és a MIÉP, míg az FKGP csak kevésbé szigorú kritériumok alapján volt helyettesíthető az MSZP-vel.

A Fideszhez az SZDSZ állt a legközelebb, a szabaddemokraták voltak az első számú koalíciós partner, mert a legfontosabb programpontjaiknak nem pusztán a fele egyezett meg, hanem hasonló mintázatot is alkotott (12. táblázat).

12. táblázat. A Fidesz és az ellenzéki pártok Top 10 kérdései, 1998 (%)

	Fidesz	MSZP	SZDSZ	MIÉP
605 Jog és rend: p	8	6	5	9
504 Jóléti állam kiterjesztése: p	12	9	10	
402 Vállalkozásösztönzők: p	5		5	6
411 Technológia és infrastruktúra: p	6		7	
502 Kultúra: p	5		5	
603 Hagyományos erkölcs: p	6			7
304 Politikai korrupció: n	4			9
303 Kormányzati és adminisztratív hatékl.: p	6			
411 Technológia és infrastruktúra: p	6			
501 Környezetvédelem: p	5			
202 Demokrácia: p	4			
403 Piacszabályozás: p		5	4	13
301 Decentralizáció: p		7	5	
503 Társadalmi igazságosság: p		7		4
108 Európai integráció: p		5	5	
506 Oktatás kiterjesztése: p		5	9	
606 Társadalmi harmónia: p		12		
305 Politikai autoritás: p		6		
703 Agrárgazdálkodók: p		5		
706 Nem-gazdasági demográfiai csop.: p			5	
601 Nemzeti életmód: p				12
109 Internacionalizmus: n				11
409 Keynesiánus keresletszabályozás: p				5
4132 Privatizáció: n				4

Forrás: I/C. melléklet, 3. táblázat.

A két pártot vezető és kiemelten fontos kérdések (jóléti állam kiterjesztése, technológia és infrastruktúra), valamint a Fidesz számára nagyon fontos, az SZDSZ-nek közepes jelentőségű ügy kötötte össze őket (jog és rend), az egyik pártnak közepesen, a másiknak kevésbé fontos kérdések pedig kiegyensúlyozták egymást (vállalkozásösztönzők, kultúra). A programpontok tartalmi sokfélesége és különböző programterületeken való szóródása nem számít megkülönböztető jegynek a koalícióval szemben. Az SZDSZ után – talán meglepő módon – a MIÉP állt a Fideszhez legközelebb, ugyanannyi Top 10 kérdéssel, mint az MDF, de a programpontok súlya mindkét

pártnak egyenlő koalíciós potenciált biztosított. A két pártot a Fideszhez kötő kérdések felének a tartalma és politikai súlya megegyezett: a Fidesznek kiemelten fontos, a másik kettőnek egyaránt közepes jelentőségű volt (hagyományos erkölcs, jog és rend). A kérdések másik fele azonban nem határoz meg egyértelmű preferencia-sorrendet az MDF és a MIÉP között: a Fórum vezető és kevésbé fontos kérdésekben kötődött a Fideszhez (jóléti állam kiterjesztése, kultúra), míg a MIÉP egyoldalúan fontos, illetve mindkét pártnak közepesen fontos programpontra (antikorrupciós intézkedések, vállalkozásösztönzők). Az MSZP szigorú kritériumok alapján nem helyettesíthette az FKGP-t, mert a kiscgazdákat több pont kötötte a Fideszhez. Azonban a szocialisták két vezető programpontra kapcsolódtak a Fideszhez, és a minősített többséget is biztosították volna, míg a kiscgazdák a két leglényegtelenebben és egy közepesen fontosban.

A megalakult kormánnyal szemben tehát koherensebb alternatíva volt a Fidesz–FKGP–SZDSZ-koalíció, és egyenrangú a Fidesz–FKGP–MIÉP. A potyautas SZDSZ tagságát a nagyobb programhasonlóság és a kiscgazdák zsarolási potenciáljának gyengítése magyarázhatja, a MIÉP-ét szintén az utóbbi, és a Fórummal egyenértékű program. A harmadik alternatíva enyhébb kritériumok alapján a Fidesz–MSZP-kormány volt, a programponatok súlya és a minősített többség miatt.

A kiegészítő profil pusztán a számok alapján jól igazolja a koalíciót, mert az FKGP és az MDF programjában volt a legtöbb olyan kérdés, amit a Fidesz nem tárgyalt (13. táblázat).

13. táblázat. A koalíciós partnerek és az ellenzéki pártok kiegészítő profilja, 1998 (%)

FKGP		MDF	
1033 Nemzetek joga: p	7	1033 Nemzetek joga: p	3
109 Internacionálizmus: n	3	203 Alkotmányosság: p	4
204 Alkotmányosság: n	5	403 Piacszabályozás: p	7
3053 Kommunista: n	5	503 Társadalmi igazság.: p	0.5
403 Piacszabályozás: p	2	505 Jóléti állam korlátozása: p	14
4132 Privatizáció: n	2	606 Társadalmi harmónia: p	1
606 Társadalmi harmónia: p	2		
Σ (db)	7		6
MSZP		SZDSZ	
203 Alkotmányosság: p	1	1033 Nemzetek joga: p	0.03
403 Piacszabályozás: p	5	201 Szabadság és emb. jog: p	4
503 Társadalmi igazság.: p	7	203 Alkotmányosság: p	3
606 Társad. harmónia: p	12	403 Piacszabályozás: p	4
		503 Társadalmi igazság.: p	1
Σ (db)	4		5
		MIÉP	
		109 Internacionálizmus: n	11
		204 Alkotmányosság: n	3
		403 Piacszabályozás: p	13
		4132 Privatizáció: n	4
		503 Társadalmi igazság.: p	4
			5

Forrás: I/C. melléklet, 3. táblázat.

Azonban maguk a programpontok erősen árnyalják a képet, mert ezek szerint a Fidesz a „dupla biztonságra” törekedett: a nemzetek joga, a piacszabályozás és a társadalmi harmónia kérdését olyan fontosnak tartotta, hogy ezek képviselőit két pártot is szükségesnek vélt a kormányba hívni. Ezt azonban – ha a fölös többségtől el is tekintünk – megkérdőjelezi nemcsak az első két programpontnak a kisczgdák és a Fórum számára teljesen egyoldalú, aszimmetrikus fontossága,²⁰ hanem az is, hogy az alkotmányosság kérdésében a két párt homlokegyenest ellentétes álláspontot vitt be a koalícióba.²¹ Ezek után az MDF programmatikus kontribúciójaként nem marad más, mint a társadalmi igazságosság és a jóléti állam korlátozásának egymással ellentétes programpontja, illetve a kisczgdák privatizáció-, kommunista- és internacionalizmus-ellenessége. Ez utóbbiak markáns programkaraktert adnak az FKGP-nek, ami jól magyarázza a koalíciós tagságát. Az MDF-et a programmatikus feleslegessége és ellentmondásossága viszont kizárja a koalícióból, illetve ha a jóléti államot kiterjesztő Fidesszel ellentétes programpontját figyelmen kívül hagyjuk, helyettesíthetővé teszi az SZDSZ-szel vagy – amennyiben a kisczgdák által megjelenített markáns karakter erősítését tételezzük fel fideszes célnak – a MIÉP-pel.

Azonban az FKGP sem volt nélkülözhetetlen, létezett ugyanis a Fidesz–SZDSZ–MDF–MIÉP „szivárvány-koalíció” is, amely nem volt kevésbé koherens, mint a megalakult kormány, és potyautast sem tartalmazott.²² Ebben az alternatívá-

20. Lásd I/C. melléklet, 3. táblázat.

21. Gondoljunk csak a kisczgdák olyan radikális alkotmánymódosítási elképzeléseire, mint a képviselők visszahívhatósága, a közvetlen elnökválasztás, vagy az Alkotmánybíróság megszüntetése, míg az MDF alapvetően ragaszkodott az 1989–91-ben kialakított alkotmányos kormányzati rendszer fő hangsúlyaihoz. Lásd Körösi András, Tóth Csaba, és Török Gábor: *A magyar politikai rendszer*.

22. Természetesen a minimális többségi koalíció a vezető pártnak nem feltétlenül előnyös, mert mindegyik koalíciós partner zsarolási potenciállal rendelkezik.

ban a MIÉP jelenítette meg a kiskgazdák markáns karakterét (privatizáció-, internacionalizmus- és alkotmányellenesség), az MDF az SZDSZ-szel együtt pedig ugyanolyan „dupla biztosítékot” képezett, mint az FKGP-vel, amit a MIÉP is megerősített (piacszabályozás, társadalmi igazságosság). Ráadásul, a koalíciós alternatívát összekötő ügyek a MIÉP vezető kérdései voltak,²³ az alkotmányosság kérdésében az MDF-fel és az SZDSZ-szel ellentétes álláspontja pedig nem különbözteti meg ezt az alternatívát a megalakult kormánnyal szemben. Potenciális koalíciós partnerként az MSZP is releváns volt. Bár vitathatatlan, hogy a kiskgazdákhoz képest gyengébb volt a kiegészítő profilja, de ezt, az alkotmány támogatását kivéve, az FKGP-hez hasonlóan a párt vezető kérdései alkották, és a Fidesz–MSZP-alternatíva minősített többségét alátámasztják a döntéshozatali szabályok. Ezek szerint a Fidesz számára a társadalmi igazságosság és az alkotmányosság támogatása az MSZP ellen szólt, a kiskgazdák privatizáció-, internacionalizmus-, alkotmány- és kommunistaellenessége, illetve nemzeti szabadság melletti kiállása pedig az FKGP mellett.

A csendestárs-hipotézissel egyáltalán nem igazolható a pártösszetétel, mert a programok alapján a Fidesz mindkét koalíciós partnerét megelőzte a MIÉP és az MSZP (14. táblázat).

23. Lásd I/C. melléklet, 3. táblázat.

14. táblázat. A koalíciós partnerek és az ellenzéki pártok programpontjai a csendestárs-hipotézis alapján, 1998

MSZP	FKGP	SZDSZ	MDF	MIÉP
104 Hadsereg: p	2021 Átmenet a demokráciába	601 Nemzeti életmód: p	202 Demokrácia: p	108 Európai integráció: p
502 Kultúra: p	501 Könyvezetvédelem: p		2021 Átmenet a demokráciába	202 Demokrácia: p
601 Nemzeti életmód: p	502 Kultúra: p		303 Korm. és adm. hatékonyság: p	2021 Átmenet a demokráciába
7051 Hazai kisebbs.: p	706 Nem-gazd. demog. csop.: p		506 Oktatás kiterjesztése: p	305 Politikai autoritás: p
706 Nem-gazd. demog. csoportok: p				410 Termelékenység: p
				411 Technol. és infrastr.: p
				502 Kultúra: p
				504 Jóléti állam kiterj.: p
				703 Agrárgazdálkodók: p
				7051 Hazai kisebbs.: p
Σ (db)	5	4	1	4
				10

Forrás: I/C. melléklet, 3. táblázat.

A fiataldemokraták első kormányzati partnere a MIÉP volt, amely a többi pártnál kétszer több kérdésről hallgatott. Az MSZP nemcsak program-alapon előzte meg az FKGP-t és az MDF-t, hanem a minősített többséget is biztosította. Mivel az FKGP-hez hasonlóan a MIÉP és az MSZP is hallgatott a kultúra és a nem-gazdasági demográfiai csoportok támogatásáról, ezek szerint kizárólag az szólt a kiscgazdák mellett, hogy a Fidesz egyik vezető kérdésében, a környezetvédelemben szabad kezlet adtak a fiataldemokratáknak.²⁴ Ezt azonban cáfolja a környezetvédelmi tárca kiscgazda irányítása, és az MSZP által nem érintett ügyekre irányítja a figyelmet, amelyek két lehetséges magyarázatot kínálnak. Az egyik, hogy a fegyveres erők megerősítése és modernizálása, a nemzeti életmód és a határon túli magyarok támogatása a Fidesznek sem volt fontos, ezért indifferens volt számára, hogy az MSZP teljesen hallgatott ezekről.²⁵ A másik, hogy az MSZP hallgatása ezekről az ügyekről nagyon is beszédes „nem” volt a magyar politikában áthidalhatatlan ellentétet jelentő nemzeti/nemzetietlen választóvonal mentén. Az utóbbi magyarázat meggyőzőnek tűnik, és igazolja az FKGP választását az MSZP-vel szemben, de a hipotézis továbbra sem igazolja az MDF koalíciós tagságát. Ugyanis a MIÉP-nek nemcsak abszolút értelemben, hanem a Fidesz sokkal több vezető kérdésében nem volt saját álláspontja, ami a kiegészítő profilhoz hasonlóan helyettesíthetővé teszi az MDF-et a sokkal koalícióképesebb MIÉP-pel.

A hárompárti kormány alternatívája így a Fidesz–MIÉP–MSZP, a kétpárti Fidesz–MSZP és Fidesz–FKGP, valamint a Fidesz–FKGP–MIÉP-koalíció volt.

A legkisebb rossz hipotézissel igazolható az FKGP koalíciós tagsága, de az SZDSZ-szel szemben csak a mandátumszám elvével kiegészítve, míg az MDF-é sem a program, sem a mandátumszám alapján nem (15. táblázat).

24. Lásd *uo.*

25. *Uo.*

15. táblázat. A választási programok ellentétes elemei, 1998

Fidesz	MSZP	FKGP	SZDSZ	MDF	MIÉP
108 Európai integráció: p	109 Internacionálizmus: n				+
	204 Alkotmányosság: n				+
303 Korm. és admin. hatékonyság: p	203 Alkotmányosság: p			+	
	503 Társadalmi igazságosság: p			+	
305 Politikai autoritás: p	204 Alkotmányosság: n				+
202 Demokrácia: p					+
502 Kultúra: p					+
504 Jóléti állam kiterjesztése: p	403 Piacszabályozás: p	+			+
601 Nemzeti életmód: p	201 Szabadság és emberi jogok: p		+		
601 Nemzeti életmód: p					
703 Agrárgazdálkodók: p	503 Társadalmi igazságosság: p	+	+		+
706 Nem-gazdas. demog. csop.: p		+			
706 Nem-gazdas. demog. csop.: p	606 Társadalmi harmónia: p	+	+		
Σ (db)	4	2	2	2	7

Forrás: I/C. melléklet, 3. táblázat.

Először azonban áttekintem, hogy milyen ellentétek strukturalták az 1998-as koalíciót.²⁶

Az EU kompetenciájának növelését célzó európai integráció szembemegy a nemzeti szuverenitást és függetlenséget védő internacionalizmusellenességgel. Az EU-integrációval az alkotmányosság elutasítása is ellentétes, ugyanis nem lehet az EU-hoz csatlakozni annak alapvető elfogadása nélkül, hogy a politika és az állam dolgai kizárólag alkotmányos-jogállami keretek között intézhetők. Amennyiben kormányzati hatékonyságon nagyszámú politikai probléma vagy szabályozási kérdés (policy) rövid idő alatt való megoldását, végrehajtását értjük (implementáció), ez nagyon sokszor az alkotmányosságon feneklik meg: pl. az idő rövidsége miatt egy szabályozási javaslat alkotmányos előírásokat megkerülő kidolgozása, vagy a javaslat tartalmi alkotmányellenessége miatt. Az ilyenkor életbelépő reparációs eljárások (kormányzati-parlamenti újratárgyalás, alkotmánybírói felülvizsgálat) politikai költsége csökkenti a kormányzati hatékonyságot. Az utóbbi a társadalmi igazságossággal annyiban ellentétes, hogy a köztisztviselői kar létszámának csökkentése személyzeti szinten gátolja az állam erőforrás-elosztó kapacitását. Az állam politikai autoritását és a kormányzati stabilitást, de a demokráciát mint politikai rezsimet is gyengíti az alkotmány általános vagy egyes részeinek programszintű elutasítása. A kulturális javak biztosításának pénzügyi támogatásával ellentétes a piacsabályozás versenyelve, ugyanis e javak egy részének természete olyan, hogy a kultúra piaci-gazdasági terméknek tekintése és a verseny kiterjesztése ezekre, a kereslet-kínálati mechanizmusának való kizárólagos kitétele a kulturális javak megsemmisülését eredményezi. S ugyanez érvényes a jóléti állam kiterjesztésére is: a szociális, egészségügyi és társadalombiztosítási ellátás versenyelvű biztosítása a rászorulóknak egy jelentős körének az el-

26. Ld. *uo.*

látásból való teljes kiszorulásával jár. A nemzeti életmódnak az állam védelme érdekében bizonyos szabadságjogok fel-függesztését megengedő felfogása magával a szabadsággal és emberi jogokkal áll szemben, és ennek individualizmusával. A patriotizmusa és nacionalizmusa nemzethez tartozókra és nemzeten kívüliekre osztja a társadalmat, ami ellentétes a társadalmi igazságosság egyenlőségeszméjével. A társadalmi igazságosság viszont meg akarja szüntetni a diszkriminációt, azaz indirekt módon legitimálni kívánja az elkülönülést, például a faj, a biológiai és társadalmi nem vagy a szexuális orientáció alapján. Ez a társadalomszemlélet szembemegy a nemzeti életmódnak a bevett nemzeteszmékhez ragaszkodó, homogenizáló társadalomképével. Az igazságosság, amely az osztályhatárok megszüntetését célozza, ellentétes az agrár-gazdálkodók és a nem-gazdasági demográfiai csoportok támogatásával, mert megkülönböztet, és fenntartja a társadalmi elkülönülést. Végül pedig, a társadalmi harmóniának az a törekvése, hogy a társadalom egységesnek tekintse magát, ellentétes a nem-gazdasági demográfiai csoportok és a speciális érdekcsoportok támogatásával, mert ez szintén az elkülönülés fenntartását eredményezi.

A Fidesz és a kisgazdák programja ugyanolyan mértékben volt ellentétes, mint a Fidesz és az SZDSZ-é, de az igen alacsony számú programpont miatt a mennyiség magyarázó ereje korlátozott. Azonban a tartalmi különbségek sem segítenek megkülönböztetni a két pártot, ugyanis csak egyetlen programpont látszik elválasztani az SZDSZ-t és az FKGP-t. A Fidesz és a szabaddemokraták között homogén volt az ellentét, mert a nemzeti életmód versus társadalmi igazságosság és a szabadságjogok egy kollektivista-individualista választóvonal két oldalán helyezkedtek el. A Fidesz és a kisgazdák közötti programellentét viszont heterogén, mert a Fidesz a nem-gazdasági demográfiai csoportok, a speciális érdekek támogatásával – oldalt váltva – individualista pozíciót foglalt el, a kisgazdák a társadalmi harmóniával kollektivistát, miközben a Fidesz a másik programpontban kollektivista maradt: a kul-

túra állami finanszírozása közösségi felelősségvállalást jelent, míg a gazdasági verseny az egyénekre bízta a döntést. A Fidesz nemcsak heterogén ellentétben állt a kisgazdákkal, de ez inkoherens és „ellentmondásos” volt: az FKGP által képviselt társadalmi harmónia sokban emlékeztet a Fidesz által – SZDSZ-szel szemben – megjelenített nemzeti életmódra. A Fidesz és az MDF programellentéte homogén volt annyiban, hogy a politikai rendszerre vonatkozott. Jóllehet – a kódolás szerint legalábbis – a demokrácia és a kormányzati hatékonyság, a Fidesz programpontjai két külön területre estek, azonban mindkettő a politikai rendszerre vonatkozik. Az MDF-nél ilyen volt az alkotmányosság; és szintén a politikai folyamatot érinti az egyenlő részvétel a döntéshozatalban, ami a társadalmi igazságosság egyenlőségelvéből adódik.

A legkisebb rossz hipotézise a Fidesz perspektívájából tehát a következő: az SZDSZ-szel szemben homogén ellentét, a kisgazdákkal szemben heterogén, inkoherens és ellentmondásos szembenállás, és mindez egyenlő számú, de igen kevés programpontban. Így aligha állítható, hogy a Fidesz a programok alapján választotta a kisgazdákat, ez kizárólag a mandátumszám elvével kiegészítve igazolható. Az MDF-é viszont még az utóbbival sem, mert a programmatikus ellentét az SZDSZ-hez képest, ha csak minimálisan is, de kevésbé volt homogén, ugyannyi programpontban létezett, ráadásul az SZDSZ több mandátummal rendelkezett. Következésképpen a legkisebb rossz hipotézisével a koalíció nem magyarázható, s az FKGP is csak a többségi elvvel kiegészítve, miközben az MDF még a program plusz potyautas elv alapján sem, mert ebben megelőzte az SZDSZ.

A megalakult koalíció alternatívája így a Fidesz–FKGP, a Fidesz–FKGP–SZDSZ és a Fidesz–MSZP-koalíció volt.

2.4. 2002

A legfontosabb ügyekben minden korábbinál erősebb programmatikus kapcsolat volt az MSZP és az SZDSZ között, nem csak a hárompárti koalíciókhoz, hanem a korábbi együtt-kormányzásukhoz képest is (16. táblázat).

16. táblázat. A koalíciós pártok Top 10 kérdései, 2002 (%)

	MSZP	SZDSZ
504 Jóléti állam kiterjesztése: p	21	6
305 Politikai autoritás: p	8	5
411 Technológia és infrastruktúra: p	8	7
506 Oktatás kiterjesztése: p	6	9
408 Gazdasági célok	4	7
301 Decentralizáció: p	4	5
701 Munkáscsoportok: p	8	
704 Középosztály és diplomás csop.: p	5	
706 Nem-gazdasági demográfiai csop.: p	5	
402 Vállalkozásösztönzők: p	4	
605 Jog és rend: p	4	
203 Alkotmányosság: p		7
703 Agrárgazdálkodók: p		6
304 Politikai korrupció: n		5
501 Környezetvédelem: p		5

Forrás: I/C. melléklet, 4. táblázat.

A szocialisták és a szabaddemokraták programja nagyságrenddel jobban hasonlított egymásra a korábbi kormányokkal összehasonlítva (20-20%; 5%), a koalíciót a két párt legfontosabb ügyeinek negyven százaléka kötötte össze. Azonban a programpontok vezető kérdéseken belüli súlya már némileg árnyalja a képet,²⁷ mert a legfontosabb ügyek fele egy programmatikusan koherens koalíciót implikált, míg a másik fele alapján – az egész perióduson végighúzóódó trendbe illeszkedve – ez a kormány is aszimmetrikus koalíció volt. A koherenciát a

27. Lásd I/C. melléklet, 4. táblázat.

mindkét párt számára azonos súlyú, egyaránt fontos vagy egyaránt lényegtelen ügyek adták (technológiai-infrastrukturális fejlesztések, oktatás kiterjesztése; decentralizáció), melyek közül az előbbiek jól tükrözik a koalíciós pártokat összekötő modernizációs ideológiát.²⁸ Azonban a legfontosabb ügyek másik fele, a két párt egyoldalúan fontos programpontjai aszimmetrikussá tették a koalíciót (politikai autoritás, jóléti állam kiterjesztése; egyéb gazdasági célok).

Azonban a Fideszre vagy az MDF-re épülő koalíciós alternatíva a fenti kormánytól is koherensebb volt, mert az MSZP és a Fidesz–MDF programja jobban hasonlított egymásra, a manifesztók a legfontosabb pontok felében megegyeztek (17. táblázat).

17. táblázat. Az MSZP és az ellenzéki pártok Top 10 kérdései, 2002 (%)

	MSZP	Fidesz–MDF
305 Politikai autoritás: p	8	4
402 Vállalkozásösztönzők: p	4	3
408 Gazdasági célok	4	5
411 Technológia és infrastruktúra: p	8	12
504 Jóléti állam kiterjesztése: p	21	8
506 Oktatás kiterjesztése: p	6	5
706 Nem-gazdasági demográfiai csop.: p	5	4
301 Decentralizáció: p	4	
605 Jog és rend: p	4	
701 Munkáscsoportok: p	8	
704 Középosztály és diplomás csop.: p	5	
303 Kormányzati és adminisztr. hatékonyság: p		5
502 Kultúra: p		8
703 Agrárgazdálkodók: p		4

Forrás: I/C. melléklet, 4. táblázat.

28. Bozóki András: Modernizációs ideológia és materiális politika: szocialisták szocializmus után, *Századvég* 1 (1996) 3. 41–79.

Ezt a programpontok Top 10 kérdéseken belüli súlya is megerősíti, mert túlnyomó többségük (hetven százalék) az MSZP–Fidesz–MDF-alternatíva koherenciáját erősítette, és gyengébbek voltak az aszimmetrikus koalíciót eredményező programelemek.²⁹ Azonban figyelemre méltó, hogy a programkoherenciát erősítő kérdések megegyeztek a koalícióéval (technológiai-infrastrukturális fejlesztés, oktatás kiterjesztése), ami nemcsak a választási programok konvergenciájára utal, hanem azt bizonyítja, hogy az MSZP nem a program alapján választott az SZDSZ és a Fidesz–MDF között. A koherenciát növelték az egyaránt lényegtelen ügyek (nem-gazdasági csoportok támogatása, a vállalkozásösztönző gazdaságpolitika, egyéb gazdasági célok), melyek közül az utóbbi szintén a koalíciós alternatíva mellett szól: azonos státuszával mindkét pártnál harmonikusan a helyén volt, miközben az MSZP–SZDSZ-koalíciónál az aszimmetrikusságot erősítette. S ha mindez nem volt elégséges bizonyíték arra, hogy az MSZP nem programalapú döntést hozott, ezt mi sem igazolja jobban, hogy MSZP–Fidesz–MDF alternatíva aszimmetrikusságát ugyanúgy az MSZP számára egyoldalúan fontos jóléti állam kiterjesztése és a politikai autoritás adta, mint a kormánykoalíciónál.

Mindebből egyértelműen következik, hogy az MDF az SZDSZ alternatívája volt egy többségi, a Fidesz pedig egy minősített többségi koalícióhoz.

A kiegészítő profil – szemben 1998-cal – nemcsak kvantitatív, hanem kvalitatív alapon is jól magyarázza a pártösszetételt (18. táblázat).

29. Lásd I/C. melléklet, 4. táblázat.

18. táblázat. A koalíciós partner és az ellenzéki pártok kiegészítő profilja, 2002 (%)

	SZDSZ	Fidesz–MDF
303 Kormányzati és adminisztratív hatékonyság: p.	2	5
503 Társadalmi igazságosság: p	3	–
705 Hátrányos helyzetű kisebbségi csoportok: p	2	2
7051 Hazai kisebbségek: p	2	2
Σ (db)	4	3

Forrás: I/C. melléklet, 4. táblázat.

Jóllehet, igen alacsony esetszám mellett, de az SZDSZ a Fidesznél több ügyet tudott bevinni a koalícióba, amellyel az MSZP kiegészíthette a profilját. Azonban a számokon kívül a tangenciális profilok elemzése is alátámasztja az SZDSZ koalíciós tagságát. A hátrányos helyzetű társadalmi csoportok ügye nem volt programalapú megkülönböztető jegy, mert mindkét pártnál nagyjából azonos súlya volt.³⁰ Azonban a határon túli magyarok ügyének az SZDSZ némileg nagyobb hangsúlyt adott azzal, hogy a programjában előrébb helyezte, mint a Fidesz–MDF. Ezek szerint a Fidesz–MDF nem volt elég nemzeti az MSZP számára? Aligha, s ez a kormányzati hatékonyságra és a társadalmi igazságosságra fordítja a figyelmet. A kormányzati hatékonyságnak adott politikai hangsúly nagyságrendileg mind a három pártnál megegyezik, de a Fidesznél az egyik vezető programpont volt, miközben az SZDSZ-nél a program utolsó harmadának az elején szerepelt. Azonban ez utóbbi jobban megfelel annak a jelentőségnek, amit az MSZP korábban a kérdésnek tulajdonított: az 1990-es programjában nem is szerepelt, 1994-ban és 1998-ban pedig a programja középső harmadának elején-végén. A társadalmi igazságosság pedig végképp igazolja az SZDSZ koalíciós tagságát, nemcsak a politikai súlya alapján, hanem magával a kérdés tartalmával is. A kérdés öt-hét százalékkal az MSZP öt vezető programpontja közé tartozott 1990–

30. Uo.

98-ban, míg a Fidesznél – a legutolsó helyből és a minimális változóértékből (0,3%) adódóan – kisebb politikai hangsúlyt nem volt adható az ügynek, amelyhez képest az SZDSZ programjában kapott súly (utolsó harmad eleje, 3%) mindenképpen a szabaddemokraták koalíciós tagságát igazolja. Emellett a kérdés tartalma is alátámasztja az SZDSZ kormányba hívását, mert az egalizáló egyenlőségfelfogás, az ebből eredő törekvés az osztályhatárok megszüntetésére és az erőforrások méltányos elosztására, valamint a diszkriminációellenesség olyan társadalomképet tükröz, amelyben az MSZP és az SZDSZ azonos oldalon állt a Fidesszel szemben.

A csendestárs-hipotézis is magyarázza a koalíciót, és a kiegészítő profilhoz hasonlóan nemcsak mennyiségi, hanem tartalmi alapon is (19. táblázat).

19. táblázat. A koalíciós partner és az ellenzéki pártok programpontjai a csendestárs-hipotézis alapján, 2002

SZDSZ	Fidesz-MDF
402 Vállalkozásösztönzők: pozitív	701 Munkáscsoportok: pozitív
502 Kultúra: pozitív	
601 Nemzeti életmód: pozitív	
Σ (db)	3
	1

Forrás: I/C. melléklet, 4. táblázat.

A nemzeti életmód igazolja az SZDSZ részvételét, mert a két párt közül az MSZP mindig is jobban felvállalta a nemzeti kérdést, és a szocialista pártban a 2000-es évek elején, ha nem is volt befolyásos, de még létezett egy népi baloldali irányzat. A nemzeti *versus* kozmopolita dichotómiában a kozmopolita pozíciót elfoglaló SZDSZ politikai profiljából – igazodva a magyar politikában az 1990-es évek végén a rendszerváltás ideológiáját, a liberalizmust³¹ felváltó nemzeti kérdés domi-

31. Körösenyi András, Tóth Csaba, és Török Gábor: *A magyar politikai rendszer*.

nánssá válásával – a 2000-es évek elejére eltűnt a kifejezett antinacionalizmus és patriotizmusellenesség. Így módon a szocialisták mintegy szabad kezet kaptak az SZDSZ-től a nemzeti ügyekben. A vállalkozásösztönző gazdaságpolitika is alátámasztja az SZDSZ koalíciós tagságát. Ebben – a hipotézis alapján – a szocialistáknak egy csendestársra volt szükségük, mert a kérdés olyan fontos volt számukra, hogy az egyik vezető programponttá tették, ezért az ügyet szintén kiemelten kezelő Fidesz–MDF konkurens volt ebben.³² A kultúra kérdése is inkább alátámasztja, mint cáfolja a koalíciós pártösszetételt, jóllehet a szabaddemokraták bevonása a kormányba negatív választásnak tekinthető. A kultúra állami finanszírozásának az MSZP mindig is nagyobb híve volt, mint az SZDSZ, a Fidesz és az MDF viszont erős konkurencia volt a szocialisták számára, mert a kérdés a második programpontjuk volt, és az MSZP-vel szemben egyoldalúan fontos.

Mindazonáltal, a munkáscsoportokkal a Fidesz–MDF a szocialisták második legfontosabb programpontjáról hallgatott – sokkal fontosabbról, mint az SZDSZ. Ezért felmerül a kérdés, hogy egy ilyen fontos választási programpont megvalósítása nem igazolta volna-e az MDF részvételét csendestársként az SZDSZ helyett? A Fórum ugyanis 2002-ben – a Fidesszel ellentétben – nem intézett kommunikációs kirohanást a munkásokkal szemben („pesti lumpenprolik”), és egy MSZP–MDF-kormány ugyanúgy többségi volt, mint az MSZP–SZDSZ.

A legkisebb rossz hipotézise kapcsán azt látjuk, hogy 2002-ben volt a legkevesebb ellentétes programpont, azonban a hipotézis még sem magyarázza a koalíciót, mert a MSZP számára nem az SZDSZ, hanem a Fidesz és az MDF volt a kisebbik rossz (20. táblázat).

32. Lásd I/C. melléklet, 4. táblázat.

20. táblázat. A választási programok ellentétes elemei, 2002

MSZP		Fidesz-MDF	SZDSZ
502 Kultúra: p	303 Korm. és admin. hatékonyság: p		+
402 Vállalkozásösztönzők: p			+
701 Munkáscsoportok: p	503 Társadalmi igazságosság: p	+	
601 Nemzeti életmód: p			+
601 Nemzeti életmód: p	705 Hátrányos helyz. kisebbs. csop.: p		+
Σ (db)		1	4

Forrás: I/C. melléklet, 4. táblázat.

Ennek igazolására először ismét a programpontok közötti ellentéteket tekintem át.³³

A társadalmi igazságosság *versus* vállalkozásösztönzők, és a nemzeti életmód közötti ellentétet 1990-nél és 1998-nál már bemutattam, a társadalmi igazságosság egyenlőségelvével pedig ugyanúgy ellentétes a munkáscsoportok támogatásában rejlő megkülönböztetés, mint a nem-gazdasági demográfiai csoportoké 1990-ben és 1998-ban. A kultúra állami támogatásával a kormányzati-adminisztratív hatékonyság az elmúlt húsz évben Magyarországon végrehajtott szervezeti átalakítások és pénzügyi megszorítások gyakorlata miatt, illetve humánerőforrás-szinten ellentétes. Egyrészt a hatékonyság megteremtése első lépésben mindig szervezeti átalakítást jelent, ami a minisztériumi szervezeti egységek és a kulturális (háttér) intézmények átalakítását, áthelyezését, megszüntetését, másik minisztérium alá vonását jelenti. A kulturális hatáskörök ebből fakadó gyakori, sokszor egyetlen cikluson belül többszöri módosítása miatt a kultúra állami támogatásával szervezet-szociológiai okból szembemegy a kormányzati hatékonyság. Másrészt a takarékoság a hazai gyakorlatban a költségvetési pénzek fűnyíróelv szerinti csökkentését, megvonását vagy befagyasztását jelenti, és a költségvetési támogatásért folyó harcból, amit a Pénzügyminisztériummal szemben az egymással

33. Ld. *uo.*

versengő tárcák ilyenkor indítanak, a talán leggyengébb érdekérvényesítő erővel rendelkező kulturális tárca többnyire vesztésként kerül ki. Ezért a magyar politikát jellemző gyakori ciklikus költségvetési visszafogások miatt a takarékoság ellentétes a kultúra állami támogatásával. Harmadrészt a köztisztviselők létszámának csökkentése humánerőforrás-szinten csökkenti az állam kultúratámogató kapacitását. Végül, a nemzeti életmód társadalomfelfogása egységesítő és homogenizáló, ezért gyanakvó a hátrányos helyzetű kisebbségek, különösen a homoszexuálisok és a bevándorlók speciális érdekcsoport-jellegével és támogatásával szemben, ezek partikuláris és elkülönülő természete miatt.

Az MSZP számára tehát nem az SZDSZ volt a legkisebb rossz, és a nagyobb programtávolságon kívül az ellentétek tartalma sem igazolja a szabaddemokraták koalíciós tagságát, mert semmilyen határozott gazdasági-szociális vagy ideológiai-kulturális karaktere nem volt. Ezért az SZDSZ kormányzati részvételének egyedüli magyarázataként az marad, hogy – a vállalkozásösztönzés kivételével – csak közepesen és kevésbé hangsúlyos ügyekben állt szemben az MSZP-vel, míg a Fidesz–MDF sokkal jelentősebb kérdésben, a munkáscsoportok támogatásában.³⁴ Jóllehet, a fejezet módszertani bevezetőjében jeleztem, hogy egy változó értéke tartalmilag nem irányadó, a Fidesz–MDF programjában a társadalmi igazságosság leglényegtelenebb pontként igen kis hangsúlyt kapott (0,3%), így aligha az ügyek súlyán dőlt el a koalíció. Ráadásul, az MDF – a csendestárs-hipotézishez hasonlóan – az SZDSZ helyettesítője volt. Mindezek alapján, a legkisebb rossz hipotézise nem magyarázza a pártösszetételt.

³⁴ Uo. Az MSZP a munkavállalók pártjaként definiálta magát, és politikailag szorosan összefonódott a szakszervezetekkel, míg a Fidesz a munkaadók oldalán állt.

3. Összefoglalás és következtetés

Az empirikus eredmények összegzéséből egyértelműen látható, hogy a választási programok magyarázó ereje elég gyenge (21. táblázat).

21. táblázat. A választási programok magyarázó ereje, 1990–2002

	1990	1994	1998	2002
Legfontosabb ügyek	–	–	–	–
Kiegészítő profil	– (KDNP)	–	+	+
Csendestárs	– (FKGP)	–	–	+
Legkisebb rossz	– (KDNP)	+	– (FKGP)	–

Megjegyzés: (–)/(+) = (nem)/magyarázza a koalíciót.

A zárójelben szereplő párt: csak ennek tagságát igazolja a program.

Az 1990 és 2002 között alakult koalíciókat a programalapú magyarázatok az esetek negyedében igazolják maradéktalanul, amit igen alacsonynak tekintek. Az érvényes magyarázatok – ha ez egyáltalán mondható ilyen alacsony esetszám mellett – leginkább a 2002-es koalíciót igazolják, míg az 1994-eset és az 1998-asat minimálisan, az 1990-eset pedig egyáltalán nem. A mutatók és a hipotézisek között sincsen olyan, amely szignifikáns magyarázó erővel igazolja az összetételt, az 1998-asat és 2002-eset alátámasztó kiegészítő profil hipotézise sem ilyen.

A programalapú magyarázat a koalíciók egésze mellett a pártösszetétel részleges igazolására is csak minimálisan alkalmas, egyedül a hárompárti koalíciók egy-egy pártjának tagságát támasztja alá. A hárompárti kormányok közül is inkább csak az 1990-eset, és dominánsan a kisebbik koalíciós partnert, míg az 1998-asat jóval kevésbé, ott inkább a nagyobbik szereplőt.

Ezek után tekintsük át, hogy a programok elvileg milyen koalíciókat diktáltak 1990–2002-ben (22. táblázat).

22. táblázat. Koalíciós alternatívák az egyes hipotézisek alapján, 1990–2002

	1990	1994	1998	2002
Legfontosabb ügyek	MDF–KDNP–Fidesz	MSZP–Fidesz	Fidesz–FKGP–SZDSZ	MSZP–Fidesz/MSZP–MDF
Kiegészítő profil	MDF–KDNP–Fidesz	MSZP–FKGP/MSZP–KDNP	Fidesz–FKGP–MDF	MSZP–SZDSZ
Csendestárs	MDF–FKGP/MDF–SZDSZ	MSZP–FKGP	Fidesz–MIÉP–MSZP	MSZP–SZDSZ
Legkisebb rossz	MDF–KDNP–Fidesz	MSZP–SZDSZ	Fidesz–FKGP	MSZP–Fidesz/MSZP–MDF

Megjegyzés: Csak az első alternatívát tüntettem fel. A vastag kiemelés a ténylegesen megalakult koalíciót jelzi. A dőlt vonallal elválasztott alternatívák a program szempontjából egyenértékűek.

A legfontosabb megállapítás, hogy a választási programok magyarázó ereje nagyon gyenge. Csupán a 2002-es kormány felelt meg némileg a program alapján lehetséges koalíciós alternatíváknak, az 1994-es és a 1998-as még kevésbé, az 1990-es azonban egyáltalán nem. 1990-ben egyértelműen az MDF–KDNP–Fidesz többségi kormány volt a domináns alternatíva. 1994-ben az MSZP–FKGP variációt több magyarázó elv támasztotta alá, mint a megalakult kormányt. 1998-ban a minimális többségi Fidesz–FKGP-koalíciót is ugyanannyi magyarázó elv támasztotta alá, mint a ténylegesen megalakult koalíciót. 2002-ben a ténylegesen megalakult MSZP–SZDSZ-kormány volt a domináns formula.

Ha magukat a hipotéziseket vizsgáljuk, akkor a kiegészítő profil rendelkezik a relatíve legerősebb magyarázó erővel, amelyet a csendestárs és a legkisebb rossz elve követ. A hazai választási programok huszonöt százalékos jóslási sikere – az eltérő módszertant is szem előtt tartva – a nyugat-európai trendnél is gyengébb, ahol ez ötven százalékot ér el.³⁵ A programalapú magyarázatok itthon sem igazolják a pártösszetételt.

35. Ian Budge és Michael Laver: *The Relationship Between Party and Coalition Policy in Europe*.

III. A választói akarat

Bevezetés

A választói akarat mind a mai napig hiányzik a koalíciós pártösszetétel magyarázatából. A preferencia mint magyarázó tényező nem ismeretlen a politikatudomány számára, ezeket széles körben használják. Az egyik ilyen terület a kormánypolitika elemzése, ahol azt vizsgálják, hogy az mennyire felel meg a választók közpolitikai preferenciáinak.¹ Ehhez szorosan kapcsolódik a képviseleti demokrácia fő ismérve, a közvélemény-érzékenység, azaz a kormánypolitikának rezponzívnak kell lennie a preferenciákra, a közpolitikai döntéseknek meg kell felelniük a többségi választói akaratnak. Egy kvázi hiperrezponzív kormánynak folyamatosan a preferencia közvélemény-kutatásoknak megfelelően kell kormányoznia.²

1. Benjamin I. Page és Robert Y. Shapiro: Effects of Public Opinion on Policy, *American Political Science Review* 77 (1983) 1. 175–190. Joel E. Brooks: The Opinion-Policy Nexus in Germany, *Public Opinion Quarterly* 54 (1990) 4. 508–529. Sarah B. Hobolt és Robert Klemmensen: Responsive Government? Public Opinion and Government Policy Preferences in Britain and Denmark, *Political Studies* 53 (2005) 2. 379–402.

2. Körösenyi András és Sebők Miklós: Ígéret, mandátum, teljesítés: Az ígéretkutatás politikaelmélete, in Soós Gábor és Körösenyi András (szerk.): *Azt tették, amit mondtak? Választási ígérek és teljesítésük, 2002–2006*, Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet 2013. 18–39.

A rezponzivitástézist az aggregatív demokráciaelmélet és a felelős pártkormányzat doktrínája alapozza meg, amely szerint a demokrácia lényege a népakarat kormányzati cselekvés-sé, kormánypolitikává alakítása.³ A demokráciában a köz véleményének és a népakaratnak érvényesülnie kell, „a modern tömegdemokráciákban elvileg a közvélemény uralma valósul meg”.⁴ A politikai folyamat kiindulópontja az eleve létező

3. Austin Ranney: *The Doctrine of Responsible Party Government: Its Origins and Present State*, Urbana: University of Illinois Press 1954. Anthony Downs: *An Economic Theory of Democracy*. Robert A. Dahl: *A Preface to Democratic Theory*, Chicago: University of Chicago Press 1956. Robert A. Dahl: *Polyarchy: Participation and Opposition*, New Haven: Yale University Press 1971. Hanna F. Pitkin: *The Concept of Representation*, Berkeley: University of California Press 1967. Arend Lijphart: *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*, New Haven, London: Yale University Press 1984. André-Paul Frogner: *The Normative Foundations of Party Government*, in Jean Blondel és Maurizio Cotta (szerk.): *The Nature of Party Government: A Comparative European Perspective*, Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan 2000. 21–37. G. Bingham Powell: *Elections as Instruments of Democracy: Majoritarian and Proportional Visions*, New Haven, Connecticut: Yale University Press 2000. G. Bingham Powell: *Aggregating and Representing Political Preferences*, in Charles Boix és Susan C. Stokes (szerk.): *The Oxford Handbook of Comparative Politics*, Oxford, New York: Oxford University Press 2009. 653–677. Michael D. McDonald és Ian Budge: *Elections, Parties, Democracy*.

4. Angelusz Róbert: *Kommunikáló társadalom*, Budapest: Ferenczy Könyvkiadó 1995. Idézi Karácsony Gergely és Lakatos Zsuzsa: *Választási előrejelzések Magyarországon, 1990–2006: Sikerek, tévedések és tanulságok*, in Angelusz Róbert és Tardos Róbert (szerk.): *Mérésről mérésre: A választáskutatás módszertani kérdései*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány, Budapesti Corvinus Egyetem Politikatudományi Intézet 2006. 186. Lásd még Fábíán György: *Demokrácia és választás*, *Társadalmi Szemle* 51 (1996) 6. 26–33. Marián Béla: *A '98-as választások a Marketing Centrum felméréseinek tükrében*, in Kurtán Sándor, Sándor Péter, és Vass László (szerk.): *Magyarország Politikai Évkönyve*, 1999, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 1999. 637–646. Tőka Gábor: *Vezérek csodálói: A magyar választói magatartás nemzetközi összehasonlításban*, in Karácsony

népakarát, az egyéni preferenciák, amelyek az „alulról fölfelé” építkező folyamatban programmá és kormánypolitikává aggregálódnak. A pártoknak és a kormányoknak politikájukkal követniük kell a közakaratot, azt kell tenniük, amit „a választók akarnak”. A policy-preferenciák és a kormánypolitika között kongruenciának kell lennie, a kormánypolitikának rezponzívnak kell lennie a közpolitikai preferenciákra.⁵

A fejezet elméleti keretét a fenti – közös normatív előfeltevésekből kiinduló – aggregatív demokraciaelmélet és felelős pártkormányzat elvének kiterjesztése adja: a személyi preferenciák és a pártösszetétel kongruenciájából, a választói preferenciák aggregálódásából indulok ki. Feltevésem ugyanis az, hogy a policy-kongruencia megvalósulásának előfeltétele, hogy először a személyek szintjén érvényesüljön a választók akarata. Véleményem szerint a policyt megelőzi a személyek; a személyek problematikája előbb következik, mint a kormányzati cselekvése. Ez ugyanis előfeltétele annak, hogy a képviselők a kormánypolitikában a szavazók „kedvében járjanak”, a kormánypolitikát megelőzi a személyek kiválasztása, adott politika megvalósítása csak adott pártoktól és személyektől várható el. Ezért a választói akarat érvényesülését a policy-kongruencia helyett a személyi kongruencián mérem, és azt vizsgálom, hogy érvényesül-e a választói akarat abban, hogy ki kormányoz. A két elmélet hagyományos kérdése mindig az, hogy „a politikusok azt csinálják-e, amit mi akarunk”, és eddig nem vizsgálta az előzetes problémát, hogy „azok csinálják-e, akiket mi akarunk”. A választói akarat érvényesülé-

Gergely (szerk.): *Parlamenti választás 2006: Elemzések és adatok*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány, Budapesti Corvinus Egyetem Politikatudományi Intézet 2006, 17–57.
 Enyedi Zsolt (szerk.): *A népakarat dilemmái: Népszavazások Magyarországon és a nagyvilágban*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány, Századvég Kiadó 2009.

5. Lawrence R. Jacobs és Robert Y. Shapiro: *Studying Substantive Democracy*, *Political Science and Politics* 27 (1994) 1. 9–17.

se a koalíciós pártösszetétel és a kormányalakítás kérdésében azon mérhető le, hogy aggregálódnak-e az erre vonatkozó szavazói preferenciák.

Ez teljesen feltáratlan terület a szakirodalomban, a kutatók eddig nem vizsgálták azt a „nulladik kérdést”, hogy azok kormányoznak-e, akiket a szavazók akarnak. A szavazóimagatartás-kutatások azt elemzik, hogy a választók a koalíciós preferenciáik alapján szavaznak-e, egy adott koalícióra voksolnak-e, vagy hogy miért preferálják a koalíciót az egypárti kormánnyal szemben.⁶ Azonban ezek sem kötik össze a preferenciákat az outputtal, azaz nem vizsgálják, hogy a preferenciák szerinti koalíció alakul-e. A koalíciós kutatás legújabb eredményeit összegző „új klasszikusok”, s a legfrissebb egyéb munkák sem foglalkoznak a koalíciós preferenciákkal a koalíciókötés és a pártösszetétel magyarázatában.⁷ A kérdés ilyen megközelítésének nem találtam előzményét a koalíciós kutatásban, ezért ezt a feltáratlan területet kívánom vizsgálni.

6. André Blais és mások: Do Voters Vote for Government Coalitions? Testing Downs' Pessimistic Conclusion, *Party Politics* 12 (2006) 6. 691–705. Matias A. Bargsted és Orit Kedar: Coalition-Targeted Duvergerian Voting: How Expectations Affect Voter Choice under Proportional Representation, *American Journal of Political Science* 53 (2009) 2. 307–323. Jeffrey A. Karp és Sara B. Hobolt (szerk.): Voters and Coalition Governments: Special Symposium, *Electoral Studies* 29 (2010) 3. 299–542. Raymond M. Duch, Jeff May, és David A. Armstrong: Coalition-Directed Voting in Multiparty Democracies, *American Political Science Review* 104 (2010) 4. 698–719. Jack Vowles: Why Voters Prefer Coalitions: Rationality or Norms?, *Political Science* 63 (2011) 2. 126–145.

7. Wolfgang C. Müller és Kaare Strøm (szerk.): *Coalition Governments in Western Europe*. Kaare Strøm, Wolfgang C. Müller és Torbjörn Bergman (szerk.): *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*. Wolfgang C. Müller és Torbjörn Bergman (szerk.): *Cabinets and Coalition Bargaining*. Jennifer Curtin és Raymond Miller (szerk.): Special Issue on Coalitions, *Political Science* 63 (2011) 2. 3–145. Köszönöm Soós Gábornak, hogy Curtin és Miller munkájára felhívta a figyelmemet.

Az 1990 és 2010 közötti kormányalakítások elemzése során tehát azt elemzem, hogy a koalíciós pártösszetételben és a ciklus közbeni kormányalakítási forgatókönyvekben a politikusok mennyire veszik figyelembe a választók preferenciáit, ezek mennyire magyarázzák az összetételt és a kormányalakítást.

1.1. Hipotézisek

Amennyiben tehát a modern tömegdemokrácia a közvélemény uralma, akkor a koalíciós pártösszetételnek és a kormányalakítással kapcsolatos politikai forgatókönyveknek tükrözniük kell a szavazói preferenciákkal kifejezhető választói akaratot. Ezt a feltevést a továbbiakban a választói akarat, a népakarat tézisének nevezem, és a két kifejezést szinonimaként használom. A választói akarat indikátorának a pártösszetétel esetén a különböző koalíciós és pártpreferenciákat, a forgatókönyvek esetében pedig az egyes scenáriók támogatottságának mértékét tekintem. Ennek alapján három előfeltevéssel élek:

1. A formateur párt, mivel a választói preferenciáinak a ki-elégítésére törekszik, először a szavazói körében legnépszerűbb pártot kéri fel koalíciós partnernek, illetve, mivel nem kívánja elidegeníteni őket egy vállalhatatlan koalícióval (politikai támogatás elvesztése), nem vesz be olyan pártot a kormányba, amellyel elriasztja a választóit. Ezért a szavazói körében érvényesülő népszerűségi sorrendben választja ki a koalíciós partnereket, először a leginkább preferáltat, majd a többi csökkenő sorrendben, diszpreferencia esetén pedig fordítva.
2. A koalícióra felkért pártok sem mennek be olyan kormányba, amellyel elidegeníthetik a választóikat, ezért az ő preferencia-sorrendjükben első helyen álló párt kormányába mennek be, illetve nem mennek bele olyan koalícióba, amelyet a választóik a többi párt vagy azok szavazótábora miatt elutasítanak.

3. A ciklus közbeni kormányalakítás során azt a forgatókönyvet valósítják meg a politikusok, „amit a választók akarnak”, azaz amelyiket a legtöbben támogatják.

1.2. Az adatok forrása

A pártpreferencia bizonyos pártok támogatását és más pártok elutasítását jelenti, a kettő ugyanannak az éremnek a két oldala, együtt határozza meg a választónak a többi párthoz és szavazótáborához való viszonyát. Ezért a következő preferenciákat fogom használni: 1. másodlagos és második forduló preferenciák; 2. szimpátia- és közelség-jelzők; 3. koalíciós és kormányzati preferenciák; 4. diszpreferenciák; 5. támogatottsági profil; illetve 6. az egyes politikai forgatókönyvek támogatottságának mértéke.

1.3. Elemzési technika

A pártpreferenciákat külön-külön elemezve minden kormányalakításra felépítem a lehetséges koalíciós variációkat, majd ezeket összevetem a megalakult koalícióval. Azt tekintem a választói akarat megvalósulásának, ha az első variáció megegyezik a tényleges kormányval. A választói akarat nem-teljesülésének tekintem, ha a ténylegesen megalakult koalíció nem az első helyen szerepel a lehetséges variációk között. A politikai forgatókönyvek esetében azt tekintem a népakarat megvalósulásának, ha a kormányalakítás kérdése a leginkább támogatott szcenárió alapján oldódott meg.

Munkámban nem a matematikailag, hanem a politikailag lehetséges koalíciók érdekelnek, mivel a kormányalakítás nem politika- és intézménymentes környezetben történik,⁸ s ez je-

8. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*. 7, 24, 33.

lentősen redukálja a koalíciós variációk számát. Ezért a következő koalícióépítési szabályokat fogom alkalmazni.

1. Mindig a formateur párttal kezdem a koalícióépítést, ez lesz az első elem, és mindig szerepelni fog benne. Ezt a magyar politikának az a konvenciója magyarázza, hogy kormányalakításkor az elismerési szabály alapján mindig kiemelkedik a kormányalakítást kezdeményező formateur párt. 1990–94-ben a legtöbb mandátumot szerző párt volt ez, 1998 óta pedig az abszolút többséget szerző politikai oldal vezető pártja az.⁹
2. A formateur párthoz a szavazóinak preferencia-sorrendjében hozzáadom a többi pártot, diszpreferencia esetében pedig növekvő elutasítottsági sorrendben. Mindez elvileg megmutatja, hogy a formateur pártnak milyen sorrendben kell a pártokat koalícióba hívnia, vagy azon kívül tartania, illetve hogy a többi pártnak a saját választói preferenciái alapján melyik formateur párt milyen összetételű koalíciójába kell bemenniük, vagy kívül maradniuk.
3. A formateur párthoz a többi pártot egyenként – szakirodalmi áttekintésnél már tárgyalt – ún. hierarchikus protokoalíció-kötési eljárással adom hozzá, egészen addig, amíg a koalíció el nem éri az ötven százalék plusz egy mandátumot. Ezt a kormányalakítást strukturáló másik tényező, a kormányról tartott pozitív beiktatási szavazás (miniszterelnök megválasztása) indokolja, amely – összhangban az európai koalíciós politikával¹⁰ – nagyon erős intézményi kényszer a többségi koalíciók alakítására. Ez az eljárás időnként fölös többségű koalíciókat eredményez, de a korábban hozzáadott pártot akkor is bent hagyom, ha utóbb potyautassá válik, mert a preferenciát előnyben részesítem a mandátumszámmal szemben.

9. Horváth Péter: Az elismerési szabály foglya: Az államfő szerepe a kormányalakításban, *Politikatudományi Szemle* 18 (2009) 3. 95–99.

10. Wolfgang C. Müller és Kaare Strøm: *Conclusion: Coalition Governance in Western Europe*. 568.

4. Az utóbbiból az is következik, hogy a preferenciálisan távolabbi, de nagyobb pártot csak akkor adom hozzá első elemként a formateur párthoz, ha a közelebb esőkből már az összes variációt felépítettem. Az ilyen – értelemszerűen kevesebb pártból álló – koalíciókat a lehetséges koalíciós variációkat tartalmazó táblázatban a fontossági sorrendben hátrább, a koherensebb, de több pártból álló koalíciók alatt tüntetem fel. Ezekben a táblázatokban a zárójelben a mandátumszám szerepel, a vastag kiemelés a ténylegesen megalakult koalíciót jelzi. A koalíciós variációkat fentről lefelé kell olvasni: a legelső a népakarat megvalósulását jelenti, és lefelé haladva az alternatívák egyre kevésbé felelnek meg a választók akaratának, az egymás mellett szereplő variációk a preferenciák szempontjából egyenrangúak.
5. A preferencia-táblázatokban fő szabályként csak a parlamenti pártok adatait közlöm, a mandátumok sorrendjében, és időnként az eredeti forrástól eltérő formában, a sorok és oszlopok felcserélésével. Ahol külön nem jelzem, az adatok az összes megkérdezettre vonatkoznak, a „nem tudja”, „nem mondja meg”, „nincsen”, „nem menne el”, „egyéb” stb. válasz-kategóriákat a legtöbb esetben nem tüntettem fel. Emiatt az adatok nem mindig egyenlők száz százalékkal, jóllehet, a táblázatban ez esetleg nem látszik, mert csak a parlamenti pártokat szerepeltetem.

Egyes preferenciák nem minden évre és pártra vonatkozóan állnak szisztematikusan rendelkezésre. Ez általam ismert probléma, és tudatában vagyok annak, hogy ez korlátozza megállapításaim érvényét. Azonban úgy vélem, hogy ezzel együtt is megfontolásra érdemes megállapításokat lehet tenni az eredmények alapján.

2. Adatelemzés

2.1. Másodlagos preferenciák

Az elemzést a másodlagos és a második forduló preferenciákkal kezdem, amelyeket összefoglalóan másodlagos preferenciának nevezek.

1990-ben az MDF szavazói nagyságrendekkel jobban preferálták az SZDSZ-t – sőt, az MSZP-t is –, mint az FKGP-t, ami a másik irányban is érvényesült, mert az SZDSZ-szavazók is a Fórumot preferálták a leginkább (1. táblázat).

A kisgazda szavazók oldaláról sem volt evidens, hogy az FKGP koalíciós párt lett, mivel egyenlően voltak megosztottak az MDF és SZDSZ között. 1993 végén az MSZP-szavazók is egyenlően oszlottak meg az SZDSZ és a Fidesz között, ezért a preferenciáik alapján az SZDSZ koalíciós partnersége sem volt evidens 1994-ben.

A második forduló preferencia a „saját” jelölt hiányában választandó kandidátuson keresztül mutatja meg egy párt szavazóinak viszonyát a többi párthoz (2. táblázat).

1. táblázat. Másodlagos preferenciák, 1990 és 1993 (%)

Elsőd. pref.	Másodlagos preferencia									
	1990					1993				
	MDF	SZDSZ	FKGP	MSZP	Fidesz	MDF	SZDSZ	FKGP	MSZP	Fidesz
MDF	–	30,6	5,9	7,1	4,7	–	11	6	11	14
SZDSZ	44,4	–	5,6	n. a.	12,5	3	–	6	15	35
FKGP	17,5	17,5	–	n. a.	5,0	6	4	–	5	17
MSZP	16,0	12,0	8,0	–	4,0	2	18	3	–	18
Fidesz	14,3	38,8	10,2	n. a.	–	7	21	7	9	–
KDNP	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	20	3	9	7	12

Forrás: Bruszt László és Simon János 1991: A „választások éve” a közvélemény-kutatások tükrében, in Kurtán Sándor, Sándor Péter, és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve, 1991*, Budapest: Ökonomia Alapítvány, Economix Rt. 1991. 612. 5. táblázat. Polonyi Gábor és Závecz Tibor: Parlamenti pártok '93, in Kurtán Sándor, Sándor Péter, és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve, 1994*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 1994. 665–666. 1–2. táblázat. Megjegyzés: A felmérés időpontja: 1990. március 15–20.; 1993. november–decemberi összevont adatok. További megjegyzések a II. mellékletben.

2. táblázat. Második fordulós preferenciák, 1990–2006 (%)

Első fordulós preferencia 1990					Második fordulós preferencia 1998				
MDF	SZDSZ	MSZP	FKGP	Fidesz	Fidesz	MSZP	FKGP	SZDSZ	
MDF	–	30	21.5	16	Fidesz	–	15	36	37
SZDSZ	43	–	11	25	MSZP	–	5	53	
FKGP	39	21.5	–	10	FKGP	13	–	12	
MSZP	34	16	15	–	SZDSZ	37	3	–	
Fidesz	34	36	11	–	MDF	17	3	0	
KDNP	40	14	22	–	MIÉP	11	31	0	
2002					2006				
Fidesz	MSZP	SZDSZ	MIÉP		Fidesz	MSZP	Nt, nsz		
SZDSZ	44	–	0	SZDSZ	7	73	20		
Centrum	Munkásp.	FKGP	Nt/m/nme	MDF	46	20	34		
13	2	3	20/10						

Forrás: Bokor Ágnes (összeáll.): A politikai közvélemény 1990-ben, in Kurtán Sándor, Sándor Péter, és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve, 1991*, Budapest: Ökonómia Alapítvány, Economix Rt. 1991. 583–584 [számozatlan ábrák]. Századvég Politikai Elemzések Központja: A pártok erőpozíciója 1998-ban a választói támogatottság dimenziójában, in Kurtán Sándor, Sándor Péter, és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve, 1999*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 1999. 662. 9. táblázat. Gallup: *Ami a pártok támogatottsági adatai mögött van. 2002*. Vonatkozó ábra [számozatlan]. Medián: *Első fordulós választási esélyek: Összeírva. 2006. március 31. 3. táblázat. Megjegyzés:* A felmérés időpontja: 1990. április 1–4, 1998. február 26–március 9.; 2002. február első fele, és február vége – március eleje; 2006. március 24–25. 2002-ben a Fidesz- és az MDF-szavazók, 2006-ban a Fidesz- és az MSZP-szavazók második fordulós preferenciáit nem tüntették fel. További megjegyzések a II. mellékletben. *Magyarzat:* nt(m) = nem tudja (megmondani); nme = nem menne el; nsz = nem szavazna.

1990-ben ugyanazt látjuk, mint a másodlagos preferenciáknál. Az MDF-szavazók az FKGP-vel szemben egyértelműen az SZDSZ-t preferálták, amit az SZDSZ-szavazók is viszonyoztak, és a Fórum szavazói körében a Fidesz sem volt sokkal lemaradva a Kiszgazdapárt mögött. Az FKGP- és a KDNP-szavazók viszont az MDF-et támogatták a leginkább, tehát a kormány-pártok szavazótáborában valamiféle aszimmetria érvényesült: a kisebbik koalíciós pártok az MDF-et preferálták, a Fórum szavazói viszont az SZDSZ-t. Azonban meg kell jegyezni, hogy a KDNP-szavazók preferenciáiban tisztán leképeződött a leendő koalíciós összetétel. 1998-ban a Fidesz-szavazók körében – ha minimálisan is, de megelőzve a kiszgazdákat – az SZDSZ volt a legnépszerűbb, és az SZDSZ-szavazók is masszívan a Fidesszel szimpatizáltak, ennek ellenére nem vették be a pártot a kormányba. Az FKGP és az MDF szavazói magasan a Fideszt preferálták, de a Fórum szavazóinál ezt az MSZP követte – majdnem hatszor nagyobb támogatással –, s nem az FKGP. Tehát a koalíciós pártok szavazótáborai között 1998-ban is éles feszültségek figyelhetők meg: a Fidesz-szavazók az SZDSZ-t preferálták a kiszgazdákkal szemben, amihez az SZDSZ-szavazók Fidesz-szimpatíája társult, s bár az MDF és az FKGP választói egyértelműen a Fideszt preferálták, a Fórum szavazói a kiszgazdáknál még az MSZP-t is nagyságrendekkel jobban kedvelték. 2002-től a második forduló preferenciák módosultak, megszűnt a kölcsönös szimpatia alapuló átjárás a Fidesz és az SZDSZ között, az SZDSZ-szavazóknál a Fidesz helyét átvette az MSZP, s ez 2006-ban nagyságrendileg már óriási különbséget mutatott.

A másodlagos és második forduló preferenciák alapján felépített koalíciók azt mutatják, hogy az 1990–1998-ban alakult kormányok többnyire nem tükrözik a választói akaratot (3. táblázat).

3. táblázat. Lehetséges koalíciók a másodlagos és a második fordulás preferenciák alapján, 1990–1998

Másodlagos preferenciák alapján		Második fordulás preferenciák alapján	
1990	1994	1990	1998
MDF-SZDSZ (256)	MSZP-SZDSZ (278); MSZP-Fidesz (229)	MDF-SZDSZ (256)	Fidesz-MDF-SZDSZ-FKGP (237)
MDF-MSZP (197)	MSZP-KDNP (231)	MDF-FKGP (208)	Fidesz-MDF-SZDSZ-MSZP (223)
MDF-FKGP (208)	MSZP-FKGP (235)		Fidesz-MDF-FKGP (213)
	MSZP-MDF (247)		Fidesz-MDF-MSZP (299)

Forrás: 1–2. táblázat alapján. *Megjegyzés:* A zárójelben a mandátumszám szerepel, a vastag kiemelés a ténylegesen megalkult koalíciót jelzi, az egymás mellett szereplő variációk a preferenciák szempontjából egyenrangúak. 1990-ben az MDF-FKGP – a KDNP hiányában – a ténylegesen megalkult koalícióhoz legközelebb álló összetételt jelzi. 1998-ban az MDF közös jelölteket állított a Fideszsel, de külön frakciót alakított, ezért annak érdekében, hogy fel tudjam építeni a koalíciókat, a két pártot kölcsönösen első helyen preferált pártként kezeltem. A 2002-ben és 2006-ban rendelkezésre álló pártok számát (2. táblázat) nem tartottam elégségesnek a koalíciós variációk felépítéséhez.

Jóllehet, az 1990-es variációk nem teljesek, de ezzel együtt is, 1990-ben egy MDF–SZDSZ- vagy egy MDF–MSZP-kormánynak kellett volna alakulnia, 1994-ben egy MSZP–Fidesz-koalíció is egyenlő eséllyel alakulhatott volna, 1998-ban pedig két koalíció is megelőzte a ténylegesen megalakult kormányt. A másodlagos preferenciák alapján egyedül 1994-ben alakult a népakaratnak megfelelően a pártösszetétel, de egy MSZP–Fidesz-koalíciónak is azonos esélye volt. 1990-ben és 1998-ban sem a másodlagos, sem a második forduló preferenciák alapján nem érvényesült a népakarat a pártösszetételben.

2.2. Szimpátia- és közelségjelzők

Egy párt szavazóinak a többi párthoz vagy szavazótáborához való viszonyát, politikai távolságát jól kifejezik a különböző szimpátia- és közelségjelzők, amelyek absztraktabb kérdések alapján (bizalom, elvek, szimpátia), indirekt módon mutatják meg a politikai távolságot, de ezekből ugyanúgy kiolvasható a választói akarat.

1990-ben a szimpátiában ugyanaz a trend figyelhető meg, mint a másodlagos preferenciáknál (4. táblázat).

4. táblázat. Más pártokhoz és szavazóihoz való közelség, 1990 és 1998

Preferencia	1990									
	szimpátia (1–5)					Másik párt iránti				
	MDF	SZDSZ	FKGP	MSZP	Fidesz	KDNP	MDF	SZDSZ	FKGP	MSZP
MDF	–	3,38	2,96	3,03	3,26	n. a.	86	51	46	15
SZDSZ	3,42	–	2,84	2,43	3,43	2,69	54	92	43	7
FKGP	3,09	3,08	–	n. a.	3,15	n. a.	53	53	88	16
MSZP	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	53	39	25	81
Fidesz	3,42	3,8	3,2	2,5	–	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.

1998					
Közelség másik párt szavazóinak elveihez (%)					
Fidesz	MSZP	FKGP	SZDSZ	MDF	MÉP
Fidesz	–	–4	+5	+6	+16
MSZP	+5	–	–6	+39	–6
FKGP	+26	–5	–	–6	+3
					–2

Forrás: Brusz László és Simon János 1991: A „választások éve” a közvélemény-kutatások tükrében. 613. 6. ábra, 631. 30. táblázat. Gallup: A megveszékelyeken a Fidesz vezet: *Aktívizálódnak a választópolgárok*. 1998. Vonatkozó ábrák [számozatlan].
 Megjegyzés: A felmérés időpontja: 1990. február 28–március 10. (szimpátia); 1990. február 20–25., vagy március 15–20. (bizalom); 1998. április. További megjegyzések a II. mellékletben.

Az MDF szavazói számára nemcsak az SZDSZ, a Fidesz, de még az MSZP is szimpatikusabb volt, mint a leendő koalíciós partner FKGP. Az SZDSZ szavazói – hasonlóan a másodlagos preferenciákhoz – ismét viszonyítottak a szimpátiát az MDF felé, az FKGP-szavazók pedig egyenlően voltak megosztottak az MDF és az SZDSZ között. Azonban még figyelemre méltóbb, hogy a kisgazda szavazóknak szimpatikusabb volt a Fidesz, mint a leendő koalíciós partner MDF.

A másik párt iránti *bizalomban* is hajszálra ugyanez a képbontakozik ki (4. táblázat). Az MDF-szavazók jobban bíztak az SZDSZ-ben, mint a kisgazdáknál, az SZDSZ választói viszonyítottak a bizalmat a Fórum felé, a kisgazda szavazók pedig egyenlően voltak megosztottak az MDF és az SZDSZ között. 1998-ban pedig a Fidesz szavazóihoz – ugyanúgy, mint a másodlagos preferenciáknál – közelebb álltak az SZDSZ-szavazók *elvei*, mint a kisgazdáké.

A többi párt iránti szimpátia alapján felépülő 1990-es koalíciós variációk között – jóllehet, a KDNP hiányában a ténylegesen megalakult kormányhoz legközelebb eső összetételt jelzik – az MDF–FKGP megint csak az utolsó helyen szerepel (5. táblázat).

5. táblázat. Lehetséges koalíciók a többi párt iránti szimpátia alapján, 1990

MDF–SZDSZ (256)
MDF–Fidesz–MSZP (218)
MDF–Fidesz–FKGP (229)
MDF–MSZP (197)
MDF–FKGP (208)

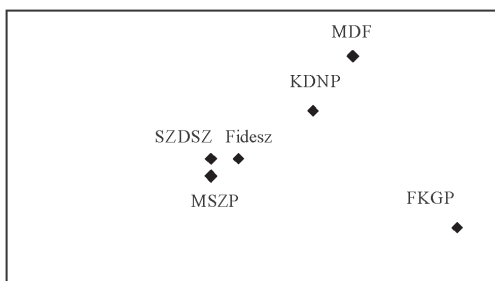
Forrás: 4. táblázat vonatkozó része alapján.

Megjegyzés: A zárójelben a mandátumszám szerepel, a vastag kiemelés a ténylegesen megalakult koalíciót jelzi. A másik két mutatónál a rendelkezésre álló pártok számát nem tartottam elégségesnek a koalíciós variációk felépítéséhez.

2.3. Koalíciós preferenciák

A koalíciós és a kormányzati preferenciák, amelyeket összefoglalóan koalíciós preferenciáknak hívok, expliciten megmutatják a kívánatos pártösszetételre vonatkozó választói akaratot.¹¹

A koalíciós preferenciák kétdimenziós megjelenítése alapján 1994-ben az MSZP akár a Fidesszel is kormányra léphetett volna, 1998-ban pedig a Fidesz az SZDSZ-t is választhatta volna az MDF helyett, mert a szabaddemokraták nem voltak sokkal nagyobb távolságra a Fidesztől, mint az MDF (1–2. ábra).

1. ábra. A pártok egymáshoz viszonyított helyzete a választók koalíciós elképzelései alapján (1993. december)

Forrás: Marián Béla: A politikai közvélemény a Medián kutatásainak tükrében, 1991–1994, in Kurtán Sándor, Sándor Péter és Vass László (szerk.):

11. Koalíciós preferenciának azt nevezem, amikor a közvélemény-kutatások valamilyen pártkonfigurációra kérdeznek rá, kormányzati preferenciának pedig azt, amikor az egyes pártok kívánatos részvételét kérdezik meg – a kérdés megfogalmazásától függően – a leendő kormányban, koalícióban vagy koalíciós kormányban. Mivel 2008-ig koalíciós kormányok alakultak, a kormányra vonatkozó kérdés egyben koalícióra vonatkozó kérdést is jelentett, azaz a kormányzati preferencia is a koalíciós összetételre utal, a fogalmi megkülönböztetést a fenti közvélemény-kutatói megközelítés miatt tartottam meg. (A kormányzati preferenciára vonatkozó kérdések megfogalmazását lásd a II. mellékletben a 6. táblázathoz fűzött megjegyzésekben.)

Magyarország politikai évkönyve, 1994, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 1994. 747. 6.2. ábra. *Megjegyzés:* Csak a parlamentbe 1994-ben bekerült pártokat tüntettem fel.

2. ábra. A pártok egymáshoz viszonyított helyzete a választók koalíciós elképzelései alapján (1997, 4. negyedév)

Forrás: Marián Béla: Választás előtt: A politikai közvélemény a Marketing Centrum kutatásainak tükrében, in Kurtán Sándor, Sándor Péter, és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve, 1998*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 1998. 679. 21. ábra. *Megjegyzés:* Csak a parlamentbe 1998-ban bekerült pártokat tüntettem fel, a MIEP nem szerepelt az eredeti ábrán.

Egy másik módszerrel felvett koalíciós preferenciákat elemezve azt látjuk, hogy 1990-ben a nagykoalíciós várakozások ellenére sem alakult MDF–SZDSZ-kormány (6. táblázat). Míg 1993 decemberében a szavazók egy liberális többségű, Fidesz–SZDSZ vezetésű koalíciót akartak 1994-re, néhány hónap múlva már az MSZP-t juttatták abszolút többséghez. 1998-ban pedig akár a hivatalban lévő kormányt is hatalmon tartották volna, semmint hogy a Fidesz az FKGP-vel együtt kerüljön kormányra. Viszont a kormányzati preferenciák alapján 1994-ben megfelelt a választói akaratnak, hogy az MSZP – a koalíciós szituáció hiánya ellenére – az SZDSZ-t vette be a kormányba (6. táblázat). Ezzel szemben 1998-ban a Fidesz koalíción kívül hagyta a kormányban leginkább látni kívánt SZDSZ-t és MSZP-t, amivel véleményem szerint egyaránt negligálta a liberális blokk fenntartására irányuló és a nagy-

6. táblázat. Koalíciós és kormányzati preferenciák, 1990–1998 (%)

	Mely pártok vegyenek részt a koalícióban?	Koalíciós preferenciák			
		MDF+SZDSZ	MDF + más pártok	SZDSZ + más pártok	Egyéb
1990		46	33	17	14
	Milyen koalíciót szeretne?	Koalíciós preferenciák			
		Liberális többségűt	Baloldali többségűt	Konzervatívot	Nem tudja
1993		36	26	17	21
	Melyik koalíciót juttatná kormányra, ha a Fidesz csak az FKGP-vel együtt tudna kormányt alakítani?	Koalíciós preferenciák			
		MSZP-SZDSZ	Fidesz-FKGP	Nem tudja	
1998		50	35	15	
Kormányzati preferenciák					
	Fidesz	SZDSZ	MSZP	FKGP	MDF
1994	45.3	53.2	50.2	21.2	27.6
1998	77	61	59	45	40
					MIÉP
					–
					n. a.

Forrás: Bokor Ágnes (összeáll.): A politikai közvélemény 1990-ben. 585. ábra [számozatlan]. Marián Béla: A politikai közvélemény a Medián kutatásainak tükrében, 1991–1994. 747. 6.3. ábra. 1994 *Hungarian Election – Pre-Election Studies* 1992–1994. Dataset. Identification Number: ZA3056. GESIS, Leibniz Institute for the Social Sciences, Zentralarchiv für Empirische Sozialforschung an der Universität zu Köln. Hahn Endre: A politikai közvélemény a Medián kutatásainak tükrében, in: Kurtán Sándor, Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve*, 1998, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 1998. 707. 22. ábra. Századvég: *Politikai Barométer*, Budapest: Századvég 1998. április. 29. ábra [oldalszám nélkül]. *Megjegyzés:* A felmérés időpontja: 1990. április 1–4.; 1993. december; 1994. április 10–20.; 1998. február; 1998. április 10–20. További megjegyzések a II. mellékletben.

Magyarázat: b = biztos szavazók.

koalíciós szavazói várakozásokat, s a két legkevésbé preferált párttal kötött koalíciót.

Az összes megkérdezett után nézzük meg a pártszavazókat, mert amennyiben igaz a választói akarat tézise, itt kell a legerősebben érvényesülnie a népakaratnak: a politikusoknak legalább a saját szavazótáboruk preferenciáit érvényesíteniük kell a pártösszetételben (7. táblázat).

1994-ben az MSZP-szavazók preferenciáinak megfelelt az SZDSZ kormányba hívása. Viszont az SZDSZ választói alig egy hónappal a választás előtt sokkal inkább a Fideszt akarták a kormányban látni, s a Fidesz-szavazók is erősen osztották ezt a vélekedést az SZDSZ-ről, ami alapján – hasonlóan az összes megkérdezett véleményéhez – a két pártnak együtt kormányon kívül kellett volna maradnia. Az 1998-as preferenciákból is nehezen vezethető le a megalakult koalíció. A Fidesz-szavazók számára továbbra is az SZDSZ volt a legnépszerűbb, amit az SZDSZ választói viszonzottak. Az FKGP és az MDF hívei a Fideszt támogatták a leginkább, viszont az egymásra vonatkozó preferencia alig volt erősebb az SZDSZ-szimpatianál, azaz mindkét párt szavazói szívesebben látták volna a koalícióban az SZDSZ-t a másik helyett. Tehát – a második forduló preferenciáknál már megfigyelt – feszültség volt a két kisebbik párt választói táborában között.

A kormányzati preferenciák alapján felépített koalíciós variációkat áttekintve azt látjuk, hogy 1994-ben a preferenciáknak legmegfelelőbb koalíció alakult, míg 1998-ban a Fidesz–FKGP–MDF-kormány elvileg nem jöhetett volna létre, nem is szerepel a lehetséges variációk között (8. táblázat).

7. táblázat. A pártszavazók kormányzati preferenciái, 1994 és 1997 (%)

Kormányzati preferencia													
Pártipref.	1994					1997							
	MSZP	SZDSZ	MDF	FKGP	KDNP	Fidesz	Pártipref.	Fidesz	MSZP	FKGP	SZDSZ	MDF	MIÉP
MSZP	–	59.0	11.6	12.4	11.5	33.5	Fidesz	–	19	28	34	24	2
SZDSZ	46.7	–	12.2	9.8	10.6	63.5	MSZP	35	–	8	64	6	0
MDF	14.7	17.6	–	17.6	50.0	44.1	FKGP	58	9	–	12	14	6
FKGP	19.3	15.8	21.1	–	36.2	17.5	SZDSZ	57	38	11	–	8	0
KDNP	15.2	21.2	33.3	27.3	–	42.4	MDF	60	6	17	14	–	8
Fidesz	25.7	63.5	21.6	10.8	12.2	–							

Forrás: 1994 *Hungarian Election – Pre-Election Studies 1992–1994*. Hahn Endre: A politikai közvélemény a Medián kutatásainak tükrében. 709. 5. táblázat. Megjegyzés: A felmérés időpontja: 1994. április 10–20.; 1997. negyedik negyedév. További megjegyzések a II. mellékletben.

8. táblázat. Lehetséges koalíciók a kormányzati preferenciák alapján, 1994 és 1998

1994		1998	
összes megkérdezett	pártszavazók	összes megkérdezett	pártszavazók
MSZP-SZDSZ (278)	MSZP-SZDSZ (278)	Fidesz-SZDSZ-MSZP (306)	Fidesz-SZDSZ-FKGP (220)
MSZP-Fidesz (229)	MSZP-Fidesz (229)	Fidesz-SZDSZ-FKGP (220)	Fidesz-FKGP (196)
MSZP-MDF (247)	MSZP-FKGP (235)	Fidesz-MSZP (282)	Fidesz-MDF-MSZP (299)
MSZP-KDNP (231)	MSZP-MDF (247)	Fidesz-FKGP (196)	Fidesz-MSZP (282)
MSZP-FKGP (235)	MSZP-KDNP (231)		

Forrás: 6–7. táblázat alapján. Megjegyzés: A zárójelben a mandátumszám szerepel, a vastag kiemelés a ténylegesen megalakult koalíciót jelzi.

2.4. Diszpreferenciák

Az elutasítás mérésére használt diszpreferencia azt jelzi, hogy egy párt szavazói melyik párt(ok)ra nem szavaznának semmi-képpen (9. táblázat).

9. táblázat. Diszpreferenciák, 1990, 1993 és 2002 (%)

Preferencia	Diszpreferencia									
	1990					1993				
	MDF	SZDSZ	FKGP	MSZP	Fidesz	KDNP	MDF	SZDSZ	FKGP	MSZP
MDF	–	20.9	24.1	31.8	25.3	26	–	5	15	18
SZDSZ	4.5	–	15.7	30.2	10.9	19.5	38	–	16	9
FKGP	17.2	11.8	–	25.9	16	25.4	29	5	–	12
MSZP	8.4	17.6	21.9	–	22.7	17.6	51	1	22	–
Fidesz	13	16.5	27.5	35	–	29.3	36	1	21	6
KDNP	26.5	14.7	13.5	36	16.7	–	8	4	12	22
2002										
MSZP	MSZP		Fidesz–MDF		SZDSZ					
	–		59		4					
	56		–		33					
SZDSZ	8		58		–					

Forrás: Hungarian 1990 Pre-Election Survey. Dataset. Identification Number: ZA2485. GESIS, Leibniz Institute for the Social Sciences, Zentralarchiv für Empirische Sozialforschung an der Universität zu Köln. Polonyi Gábor és Závecz Tibor: Parlamenti pártok '93. 665–666. 1–2. táblázat. Századvég Politikai Elemzések Központja: Március végén sem csökkent a Fidesz–MDF jelentős előnye. 2002. Vonatkozó táblázat [számolatlan]. Megjegyzés: A felmérés időpontja: 1990. március 1–7.; 1993. november–decemberi összevont adatok; 2002. március 19–26. További megjegyzések a II. mellékletben.

1990-ben az MDF-szavazók majdnem a koalíciós partnereket utasították el a leginkább, ennél jobban csak az MSZP-t, a legkevésbé pedig az SZDSZ-t, amelynek szavazói – a másodlagos preferenciákhoz hasonlóan – viszonyozták ezt, és az MDF-t diszpreferálták a legkevésbé. A FKGP szavazói szintén a koalíciós partnereket utasították el a legjobban, a KDNP-t majdnem ugyanannyira, mint az MSZP-t. A KDNP-szavazók második legelutasítottabb pártja az MDF volt, viszont az FKGP a legkevésbé diszpreferált. Emellett figyelemre méltó, hogy a kereszténydemokrata szavazók az SZDSZ-t alig utasították el jobban a kiskgazdáknál, s az FKGP-szavazók is a szabaddemokratákat diszpreferálták a legkevésbé. 1993 decemberében az MSZP-szavazók számára az SZDSZ volt a legkevésbé elutasított párt, viszont a szabaddemokrata szavazóknak unszimpatikusabb volt az MSZP, mint a Fidesz és a KDNP. A Fidesz és az SZDSZ hívei egyaránt a másik pártot utasították el a legkevésbé, ami 1994-ben a liberális blokk politikájának fenntartását követelte volna. 2002-re teljesen átalakultak a diszpreferenciák, az MSZP- és SZDSZ-szavazók számára egyaránt a másik párt lett a legkevésbé elutasított, igen alacsony szinten. Megváltozott a Fidesz és SZDSZ kapcsolata is, a szabaddemokrata választók legelutasítottabb pártja a Fidesz lett, és az utóbbi hívei is korábban nem látott mértékben utasították el az SZDSZ-t.

A diszpreferenciák alapján az 1990-es koalíció nem magyarázható, a lehetséges variációk között nem is szerepelt, 1994-ben az elutasítási viszonyoknak megfelelő koalíció alakult, és 2002-ben is pontosan jelzik a kormány pártösszetételét a diszpreferenciák (10. táblázat).

10. táblázat. Lehetséges koalíciók a diszpreferenciák alapján, 1990, 1994 és 2002

1990	1994	2002
MDF–SZDSZ (256)	MSZP–SZDSZ (278)	MSZP–SZDSZ (198)
MDF–FKGP (208)	MSZP–KDNP (231)	MSZP–Fidesz (342); MSZP–MDF (202)
MDF–Fidesz–KDNP (206)	MSZP–Fidesz (229)	
MDF–Fidesz–MSZP (218)	MSZP–FKGP (235)	
MDF–KDNP–MSZP (218)	MSZP–MDF (247)	
MDF–MSZP (197)		

Forrás: 9. táblázat alapján. *Megjegyzés:* A 2002-es választáson az MDF a Fideszsel választási szövetségben indult, de a parlamentben saját frakciót alakított, ezért önálló pártként kezeltem. A zárójelben a mandátumszám szerepel, a vastag kiemelés a ténylegesen megalakult koalíciót jelzi, az egymás mellett szereplő variációk a preferenciák szempontjából egyenrangúak.

2.5. Támogatottsági profil

A választói akarat téziséből az is következik, hogy a formateur párt a kormány politikai támogatottságának és legitimitásának növelése érdekében igyekszik népszerű pártot bevenni a koalícióba, illetve mérlegelnie kell, hogy mekkora politikai veszteséggel jár egy népszerű párt kormányon kívül hagyása. Az érem másik oldala, hogy legalább ennyire kalkulálnia kell a potenciális partnerek választói elutasítottságával, egy népszerűtlen párt koalíciós részvételének politikai költségeivel és következményeivel is.

A két szempont (támogatottság *kontra* elutasítottság) mérlegelésének oka, hogy kormányalakításkor a pártok szavazói megítélésének nemcsak a mandátumokban, hanem a választói véleményekben kifejeződő mércéje is jelen van. Ennek magyarázata az, hogy a demokráciában a pártok kizárólag a véleményekre képesek támaszkodni, a választók csupán így tudják kifejezni támogatásukat, amihez képest a szavazat a támogatás kifejezésének kivételes formájának tekinthető. A koalíciós partnerek kiválasztásában tehát nagyon erős szelekciós szempont a mandátumszám, azonban ettől elválaszthatatlan

a támogatottságból és az elutasítottságból kialakuló véleményklíma, ugyanis a politikai helyzetnek ez is konstitutív eleme, a mandátum mellett ez is „adva van”. Például egy párt elutasítottsága egy adott választói körben akkor is megmarad, hogy egy másik szavazótábornak köszönhetően mandátumhoz jutott.

A népakarat tézise értelmében, amennyiben a pártok – de különösen a formateur párt – a szavazók akaratát követik, nem hagyhatják figyelmen kívül a véleményklímát, amelynek mérésére az általam támogatottsági profilnak nevezett indikátort használok. Ez egyszerre fejezi ki a támogatottságot és az elutasítottságot, a kettő különbségét mutatja, és úgy számoltam ki, hogy a támogatásból kivontam az elutasítást.¹²

A támogatottsági profil alapján azt látjuk, hogy a koalíciók a véleményklímától is függetlenül alakulnak, a választói vélemények nem gyakorolnak hatást a pártösszetételre. Különösen az figyelemre méltó, hogy a formateur pártok szinte a legelutasítottabb pártokat emelik be a kormányba koalíciós partnernek (11. táblázat).

12. A mutató ötletét Szabótól vettem át, bár ő nem adott külön elnevezést ennek, Závecz pedig „szavazati potenciálnak” hívja. Lásd Szabó Szilvia: A pártok elutasítottsága, in Sándor Péter, Vass László, Sándor Ágnes és Tolnai Ágnes (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve, 2005*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 2005. DVD-melléklet. Závecz Tibor: Pártok, választások, közvélemény-kutatás – 1994, in Kurtán Sándor, Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve, 1995*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 1995. 528.

11. táblázat. Támogatottsági profil, 1990–2009 (%)

	MDF	SZDSZ	FKGP	MSZP	FIDESZ	KDNP	MIÉP
1990	elutasítás	8.3	13.1	19.9	27.6	17.3	22.1
	támogatás	17.6	19.5	7.8	7.4	8.2	3.2
	különbség	+9.3	+6.4	-12.1	-20.2	-9.1	-18.9
1993	elutasítás	24.4	1.6	12.8	6	2.2	2.4
	támogatás	6.7	8.4	4.2	17	16.4	4.6
	különbség	-17.7	+6.8	-8.6	+11	+14.2	+2.2
1994	különbség	-14	+8	-10	+13	+9	+1
1998	elutasítás	6	9	35	24	5	-
	támogatás	9	24	16	30	34	4
	különbség	+3	+15	-19	+6	+29	-20
2002	elutasítás	23	12	-	20	23	-
	támogatás	27	11	-	27	27	-
	különbség	+4	-1	-	+7	+4	-
2004	elutasítás	11	15	-	30	+23	-
	támogatás	10	13	-	26	39	-
	különbség	-1	-2	-	-4	+16	-
2006	elutasítás	1	3	-	17	21	-
	támogatás	1	3	-	33	27	-
	különbség	0	0	-	+16	+6	-

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(A 11. táblázat folytatása.)

	MDF	SZDSZ	FKGP	MSZP	FIDESZ	KDNP	MIÉP
2008 (b)	24 4 -20	47 3 -44	- - -	60 21 -39	25 60 +35	25 (0-1) -24/-25	- - -
2009 (b)	32 1 -31	50 2 -48	- - -	64 16 -48	23 61 +38	24 (0-1) -23/-24	- - -

Forrás: Hungarian 1990 Pre-Election Survey. Polonyi Gábor és Závecz Tibor: Parlamenti pártok '93. 658. 1. ábra, 664. 3. ábra. Závecz Tibor: Pártok, választások, közvélemény-kutatás – 1994. 528. 4. ábra. Gallup: Külön csatát viv a Fidesz és az MSZP: A Gallup közvélemény-kutatása a pártpreferenciákról. 1998. Vonatkozó ábra [számozatlan]. Századvég: Politikai Barométer. Budapest: Századvég 2002. február. 153. 2. ábra. Századvég: Politikai Barométer, Budapest: Századvég 2004. szeptember. 94. Vonatkozó ábra. Századvég: Politikai Barométer, Budapest: Századvég 2006. március. 98. Vonatkozó ábra. Medián: Vokszárakozások. 2008. április 10. 5–6. ábra. Medián: Passzív rezisztencia. 2009. június 26. 4–5. ábra. Megjegyzés: A felmérés időpontja: 1990. március 1–7.; 1993. november–decemberi összevont adatok; 1994. január–februári összevont adatok; 1998. március 20–24.; 2002. február 5–12.; 2004. szeptember 8–15.; 2006. március 16–26.; 2008. április; 2009. április. További megjegyzések a II. mellékletben. Magyarázat: (b) = biztos szavazók.

A támogatottsági profil alapján felépített koalíciók azt mutatják, hogy itt sem érvényesült a népakarat a kormányalakításban (12. táblázat). 1990-ben a koalíció nem is szerepel a lehetséges variációk között, 1993-ban pedig az utolsó volt az amúgy is erősen korlátozott magyarázó erővel rendelkező MDF–KDNP–Kisgazda 36-ok-kormány. 1994-ben egy MSZP–Fidesz koalíciónak kellett volna alakulnia, 1998-tól kezdve pedig majdnem mindig a legutolsó helyen szerepel a ténylegesen megalakult kormány.

2.6. Politikai forgatókönyvek

Ha a kormány megbízatása ciklus közben szűnik meg, vagy elfogy a koalíciós többség, a kormányalakítás többféle politikai forgatókönyv szerint történhet, és a választói akarat tézise értelmében a politikusoknak azt a forgatókönyvet kell megvalósítaniuk, amelyiket „a választók akarják”, s ennek indikátora az egyes szcenáriók választói támogatottsága.

A forgatókönyvek elemzése azonban azt mutatja, hogy a pártok itt sem a választói akarat alapján járnak el (13. táblázat).

12. táblázat. Lehetséges koalíciók a támogatottsági profil alapján, 1990–2009

1990	1993	1994
MDF-SZDSZ (256)	MDF-Fidesz-MSZP (192)	MSZP-Fidesz (229)
MDF-Fidesz-FKGP (229)	MDF-Fidesz-SZDSZ (244)	MSZP-SZDSZ (278)
MDF-Fidesz-KDNP (206)	[MDF-Fidesz-KDNP-EKGP (219)]	MSZP-KDNP (231)
MDF-Fidesz-MSZP (218)	MDF-Fidesz-SZDSZ (254)	MSZP-FKGP (235)
MDF-FKGP (208)	MDF-MSZP-KDNP (193)	MSZP-MDF (247)
MDF-KDNP-MSZP (218)	[MDF-MSZP-EKGP (205)]	
MDF-SZDSZ (256)	MDF-SZDSZ (221)	
MDF-Fidesz-FKGP (229)	[MDF-KDNP-EKGP (196)]	
1998	2002	2006
Fidesz-SZDSZ-MSZP (306)	MSZP-MDF (202); MSZP-Fidesz (342)	MSZP-Fidesz (331)
Fidesz-SZDSZ-MDF-FKGP (237)	MSZP-SZDSZ (198)	MSZP-KDNP (213)
Fidesz-SZDSZ-MDF-MiÉP (203)		MSZP-MDF (201); MSZP-SZDSZ (210)
Fidesz-SZDSZ-FKGP (220)		
Fidesz-MSZP (282)		
Fidesz-MDF-FKGP (213)		
Fidesz-FKGP (196)		
Fidesz-SZDSZ-MSZP (306)		
2008	2009	
MSZP-Fidesz (329)	MSZP-Fidesz (327)	
MSZP-MDF (201)	MSZP-KDNP (212)	
MSZP-KDNP (213)	[MSZP-MDF (195/194)]	
MSZP-SZDSZ (210)	MSZP-SZDSZ (208)	

Forrás: 11. táblázat alapján; mandátumszám: www.parlament.hu. Megjegyzés: Lásd a II. mellékletben a mandátumszám szerepel, a vastag kiemelés a ténylegesen megalkult koalíciót jelzi, az egymás mellett szereplő variációk a preferenciák szempontjából egyenrangúak.

13. táblázat. Politikai forgatókönyvek támogatottsága (%)

	Mit szeretne?			
	Nagykoalíció	Elő.vál.	Kormányátalakítás	Nem tudja
1993. dec.	29	22	21	16
				Mostani kormány
				12
A jelenlegi politikai helyzetben melyik volna a legjobb megoldás?				
2008. ápr.	Elő.vál.	MSZP-SZDSZ	Gyurcsány kisebb. korm.	MSZP-SZDSZ, új min.elnök
	42	19	13	Nt, MSZP kisebb.korm., új min.elnök 9 7
Ebben a helyzetben mit tart a legjobb megoldásnak?				
2009. márc.	Elő.vál.	Több párt egy pártonkívüli szakértő miniszterelnököt választ	Gyurcsány min.elnök marad	Nem- tudja
	45	33	9	MSZP + kisebb párt koalíciója, új miniszterelnök az MSZP-ből 7 6
Ha a parlament választ miniszterelnököt, milyen kormány alakuljon?				
2009. ápr.	Összpárti nemzeti egységkormány	Nt, nv	SZDSZ-MDF-Fidesz-KDNP ellenzéki koalíció	Kisebbségi MSZP-kormány
	49	20	13	MSZP + kisebb párt koalíciója 6 5

Forrás: Marián Béla: Választás előtt. 737. 3.3. táblázat. *Forsense: Vélemények a kormányválságról 2008. áprilisban.* 2008. április. 7. Vonatkozó ábra [számozatlan]. *Medián: A közvélemény Gyurcsány Ferenc távozási szándékáról.* 2009. március 22. 2. ábra. *Forsense: Gyurcsány vs. Bajnai – 2009. április.* 2009. április 21. Vonatkozó ábra [számozatlan]. *Megjegyzés:* A felmérés időpontja: 1993. december eleje; 2008. április 2-4.; 2009. március 22.; 2009. ápr. 7-14. A forgatókönyvek eredeti megfogalmazását a politikai jelentésükre egyszerűsítettem le. Az adatokat, ahol lehet, támogatottsági sorrendben közlöm, 2004-re nem találtam adatot. *Magyarzdai:* Elő.vál. = Előrehozott választás; Nt, nv, = Nem tudja, nem mondja meg, nem válaszol.

1993 végén, Antall halála után a választók nagykoalíciót akartak, de ehelyett tovább kormányozott az akkori koalíció, ami a legkisebb támogatottságú forgatókönyv volt. A koalíció 2008-as felbomlásakor a választók minden más scenáriónál nagyságrendekkel nagyobb arányban akarták az előrehozott választást, mégis kisebbségi kormány alakult, amely forgatókönyvnek igen alacsony volt a támogatottsága. Gyurcsány Ferenc 2009-es lemondásakor a választók majdnem abszolút többsége ismét előrehozott választást akart, mégis leginkább talán a második forgatókönyvre emlékeztető scenárió valósult meg.¹³ Tehát a (kormány)pártok az utódlás kérdésének parlamenten belül tartásakor sem elégítik ki a választói akaratot, Bajnai kisebbségi kormányának megalakulása majdnem a legutolsó, igen alacsony támogatottságú forgatókönyv volt.

Felmerülhet, hogy a kezdeményezést kezükben tartó kormánypártok nem az összes választó, hanem csupán a saját szavazótáboraik akarátát hajtják végre. Azonban erről sincsen szó, miként ezt a koalíció 2008-as felbomlása ha nem is igazolja, de illusztrálja (14. táblázat).

13. Amennyiben több párton egynél többet, szakértő miniszterelnökön pedig párton kívüli kormányfőt értünk. Bajnai jelöltségében az MSZP és az SZDSZ állapodott meg, és megválasztása is a két frakció szavazataival történt.

14. táblázat. A politikai forgatókönyvek megítélése a pártok szavazói körében, 2008. április (%)

Preferencia	Mi lenne a legjobb az országnak?				
	Elő. vál.	Új min.elnök, MSZP-SZDSZ koalíció marad	SZDSZ visszatér a kormányba, Gyurcsány miniszterelnök marad	MSZP kisebbségi kormánya Gyurcsány vezetésével	Nem tudja
Fidesz	83	7	2	5	3
MSZP	4	17	55	21	3
SZDSZ	14	59	19	6	2
MDF	38	29	13	9	11
Egyéb párt	73	14	4	2	7
Nincs pártja	35	19	10	8	28

Forrás: Medián: *Voksvárákozások*. 2008. április 10. 4. ábra.

Megjegyzés: A felmérés időpontja: 2008. április 4–5. és 4–7. További megjegyzések a II. mellékletben. *Magyarázat*: Elő.vál. = Előrehozott választás.

Az MSZP-szavazók több mint fele a koalíció helyreállítását szerette volna, változatlan szereplőkkel (pártösszetétel, kormányfő), az SZDSZ-szavazók túlnyomó többsége is pártjuk koalícióba való visszatérését akarta, csak új miniszterelnökkel. Ezzel szemben Gyurcsány Ferenc kisebbségi kormánya csupán a két párt szavazói ötödének, illetve töredékének támogatását élvezte.

A politikai forgatókönyvek elemzésének összegzése az, hogy a kormányalakítás két ciklus között is a választói akarat figyelmen kívül hagyásával történik. A pártok, a szavazók által preferált forgatókönyvek helyett, igen alacsony támogatottságú scenáriók mentén oldották meg a kérdést, s nemcsak az összes szavazó, hanem a saját választótáboruk akaratát is figyelmen kívül hagyva döntöttek a kormányalakításról.

3. Összefoglalás és következtetés

A pártpreferenciák alapján felépített koalíciós variációkból csupán négy felelt meg a választói akaratnak, az öt forgatókönyv közül pedig egyik sem, amit igen gyenge magyarázó erőnek tekintek (15. táblázat).

15. táblázat. Koalíciós variációk a különböző preferenciák alapján, 1990–2002

Preferencia	1990	1994	1998	2002
Másodlagos	MDF–SZDSZ	MSZP–SZDSZ /MSZP–Fidesz		
Második fordulás	MDF–SZDSZ		Fidesz–MDF–SZDSZ–FKGP	
Többi párt iránti szimpátia	MDF–SZDSZ			
Kormányzati (ö. m.)		MSZP–SZDSZ	Fidesz–SZDSZ–MSZP	
Kormányzati (p)		MSZP–SZDSZ	Fidesz–SZDSZ–FKGP	
Diszpreferencia	MDF–SZDSZ	MSZP–SZDSZ		MSZP–SZDSZ
Támogatottsági profil	MDF–SZDSZ	MSZP–Fidesz	Fidesz–SZDSZ–MSZP	MSZP–MDF/MSZP–Fidesz

Forrás: 3., 5., 8., 10. és 12. táblázat alapján. Megjegyzés: A vastag kiemelés a ténylegesen kialakult koalíciót jelzi, a dőlt vonallal elválasztott variációk a preferenciák szempontjából egyenrangúak.

Magyarázat: ö. m. = összes megkérddezett; p = pártszavazók.

A négy esetből három az 1994-es kormányalakítást magyarázta (a másodlagos preferenciák, a kormányzati preferenciák és a diszpreferenciák), egy pedig a 2002-eset (a diszpreferenciák). Másrészt, ha a táblázatokban első helyen szereplő, a választói akaratot jelentő koalíciós variációkat nézzük, három tendencia rajzolódik ki. 1990-ben mindegyik preferencia egy MDF–SZDSZ-koalíciót jósolt, mégsem ez alakult meg. 1994-ben a preferenciák többsége alapján MSZP–SZDSZ-koalíciónak kellett alakulnia, s a népakarat meg is valósult. 1998-ban és 2002-ben viszont nem (a 2002-es diszpreferenciák kivételével), ráadásul a különböző preferenciák alapján teljesen eltérő variációk jöttek ki erre a két évre.

A fentiek alapján a következtetésem az, hogy a koalíciós pártösszetétel és a kormányalakítás kérdése a politikusok kezében van, ezek végeredményét ténylegesen a politikusok állítják elő. Maguk a koalíciós és pártpreferenciák is a politikai folyamatban formálódnak meg, a koalíciós mintázathoz igazodnak, azaz a politikai akaratképzésnek a következményei, nem pedig előfeltételei. A preferenciaösszegzés végeredményének (pártösszetétel, kormányalakítás) meghatározásában a pártok és a politikusok akarata érvényesül. Némileg ellentmondásosan fogalmazva, ami a kormányalakítás végén előáll, az nem népakarat, a népakaratot a politikusok hozzák létre.

IV. Az intézményi környezet: a kormányalakítási szabályok és az államfő

Bevezetés

Elérkeztünk a kormányalakítás utolsó állomásához, a parlamenti arénába. Vége a kampánynak, a pártoknak már nem kell újabb választási ígéreteket tenniük, és a predispozíciókat (választási program) felváltja a cselekvés. A választók is voksokká alakították preferenciáikat, a szavazóurnákat lezárták, és ezzel lezárult a szerepük a kormányalakításban. A politikusoké a feladat, hogy a mandátumarányok és a kormányalakítási szabályok által kijelölt parlamenti mozgástérben megalakítsák a kabinetet.

A kormányalakítási szabályok a parlamenti választás esetén nem túl unikálisak, a miniszterelnököt az államfő javaslatára a parlament választja meg. Ez a megoldás első pillantásra jelölési monopóliumot ad a köztársasági elnöknek, és vétőhatalmat a parlamentnek. A parlament számára azonban rendelkezésre áll a konstruktív bizalmatlansági indítvány intézménye, hogy az elnök javaslatlételi jogát gyengítse. E potenciális konfliktus ellenére hazánkat a gyors és sima kormányalakítások és a sikeres beiktatási szavazások jellemzik, amelyek során a parlament a saját miniszterelnökét választja meg. Az elhúzódó kormányalakítási válságok teljesen ismeretlenek Magyarországon. Ráadásul az is előfordult, hogy a többségi elvű beiktatási eljárás mellett kisebbségi kormány alakult. S ami talán még érdekesebb, hogy a kisebbségi kormányt konstruktív bizalmatlansági indítvánnyal iktatták be, amelyet inkább a többségi kormányok stabilizálása eszközének tekintik.

A fejezetben bemutatom, hogy a sima kormányalakítások és a sikeres beiktatási szavazások a választási és a pártrendszer hatásának, valamint íratlan politikai normáknak tulajdoníthatók. A választási rendszer, különösen 2014-től, olyan előzetes választási koalíciókat produkál, amelyek végrehajtási koalícióvá alakulnak a parlamentben, és életképes kormányt alakítanak. Ehhez hozzáadódik az az íratlan politikai norma is, hogy a legnagyobb párt alakít kormányt, ennek miniszterelnök-jelöltje lesz a kormányfő, ami szintén hozzájárul a sikeres beiktatási eljáráshoz. A fejezetben azt is bemutatom, hogy a 2009-es kisebbségi kormány megalakulását az eljárási szabályok, az ellenzék megosztottsága, és a pártok politikai stratégiájának kombinált hatása tette lehetővé. A fejezet fő konklúziója az, hogy a köztársasági elnök jelölési monopóliuma ellenére a beiktatási szavazás működése a pártokat és a parlamentet támogatja, hogy megtartsák kulcsszerepüket a kormányalakítási folyamatban.

1. A kormányalakítás eljárási szabályai

A kormányalakítás eljárási szabályai az Alkotmányban, az Alaptörvényben, a miniszterek és államtitkárok jogállásáról szóló törvényekben, valamint a Házzsabályban vannak rögzítve. Kormányalakításra és beiktatási szavazásra leggyakrabban a választások után kerül sor. A szabály úgy szól, hogy a miniszterelnököt az államfő javaslatára a parlament választja meg, az összes képviselő többségének szavazatával. Az államfő tesz javaslatot a miniszterelnök-jelöltre, a parlament pedig elfogadja vagy elutasítja a jelöltet, azaz a parlament szerepe a miniszterelnökről való bizalmi szavazás. Ez a kormányalakítási szabály a pozitív parlamentarizmus¹ országai közé helyezi

1. Torbjörn Bergman: Formation Rules and Minority Governments.

Magyarországot, mivel a kormány hivatalba lépéséhez a parlament explicit jóváhagyása szükséges.

Az államfőnek az új parlament alakuló ülésén kell a jelölést megtennie; egy alkalommal csak egy személyt jelölhet.² 1990 és 2011 között a leendő miniszterelnöknek kormányprogramot kellett benyújtania a parlamentnek. Ezt a jelölés után terjesztette be, a program vitájára a beiktatási szavazás előtt került sor. A vita után a parlament a miniszterelnök-jelölről és a kormányprogramról egyetlen szavazással döntött. A két kérdést külön indítványként terjesztette be az államfő, illetve a kijelölt miniszterelnök, de ezekről egyetlen szavazással döntöttek.

A kormányfő megválasztásához a döntési szabály szerint az összes képviselő abszolút többsége szükséges. Ez 1990 és 2010 között – ha mind a 386 mandátum be volt töltve – 194 „igen” szavazatot jelentett, míg a 2014-től 199 tagú parlamentben 100 szavazatot. Ez alacsonyabb küszöb, mint az összes képviselő kétharmada, amit az egyéb választott tisztségviselők beiktatásakor alkalmaznak. A szavazás – az Alkotmány és az Alaptörvény értelmében egyaránt – csak a miniszterelnököt iktatja be, a minisztereket a kormányfő javaslatára az államfő nevezi ki, akiknek a bizottsági meghallgatására a beiktatási szavazás előtt kerül sor. Ha a kormányfőt nem választják meg, az államfő 15 napon belül új személyt jelöl, és új szavazásra kerül sor a fenti szabályok szerint. A köztársasági elnök a második alkalommal is jelölheti ugyanazt a személyt, és sikertelen választás esetén az újabb jelölési és szavazási körök – az első jelöléstől számított – negyven napig tarthatnak. Ha a parlament ekkor sem tud kormányfőt választani, az elnök feloszlathatja a parlamentet, és új választást írhat ki.³

2. Herbert Küpper és Térey Vilmos: A kormány szervezete és megalkulása, in Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*, 1–2. kötet, Budapest: Századvég 2009. 1. kötet. 1291–1307.

3. Jóllehet, előzetesen ki kell kérnie a miniszterelnök, a házelnök, és a frakcióvezetők véleményét, de döntését ezek a konzultációk formálisan nem kötik.

Új kormányalakításra és beiktatási szavazásra kerül sor abban az esetben is, ha a kabinet mandátuma a miniszterelnök vagy bizalmi szavazás miatt megszűnik. Az előbbi körbe tartozik a kormányfő lemondása, halála, összeférhetetlenségének kimondása, vagy a megválasztásához szükséges feltételek megszűnése (pl. jogerős ítélet) stb., az utóbbiba, ha a kormány elveszíti az általa kezdeményezett bizalmi szavazást, amelynek két típusa van. A miniszterelnök egyszerű bizalmi szavazást javasolhat arról, hogy a parlament továbbra is támogatja-e a kormányt.⁴ A szavazás megnyeréséhez a kabinetnek a képviselők abszolút többségére van szüksége. A miniszterelnök azt is javasolhatja, hogy egy kormányzati előterjesztés feletti szavazás bizalmi szavazás legyen. Ennek megnyeréséhez ugyanakkora többség kell, amekkora az előterjesztés elfogadásához szükséges. Ez egyben azt is jelenti, hogy a kormánynak adott esetben kétharmados többségre van szüksége a hivatalban maradáshoz.⁵ Ha a kormány elveszíti bármelyik bizalmi szavazást, a miniszterelnök megbízatása automatikusan megszűnik, és új kormányfőt kell választani.⁶ Ebben az esetben az új miniszterelnököt ugyanúgy választják meg, mint a választások után, a beiktatási szavazás ugyanolyan szabályok szerint történik. Az egyetlen különbség, hogy az államfőnek a miniszterelnök megbízatása megszűnését követő tizenöt napon belül kell új kormányfőt jelölnie. Ha a jelöltet a parlament nem választja meg, az elnök – ismét csak tizenöt napon belül – új javaslatot tesz. Ez a folyamat negyven napig tarthat, amely után a már korábban ismertetett szabályok lépnek életbe.

4. Egy ilyen bizalmi szavazást élt túl a Gyurcsány-kormány 2006. október 6-án.

5. Jakab András. *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*, Budapest: HVG Orac 2011.

6. Míg az Alkotmány szerint a bizalmi szavazás elvesztése esetén a kormánynak külön le kellett mondania [39/A. § (5)], addig az Alaptörvényben a miniszterelnök megbízatásának – elvesztett bizalmi szavazás miatti – automatikus megszűnésével a kormány megbízatása is megszűnik [20. cikk (1) és (2) c)].

Végül, az új választás nélküli kormányalakítás harmadik esete az, amikor a bizalmi kérdést a parlament veti fel a miniszterelnökkel szembeni konstruktív bizalmatlansági indítvány formájában. Az indítvány egyetlen szavazási aktusban egyesíti a kormányfővel szembeni bizalm(atlanság)i szavazást és a beiktatási szavazást. A javaslatot a képviselők legalább egyötödének kell előterjesztenie, amelyben kifejezik bizalmatlanságukat a hivatalban lévő miniszterelnökkel szemben, és megnevezik az új miniszterelnököt. Az államfő jelölési monopóliuma tehát átkerül a parlamenthez, amely a „saját” miniszterelnök-jelöltje iránti bizalomról szavaz. Az indítványhoz nem lehet módosítást előterjeszteni, azaz csak egyetlen jelöltet lehet javasolni. Az egyszerű beiktatási szavazással szemben a miniszterelnök-jelöltnek nem kell kormányprogramot beterjesztenie.⁷ Az indítvány elfogadásának és a tényleges szavazás szabályai azonosak az egyszerű beiktatási szavazásával. Ha a parlament a javaslatot elfogadja, ezzel eltávolítja a hivatalban lévő miniszterelnököt, és beiktatja az újat. A miniszterek ugyanúgy lépnek hivatalba, mint az egyszerű beiktatási szavazás esetén. Ha az indítvány nem kap abszolút többséget,

7. 2009-ben, amikor Bajnai Gordont konstruktív bizalmatlanság indítvánnyal megválasztották, nem terjesztett be kormányprogramot. Kukorelli István korábbi alkotmánybíró szerint az általános szabályokból az következne, hogy az így megválasztott kormányfőnek is új programot kellene benyújtania. Lásd Szalay Péter: *Alkotmányos érdekességek egy kormányváltás folyamatában*. 14. Mindazonáltal Bajnai – azután, hogy az MSZP és az SZDSZ kiválasztotta jelöltnek – összeállított egy négyoldalas politikai nyilatkozatot, amely a legsürgősebb kormányzati intézkedéseket tartalmazta. Ezt mindkét párt parlamenti képviselőivel aláírta támogatásuk biztosítása érdekében, mielőtt az MSZP kongresszusa megválasztotta hivatalos miniszterelnök-jelöltnek. Beiktatása előtt szintén ismertette a kormányprogram tervezetét a két frakcióval. A végleges változatot nem terjesztette be a parlamentnek, de ettől függetlenül a beiktatási szavazás előtt egy háromórás általános politikai vita zajlott a parlamentben. A kormányprogramot a kormányalakítás után egy héttel, egy kormánytilésen hagyták jóvá.

nincsen második szavazási kör, hanem a miniszterelnök és a kormány a helyén marad.

A kormányalakítási szabályok 1990 óta lényegében változatlanok, csupán néhány kisebb változtatás történt az intézményi fejlődési folyamatban. Ezek főleg az államfő számára határozták meg a ciklus közbeni és a választások utáni miniszterelnök-jelölés időpontját, az előbbi egyre szűkítették, másrészt a miniszterelnököt megerősítették a kabinettel, illetve a kormányt a parlamenttel szemben. 1997-től az államfőnek harminc napot adtak az új miniszterelnök jelölésére ciklus közbeni kormányalakítás esetén (bizalmi szavazás elvesztése, miniszterelnök lemondása, halála miatt), majd 2011-ben ezt tizenöt napra csökkentették.⁸ Szintén a ciklus közbeni kormányalakítást érinti, hogy 2004-ben megszüntették a kormányfő és a kabinet harmincnapos határidejű lemondását, az a benyújtással azonnal hatályosult.⁹ A választás utáni kormányalakítás kapcsán az elnöknek 2006-ban előírták, hogy a parlament alakuló ülésén kell miniszterelnököt jelölnie.¹⁰ Ezek a változtatások azt célozták, hogy az interregnum lerövidítésével csökkentsék a kormányváltással járó politikai bizonytalanságot, és hogy minimalizálják az államfő lehetséges politikai befolyását.

Az Alaptörvény 2011-ben megerősítette a miniszterelnököt a kabinettel, illetve a kormányt a parlamenttel szemben. Egyrészt megszüntette a kormány lemondását, így a kabinet

8. Lásd 1997. évi LXXIX. tv. 9. §. Alaptörvény 16. cikk (5) b.

9. Lásd 1997. évi LXXIX. tv. 7. §. A lemondási idő megszüntetése az Alkotmány és a miniszterek jogállásáról szóló előbbi törvény egymással ütköző rendelkezéseit oldotta fel. Az utóbbira hivatkozva Medgyessy Péter miniszterelnök 2004. augusztusban harmincnapos határidővel mondott le, amelyből azonban vita alakult ki. 2004 végén a vonatkozó 55/2004. (XII. 13.) sz. AB-határozatnak megfelelően módosították a törvényt.

10. Lásd 2006. évi LVII. törvény 17. § (3). Ezzel csupán jogszabályba iktatták az amúgy is létező gyakorlatot, amely alól az egyetlen kivétel – érthető módon – 1990 volt.

részéről csak a miniszterelnök tud lemondani. Másrészt, megszüntette a kormányprogramot is, így a kijelölt miniszterelnöknek nem kell kormányprogramot beterjesztenie, a beiktatási szavazás csak a kormányfőről történik. A miniszterelnök kabinettel szembeni megerősítése véleményem szerint a magyar politika 1990-es évek végétől megfigyelhető prezidencializálódásnak egy újabb megnyilvánulása, amely a kormányon belül a miniszterelnöki elvnek a kabinet- és miniszteri reszort-elvvel szembeni megerősödésével jár.¹¹ Az Alaptörvénybe iktatás politikai feltételeit Orbán Viktor stabil pártháttere, Fideszen belüli dominanciája teremtette meg, ő jelenleg teljesen uralja pártját, és nincsen kihívója a szélesebb jobboldalon belül sem. A kormányprogram megszüntetésének egyik, általánosabb politikai magyarázata, hogy a politikai vezetők és a kormányfők már jó ideje nem tartják fontosnak. Az 1990-es évek elejétől a politikusok fokozatosan emancipálódtak az írott, nagy, átfogó programokban gondolkodó közvéleményformáló technokrata értelmiség elvárása alól, és a kormányzáshoz egyre inkább a választói preferenciákon orientálódnak. Jól kifejezik ezt egy korábbi miniszterelnök szavai egy akkori kormánypárti képviselőhöz: „Ne olvassd a kormányprogramot, mert én sem teszem.” Egy másik politikai magyarázat, hogy a kabinet – a választások és a kormányalakítás közötti idő rövidségéből adódóan – az elhúzódozó kampányhatás, illetve amiatt, hogy nincsen pontos képe az államháztartás állapotáról, a kormányprogramban lényegében csak a választási ígéreteket tudja megismételni.¹² Emellett a kormányprogram megszüntetésével a kabinet és a kormánypártok számára kiiktatható egy po-

11. Körösi András: Parlamentáris vagy „elnöki” kormányzás? Az Orbán-kormány összehasonlító perspektívából, *Századvég* 6 (2001) 20. 3–38. Körösi András, Tóth Csaba, és Török Gábor: *A magyar politikai rendszer*.

12. Ezt a két politikai magyarázatot és a miniszterelnök idézett szavait egy korábbi parlamenti képviselő osztotta meg velem 2014. február 27-én, amit ezúton is köszönök.

tenciális elszámoltatási pont. A megszüntetés alkotmányjogi magyarázata pedig az, hogy a kormányprogram már korábban is jogkövetkezmények nélküli dokumentum volt, elfogadása után mindegy volt, hogy a kormány megvalósította-e, vagy sem.¹³

2. A kormányalakítás politikai folyamata

Úgy tűnik tehát, hogy a beiktatási szavazás – a konstruktív bizalmatlansági indítvány esetét nem számítva – fontos napirend-meghatározó szerepet biztosít az államfőnek, és a javaslatlételi monopóliuma stratégiai pozícióba helyezi a kormányalakításban. Azonban a parlamenti többség a konstruktív bizalmatlansági indítvány intézményével együtt meglehetősen leszűkíti az államfő mozgásterét, aki így csupán a politikai befolyásával tud élni.

Ez utóbbi történt 1993. november végén, amikor Antall József miniszterelnök kórházba került, és a sajtóban sokféle lehetséges politikai forgatókönyv megjelent (új miniszterelnök választása, előrehozott választás, a parlament önfeloszlatása, államfő általi feloszlatás, a kormány bukása a költségvetési vitában és ezt követő feloszlatás, a demokrácia destabilizálódása), de mindegyik megegyezett abban, hogy az elvileg szuverén lépésekre képes köztársasági elnök a kormányalakítás kulcsszereplője.¹⁴ Antall a halála előtt két nappal Göncz Árpád államfő szavát vette, hogy az MDF jelöltjének ad kormány-

13. Jakab András. *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*. 255.

14. E forgatókönyvek azonosításához áttekintettem a *Magyar Hírlap*, a *Magyar Nemzet*, a *Népszabadság*, a *Népszava* és az *Új Magyarország* 1993. november 22. (Antall kórházba kerülése) és december 14. (Boross kiválasztása) közötti számait, valamint az MTI Sajtóadatbankját [<http://archiv1988-2005.mti.hu>] ugyanerre az időszakra nézve. Az általam felvázolt forgatókönyvek az említett napilapok és az MTI sajtó hírein, valamint az ezek által idézett külföldi forrásokon alapulnak (hírtügnökségek,

alakítási megbízást, és a kormánykörök is figyelmeztették az elnököt, hogy ellenkező esetben konstruktív bizalmatlansági indítványhoz folyamodnak. Ennek ellenére, Antall halála után két nappal az államfő már azt közölte Boross Péter ügyvezető miniszterelnökkel: „ha nem tudnak záros határidőn belül jelöltet állítani, akkor őt nem köti a szava”.¹⁵ 1994-ben Göncz a kampány alatt megpróbálta Horn Gyulát lebeszélni a miniszterelnöki posztról, és még egy héttel az első forduló előtt is Kemenes Ernőt, az Országos Tervhivatal korábbi elnökét győzködte a jelöltségről.¹⁶ A 2004. augusztusi kormányzati válság kirobbanásakor Mádl Ferenc államfő politikai befolyási igényét jelezte az első nyilatkozata, hogy Medgyessy lemondása esetén a kormányalakításban „jelentős szerepe lesz, mert az új miniszterelnököt neki kell jelölnie”, és „sok ilyen személyt jelölhet”.¹⁷ Maguk az MSZP pártvezetői és képviselői is feltételezték Mádlról, hogy hajlandó lenne kormányalakítási megbízást adni Orbán Viktornak, aki az MSZP vagy az SZDSZ egy részének átállásával alakítana kormányt. Sőt, egy szocialista képviselő olyan forgatókönyvet is elképzelhetőnek tartott, hogy Orbán a leváltását célzó konstruktív bizalmatlansági indítványt úgy akadályozná meg, hogy a polgári körökkel körbeveteti a parlamentet, és megakadályozza a kormánypárti képviselők bejutását a szavazásra.¹⁸

Azonban az államfő – javaslatvételi monopóliumából adódó – napirend-meghatározó hatalma és politikai befolyása a gyakorlatban nem érvényesül. Emellett a beiktatási szavazás legszembetűnőbb vonása, hogy minden kormányalakítási kísérlet sikerrel zárul, nincsenek sikertelen beiktatási körök:

rádiók, napi- és hetilapok). A pontos hivatkozásokat nagy helyigényük miatt nem közlöm, de az érdeklődők számára rendelkezésre állnak.

15. Debreczeni József: *A miniszterelnök*. 367, 372.

16. Kóczyán Péter és Weyer Balázs: *Felelősök*. 5–30, 44–54.

17. Mádl Ferenc: „Vannak jelei a kormányválságnak”. MTI-hír. Kiadás ideje: 2004-08-20 20:57:16. *MTI Hírchívum*, 1988–2014.

18. Perger István és mások: *Medgyessy*, Budapest: Ringier 2004. 85.

1. a kormány az első szavazási körben sikeresen megalakul;
 2. az első és egyetlen miniszterelnök-jelöltet megválasztják;
 3. a beiktatási eljárás során egyik párt sem változtatja meg a politikai pozícióját; 4. az államfő a jelölési hatalma ellenére sem játszik döntő szerepet a kormányalakításban. A kormányalakítás és a beiktatási szavazás lényege tehát egyszerűen összefoglalható: ha valakit miniszterelnöknek jelölnek, akkor megválasztják.

Vajon elégséges magyarázat-e a fentiekre, hogy az elnök jelöl, a parlament megválaszt, így az elnök nem kívánatos jelöltjét a parlament konstruktív bizalmatlansági indítvánnyal a saját jelöltjére cserélheti, s mindez eszköztelemné teszi az államfőt? Az eljárási szabályok szerintem keveset mondanak a kormányalakítás többi szereplőjéről: a pártokról, a miniszterelnök-jelöltreől és a többségi akaratról, amelyről az államfő előzetesen tájékozódik. Ehhez a kérdésekhez a kormányalakítás politikai folyamatát kell megvizsgálni. A kormányalakítás alkotmányos eljárását (*procedúra*) ugyanis megelőzi, illetve azal párhuzamosan fut a politikai folyamat (*processzus*), amelyben a miniszterelnök-jelölt személye kiválasztódik (*szelekció*), akit a köztársasági elnök jelöl (*nomináció*), és a parlamenti többség megválaszt (*elektió*).

A beiktatási szavazás magas sikerrátája, és a sima kormányalakítások ezért inkább az előzetes választási koalíciókkal (*pre-electoral coalitions*) magyarázhatók. A 2010-ig alkalmazott vegyes választási rendszer az ötszázalékos parlamenti küszöbvel azoknak a pártoknak kedvezett, amelyek együttműködtek, és valamilyen formában választási koalíciót kötöttek.¹⁹ A 2014-ben

19. Körösenyi András, Tóth Csaba és Török Gábor: *The Hungarian Political System*, Budapest: Hungarian Center for Democracy Studies Foundation 2009. Papp Zsófia: *Legislators' Constituency Orientation under Party-Centred Electoral Rules: Evidence from Hungary*. Doctoral dissertation. Budapest: Corvinus University of Budapest 2013. Az együttműködés jelenthette a koordinált jelöltállítást, közös jelölteket, a második forduló jelölt-visszaléptetését, vagy az átfogó választási szövetséget (közös választási program, országos lista és egyéni jelöltek).

debütáló új, egyfordulós, relatív többségi egymandátumos egyéni kerületekre épülő, vegyes (kétszavazatos) választási rendszer, amely a győztest is premizálja, pedig még inkább a választási-koalíció-kötésre kényszeríti az azonos politikai oldalhoz tartozó pártokat. A választások után pedig az az íratlan politikai norma érvényesül, hogy az a választási koalíció, amely életképes kormányt tud alakítani, végrehajtási koalícióvá alakul.²⁰ Mire az új parlament megalakul, a beiktatási szavazáshoz szükséges többséget a formateur párt sikeresen felépíti.

Ezért a sikeres kormányalakítás és beiktatás politikai folyamatát, illetve az államfő szerepét az határozza meg, hogy a kormányalakítási szituációban miként emelkedik ki a formateur párt, és hogyan választják ki a formateur személyét.

2.1. A formateur párt kiemelkedése

Magyarország a félig-strukturált kormányalakítási szituáció ideáltípusába tartozik.²¹ Nincsen szó jogilag teljesen szabályozott kormányalakításról, mert az Alkotmány és az Alaptörvény egyaránt hallgat arról, hogy melyik lesz a formateur párt.

20. Kivétel ez alól 1998, amikor a jobboldal választási koalíciójából (Fidesz–MDF–FKGP–MDNP–KDNP–MIÉP) – amely átfogó szóbeli megállapodást kötött, hogy a második fordulóban kölcsönösen visszalépnek a legtöbb szavazatot kapott jelölt javára – a parlamentbe bejutó tagok közül a MIÉP ellenzéki párt lett. Lásd *Magyar Hírlap* 1998. május 6. 4. *Magyar Nemzet* 1998. április 30. 1. *Népszabadság* 1998. április 29. 4. *Világgazdaság* 1998. április 29. 1., 7. Részben kivétel 1994, amikor az SZDSZ–Fidesz választási szövetség ugyan nem tudott volna többségi kormányt alakítani, és az SZDSZ – potyautas státusza ellenére – bement a kormányba a Fidesz nélkül. Ez egyébként nem volt ellentétes a két párt megállapodásával, amely csupán előzetes egyeztetést írt elő a harmadik féltől érkező koalíciós kezdeményezés esetére. Lásd *Magyar Hírlap* 1993. július 16. 1.

21. Az ideáltípusok bemutatását lásd a szakirodalmi áttekintéssel foglalkozó fejezetnek az államfő szerepével foglalkozó részében (4.2.2.).

Ugyanakkor nem is teljesen nyitott az alkuhelyzet, mert a pártok között nem szabad alku folyik, amelyben minden párt potenciális koalíciós partnernek és minden lehetséges pártkombináció potenciális kormányának lenne tekinthető. A hazai kormányalakítás a köztes, félig-strukturált típusba esik, amikor a szereplők nem teljesen szabadon mennek bele a kormányalakításba. Magatartásukat korlátozza a közösen elfogadott szokásjog, hogy a kormányalakítás során kiemelkedik egy formateur párt, amely kezdeményezi és vezeti a tárgyalásokat, és az első kormányalakítási kísérletet teszi.

A formateur pártot az elismerési szabály emeli ki, amely nincsen formálisan rögzítve, hanem a pártok hozták létre 1990-ben, és konvencióként, íratlan politikai normaként azóta is működtetik. A szabály 1990–94-ben úgy szólt, hogy a legtöbb mandátummal rendelkező párt lesz a formateur párt, majd a pártstruktúra bipolarizálódásának hatására ez némileg módosult, és 1998-tól az abszolút vagy minősített többséget szerző politikai oldal vezető pártja lett az.²² A szabálynak köszönhetően a választások után nagyon gyorsan, a választás (2010-ig: a második forduló) éjszakáján, gyakorlatilag az urnazárást követő néhány órán belül eldőlt, hogy melyik a formateur párt, és e tendencia 1990 óta töretlenül megfigyelhető. Az elismerési szabály folyamatosan érvényesül, csupán a tartalma módosult némileg a pártrendszer és a politikai verseny megváltozásával.

22. Horváth Péter: Az elismerési szabály foglya.

2.1.1. A LEGTÖBB MANDÁTUM ELVE (1990–1994)²³

Az elismerési szabály két dolgot határoz meg. Egyrészt a választások után a legnagyobb párt ragadja magához a kezdeményezést, másrészt a többi párt – de főleg a második – elismeri a legnagyobb párt kezdeményezési jogát, és nem kezd alternatív koalícióépítésbe.

1990-ben az MDF ragadta magához a kezdeményezést a kormányalakításra, amit az SZDSZ nagyon gyorsan, már a választások éjszakáján elismert. Az FKGP és a KDNP – amelyekkel az MDF a második fordulóban megállapodott a kölcsönös jelölt-visszaléptetésről – már leendő kormánypártként pozicionálta magát. Az MSZP is nagyon egyértelműen megadta az MDF-nek a kormányalakítási jogot, a választások után a Fidesz szintén megtette ezt, és a kormány parlamenti beiktatásakor is elismerte a Fórum e jogát. Azonban az elismerési szabály politikai konvencióvá válásához nagyban hozzájárult az is, hogy Antall kormányfő a kormányalakítási megbízás átvételekor ezt kifejezetten kérte minden szereplőtől: „Szeretném, ha a magyar alkotmányosság új korszakában egy szokásjogot, egy gyakorlatot kezdenénk azzal, hogy a legnagyobb politikai párt vezetője vállalkozhat először a Kormány megalakításának kísérletére” – mondta.²⁴ Emellett Göncz Árpád ideiglenes államfőt az MDF–SZDSZ-megállapodás is kötötte Antall kiválasztásában, s ezt diktálták politikai érdekei is. A megállapodás alapján először ideiglenes köztársasági elnök lett, s amennyiben másnak ad kormányalakítási megbízást, az nyilván megüti teljes jogkörű államfőnek való megválasztását.

23. A fejezet e részének vonatkozó pontjai a pártvezetők nyilatkozatainak és a pártokkal kapcsolatos hírek feldolgozásán alapul, amelyek többségének forrása az MTI Hírchívum (korábban: MTI Sajtóadatbank), és a politikai napilapok voltak. A hivatkozásokat nagy helyigényük miatt nem közlöm, de az érdeklődők számára rendelkezésre állnak.

24. Antall József parlamenti felszólalása. 1990. május 3.

1993-ban, Antall halála után, az MDF mozdult elsőnek, a kezdeményezési jogát az SZDSZ ismét elismerte, s a Fórum huszonnégy órán belül új miniszterelnököt jelölt az államfő számára. Az, hogy az elismerési szabály irányítja a kormányalakítást, és például nem a politikai népszerűség, jelzi, hogy az MSZP és a Fidesz is – az akkor legnagyobb választói támogatással rendelkező két párt²⁵ – megadta az MDF-nek a kormányalakítás elsőbbségét. A két kisebb koalíciós partner, a kisgazda 36-ok és a KDNP pedig felsorakozott az MDF mögé. A három frakció közös ülésén támogatták az MDF-et abban, hogy a Fórum jelöljön új kormányfőt. A kormány jobboldali ellenzéke, a MIÉP is elismerte az MDF kormányalakítását.²⁶ Így Göncz Árpádnak semmilyen befolyása nem volt arra, hogy melyik párt alakítson kormányt.

1994-ben az MSZP abszolút többséget szerzett (54%), így semmilyen írott vagy íratlan szabállyal nem lehetett volna indokolni, hogy egy másik párt (jelöltje) kapjon kormányalakítási megbízást. Az MSZP így természetes módon kezdett neki a kormányalakításnak. A koalíciós szituáció hiánya ellenére koalícióra törekedett, és az SZDSZ a szocialistákkal közös koalíciós kormányzásra pozicionálta magát. A korábbi kormánypártok (MDF, KDNP) elismerték vereségüket, az MSZP kormányalakítási jogát, és ellenzékbe pozicionálták magukat, s ugyanígy tett a továbbra is ellenzékben maradó FKGP és Fidesz is.²⁷

25. Lásd Polonyi Gábor és Závecz Tibor: *Parlamenti pártok '93*. 658.

26. Jóllehet, alkut próbált folytatni a támogatásért cserébe (kormányprogram megváltoztatása, miniszter- és tárcacserék, egyéb személyi kérések), de potyautas státusza miatt ez nem vezetett eredményre.

27. Azonban Göncz elnök saját újraválasztásához fűződő politikai érdeke is az volt, hogy ismét a legnagyobb pártnak adjon megbízást. Ekoriban az MSZP és az SZDSZ között már egy ideje konszenzus volt az 1995-ös újraválasztásában; 1993 végén az MSZP őt nevezte meg államfő-jelöltjének, amit nyilván megakadályozott volna, ha nem az MSZP-nek ad megbízást. Göncz MSZP-s államfő-jelöltjéhez lásd Horn Gyula: *Azok a kilencvenes évek*, Budapest: Kossuth Kiadó 1999. 191.

Az 1990-es évek közepén azonban némileg módosult az elismerési szabály. Ennek oka, hogy átalakult a pártrendszer szerkezete és a politikai verseny mintázata. A pártrendszer fragmentációja csökkent, és 1992–93-tól a hárompólusú pártstruktúra a liberális centrum megszűnésével kétpólusúra redukálódott.²⁸ A bipolarizálódás mellett erősödött a polarizáció mértéke is, a két oldal vezető pártja a saját pólus szélei felé mozdult el, nőtt a közöttük lévő távolság, ezért baloldali és jobboldali között nincsen átjárás a koalíciókötésben sem. A polarizáció mértéke a 2010-es választás előtti évben már olyan erős volt, hogy a választók a tízfokozatú bal-jobb skálán 7.2 pontnyi távolságot láttak a két nagypárt között, a Fideszt a 8.55, az MSZP-t a 1.35 pozícióba elhelyezve.²⁹

A pártstruktúra és a verseny kétblokkos jellegét jelzi, hogy a választások a két oldal között váltógazdaságot eredményeznek, az adott politikai pólus minden pártja együtt kerül kormányra vagy ellenzékbe (kivétel: 1993, 1998: – MIÉP; 2010,

28. Bruszt László és Simon János: Az Antall-korszak után, a választások előtt – avagy demokráciánk és pártjaink az állampolgárok szemével, in Kurtán Sándor, Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve, 1994*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 1994. 774–802. Enyedi Zsolt: The Role of Agency in Cleavage Formation, *European Journal of Political Research* 44 (2005) 5. 697–720. Kolosi Tamás és Tóth István György: Egy tévedés története, in Kolosi Tamás, Tóth István György, és Vukovich György (szerk.): *Társadalmi Riport, 2002*, Budapest: Társi 2002. 339–367. Körösi András: *A magyar politikai rendszer*. Körösi András, Tóth Csaba, Török Gábor: *A magyar politikai rendszer*. Tóth István György: Összetételi hatások a választói aktivitás és a politikai tagoltság elmozdulásai mögött, in Angelusz Róbert és Tardos Róbert (szerk.): *Mérésről mérésre: A választáskutatás módszertani kérdései*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 2006. 245–268.

29. Enyedi Zsolt és Kenneth Benoit: Kritikus választás 2010: A magyar pártrendszer átrendeződése a bal–jobb dimenzióban, in Enyedi Zsolt, Szabó Andrea, és Tardos Róbert (szerk.): *Új képlet: Választások Magyarországon, 2010*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 2011. 26. 32. 7. ábra.

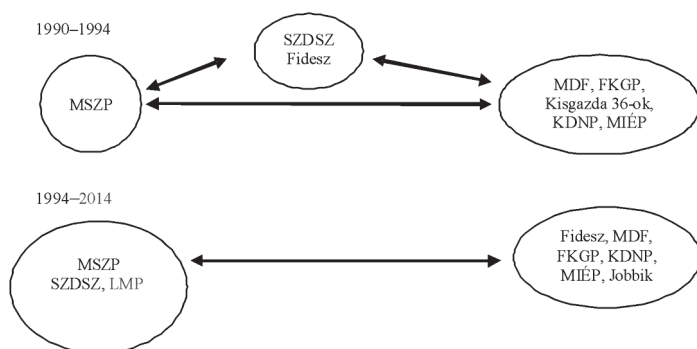
2014 – Jobbik). Már nem egyes pártok, hanem politikai oldalak versenyeznek egymással, és ebben nincs átjárás az oldalak között. A pártok korlátozzák az oldalakon átvélő szövetségeket, kölcsönösen kizárják a másik oldallal való koalíciót, és a saját póluson „büntetik” az ilyen szándékot.³⁰ A politikusok a konfliktusokat nem az egyes pártok, hanem a két blokk közötti konfliktusként értelmezik, a lojalitásuk az egész blokkhoz kötődik, nem az egyes pártokhoz.³¹ 1998-tól pedig megfigyelhető az is, hogy a „másik oldal”, valamelyik „koalíció győzelméről” beszélnek, illetve 2002-től a miniszterelnök-jelöltet nem egyetlen párt, hanem a koalíció közös miniszterelnök-jelöltjeként terjesztik az államfő elé.³²

Ennek alapján a pártverseny mintázatát és a lehetséges pártszövetségeket mutatja az 1. ábra.

30. A 2010-es választásokon kudarcot vallott az SZDSZ és az MDF kísérlete, hogy – a verseny kétblokkos jellegével szemben – választási szövetséget kössön a pozicionális centrumban, és mindkét párt kiesett a parlamentből.

31. Enyedi Zsolt: A befagyott felszín, és ami alatta van: A 2006-os választás és a magyar pártrendszer, in Karácsony Gergely (szerk.): *Parlamenti választás 2006: Elemzések és adatok*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány, Budapesti Corvinus Egyetem Politikatudományi Intézet 2006. 205–228. Enyedi Zsolt: The Survival of the Fittest: Party System Concentration in Hungary, in Susanne Jungerstan-Mulders (szerk.): *Post-Communist EU Member States: Parties and Party Systems*, Aldershot: Ashgate 2006. 177–202.

32. A két blokk kialakulása és erőteljes polarizálódása nemcsak a pártok, hanem a szavazók és a szubelitek (közvélemény-formálók, ideológusok, kulturális értelmiség, média, egyházi és szakszervezeti vezetők) szintjén is végbement, és nincsen harmadik, köztes pozíció. Lásd Enyedi Zsolt: A befagyott felszín, és ami alatta van. Körösi András, Tóth Csaba, Török Gábor: *A magyar politikai rendszer*.

1. ábra. A pártverseny mintázata, 1990–2014

Forrás: Enyedi, Zsolt: The Survival of the Fittest: Party System Concentration in Hungary. 196. 2006 után saját kiegészítés.

2.1.2. AZ ABSZOLÚT/MINŐSÍTETT TÖBBSÉG VEZETŐ PÁRTJA (1998–2014)

A pártrendszer átstrukturálódása és a politikai verseny megváltozása tehát 1998-tól az elismerési szabály némi módosulását eredményezte. A legtöbb mandátum elvét felváltotta az abszolút többségé, a legtöbb mandátumot szerző párt elvét az abszolút többséget szerző politikai oldalé: amelyik politikai oldal abszolút többséget szerez, annak az oldalnak a vezető pártja kap kormányalakítási megbízást. Nem az számít, hogy melyik párt kapta a legtöbb mandátumot (relatív többség), hanem az, hogy a két oldal közül melyik szerzett abszolút többséget. Másrészt, a többségi póluson belül sem akármelyik, hanem a legnagyobb párt kap kormányalakítási megbízást. A többségi oldal vezető pártja továbbra is a pártrendszer legnagyobb pártja, de kormányalakítási joga már a megváltozott elismerési szabállyal és a fenti összefüggéssel magyarázható. A gyakorlatban ez a következőképpen működött.

1998-ban a némileg módosult szabály alapján a Fidesz ragadta magához a kezdeményezést, és bejelentette kormányalakítási szándékát, amit az MSZP a viszonylag kis mandátumkülönbség (14) ellenére elismert, s az SZDSZ is jelezte, hogy ellenzékbe vonul. Az FKGP és az MDF a Fidesz vezetésével megalakuló koalícióban való részvételre, míg a MIÉP jobboldali ellenzéki pártként pozicionálta magát. Föl sem merült, hogy az MSZP az SZDSZ-szel és a kisebb jobboldali pártokkal koalícióépítésbe fogjon a kormánytöbbség érdekében.

A 2002–2006-os kormányalakítások még inkább rávilágítanak a módosult elismerési szabály létrejöttére.

2002-ben a Fidesz–MDF választási szövetség a relatív mandátumtöbbsége (188) ellenére elismerte az MSZP (178) prioritását a kormányalakításra, ugyanis a Fidesz kormányalakítása csupán matematikai lehetőség volt, nem politikai. Első feltétele ugyanis az lett volna, hogy az MDF nem alakít önálló frakciót annak érdekében, hogy a Fidesz–MDF-é legyen a legnagyobb képviselőcsoport. Ez azonban figyelmen kívül hagyja az MDF pártterdekét (önálló frakció, költségvetési támogatás). Másrészt, honnan lett volna meg a kormányalakításhoz szükséges 6 mandátum? Néhány átülő vagy átszavazó SZDSZ-es vagy MSZP-s képviselővel? A pártrendszer és a politikai verseny fenti ismeretében – aligha. A kezdeményezést így a két baloldali párt, az MSZP és az SZDSZ ragadta magához.³³

A 2004-es kormányalakítás hasonló mintát követett, mint 2002-ben. Medgyessy bukásának napján a legnagyobb párt – koalíciós partnerétől, az SZDSZ-től támogatva – ragadta magához a kezdeményezést, a Fidesz és az MDF pedig utat adott az MSZP kormányalakításának. A fideszes pártvezetők szín-

33. A kis mandátumkülönbségre és az ebből adódó kiélezett kormányalakítási szituációra való tekintettel a két párt a választások másnapján közös levelében hivatalosan is tájékoztatta az államfőt, hogy 1. kormányalakítási tárgyalásokat kezdtek egymással, 2. kizárják a koalíciós tárgyalásokat a Fidesszel és az MDF-fel, s, hogy 3. ennek alapján csak az MSZP miniszterelnök-jelöltjének van esélye a kormányalakításra.

te brutális őszinteséggel tárták fel ennek realpolitikai okait: „amíg a koalíciós pártoknak van parlamenti többségük, addig ők döntenek a kormány [...] jövőjéről”, „a Fidesz az adott parlamenti erőviszonyok mellett nem tud, és nem kíván miniszterelnököt ajánlani”. A Mádl Ferencsel való találkozásán Dávid Ibolya sem „kívánt az új miniszterelnökre javaslatot tenni”, de ez nem annyira az ő szándékát, mint inkább az erőviszonyokat jelzi. A koalíció tehát semmilyen befolyást nem engedett Mádlnak, aki a válság kirobbanásakor még úgy vélte, hogy a kormányalakításban „jelentős szerepe lesz, mert az új miniszterelnököt neki kell jelölnie”, és „sok ilyen személyt jelölhet”.³⁴

2006-ban az MSZP (190) majdnem abszolút többséget szerzett, így nyilvánvaló mandátumarányok mellett ragadta magához a kezdeményezést a választások éjszakáján. Deklarálta győzelmét, és SZDSZ-szel való koalíciókötési szándékát, az SZDSZ pedig jelezte, hogy készen áll a tárgyalások megkezdésére. A Fidesz elismerte az MSZP győzelmét és kormányalakítását, a KDNP és az MDF is hasonlóan tett, az utóbbi már a választás éjszakáján ellenzéki pártként pozicionálta magát.

A 2010-es választás ugyanolyan egyértelmű szituáció volt, mint az 1994-es. A Fidesz–KDNP választási szövetség a szavazatok 53 százalékát, és kétharmados mandátumtöbbséget szerzett (68%). A közvélemény-kutatási adatok alapján a kormányváltás ténye és a Fidesz–KDNP kormányalakítása már jóval a választás előtt eldőlt, az volt csupán kérdés, hogy a szövetség abszolút többséget vagy kétharmados többséget szerez-e. Az eredmények alapján egyik szereplőben sem merült fel, hogy ne ez a két párt alakítson kormányt, mindenki elismerte a kormányalakítási jogukat, így a Fidesz és a KDNP természetes módon kezdett neki a kormányalakításnak. A 2009 óta kisebbségben kormányzó MSZP mandátumszáma a korábbi

34. Mádl Ferenc: „Vannak jelei a kormányválságnak.”

egyharmadára csökkent, a párt ellenzékbe vonult, és a parlamentbe bekerülő LMP és Jobbik szintén ellenzéki pártként pozicionálta magát. Az utóbbira nem volt szükség a kétharmados többséghez, így a kormány jobboldali ellenzéke lett.

2014-ben ugyanaz a mintázat ismétlődött meg, mint 2010-ben. Annyi különbség volt azonban, hogy a Fidesz–KDNP ezúttal a szavazatok 45.2 százalékát szerezte meg, és az új választási rendszer mandátumkiosztási szabályai produkáltak ismét kétharmados mandátumtöbbséget (66.8%). Ezzel együtt is, egyik párt sem kérdőjelezte meg a Fidesz–KDNP kormányalakítását.³⁵

2.2. A formateur kiválasztása

Ami a miniszterelnök-jelöltet illeti, az első jelöltet mindig sikeresen megválasztják. Ennek oka, hogy a beiktatási szavazás inkább csak megerősíti azt a személyt, akit a politikai folyamat parlament előtti szakaszában már kiválasztottak. Mindez a miniszterelnök-jelölt kiválasztásával magyarázható, amelyet a magyar politika másik íratlan politikai normája irányít, hogy

³⁵. Jelenleg, 2014-ben még nem lehet megmondani, hogy már 2010 is a kormányalakítás egy újabb mintázatának (minősített többségű kormányok) első esete volt-e, amely tartós lesz. Kérdés, hogy a 2002 óta 2-höz közeli effektív pártszám (2002: 2.21; 2006: 2.40; 2010: 2.00; 2014: 2.01) az új választási rendszerrel kombinálódva továbbra is minősített többségű kabineteket produkál-e majd. Az effektív pártszámot 2002–2010-re lásd Michael Gallagher: *Election Indices Dataset*. Last updated 4 March 2014. 17. [http://www.tcd.ie/Political_Science/staff/michael_gallagher/EISystems/Docts/ElectionIndices.pdf]. 2014-re saját számítás a Michael Gallagher által írt útmutató alapján, lásd Michael Gallagher: *Indices.xls*. É. n. [http://www.tcd.ie/Political_Science/staff/michael_gallagher/EISystems/Docts/IndicesCalc.pdf]. A számoláshoz használt fájl elérhető itt: http://www.tcd.ie/Political_Science/staff/michael_gallagher/EISystems/Docts/Indices.xls.

a formateur párt miniszterelnök-jelöltje lesz a formateur, majd a kormányfő.

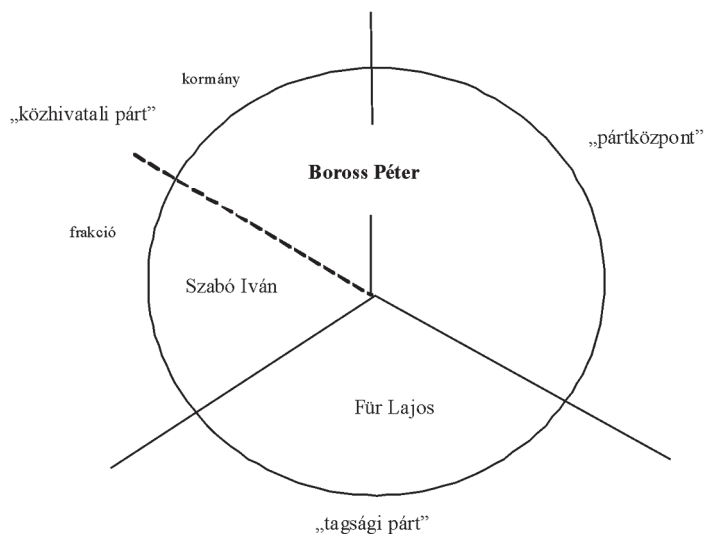
Minden párt saját, hivatalosan megnevezett miniszterelnök-jelölttel indul a választáson, akit a párton belül választanak ki a kampány előtt, és a jelölt vezeti a párt országos listáját. A választás után a formateur párt miniszterelnök-jelöltje lesz a formateur, akit majd megválasztanak kormányfőnek. A pozíció nem képezi koalíciós alku tárgyát, a koalíciós partnerek elfogadják, hogy a legnagyobb kormánypárt adja a miniszterelnököt, és egységesen felsorakoznak mögötte. Ezért a kijelölt miniszterelnöknek mindig megvan a szükséges többsége a sikeres parlamenti beiktatási szavazáshoz. A pártok tehát már a választási kampány előtt eldöntik, ki a miniszterelnök-jelöltjük, ciklus közbeni kormányfőváltás estén pedig a koalíciós pártok gyorsan és egységesen felsorakoznak az általuk kiválasztott új miniszterelnök-jelölt mögé. Az első esetben a formateur személye az országos lista összeállításával dől el, ami párton belüli hatalmi kérdés, a második esetben pedig párton belüli versenyben és a koalíciós alku során.³⁶ Az utóbbit eset vizsgálata külön figyelmet érdemel.

1993-ban, 2004-ben és 2009-ben ciklus közbeni kormányfőváltásra került sor, 1994-ben pedig az MSZP-nek belső megosztottsága és taktikai okok miatt nem volt formálisan megnevezett miniszterelnök-jelöltje. Mégis azt látjuk, hogy a pártok még ilyen esetben is „összezárnak” az államfő előtt, így az nem tud politikai befolyást gyakorolni. Gyorsan kiválasztják az új miniszterelnök-jelöltet, és egységesen felsorakoznak mögé. Hiába erős a jelöltek közötti verseny a párton belüli szelekció során, a győztes körül gyorsan megteremtik a párt- és koalíciós egységet.

36. Az első állítás 2014-re is igaz. A baloldali Összefogás megállapodásával a DK és az Együtt-PM – addigi álláspontját megváltoztatva – elfogadta az MSZP miniszterelnök-jelöltjét, Mesterházy Attilát, aki kormányfőjelöltként az önálló MSZP-listát is vezette korábban.

2.2.1. BOROSS PÉTER (1993)

1993-ban, Antall József elhunytakor, az MDF-ben hárman indultak a miniszterelnök-jelöltségért, és a jelöltek a pártszervezet három arcát³⁷ adó szervezeti vonalak mentén emelkedtek ki (2. ábra).

2. ábra. Boross Péter kiválasztása az MDF-ben, 1993

Forrás: Debreczeni József: *A miniszterelnök.* 371–372. Sereg András: *Boross: Hadapródiskolától a miniszterelnöki székig,* Budapest: Magyar Hivatalos Közlönykiadó 2007. 127–128. *Magyar Hírlap* 1993. december 15. 4. *Magyar Hírlap* 1993. december 16. 11. alapján.

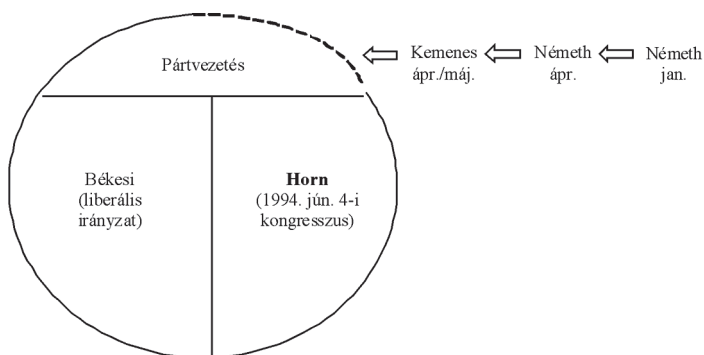
37. Richard S. Katz és Peter Mair: *The Evolution of Party Organizations in Europe.*

Für Lajos a „tagsági pártban”, a népi-nemzeti jobboldali radikális, főleg vidéki MDF-tagok körében volt népszerű, Boross Péter a „pártközpontban”, az Országos Elnökségben rendeltetett támogatással. A kormányt és a frakciót magában foglaló „közhivatali párt” megosztott volt, a frakció inkább Szabó Ivánt, a kormánytagok pedig inkább Borosszt támogatták. A párton belüli kiválasztás két lépésben zajlott, amely végén Boross szerezte meg a jelöltséget. Azonban a verseny lezárultával az MDF egységesen felsorakozott mellette, és a koalíciós partnerek is mögé álltak.³⁸ Tehát az MDF Antall halála után gyorsan, gyakorlatilag huszonnégy órán belül új jelöltet állított, és a Boross körül létrejövő párt- és koalíciós egység semmilyen mozgásteret nem hagyott Göncz államfőnek.

2.2.2. HORN GYULA (1994)

1994-ben az MSZP-ben a pártvezetés megosztottsága és a párt frakcionalizáltsága miatt négy potenciális jelölt volt, és a belső pártharc egészen a választásokig tartott (3. ábra).

38. A KDNP és a Kiszgazda 36-ok blanketta-támogatást adtak az MDF jövőbeli jelöltjének, majd utóbb Boross személyének is. A Kiszgazda 36-ok az MDF-fel egy időben miniszterelnök-jelöltjüknek „választották” Borosszt.

3. ábra. Horn Gyula kiválasztása az MSZP-ben, 1994

Forrás: Kóczyán Péter és Weyer Balázs: *Felelősök.* 5–30, 44–54 alapján.

Békési Lászlót a párt liberálisai támogatták, de a pártvezetésben gazdaságpolitikai nézetei miatt nem rendelkezett támogatással. Horn Gyula pártelnökként egyik párton belüli csoport jelöltje sem volt,³⁹ azonban ő sem rendelkezett a pártvezetés támogatásával, ugyanis az MSZP vezetői nem tudták pontosan felmérni, lehet-e nyerni vele, és a személyét – politikai sikeressége, '56-os karhatalmista múltja és egyéb ügyek miatt – érő politikai támadások mennyire veszélyeztetik a párt választási győzelmét. A párton belüli hatalmi patthelyzet párton kívüli jelölt kereséséhez vezetett, de a pártvezetés által többször felkért Németh Miklós és Kemenes Ernő sem vállalta a jelöltséget. S bár Horn országos listavezetőként a közvélemény szemében mindinkább az MSZP leendő miniszterelnökének számított, a szocialisták formális jelölt nélkül vágtak neki a választásnak. Az MSZP vezetésében még a két választási forduló

39. Nem tartozott egyik irányzathoz sem, centrumpozícióját a különböző frakciók közötti manőverezéssel és taktikázással, mindig a kialakuló többség élére állva őrizte meg. Lásd Kóczyán Péter és Weyer Balázs: *Felelősök.* 206.

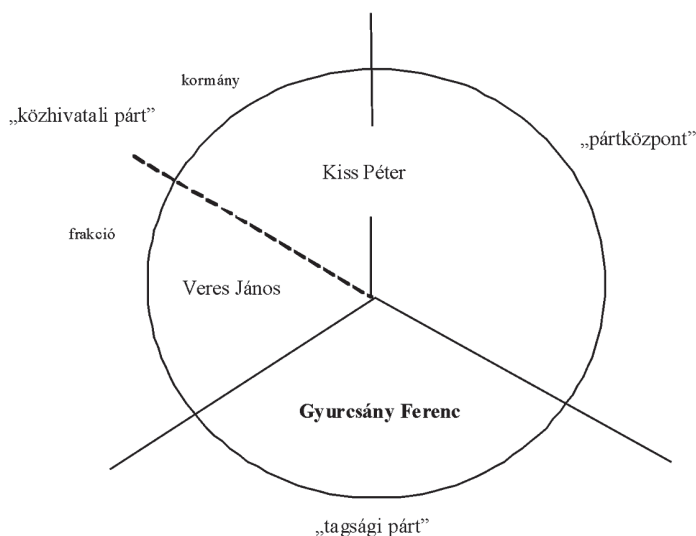
lő között is próbálták megvétózni jelöltségét (Kovács László, Pál László, Vitányi Iván), azonban a fő rivális, Békesi háttérbe szorításával nem maradt más jelölt. Azonban amikor a választások után az MSZP kongresszusa Hornt megválasztotta miniszterelnök-jelöltnek, a párt egységesen fősorakozott mögé. Így Göncznek azt a Hornt kellett felkérnie kormányfőnek, akit a kampány alatt ő maga is megpróbált lebeszélni a posztról, sőt, még egy héttel az első forduló előtt is Kemenest győzködte a jelöltségről.⁴⁰ Azonban a Horn Gyula körül létrejövő párt-egység, és az alternatív jelöltek hiánya, pártja politikai támogatásának dacára, semmiféle mozgásteret nem hagyott Göncz Árpádnak a miniszterelnök személyének kiválasztásában.⁴¹

2.2.3. GYURCSÁNY FERENC (2004)

2004-ben Gyurcsány Ferenc kiválasztása hasonló mintázatot követett, mint Boros Péteré az MDF-ben 1993-ban, csak sokkal élesebb verseny előzte meg (4. ábra).

40. *Uo.* 5–30, 44–54.

41. Az elnök pártja, az SZDSZ is megpróbálta megakadályozni Horn jelöltségét. Pető Iván és Fodor Gábor pártvezető négyszemközt megpróbálta lebeszélni erről, Magyar Bálint pedig a két forduló között nyilvánosan zárta ki az SZDSZ részvételét egy Horn-vezette koalícióban. Emellett az SZDSZ is megkereste a közös miniszterelnök-jelöltséggel Németh Miklóst és Kemenes Ernőt. Lásd *uo.* 29, 44.

4. ábra. Gyurcsány Ferenc kiválasztása az MSZP-ben, 2004

Forrás: Debreczeni József: *Az új miniszterelnök*. 278–287.

Perger István és mások: *Medgyessy*, 46–50 alapján.

Jóllehet, az MSZP a magyar politika leginkább frakcionalizált pártja, amelyet különféle platformok (Szociáldemokrata, Szocialista; Baloldali Tömörülés), tagozatok, irányzatok, rövid távú ügyekre létrejövő ad hoc koalíciók, „egypontos szövetségek” tagolnak,⁴² a három kormányfő-aspiráns 1993-hoz hasonlóan a pártszervezeti vonalak mentén emelkedett ki. Kiss Péter „a pártközpont”, a központi pártvezetés és -apparátus (Országos Elnökség), lényegében a pártelit jelöltje volt, Gyurcsány a „tagsági párt”, a vidéki párttagoké és pártvezetőké (megyei elnökök, vidéki polgármesterek). A „közhatalmi párt” meg-

42. Körösenyi András, Tóth Csaba és Török Gábor: *A magyar politikai rendszer*. Webb, Paul D.: *The Modern British Party System*, London: Sage 2000.

osztott volt, Veres Jánost a frakció támogatta, a kormányban Kissnek volt a legnagyobb támogatása. A Medgyessy bukása és a kormányfőjelölő kongresszus közötti négy-öt napban éles verseny és belső kampány folyt a jelöltségért, amit végül Gyurcsány nagy szavazatkülönbséggel megnyert Kiss Péterrel szemben. A kiválasztás lezárultával azonban az MSZP és az SZDSZ egységesen fősorakozott Gyurcsány mellé. A gyors jelöltállítás és a hivatalos jelölt mögött kialakuló párt- és koalíciós egység teljesen megszüntette Mádl mozgásterét, és semmilyen lehetőséget nem adott a politikai befolyására.⁴³

2.2.4. EGY DEVIÁNS ESET: BAJNAI GORDON KISEBBSÉGI KORMÁNYA (2009)

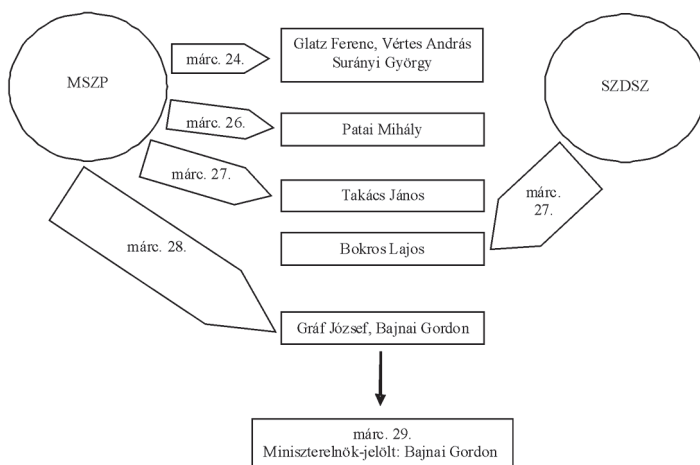
A Bajnai-kabinet deviáns eset, mert kisebbségi kormány alakult többségi beiktatási szabály mellett. Bajnai megválasztását a konstruktív bizalmatlansági indítvány intézménye, az ellenzék megosztottsága és a pártok eltérő politikai stratégiája tette lehetővé. Érdeklenség, hogy a kisebbségi kormányt az inkább a többségi kormányok stabilizálásának eszközének tekintett konstruktív bizalmatlansági indítvánnyal iktatták be.

2009-ben az MSZP egypárti kisebbségi kabinetje kormányzott az SZDSZ külső támogatásával, amikor Gyurcsány Ferenc az MSZP kongresszusán bejelentette lemondását. A közvélemény-kutatásokban gyengén szereplő MSZP 2010-ig hatalmon akart maradni, mivel egy előrehozott választás azonnali súlyos vereséget hozott volna a párt számára. Ezért Gyurcsány a parlamentben formálisan nem mondott le, és az MSZP elkezdte a konstruktív bizalmatlansági indítvány elő-

43. Mádl államfőnek az a jogi véleménye, hogy Gyurcsány Ferencnek csak harminc nap múlva, Medgyessy kormányfő lemondásának hatályosulásakor adhat megbízást, csupán a felkérés időpontját tolta ki. Gyurcsány Ferenc személyét és jelöltségét a köztársasági elnök nem kérőjelezte meg.

készítését. Az ellenzék eltérő szavazatszerzési stratégiák mentén volt megosztott. A főszereplő, a közvélemény-kutatásokat vezető Fidesz–KDNP, előrehozott választást akart, amely után kormányt alakíthatott volna. A két kisebbik parlamenti párt, az MDF és az SZDSZ, amelyek szintén nagyon gyengén szerepeltek a közvélemény-kutatásokban, nem akarták a parlament feloszlátását, mert ez a mandátumaik elvesztését és a parlamentből való kiesést hozta volna. A szituáció így egyszerre jelentette az ellenzék megosztottságát és az összes párt alkalmi koalícióját a Fidesz–KDNP-vel szemben. Sólyom László államfő szintén előrehozott választást akart, de a konstruktív bizalmatlansági indítvány kiiktatta az eljárásból. Ilyen körülmények között az MSZP az SZDSZ támogatását kereste az új kisebbségi kormányhoz.

A lemondás után nyolc nap alatt választották ki az új jelöltet, de a folyamat, az MSZP kisebbségi pozíciója és az SZDSZ vétőhatalma miatt, 2004-hez képest sokkal konfliktusosabb volt. Bár az MSZP egységes pártként viselkedett, a kiválasztás során a két párt mégis hét jelöltet „fogyasztott el”, és a folyamat két alkalommal is holtpontra jutott. Emellett, az önjelöltekkel, és a csupán a sajtó által bedobott jelöltekkel együtt összesen kb. két tucat személy neve merült fel a jelölési folyamat egy hete alatt, amely politikailag egy nagyon intenzív időszak volt. Az alábbi ábra a kiválasztás folyamatát illusztrálja (5. ábra).

5. ábra. Bajnai Gordon kiválasztása 2009-ben

Forrás: Gergely Zsófia: *Egy vérciki hét – így ment a kormányfőjelölés*. 2009. április 14. alapján.

Gyurcsány Ferenc szombati napon mondott le, és az MSZP kedden három jelöltet (Glatz Ferenc, Vértés András, Surányi György) terjesztett elő az SZDSZ-nek, amelyek közül egyedül Surányit támogatta. A folyamat szerdán jutott az első holtpontra, amikor Surányi – az ellenzéki Fidesz politikai támogatásának hiányában – nem vállalta el a jelöltséget. Az MSZP másnap Patai Mihállyal megegyezett a jelölésben, aki azonban, amikor idő előtt kiszivárgott a neve – amely elkerülését feltételül szabta –, visszalépett a jelöltségtől. Pénteken a párt újabb jelöltet terjesztett elő Takács János személyében, őt azonban az SZDSZ utasította el. A Fodor Gábor pártelnök *kontra* Kóka János frakcióvezető vonal mentén megosztott párt ügyvezető testületében ugyanis sikerrel érvényesítették akarataikat a Takács jelöltségét ellenző Kóka-pártiak, és a párt hivatalosan is elutasította Takácsot. A jelölési folyamat mielőbbi lezárása érdekében az SZDSZ még aznap előterjesztette saját jelöltjét,

Bokros Lajost, akit viszont szombat reggel az MSZP utasított el. Ez volt a második holtponthoz a jelölési folyamat során, mert ekkor egyetlen jelölt sem volt. Ekkor az MSZP a pártönkívüli jelöltektől a párthoz és a kormányhoz kötődő személyek irányába fordult, és szombaton az elnökség két újabb jelölt mellett döntött, aki a párttag Gráf József agrárminiszter, és a pártönkívüli Bajnai Gordon gazdasági miniszter volt. Gráf még aznap elutasította a jelöltséget, így vasárnapra egyedül Bajnai Gordon maradt jelöltnek. Jelöltségét támogatta a szocialista frakció, és hétfő hajnalra az SZDSZ frakciója és ügyvivő testülete is mellé állt.⁴⁴

Annak ellenére, hogy a hét politikailag nagyon intenzív periódus volt, a kiválasztás lezárulása után az MSZP és a SZDSZ egységesen felsorakozott Bajnai mögé, akit két hét múlva – az SZDSZ külső támogatásával – konstruktív bizalmatlansági indítvánnyal megválasztottak miniszterelnöknek. Az indítvány és a Bajnai körül létrejövő többségi támogatás semmilyen mozgásteret nem hagyott az előrehozott választást szorgalmazó Sólyom László államfőnek, és megakadályozta, hogy hozzáférjen a politikai folyamathoz. A kormányfő lemondása a parlament feloszlata nélkül, és a konstruktív bizalmatlansági indítvánnyal végrehajtott kormányalakítás egyúttal a közvélemény-kutatásokat fölényesen vezető Fideszt is kizárta a politikai folyamatból, amelynek politikai érdeke – az összes parlamenti párt közül egyedülként – szintén az előrehozott választás volt.

44. Gergely Zsófia: *Egy vérciki hét*. Ahol szükséges volt, a jelölési folyamatot bemutató Gergely írása alapján az időpontokat az MTI Hírchívuma segítségével azonosítottam, pontosítottam [<http://archiv1988-2005.mti.hu>].

3. Összefoglalás és következtetés

Hazánkban 1990 és 2014 között tíz olyan kormány volt, amely beiktatási szavazással alakult meg (1. táblázat).

1. táblázat. A kormányalakítási szabályok magyarázó ereje, 1990–2014

Kabinet	Pártösszetétel	Kabinet mérete	A kormány- alakítási szabályok magyarázzák
Antall 1	MDF–FKGP–KDNP	fölös többségű	–
Antall 2	MDF–Kisgazda 36-ok–KDNP	fölös többségű	n. a.
Boross	MDF–Kisgazda 36-ok–KDNP	minimális többségű	+
Horn	MSZP–SZDSZ	minősített többségű	–
Orbán 1	Fidesz–FKGP–MDF	fölös többségű	–
Orbán 2	Fidesz–MDF–KPE–FKDSZ	minimális többségű	n. a.
Medgyessy	MSZP–SZDSZ	minimális többségű	+
Gyurcsány 1	MSZP–SZDSZ	minimális többségű	+
Gyurcsány 2	MSZP–SZDSZ	minimális többségű	+
Gyurcsány 3	MSZP	egypárti kisebbségi	n. a.
Bajnai	MSZP	egypárti kisebbségi	–
Orbán 3	Fidesz–KDNP	minősített többségű	–
Orbán 4	Fidesz–KDNP	minősített többségű	–

Forrás: A kötet Bevezetés 1. táblázata felhasználásával.

A koalíciós elmélet klasszikus, hivatalorientált magyarázata szerint a pártok koalíciókötéskor minimális többségű koalícióra törekednek, amely még biztosítja a győzelmet (beiktatás, hivatalban maradás), de nem nagyobbat.⁴⁵ Ez a magyarázat hazánkban meglehetősen gyengén teljesít, a kormányalakítási szabályok a tíz kabinet kevesebb, mint felét, a minimális többségű kormányokat igazolják. A kabinetek másik fele a többi típus között szóródik, a kisebbségitől egészen a minősített többségiig, a kormányalakítási szabályok ezek megalakulását

45. William H. Riker: *The Theory of Political Coalitions*. Lieven De Winter, Rudy B. Andeweg és Patrick Dumont: *The State of the Art in Coalition Research*.

is lehetővé teszik. A kormányalakítási szabályok ezért olyan értelemben az összes kabinetet jól magyarázzák, hogy – mivel csak egyszeri alkalomra szóló szavazattöbbségre van szükség – lényegében bármilyen kabinet megalakulását megengedik.

Ugyanakkor a beiktatási szavazás és a kormányalakítási szabályok szignifikánsak, mert stabil többségi kormányokat teremtenek, amelyek többnyire kitöltik mandátumukat. Ezt a stabilitást az egyszerű beiktatási szavazás és a konstruktív bizalmatlansági indítvány abszolút többségi követelménye biztosítja. A választási koalíciók, és az a politikai norma, hogy a (többségi oldal) legnagyobb párt(ja) alakít kormányt, azt eredményezi, hogy a kormányt az első körben sikeresen beiktatják, és az első miniszterelnök-jelöltet megválasztják. A parlament szerepe az, hogy bizalmat szavaz az államfő által javasolt miniszterelnöknek, azonban a szavazás inkább csak megerősíti azt a jelöltet, akit a parlament előtti szakaszban már kiválasztottak. E tényezők együtt sima folyamattá teszik a kormányalakítást, és magas sikerarányt eredményeznek a beiktatási szavazásban.

A beiktatási szavazás azért is szignifikáns és számít, mert egyaránt lehetővé teszi minimális többségű, fölös többségű és kétharmados kormányok megalakulását. Az intézmény további érdekessége, hogy a konstruktív bizalmatlansági indítvány azt is lehetővé tette, hogy – deviáns esetként – kisebbségi kormány alakuljon. Miközben az intézményi környezet változatlan maradt, Magyarország az 1989 és 2014 között eltelt huszonöt év alatt az összes lehetséges kabinettípust kipróbálta. A kormányalakítási szabályok ezért olyan intézményi környezetet jelentenek a politikusoknak, amely széles mozgásteret ad számukra a kormányzáshoz. Végül soron ez rugalmasságot biztosít a magyar parlamentáris kormányzat és demokrácia számára.

Az államfői szerep – szakirodalmi áttekintésben bemutatott – tipológiája alapján a magyar köztársasági elnök abba a típusba tartozik, amely a kormányalakításban passzív politikai szerepet játszik, lényegében a pártok politikai akarátának vég-

rehajtójaként jár el. Ez egyrészt a kormányalakítási eljárásból fakad, amely az elnöknek jelölési, a pártoknak megválasztási jogot ad. Másrészt, ez vált politikai gyakorlattá, konvencióvá, aminek oka, hogy a pártok a kormányalakítás lényegi kérdéseit elzárják az elnök elől, és saját felségterületüknek tekintik. Az elnöknek nincsen befolyása arra, hogy melyik politikai oldal vagy párt alakítson kormányt, ezt az elismerési szabály irányítja. Emellett, a formateur sem az elnök jelöltje, mert a pártok ezt a kérdést is elzárják az államfő elől, és párton belül dől el. Rendes választások esetében az országos lista összeállításával, és az így kiválasztott miniszterelnök-jelölt formájában, ciklus közben pedig a miniszterelnök-jelöltségért folyó párton belüli versengésben, amelyet a jelölt mögötti egységes párt- és koalíciós támogatás követ. A köztársasági elnök ezért a miniszterelnök személyének kiválasztásában is korlátozott. A korlátozott szerepet erősíti az az elnöki szerepfelfogás is, hogy az államfői aktivitás nem a kormányalakításra, hanem más területekre fókuszál.⁴⁶

46. Például hadsereg-irányítási, külpolitikai, kitüntetési és kinevezési ügyekre (Göncz, Sólyom), a törvények alkotmányossági és politikai vétőjára, alkotmányértelmezésre (Göncz, Mádl, Sólyom), illetve önálló politikai napirend vitelére (Sólyom: környezetvédelmi és ökológiai kérdések, Zöld Elnökök Hálózata; határon túli magyarok). Schmitt Pál a külpolitikát (határon túli magyarok), a sportra és egészséges életmódra nevelést, a magyar nyelv védelmét, a tudás alapú társadalmat és a civil szervezetek támogatását jelölte meg elnöki prioritásként. Elnöksége első évében a sport támogatása és magyar nyelv védelme kapta a legnagyobb médiafigyelmet. A 2012-ben megválasztott Áder János államfő nem vizsgált önálló politikai napirendet, nincsen a fentiekhez hasonló elnöki programja, amellyel valamilyen kérdésre kiemelten fókuszálna tevékenysége során. Lásd Körösi András, Tóth Csaba és Török Gábor: *A magyar politikai rendszer*. Schanda Tamás: Félúton: Sólyom László külpolitikája, *Regio* 19 (2008) 1. 97–119. HVG (2007) 30. 6–9. HVG (2008) 22. 15–16. Schmitt Pál: *Elnök-jelölti beszéd*. 2010. június 29.

1993-ban, Antall József halálakor Göncz Árpád azt nyilatkozta: „Mint a köztársaság elnöke, valamennyi parlamenti politikai párt vezetőjével tárgyalok, s ezt követően hozom meg döntésemet.”⁴⁷ A fentiekből talán kiderül, hogy az elnök nem dönt, csupán kihirdeti a pártok döntését, a folyamatban a pártok a főszereplők. Nem a köztársasági elnök határozza meg a kormányalakítás menetét és a miniszterelnök-jelölt személyét, azaz az államfőnek nincsen politikainapirend-meghatározó hatalma, de nem is vétójátékos, hanem ceremoniális mellékszereplő a pártok által írt és játszott politikai forgatókönyvben.

47. *Népszabadság* (1993) december 14. 4.

V. Konklúzió és egy tentatív magyarázat

1. Konklúzió

Könyvemben azt a kérdést vizsgáltam meg, hogy milyen hatása van a kormányalakításra és a pártösszetételre a választói akaratnak, a pártok programtávolságának és az intézményi környezetnek, beleértve az államfőt is. A kutatási eredmények alapján az a következtetés vonható le, hogy ezek az elméletek és magyarázatok meglehetősen gyengén teljesítenek, az esetek körülbelül negyedét-ötödét magyarázzák, és még a legjobb esetben (intézményi környezet) is, a felét sem. Úgy tűnik, hazánkban nem működik a koalíciós kutatás néhány bevett magyarázata. Emellett talán sikerült cáfolnom néhány közkeletű vélekedést a magyar politikával, a pártok programalapú együttműködésével, a választók akaratával vagy éppen az államfő szerepével kapcsolatosan. Ezek a közkeletű magyarázatok egyike sem ad kielégítő választ a kormányalakítás kérdésére.

De akkor mi magyarázza a kormányalakítást?

A könyvet azzal zárom, hogy a dilemmára megpróbálok egy tentatív magyarázatot adni. Az alábbiakban megfogalmazok egy lehetséges választ, amely további kutatások kiindulópontja lehet.

2. Egy tentatív magyarázat

A kormányalakítás politikai folyamatában a választói preferenciák és szavazatok, majd a mandátumok továbbra is bizonytalansági tényezőnek tekinthetők. A szavazói preferenciák sokszor ellentmondó üzenetet hordoznak, megoldhatatlan feladványt jelentenek a politikusok számára a kormányalakítást és a pártösszetételt illetően. Ami a szavazatokat és a mandátumokat illeti, az egyéni voksokból – az összes szavazat, a részvételi arány, a szavazatok földrajzi eloszlása és a mandátumelosztási szabályok együttes hatása következtében – egy előre nem pontosan kalkulálható választási eredmény születik, akár egy Boudon-féle nem szándékolt következményekkel¹ együtt. Négy éven át, sőt még egy nappal a választások előtt is csak véleményeket ismer mindenki – a pártok, a szavazók és a közvélemény-kutatók egyaránt. A választások kimenetele tehát bizonytalan, és amíg a mandátumarányok ki nem alakulnak, egyik politikus sem mehet egészen biztosra a kormányalakítást illetően. Ez feltétlenül igaz az 1990 és 2014 közötti időszakban azokra a szituációkra, amikor nyitott volt a választások kimenetele, de igaz azokra is, amikor már jóval a választások előtt biztosnak látszott a kormánypártok bukása vagy győzelme (1994, 2010, 2014), viszont ekkor más tényezők jelentettek nyitott kérdést. 1994-ben nem a többség megszerzése, hanem pont a koalíciós kényszer hiánya vitt bizonytalanságot a kormányalakítási szituációba, míg 2010-ben és a 2014-ben az volt a dilemma, hogy szükség lesz-e a Jobbikra a kétharmados többséghez, vagy sem. Emellett azt is láttuk, hogy a kormányalakítási szabályok gyakorlatilag bármilyen kormány megalakulását lehetővé teszik, miként azt is, hogy a pártok programpozíciói sem adnak eligazítást.

Ilyen körülmények között hogyan alakul meg kormány, és mi határozza meg a pártösszetételt?

1. Pokol Béla: *Szociológiai elmélet: Társadalomtudományi trilógia I.*, Budapest: Századvég 2004. 330–343.

Véleményem szerint a kormányalakítás során a politikusok egyrészt megpróbálnak eloldódni a választói akarattól, illetve ezt megelőzően is, csökkenteni a választások bizonytalan kimenetelét, míg a pártösszetétel a politikusok egymásra irányuló percepciója alapján dől el. A választások kimenetelében jelen lévő bizonytalanság csökkentését és a választói akarattól való eloldódást a politikusi autonómia teszi lehetővé, a pártösszetételt meghatározó politikai percepciót pedig a bal-jobb irányítja.

2.1. A politikusi autonómia

A politikusok autonómiájukat felhasználva folyamatosan a választások bizonytalan kimenetelének csökkentésére törekednek, és a választói akarattól eloldódva alakítanak kormányt. Ezt olyan, általuk létrehozott intézményi mechanizmusok és tényezők teszik lehetővé, mint a választási rendszer, a választási együttműködések, a pártok voluntarizmusa, valamint a parlamenti politika és a választói politika elválása.

Választási rendszer

A szavazatokat mandátummá transzformáló választási rendszerről a politikusok döntenek. A választási rendszer nem semleges technika, mert jelentős politikai hatása van. Erősen szelektál a választói preferenciák között, és megakadályozza, hogy egy részük népakarattá váljon, illetve a választási rendszer a szavazatok mandátumokká transzformálása során is „meghamisítja” a választói akaratot, és aránytalanságot visz a folyamatba.

Ilyen szelekciós mechanizmus a jelöltállítási küszöb (2010-ig: hétszázötven ajánlószelvény, területi és országos listaállítási feltételek), amely eleve kizár bizonyos pártokat a versenyből, illetve az 1993 decemberében négyről öt százalékra emelt be-

jutási küszöb (kétpárti lista: tíz százalék; három párttól: tizenöt százalék), amely megakadályozza, hogy a választók egy részének szavazatai mandátummá váljanak. 2014-ben részben pont a jelöltállítási küszöb leszállítása (ötszáz állampolgári ajánlás, többes jelöltajánlási lehetőség) eredményezte azt, hogy 31 párt tudott országos listát állítani², de túlnyomó többségük (27) nem lépte át a bejutási küszöböt, és nem szerzett mandátumot. Az új választási rendszer megkönnyíti az elindulást, de a bejutási küszöb ugyanúgy megmaradt, és megghiúsítja, hogy a választók egy részének voksa mandátummá váljon.

A mandátumelosztás során a területi listás ágon 2010-ig érvényesült egy még magasabb, kilencszázalékos implicit bejutási küszöb, mert a megyékben kiosztható általában alacsony (négy-hat) mandátumszám miatt körülbelül ennyi szavazat volt szükséges egy mandátum megszerzéséhez.³

A választási rendszer a szavazatok mandátummá transzformálásakor 1998-ban és 2006-ban is „meghamisította” a népakaratot. 1998-ban a Fideszre kevesebben szavaztak a két egyéni fordulóban és a listán, mint az MSZP-re (4 003 087; 4 770 716), mégis több mandátumot kapott (148; 134). 2006-ban pedig az MSZP kapott kevesebb szavazattal (6 022 375; 6 053 396) több mandátumot, mint a Fidesz–KDNP (190; 164). A szavazat- és mandátumarány százalékos különbsége a

2. A másik erőteljes ösztönző tényező az egyéni jelölteknek járó 1 millió forintos állami kampánytámogatás volt. Bár a választási rendszer megváltozása miatt az összehasonlításnak vannak korlátai, a 31 párt a duplája az 1990–2010-es időszak legmagasabb (1994: 15), és ötszöröse a legalacsonyabb pártszámának (2010: 6). Lásd 1990–2006: Körösenyi András, Tóth Csaba és Török Gábor: *A magyar politikai rendszer*. 214. 1. táblázat; 2010–2014: Nemzeti Választási Iroda honlapja. [www.valasztas.hu]

3. Körösenyi András, Tóth Csaba és Török Gábor: *A magyar politikai rendszer*. 212–226.

győztes párt esetében 1990 és 2014 között így alakult: 17.76, 21.16, 8.86, 7.64, 6.01, 15.4, 21.6.⁴

Azonban az elmúlt huszonöt évben a szavazók és a pártok egyaránt tanultak a választási rendszer működéséből, és módosították a stratégiájukat: a választók egyre kisebb arányban adják voksukat a kieső pártokra. Ennek eredményeként csökkent az elvesző szavazatok aránya, és 2010-ig nőtt a választási eredmények arányossága.⁵ Azonban a választási rendszer meghatározása és a választási mérnökösködés (*electoral engineering*) eszköze továbbra is a politikusok kezében van. Erre aligha van jobb példa, mint a választási rendszer átalakítása 2011–2012-ben.

Mindazonáltal, a 2014-es választás az új választási rendszer többségi jellegének erősödése (egyfordulós választás; relatív többségi, egymandátumos egyéni választókerületek; a győztest is premizáló országos mandátumkiosztási ág) ellenére sem jelent új szakaszt a választók és a politikusok kapcsolatában. Az elveszett szavazatok aránya 2010-hez képest tovább csökkent (1.9 %). A Loosemore–Hanby-index a 2006-os 6.47-ről ugyan 21.6-ra ugrott, de lényegében ugyanakkora, mint 1990-ben és 1994-ben (20.18; 21.15).⁶ A Fidesz–KDNP szavazat- és

4. Saját számítás az alábbi honlapok és tanulmány adatai alapján: www.valasztas.hu; www.vokscentrum.hu; 2010: Szoboszlai György: A 2010. évi országgyűlési választások egyedisége és általánossága, in Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve 2010-ről: Kormányzat, közpolitika, közélet*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 2011. DVD-kiadvány.

5. Az elveszett szavazatok aránya 1990 és 2010 között 13.9%-ról 3.8%-ra, az arányosságot jelző Loosemore–Hanby-index 1990 és 2006 között 20.18-ról 6.47-re csökkent. Lásd Kurtán Sándor: Amit a számok mutatnak: Pártok, jelöltek, képviselők 2010-ben, in Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve 2010-ről: Kormányzat, közpolitika, közélet*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 2011. DVD-kiadvány. 5. táblázat. Körösi András, Tóth Csaba és Török Gábor: *A magyar politikai rendszer*. 221–222. 4. táblázat.

6. 2014-es adatok: saját számítás a Nemzeti Választási Iroda honlapján közölt adatokból [www.valasztas.hu]. Az index kiszámolásának

mandátumarányának különbsége (21.6) is lényegében ugyanakkora, mint az MSZP-é volt 1994-ben (21.16). Tehát a kormánypártok 2014-es kétharmados többsége nem kizárólag az új választási rendszernek tulajdonítható, hanem a választói preferenciák megoszlásának is, hiszen a korábbi rendszer produkálta 1994-ben az MSZP abszolút többségét, és 2010-ben a Fidesz–KDNP kétharmados többségét is. Mindkét szisztémába be van építve a (minősített) többség lehetősége, de a rendszer e tulajdonságát a választók hozzák mozgásba.

Választási együttműködés

A politikusok autonómiáját biztosítják a – választási rendszer által kikényszerített – választási együttműködések is, amelyek a pártok és a jelöltek szintjén szűkítik a szavazók által választható alternatívák számát, és stratégiai döntésre kényszerítik őket. Ennek egyik eszköze a *jelöltállítás*, amiben a pártok attól az 1990-es ponttól, hogy néhány egyéni kerületben nem indítottak jelöltet egymás ellen, a közös egyéni jelölteken keresztül, 2002-re eljutottak a választási koalícióig (közös jelöltek, területi és országos lista, választási program). A választási koalíciók „csomagban” kínálják a pártokat a választóknak, akiknek az összes pártról és formációról egyben kell dönteniük, ami megfosztja az egyes pártokra vonatkozó preferenciájuk kifejezésétől. Az alternatívaszűkítés másik eszköze a *jelölt-visszavétel*, amelyben a pártok az erősebb pozícióban lévő, vagy

módját lásd Gallagher, Michael: Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems, *Electoral Studies* 10 (1991) 1. 39. A honlapról az adatokat az MTA TK PTI „Választási ígérek és kormányzati teljesítés Magyarországon, 1990-2014” c. kutatási projektjében 2014. tavaszán szakmai gyakorlatokként részt vevő Dora Beáta (NKE), Farkas Virág (ELTE TÁTK), Jeso Ildikó (DE BTK), Kalóz Eszter (ELTE TÁTK), Nagy Boglárka (BME) és Piskor Zoltán (BCE) gyűjtötte össze, amit nagyon köszönök.

egyedül állva maradt jelölt szavazói támogatására való 1990-es felszólítástól a harmadik párti kandidátus javára történő visszalépés előzetes tilalmán át, 1998–2002-re eljutottak az előzetes választási megállapodásban szabályozott, vagy a két forduló közötti tárgyalások alapján való visszaléptetésig. A jelölt-visszaléptetés kiegészítő formája volt a jobboldal – korábban már említett – 1998-as választási koalíciója, amikor szóbeli megállapodást kötöttek a kölcsönös jelölt-visszaléptetésről a második fordulóban. Az alternatívaszűkítés harmadik eszköze a *választási együttműködés kizárása*, ilyen volt 1994-ben az SZDSZ–Fidesz–Agrárszövetség–Vállalkozók Pártja előzetes megállapodása az együttműködés kizárásról a kormánykoalíció pártjaival és az MSZP-vel.

2014-ben az új választási rendszer egyfordulós jellege és egyéni ága (relatív többséggel megszerezhető egymandátumos kerületek) minden korábbinál erősebb kényszer volt az együttműködésre a széttagolt baloldalon. Az MSZP részéről ezt a szavazatvesztés elkerülése, míg a többi párt (Együtt-PM, DK, MLP) részéről a saját jogon való parlamentbe kerülés minimális esélye magyarázta. Az Összefogás/Kormányváltók megállapodása (közös egyéni jelöltek és országos lista, a Kormányváltók 8 pontja) a Fidesz–MDF 2002-es átfogó választási koalíciójára hasonlít a leginkább.⁷

A választási együttműködésekben keresztül megvalósuló szövetségi politika 1990, az MDF–FKGP–KDNP második fordulós megállapodása óta töretlenül zajlik, és az elmúlt huszonöt évben egyre szorosabbá vált, a pártok egyre jobban csökkentik az alternatívák számát.

7. Az már a parlamenti politika területét érintő kérdés, hogy a 38 mandátumot szerző Összefogásból csak az MSZP (29) alakított önálló frakciót, míg az Együtt-PM (4), a DK (4) és MLP (1) nem érte el az ehhez szükséges 5 mandátumot, és tagjaik formálisan független képviselőként politizálnak.

A pártok voluntarizmusa

A választói akarat politikusi autonómiának való alávetettségét igazolja a politikai tagoltság 1990-es években történt megváltozása is, amelyet a szakirodalom a pártok voluntarizmusaként ír le.⁸ Ennek lényege, hogy a háromosztatú politikai tagoltság megváltoztatásának részeként a politikusok a választók attitűdjeit és preferenciáit is átformálták. A bipoláris átrendeződés a liberális pártok stratégiaváltásának, az SZDSZ MSZP-vel való koalíciókötésének és a Fidesz politikaioldal-váltásának az eredménye volt, amely hatására a centrum megszűnt, az SZDSZ a baloldalhoz, a Fidesz a jobboldalhoz csatlakozott. Ennek következménye az volt, hogy a szavazói attitűdök felbomlottak, és megváltozott tartalommal újra megszilárdultak: az SZDSZ-szavazók csatlakoztak a baloldali póluson az MSZP, a Fidesz-szavazók pedig a jobboldalon a többi párt híveihez.⁹ A preferenciák megváltozása a pártok voluntarizmusának eredményeként, a koalíciós mintázathoz való igazodással ment végbe, ami a politikusi autonómia választói akarral szembeni dominanciáját igazolja.

8. Enyedi Zsolt: A voluntarizmus tere: A pártok szerepe a törésvonalak kialakulásában, *Századvég* 9 (2004) 33. 3–26.

9. Uo. 11–13. Enyedi Zsolt: A befagyott felszín, és ami alatta van. 210–215. Körösi András, Tóth Csaba és Török Gábor: *A magyar politikai rendszer*. 264–269. Szintén a voluntarizmus hatását igazolják a választói akarral foglalkozó fejezetben tett megállapításaim: a szabad-demokrata szavazók másodlagos preferenciáiban a Fidesz helyét átvette az MSZP, az SZDSZ- és a Fidesz-szavazók számára a másik párt lett a legelutasítottabb, az MSZP- és SZDSZ-szavazók számára pedig egymás pártjai lettek a legkevésbé elutasítottak.

Parlamenti politika kontra választói politika

A politikusi autonómiát biztosítja az is, hogy a parlamenti és a választói politika elválik egymástól. Képviselői kormányzat esetén az előbbi intézményi világa – a képviselők visszahívhatatlanságán és a határozott megbízási időn keresztül – lehetővé teszi az utóbbi ignorálását. Ez az elkülönülés biztosítja, hogy a politikusok függetlenítsék magukat a közvéleménytől, és alkalmazzák az elismerési szabályt.

Rendes választás esetén a szavazás után a választók szerepe lezárul, a formateur párt pedig dönt, hogy mely pártokból építi fel a kormányt. Ciklus közben szintén a politikusoktól függ, hogy az állampolgárok hozzáférnek-e a döntéshozatalhoz, és ebben stratégiai szerepe van a politikai kezdeményezést birtokló korábbi formateur pártnak. A kormányalakítás parlamenten belül tartásával a pártok kizárják a választókat a politikai akaratképzésből, és a politikai folyamatban a szavazókkal szembeni autonómiájuk érvényesül. Előrehozott választás hiányában a választók nem férnek hozzá a döntésekhez, így nemcsak a koalíciós összetételre, hanem arra sincsen befolyásuk, hogy melyik legyen a formateur párt.

A vizsgált időszakban a kormányalakítások többségére rendes választás után került sor. A ciklus közbeni kormányalakítások egy részét (1993, 2004) a koalíciós többség magyarázza, amely elégséges volt a miniszterelnök-cseréhez. A másik részét, a kisebbségi kormányokat (2008, 2009) eljárási és politikai okok együttesen magyarázzák. 2008-ban csak a koalíció bomlott fel, a kormány megbízatása nem szűnt meg, ezért nem került sor beiktatási szavazásra. 2009-ben a konstruktív bizalmatlansági indítvány parlamenten belül tartotta a döntést, és Bajnai Gordon megválasztása szavazattöbbséggel történt, az SZDSZ külső támogatásával. Emellett az ellenzék megosztottsága mindkét esetben megakadályozta, hogy az SZDSZ, az MDF és a Fidesz megegyezzen egy új miniszterelnök személyében, vagy az előrehozott választásban, mely utóbbi az összes parlamenti párt közül kizárólag a Fidesz politikai érdeke volt.

2.2. A politikusi percepció

Mi határozza meg a pártösszetételt a politikusi autonómia ilyen körülményei között? Véleményem szerint a politikusok egymásra irányuló percepciója a politikai versenyben, amelyet a bal-jobb irányít. A verseny a pártrendszer szintjén zajlik, és a pártok és a politikusok közötti interakciókat jelenti.¹⁰ A kormányalakítási szituációban a politikusoknak egy „igen-nem” kényszerítő döntést kell hozniuk, hogy kivel kormányozzanak együtt. Hiába többdimenziós például a programtér és a választói tagoltság, a politikai vezetők számára az alternatívák drasztikus leegyszerűsítése ilyenkor – a szavazókhoz hasonlóan¹¹ – nyers kényszerre válik. A döntés a politikai versenynek arra az egyetlen dimenziójára redukálódik le, hogy melyik pártot és politikust milyen politikai távolságra érzékelik maguktól, a többi szereplőt mennyire érzik közelinek vagy távolinak, kivel (nem) tudnak együtt kormányozni. A kormányalakítással megbízott pártvezetők – a mandátumszámok nyilvánvaló kényszerítő ereje mellett – e személyes percepcióik alapján választanak koalíciós partnert. Hogy ez mennyire így van, jól illusztrálja Antall kormányfő 1990-ben, párttársainak kifejtett véleménye az SZDSZ-szel való esetleges együttműködés akadályairól: „Nem lehet. Ért-

10. A politikai verseny nem azonos a programtérrel (*policy space*), a politikai tagoltsággal, sem a törésvonal-struktúrával, és főleg nem azonos a választói tagoltsággal. Például a 2000-es évek közepétől a választók szintjén már három dimenzió (a szerzők szóhasználatában: törésvonal) mutatható ki, amelyek mentén szavazók tagolódnak: a bal-jobb, a konzervatív-liberális és a mérsékelt-radikális tengely. Lásd Angelusz Róbert és Tardos Róbert: A törésvonalak átrendeződése, avagy egy új divergenciáspirál megjelenése?, *Szociológiai Szemle* 20 (2010) 1. 4–25. Angelusz Róbert és Tardos Róbert: Régi és új törésvonalak, polarizáció, divergenciáspirál, in Tardos Róbert, Enyedi Zsolt és Szabó Andrea (szerk.): *Részvétel, képviselet, politikai változás*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 2011. 347–382.

11. Giovanni Sartori: *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press 1976. 338, 341.

sétek meg, nem lehet velük. [...] [Nem] jellemző rám, hogy érzelmi alapon kezelem a politikát. Mégis azt kell mondanom, hogy nem lehet. Én tudom, együtt ültem, küszködtem velük hónapokon át a kerekasztalnál. Más a gondolkodásuk, másként forog az eszük kereke, egyszerűen képtelenség volna együttműködni, főként együttkormányozni velük.”¹²

Ezt a politikusi percepciót pedig a bal-jobb irányítja, amely a politikai észlelés legjobban kimutatható és a legállandóbb módja, mind az elitek, mind a választók szintjén.¹³ A bal-jobb nem több egy térbeli hasonlatnál, és fő ismérve, hogy egy sík térben horizontálisan, egymás mellett elrendezi a dolgokat. A politikai percepció térbeli lefordítása, de mint ilyen, nélkülöz minden szemantikai kényszert és akadályt, mivel semmilyen korlátozó jelentéstani alappal nem rendelkezik. Azonban a politikusok számára fontos kognitív funkciója van, számukra alkalmas orientációs eszköz.¹⁴

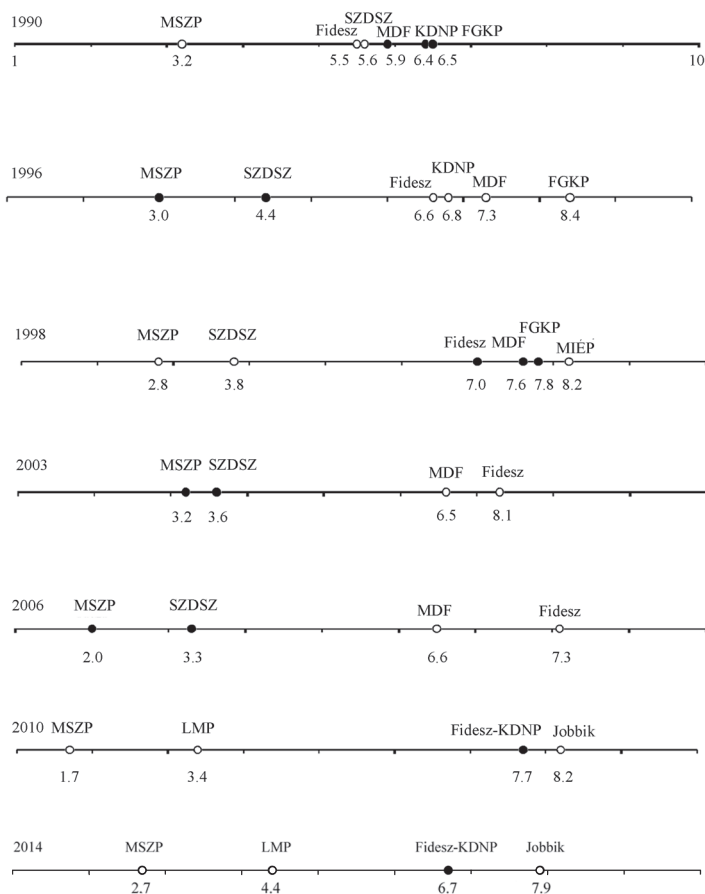
Az 1. ábra megmutatja a pártok elhelyezkedését a bal-jobb skálán 1990 és 2014 között.¹⁵

12. Debreczeni József: *A miniszterelnök*. 80.

13. Az erre vonatkozó hazai és a nemzetközi kutatásokból jó néhányat említ Róna Dániel és Sós Ildikó: A témodellen túl: Másodlagos preferenciák a 2010-es országgyűlési választáson, *Politikatudományi Szemle* 20 (2011) 4. 115.

14. Giovanni Sartori: *Parties and Party Systems*. 334–335.

15. 1990-re és 2006-ra választói percepciók adatok állnak rendelkezésre, de ezek alkalmasak a képviselői percepció demonstrálására, mert a két adat általában nagyon hasonlít egymásra. Ezt két felmérés is igazolja. 1998-ra nézve Todosijevic erős kongruenciát talált a kettő között, mert egy párt összes képviselő általi és választói besorolása között .99 volt a korrelációs koefficiens, míg a képviselő saját pártjának besorolása és a választó által preferált párt besorolása között .97. Lásd Bojan Todosijevic: The Hungarian Voter: Left-Right Dimension as a Clue to Policy Preferences, *International Political Science Review* (2004) 4. 411–433. A választói és képviselő pártbesorolás adatai 2010-ben is azt mutatták, hogy a „politikai elit öndefiníciója meglehetősen jól illeszkedik az állampolgárok [...] által festett képhez”. Lásd Enyedi Zsolt és Kenneth Benoit: Kritikus választás 2010. 36.

1. ábra. A pártok a bal-jobb skálán, 1990–2014

Forrás: 1990: Bruszt László és Simon János: Az Antall-korszak után, a választások előtt. 782. 5. táblázat. 1996–2003: Saját számítás TÁRKI TDA-TA-C35-ből és innen: Simon János: *A parlamenti képviselők politikai kultúrája véleményeik tükrében: Parlamenti codebook I–II.* (1996, 1998, 2003). Kézirat. 2005. június. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete. 2005. 2006–2010: Enyedi Zsolt és Kenneth Benoit: Kritikus választás 2010. 32. 7. ábra, 37. 3. táblázat. 2014: Pártok a bal-jobb skálán, 2014. Szakértői

becslés felmérés. Korrigált átlagok. Lásd I/D. melléklet. *Megjegyzés:* Pártok besorolása képviselők (1996–2003, 2010), választók által (1990, 2006), ill. szakértői becsléssel (2014).

Ez alapján úgy tűnik, hogy a koalíciókat a bal-jobb magyarázza. A politikai percepció erősen dominálja a pártösszetételt az egész 1990 és 2014 közötti időszakban, és több mint két évtizeden át érvényesülő tendenciának látszik a bal-jobb megoszlás hatása. Még azzal együtt is, hogy nem mindegyik adat esik a választás vagy a kormányalakítás évére, jobban magyarázza az összetételt, mint bármi más. Egyrészt, minden alkalommal a bal-jobb skálán homogén, tisztán baloldali vagy jobboldali kormányok jöttek létre, a koalíciók nem tartalmaznak az átelleni oldalról pártot, ami persze nem azt jelenti, hogy az adott oldal összes pártja kormányra kerül (lásd: 1998: MIÉP; 2010, 2014: Jobbik). Másrészt, a koalíciók – 1990 kivételével – zártak, az egymás mellett elhelyezkedő pártok alakítanak kormányt, a koalíciókötés során nem „ugranak át” egy szereplőt, illetve a formateur párttól való legkisebb távolság elve is érvényesül.

A politikusi autonómia és a politikai percepciónak ilyen erős szerepe a politikusokra irányítja a figyelmet. A magyar politika és demokrácia főszereplői ők, és nem a választók.

Felhasznált szakirodalom

- 1994 Hungarian Election – Pre-Election Studies 1992–1994. Dataset. Identification Number: ZA3056. GESIS, Leibniz Institute for the Social Sciences, Zentralarchiv für Empirische Sozialforschung an der Universität zu Köln. [<http://zacat.gesis.org>]
- Ágh Attila: Koalíciós kormány – európai tapasztalatok, *Társadalmi Szemle* 49 (1994) 6. 19–31.
- Almeida, Acir és Cho, Seok-ju: *Presidential Power and Cabinet Membership Under Semi-Presidentialism*. August 31, 2007. [<http://pantheon.yale.edu/~sc639/docs/semi.pdf>]
- Amorim Neto, Octavio és Samuels, David: Cabinet Partisanship and Regime Type in Contemporary Democracies. Paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Philadelphia Marriott Hotel, Philadelphia, PA, Aug 27, 2003. [http://citation.allacademic.com/meta/p64646_index.html]
- Amorim Neto, Octavio és Strøm, Kaare: Breaking the Parliamentary Chain of Delegation: Presidents and Non-Partisan Cabinet Members in European Democracies, *British Journal of Political Science* 36 (2006) 4. 619–643.
- Andeweg, Rudy B., De Winter, Lieven, és Dumont, Patrick (szerk.): *Puzzles of Government Formation: Coalition Theory and Deviant Cases*, London, New York: Routledge 2011.
- Angelusz Róbert: *Kommunikáló társadalom*, Budapest: Ferenczy Könyvkiadó 1995.

- Angelusz Róbert és Tardos Róbert: A törésvonalak átrendeződése, avagy egy új divergenciaspirál megjelenése?, *Szociológiai Szemle* 20 (2010) 1. 4–25.
- Angelusz Róbert és Tardos Róbert: Régi és új törésvonalak, polarizáció, divergenciaspirál, in Tardos Róbert, Enyedi Zsolt és Szabó Andrea (szerk.): *Résztétel, képviselet, politikai változás*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 2011. 347–382.
- Antall József: *Parlamenti felszólalása*. 1990. május 3. [www.parlament.hu]
- Austen-Smith, David és Banks, Jeffrey: Elections, Coalitions, and Legislative Outcomes, *American Political Science Review* 82 (1988) 2. 405–422.
- Axelrod, David: *Conflict of Interest: A Theory of Divergent Goals with Applications to Politics*, Chicago: Markham 1970.
- Bara, Judith L.: The 2005 Manifestos: A Sense of Déjà Vu?, *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 16 (2006) 3. 265–281.
- Bargsted, Matias A. és Kedar, Orit: Coalition-Targeted Duvergerian Voting: How Expectations Affect Voter Choice under Proportional Representation, *American Journal of Political Science* 53 (2009) 2. 307–323.
- Baron, David P.: A Spatial Bargaining Theory of Government Formation in a Parliamentary System, *American Political Science Review* 85 (1991) 1. 137–164.
- Baron, David P.: Government Formation and Endogenous Parties, *American Political Science Review* 87 (1993) 1. 37–47.
- Baron, David P. és Ferejohn, John A.: Bargaining in Legislatures, *American Political Science Review* 83 (1989) 4. 1181–1206.
- Bäck, Hanna: *Increasing Predictive Performance and Understanding Coalitional Mechanisms: Conclusions from Five Cases of Local Coalition Formation*. Paper for presentation at the workshop „Government Formation: A Theoretically Informed Inductive Approach” at the ECPR Joint Sessions in Torino, March 22–27, 2002. [http://www.ecprnet.eu]
- Bäck, Hanna: Explaining and Predicting Coalition Outcomes: Conclusions from Studying Data on Local Coalitions, *European Journal of Political Research* 42 (2003) 4. 441–472.

- Bäck, Hanna: Intraparty Politics and Local Coalition Formation, in Giannetti, Daniela és Benoit, Kenneth (szerk.): *Intra-Party Politics and Coalition Governments*, London: Routledge 2008. 53–68.
- Bäck, Hanna és Dumont, Patrick: *A Combination of Methods and Process Tracing as the Next Step of Scientific Advance in Coalition Research*. Paper prepared for presentation at the ECPR General Conference in Marburg, 18–21 September, 2003. [www.ecprnet.eu]
- Bäck, Hanna és Dumont, Patrick: Combining Large-*n* and Small-*n* Strategies: The Way Forward in Coalition Research, *West European Politics* 30 (2007) 3. 467–501.
- Bäck, Hanna és Dumont, Patrick: Making the First Move: A Two-Stage Analysis of the Role of Formateurs in Parliamentary Government Formation, *Public Choice* 135 (2008) 3–4. 353–373.
- Benkő Péter: A Független Kiszagdapárt, in Kurtán Sándor, Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve 2001-ről*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhazsnú Alapítvány 2002. 212–225.
- Benoit, Kenneth és Laver, Michael: *Party Policy in Modern Democracies*, Milton Park, Abingdon, Oxon; New York: Routledge 2007.
- Bergman, Torbjörn: Formation Rules and Minority Governments, *European Journal of Political Research* 23 (1993) 1. 55–66.
- Bergman, Torbjörn: *Constitutional Rules and Party Goals in Coalition Formation: An Analysis of Winning Minority Governments in Sweden*. Ph.D thesis. Umeå: Department of Political Science, Umeå University 1995.
- Bergman, Torbjörn és mások: Democratic Delegation and Accountability: Cross-National Patterns, in Strøm, Kaare, Müller, Wolfgang C. és Bergman, Torbjörn (szerk.): *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Oxford: Oxford University Press 2006. 109–220.
- Blais, André és mások: Do Voters Vote for Government Coalitions? Testing Downs' Pessimistic Conclusion, *Party Politics* 12 (2006) 6. 691–705.
- Bloch, Francis és Rottier, Stéphane: Agenda Control in Coalition Formation, *Social Choice and Welfare* 19 (2002) 4. 769–788.

- Bogdanor, Vernon (szerk.): *Coalition Government in Western Europe*, London: Heinemann 1983.
- Bogdanor, Vernon: The Government Formation Process in the Constitutional Monarchies of North-West Europe, in Kavanagh, Dennis és Peele, Gillian (szerk.): *Comparative Government and Politics: Essays in Honour of S. E. Finer*, London: Heinemann 1984. 49–72.
- Bokor Ágnes (összeáll.): A politikai közvélemény 1990-ben, in Kurtán Sándor, Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve*, 1991, Budapest: Ökonómia Alapítvány, Economix Rt. 1991. 561–606.
- Bozóki András: Modernizációs ideológia és materiális politika: szocialisták szocializmus után, *Századvég* 1 (1996) 3. 41–79.
- Bóhm Antal: Koalíciós kapcsolatok az új demokráciában, in Pesti Sándor és Szabó Máté (szerk.): „Jöjj el szabadság”: Bihari Mihály egyetemi tanár 60. születésnapjára készült ünnepelő kötet, Budapest: Rejtjel Kiadó 2003. 380–390.
- Brooks, Joel E.: The Opinion-Policy Nexus in Germany, *Public Opinion Quarterly* 54 (1990) 4. 508–529.
- Browne, Eric C.: *Coalition Theories: A Logical and Empirical Critique*, Beverly Hills, California: Sage 1973.
- Bruszt László és Simon János: A „választások éve” a közvélemény-kutatások tükrében, in Kurtán Sándor, Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve*, 1991, Budapest: Ökonómia Alapítvány, Economix Rt. 1991. 607–646.
- Bruszt László és Simon János: Az Antall-korszak után, a választások előtt – avagy demokráciánk és pártjaink az állampolgárok szemével, in Kurtán Sándor, Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve*, 1994, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 1994. 774–802.
- Budge, Ian és Farlie, Dennis: Party Competition – Selective Emphasis or Direct Confrontation? An Alternative View with Data, in Daalder, Hans és Mair, Peter (szerk.): *Western European Party Systems: Continuity and Change*, Beverly Hills, California: Sage. 267–305.
- Budge, Ian és Keman, Hans: *Parties and Democracy: Coalition Formation and Government Functioning in Twenty States*, Oxford: Oxford University Press 1990.

- Budge, Ian és Laver, Michael 1992: The Relationship Between Party and Coalition Policy in Europe: An Empirical Synthesis, in Laver, Michael és Budge, Ian (szerk.): *Party Policy and Government Coalitions*, New York: St. Martin's Press 1992. 409–430.
- Budge, Ian és Laver, Michael 1993: The Policy Basis of Government Coalitions: A Comparative Investigation, *British Journal of Political Science* 23 (1993) 4. 499–519.
- Budge, Ian, Robertson, David és Hearl, Derek (szerk.): *Ideology, Strategy, and Party Change: Spatial Analyses of Post-War Election Programmes in 19 Democracies*, Cambridge: Cambridge University Press 1987.
- Mauro Calise és Theodore J. Lowi: *Hyperpolitics: An Interactive Dictionary of Political Science Concepts*, Chicago, London: University of Chicago Press 2010. [www.hyperpolitics.net]
- Crombez, Christophe: Minority Governments, Minimal Winning Coalitions and Surplus Majorities in Parliamentary Systems, *European Journal of Political Science* 29 (1996) 1. 1–29.
- Curtin, Jennifer és Miller, Raymond (szerk.): Special Issue on Coalitions, *Political Science* 63 (2011) 2. 3–145.
- Csizmadia Ervin: Kormányzás „normális” és „abnormális” ciklusban, in Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország Politikai Évkönyve 2009-ről: Kormányzat, közpolitika, közélet*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 2010. DVD-melléklet.
- Dahl, Robert A.: *A Preface to Democratic Theory*, Chicago: University of Chicago Press 1956.
- Dahl, Robert A.: *Polyarchy: Participation and Opposition*, New Haven: Yale University Press 1971.
- De Swaan, Abram: *Coalition Theories and Cabinet Formation*, Amsterdam: Elsevier 1973.
- De Vries, Miranda W. M.: *Governing with Your Closest Neighbour: An Assessment of Spatial Coalition Formation Theories*. PhD Dissertation. Nijmegen: Department of Political Science, Radboud University Nijmegen 1999. [http://repository.uibn.ru.nl/handle/2066/18833]
- De Winter, Lieven: The Role of Parliament in Government Formation and Resignation, in Döring, Herbert (szerk.): *Parliaments*

- and Majority Rule in Western Europe*, Frankfurt: Campus 1995. 115–151.
- De Winter, Lieven, Andeweg, Rudy B. és Dumont, Patrick: *The State of the Art in Coalition Research: Critical Appraisals and Alternative Avenues*. Position paper for the workshop „Government Formation. A Theoretically Informed Inductive Approach” directed by L. De Winter and R. B. Andeweg during the Joint Sessions of Workshops of the European Consortium for Political Research, Torino, March 22–28, 2002. [www.essex.ac.uk/ECPR/events/jointsessions/paperarchive/turin/ws17/dewinterAndeweg.pdf].
- Debrecezeni József: *A miniszterelnök: Antall József és a rendszerváltás*, Budapest: Osiris Kiadó 1998.
- Debrecezeni József: *Orbán Viktor*, Budapest: Osiris Kiadó 2002.
- Debrecezeni József: *Az új miniszterelnök*, Budapest: Osiris Kiadó 2006.
- Debus, Marc: Pre-Electoral Commitments and Government Formation, *Public Choice* 138 (2009) 1–2. 45–64.
- Diermeier, Daniel, Eraslan, Hülya és Merlo, Antonio: A Structural Model of Government Formation, *Econometrica* 71 (2003) 1. 27–70.
- Diermeier, Daniel és Merlo, Antonio: An Empirical Investigation of Coalition Bargaining Procedures, *Journal of Public Economics* 88 (2004) 3–4. 783–797.
- Downs, Anthony: *An Economic Theory of Democracy*, New York: Harper Collins 1957.
- Duch, Raymond M., May, Jeff, és Armstrong, David A.: Coalition-Directed Voting in Multiparty Democracies, *American Political Science Review* 104 (2010) 4. 698–719.
- Dumont, Patrick és De Winter, Lieven: Luxembourg. Stable Coalitions in a Pivotal Party System, in Wolfgang C. Müller és Strøm, Kaare (szerk.): *Coalition Governments in Western Europe*. New York: Oxford University Press 2003. 399–432.
- Enyedi Zsolt: A voluntarizmus tere: A pártok szerepe a törésvonalak kialakulásában, *Századvég* 9 (2004) 33. 3–26.
- Enyedi, Zsolt: The Role of Agency in Cleavage Formation, *European Journal of Political Research* 44 (2005) 5. 697–720.

- Enyedi Zsolt: A befagyott felszín, és ami alatta van: A 2006-os választás és a magyar pártrendszer, in Karácsony Gergely (szerk.): *Parlamenti választás 2006: Elemzések és adatok*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány, Budapesti Corvinus Egyetem Politikatudományi Intézet 2006. 205–228.
- Enyedi, Zsolt: The Survival of the Fittest: Party System Concentration in Hungary, in Jungerstan-Mulders, Susanne (szerk.): *Post-Communist EU Member States: Parties and Party Systems*, Aldershot: Ashgate 2006. 177–202.
- Enyedi Zsolt (szerk.): *A népakarat dilemmái: Népszavazások Magyarországon és a nagyvilágban*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány, Századvég Kiadó 2009.
- Enyedi Zsolt és Körösenyi András: *Pártok és pártrendszerek*, Budapest: Osiris Kiadó 2004.
- Enyedi Zsolt és Kenneth Benoit: Kritikus választás 2010: A magyar pártrendszer átrendeződése a bal–jobb dimenzióban, in Enyedi Zsolt, Szabó Andrea és Tardos Róbert (szerk.): *Új képlet: Választások Magyarországon, 2010*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 2011. 17–42.
- Fábián György: Demokrácia és választás, *Társadalmi Szemle* 51 (1996) 6. 26–33.
- Forsense: *Vélemények a kormányválságról 2008. áprilisban*. 2008. április. 7. [<http://forsense.hu/kozelet/velemenyek-a-kormanyvalsagrol-2008-aprilisban>]
- Forsense: *Gyurcsány vs. Bajnai – 2009. április*. 2009. április 21. [<http://forsense.hu/kozelet/gyurcsany-vs-bajnai-2009-aprilis>]
- Franklin, Mark N. és Mackie, Thomas T.: Reassessing the Importance of Size and Ideology for the Formation of Governing Coalitions in Parliamentary Democracies, *American Journal of Political Science* 28 (1984) 4. 671–692.
- Frogner, André-Paul: The Normative Foundations of Party Government, in Blondel, Jean és Cotta, Maurizio (szerk.): *The Nature of Party Government: A Comparative European Perspective*, Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan 2000. 21–37.
- Frye, Timothy: A Politics of Institutional Choice: Post-Communist Presidencies, *Comparative Political Studies* 30 (1997) 5. 523–552.

- Gallagher, Michael: *Indices.xls*. É. n. [http://www.tcd.ie/Political_Science/staff/michael_gallagher/ElSystems/Docts/IndicesCalc.pdf]
- Gallagher, Michael: Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems, *Electoral Studies* 10 (1991) 1. 33–51.
- Gallagher, Michael: *Election Indices Dataset*. Last updated 4 March 2014. [http://www.tcd.ie/Political_Science/staff/michael_gallagher/ElSystems/Docts/ElectionIndices.pdf]
- Gallagher, Michael, Laver, Michael és Mair, Peter: *Representative Government in Modern Europe: Institutions, Parties, and Governments*, New York: McGraw-Hill 2001.
- Gallup: Külön csatát vív a Fidesz és az MSZP: A Gallup közvélemény-kutatása a pártpreferenciákról. 1998. [www.gallup.hu/Gallup/self/polls/magyarnemzet/19980331.htm]
- Gallup: A meggyeszékhelyeken a Fidesz vezet: Aktivizálódnak a választópolgárok. 1998. [www.gallup.hu/Gallup/self/polls/magyarnemzet/19980421.htm]
- Gallup: *Ami a pártok támogatottsági adatai mögött van*. 2002. [www.gallup.hu/Gallup/release/ppref020313.htm]
- Gamson, William A.: A Theory of Coalition Formation, *American Sociological Review* 26 (1961) 3. 373–382.
- Gáthy Vera: A többpártrendszerek és a koalíciós politika kibontakozása: India és Magyarország esete, *Társadalomkutatás* 17 (1999) 3–4. 163–186.
- Gergely Zsófia: *Egy vérciki hét – így ment a kormányfőjelölés*. 2009. április 14. [www.origo.hu].
- Goodin, Robert E. és Klingemann, Hans-Dieter (szerk.): *A politikatudomány új kézikönyve*, Budapest: Osiris 2003.
- Grofman, Bernard: A Dynamic Model of Protocoalition Formation in Ideological N-Space, *Behavioural Science* 27 (1982) 1. 77–90.
- Győriványi Gábor: A rendszerváltozás játéka, *Politikatudományi Szemle* 2 (1993) 1. 79–101.
- Gyulai Attila: A kormány hiánya – a hiány kormányzása: Kisebbségi kormányzás Magyarországon 2008–ban, in Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve 2008-ról*, 1–2. kötet, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznu Alapítvány 2009. 516–528.

- Gyulai Attila: A rendkívüli kormányzás retorikája, in Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve 2009-ről: Kormányzat, közpolitika, közélet*. Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány 2010. DVD-melléklet.
- Hahn Endre: A politikai közvélemény a Medián kutatásainak tükrében, in Kurtán Sándor, Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve, 1998*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 1998. 689–709.
- Harsányi László és Karajánnisz Manolisz: 5x5 kérdés a gazdaságról: A pártok gazdasági elképzelései a választások előtt, *Mozgó Világ* 20 (1994) 4. 111–119.
- Hobolt, Sara B. és Karp, Jeffrey A.: Voters and Coalition Governments, *Electoral Studies* 29 (2010) 3. 299–307.
- Hobolt, Sarah B. és Klemmensen, Robert: Responsive Government? Public Opinion and Government Policy Preferences in Britain and Denmark, *Political Studies* 53 (2005) 2. 379–402.
- Horn Gyula: *Azok a kilencvenes évek*, Budapest: Kossuth Kiadó 1999.
- Horváth Péter: Az elismerési szabály foglya: Az államfő szerepe a kormányalakításban, *Politikatudományi Szemle* 18 (2009) 3. 91–111.
- Hungarian 1990 Pre-Election Survey*. Dataset. Identification Number: ZA2485. GESIS, Leibniz Institute for the Social Sciences, Zentralarchiv für Empirische Sozialforschung an der Universität zu Köln. [<http://zacat.gesis.org>]
- Jacobs, Lawrence R. és Shapiro, Robert Y.: Studying Substantive Democracy, *Political Science and Politics* 27 (1994) 1. 9–17.
- Jakab András: *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*, Budapest: HVG Orac 2011.
- Johancsik János: A koalícióalkotás tapasztalatai Franciaországban és Belgiumban, *Politikatudományi műhelytanulmányok sorozat* 1. sz. Budapest: MTA PTI 1996.
- Jungar, Ann-Cathrine: The Rainbow Coalition: A Surplus Majority Coalition in Finland, in Andeweg, Rudy B., De Winter, Lieven és Dumont, Patrick (szerk.): *Puzzles of Government Formation: Coalition Theory and Deviant Cases*, London, New York: Routledge 2011. 129–146.

- Kang, Shin-Goo: The Influence of Presidential Heads of State on Government Formation in European Democracies: Empirical Evidence, *European Journal of Political Science* 48 (2009) 4. 543–572.
- Karajánnisz Manolisz: 5x5 kérdés a gazdaságról: A pártok gazdasági elképzelései a választások előtt, in Kurtán Sándor, Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve, 1994*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 1994. 688–697.
- Karácsony Gergely és Lakatos Zsuzsa: Választási előrejelzések Magyarországon, 1990–2006: Sikerek, tévedések és tanulságok, in Angelusz Róbert és Tardos Róbert (szerk.): *Mérésről mérésre: A választáskutatás módszertani kérdései*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány, Budapesti Corvinus Egyetem Politikatudományi Intézet 2006. 185–217.
- Karp, Jeffrey A. és Hobolt, Sara B. (szerk.): Voters and Coalition Governments: Special Symposium, *Electoral Studies* 29 (2010) 3. 299–542.
- Katz, Richard S. és Mair, Peter: The Evolution of Party Organizations in Europe: The Three Faces of Party Organization, *American Review of Politics* 14 (1993) 4. 593–617.
- Kákai László: Helyi koalíciók elméletben és a gyakorlatban, *Comitatus* 13 (2003) 6. 21–29.
- Klingemann, Hans-Dieter és mások: *Mapping Policy Preferences II: Estimates for Parties, Electors, and Governments in Eastern Europe, European Union, and OECD, 1990–2003*, Oxford, New York: Oxford University Press 2006.
- Kolosi Tamás és Tóth István György: Egy tévedés története, in Kolosi Tamás, Tóth István György és Vukovich György (szerk.): *Társadalmi Riport, 2002*, Budapest: Társi 2002. 339–367.
- Kovács Éva és Tóth István János: Ki mit mondott 1990-ben? Választási pártprogramok tartalomelemzése, *Politikatudományi Szemle* 1 (1992) 1. 99–123.
- Kóczyán Péter és Weyer Balázs: *Felelősök*, Budapest: Figyelő 1997.
- Körösényi András: *Pártok és pártrendszerek*, Budapest: Századvég 1993.
- Körösényi András: Kényszerkoalíció vagy természetes szövetség? Szocialista–szabaddemokrata koalíciókötés, 1994, in Gombár Csaba

- és mások (szerk.): *Kérdőjelek: A magyar kormány, 1994–1995*, Budapest: Korridor Politikai Kutatások Központja 1995. 260–280.
- Körösenyi András: *A magyar politikai rendszer*, Budapest: Osiris 1998.
- Körösenyi András: Parlamentáris vagy „elnöki” kormányzás? Az Orbán-kormány összehasonlító perspektívából, *Századvég* 6 (2001) 20. 3–38.
- Körösenyi András: Párturalom és államfői szerep. A 2004-es kormányváltás legitimitásáról, in Sándor Péter és mások (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve, 2005*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány 2005. 123–132.
- Körösenyi András, Tóth Csaba és Török Gábor: *A magyar politikai rendszer*, Budapest: Osiris Kiadó 2007.
- Körösenyi András, Tóth Csaba és Török Gábor: *The Hungarian Political System*, Budapest: Hungarian Center for Democracy Studies Foundation 2009.
- Körösenyi András és Sebők Miklós: Ígéret, mandátum, teljesítés: Az ígéretkutatás politikaelmélete, in Soós Gábor és Körösenyi András (szerk.): *Azt tették, amit mondtak? Választási ígéretek és teljesítésük, 2002–2006*, Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet 2013. 18–39.
- Kurtán Sándor: Amit a számok mutatnak: Pártok, jelöltek, képviselők 2010-ben, in Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve 2010-ről: Kormányzat, közpolitika, közélet*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 2011. DVD-kiadvány.
- Küpper, Herbert: A parlamenti bizalomhoz kapcsolódó kormányzati gyakorlat Magyarországon és Németországban: Legitim kiskapuk vagy az alkotmányosság kijátszása?, in Kocsis Miklós és Zeller Judit (szerk.): *A köztársasági Alkotmány 20 éve*, Pécs: Pécsi Alkotmányjogi Műhely Alapítvány 2009, 481–496.
- Küpper, Herbert és Térey Vilmos: A kormány szervezete és megalkulása, in Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*, 1–2. kötet, Budapest: Századvég 2009. 1. kötet. 1291–1307.
- Laki Mihály: Economic Programs of the Ex-Opposition Parties in Hungary, *East European Politics and Societies* 5 (1991) 1. 73–91.

- Laver, Michael és Budge, Ian (szerk.): *Party Policy and Government Coalitions*, New York: St. Martin's Press 1992.
- Laver, Michael és Budge, Ian: Measuring Policy Distances and Modelling Coalition Formation, in uő (szerk.): *Party Policy and Government Coalitions*, New York: St. Martin's Press 1992. 15–40.
- Laver, Michael és Hunt, W. Ben: *Policy and Party Competition*, New York: Routledge 1992.
- Laver, Michael és Schofield, Norman: *Multiparty Government: The Politics of Coalition in Europe*, Oxford: Oxford University Press 1990.
- Laver, Michael és Shepsle, Kenneth A.: *Making and Breaking Governments: Cabinets and Legislatures in Parliamentary Democracies*, Cambridge: Cambridge University Press 1996.
- Laver, Michael és Shepsle, Kenneth A.: Coalitions and Cabinet Government, in Dewan, Torun, Dowding, Keith és Shepsle, Kenneth A. (szerk.): *Rational Choice Politics*, 3. kötet, London: Sage 2008. 185–207.
- Leiserson, Michael: Factions and Coalitions in One-Party Japan: An Interpretation Based on the Theory of Games, *American Political Science Review* 62 (1968) 3. 770–787.
- Lijphart, Arend: *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*, New Haven, London: Yale University Press 1984.
- Marián Béla: A politikai közvélemény a Medián kutatásainak tükrében, 1991–1994, in Kurtán Sándor, Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve, 1994*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 1994. 718–756.
- Marián Béla: Választás előtt: A politikai közvélemény a Marketing Centrum kutatásainak tükrében, in Kurtán Sándor, Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve, 1998*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 1998. 648–688.
- Marián Béla: A '98-as választások a Marketing Centrum felméréseinek tükrében, in Kurtán Sándor, Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország Politikai Évkönyve, 1999*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 1999. 637–646.

- Martin, Lanny W. és Stevenson, Randolph T.: Government Formation in Parliamentary Democracies, *American Journal of Political Science* 45 (2001) 1. 33–50.
- Mádl Ferenc: „Vannak jelei a kormányválságnak.” MTI-hír. Kiadás ideje: 2004-08-20 20:57:16. *MTI Hírárchívum*, 1988–2014. [<http://archiv1988-2005.mti.hu>]
- McDonald, Michael D. és Budge, Ian: *Elections, Parties, Democracy: Conferring the Median Mandate*, Oxford: Oxford University Press 2005.
- McGregor, James: The Presidency in East Central Europe. *RFE/RL Research Report* 3 (1994) 2. 23–31.
- Medián: *Első fordulós választási esélyek: Összeárva*. 2006. március 31. [www.median.hu/object.68a5a528-5d0e-442c-abc-b-22867b440a7c.ivy]
- Medián: *Voksvárákázások*. 2008. április 10. [www.median.hu/object.7ba55216-c01f-4f83-bbf0-62dfe18f8d8a.ivy]
- Medián: *Tartják a rossz irányt*. 2008. május 31. [www.median.hu/object.61156c95-806b-4cf8-a976-172e65f14b3d.ivy]
- Medián: *A közvélemény Gyurcsány Ferenc távozási szándékáról*. 2009. március 22. [www.median.hu/object.2a729c25-9d98-40fc-a760-cbc194a1d381.ivy]
- Medián: *Passzív rezisztencia*. 2009. június 26. [www.median.hu/object.6a2bbb60-2bee-477f-8b0f-46dabd21ed2b.ivy]
- Metcalf, Lee K.: Measuring Presidential Power, *Comparative Political Studies* 33 (2000) 5. 660–685.
- Mitchell, Paul és Nyblade, Benjamin: Government Formation and Government Type, in Strøm, Kaare, Müller, Wolfgang C. és Bergman, Torbjörn (szerk.): *Cabinets and Coalition Bargaining: The Democratic Life Cycle in Western Europe*, Oxford, New York: Oxford University Press 2010, 201–235.
- Morelli, Massimo: Demand Competition and Policy Compromise in Legislative Bargaining, *American Political Science Review* 93 (1999) 4. 809–820.
- Müller, Wolfgang C. és Strøm, Kaare (szerk.): *Policy, Office, or Votes? How Political Parties in Western Europe Make Hard Decisions*, Cambridge: Cambridge University Press 1999.

- Müller, Wolfgang C. és Strøm, Kaare (szerk.): *Coalition Governments in Western Europe*, New York: Oxford University Press 2003.
- Müller, Wolfgang C. és Strøm, Kaare: Coalition Governance in Western Europe: An Introduction, in uő (szerk.): *Coalition Governments in Western Europe*, New York: Oxford University Press 2003. 1–31.
- Müller, Wolfgang C. és Strøm, Kaare: Conclusion: Coalition Governance in Western Europe, in uő (szerk.): *Coalition Governments in Western Europe*, New York: Oxford University Press 2003. 559–592.
- Müller, Wolfgang C., Bergman, Torbjörn és Strøm, Kaare: Coalition Theory and Cabinet Governance: An Introduction, in Strøm, Kaare, Müller, Wolfgang C. és Bergman, Torbjörn (szerk.): *Cabinets and Coalition Bargaining: The Democratic Life Cycle in Western Europe*, Oxford, New York: Oxford University Press 2010. 1–50.
- Norman, Peter: Legislative Bargaining and Coalition Formation, *Journal of Economic Theory* 102 (2002) 2. 322–353.
- Nousiainen, Jaakko: Finland. The Consolidation of Parliamentary Governance, in Wolfgang C. Müller és Kaare Strøm (szerk.): *Coalition Governments in Western Europe*, New York: Oxford University Press 2003. 264–299.
- Page, Benjamin I. és Shapiro, Robert Y.: Effects of Public Opinion on Policy, *American Political Science Review* 77 (1983) 1. 175–190.
- Papp Zsófia: *Legislators' Constituency Orientation under Party-Centered Electoral Rules: Evidence from Hungary*. Doctoral dissertation. Budapest: Corvinus University of Budapest 2013.
- Peleg, Bezalel: A Theory of Coalition Formation in Committees, *Journal of Mathematical Economics* 7 (1980) 2. 115–134.
- Pennings, Paul, Keman, Hans és Kleinnijenhuis, Jan: *Doing Research in Political Science: An Introduction to Comparative Methods and Statistics*, London: Sage 1999. 31.
- Perger István és mások: *Medgyessy*, Budapest: Ringier 2004.
- Petrétei József: A konstruktív bizalmatlansági eljárásról, in Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország Politikai Évkönyve 2009*

- ről: *Kormányzat, közpolitika, közélet*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 2010. DVD-melléklet.
- Pitkin, Hanna F.: *The Concept of Representation*, Berkeley: University of California Press 1967.
- Pokol Béla: *A magyar parlamentarizmus*, Budapest: Cserépfalvi 1994.
- Pokol Béla: *Szociológiai elmélet: Társadalomtudományi trilógia I.*, Budapest: Századvég 2004.
- Polgár Tamás: „Új többség”: A norvég pártrendszer változása és a koalíciós kormányzás tendenciái a 2005. évi Storting-választás tükrében, *Századvég* 11 (2006) 1. 125–165.
- Polonyi Gábor és Závecz Tibor: Parlamenti pártok '93, in Kurtán Sándor, Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve, 1994*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 1994. 654–666.
- Powell, G. Bingham: *Elections as Instruments of Democracy: Majoritarian and Proportional Visions*, New Haven, Connecticut: Yale University Press 2000.
- Powell, G. Bingham: Aggregating and Representing Political Preferences, in Boix, Charles és Stokes, Susan C. (szerk.): *The Oxford Handbook of Comparative Politics*, Oxford, New York: Oxford University Press 2009. 653–677.
- Protsyk, Oleh: Prime Ministers' Identity in Semi-Presidential Regimes: Constitutional Norms and Cabinet Formation Outcomes, *European Journal of Political Research* 44 (2005) 5. 721–748.
- Ranney, Austin: *The Doctrine of Responsible Party Government: Its Origins and Present State*, Urbana: University of Illinois Press 1954.
- Riker, William H.: *The Theory of Political Coalitions*, New Haven: Yale University Press 1962.
- Robertson, David B.: *A Theory of Party Competition*, London: Wiley 1976.
- Róna Dániel és Sós Ildikó: A témodellen túl: Másodlagos preferenciák a 2010-es országgyűlési választáson, *Politikatudományi Szemle* 20 (2011) 4. 113–137.
- Sartori, Giovanni: Concept Misformation in Comparative Politics, *American Political Science Review* 64 (1970) 4. 1033–1053.

- Sartori, Giovanni: *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press 1976.
- Sándor Péter és Vass László: Koalíciós kormány – miniszterelnöki kormányzás, in Kurtán Sándor, Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve 1997-ről*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 1998. 122–137.
- Schanda Tamás: Félúton: Sólyom László külpolitikája, *Regio* 19 (2008) 1. 97–119. [<http://epa.oszk.hu/regio/>]
- Schmitt Pál: *Elnök-jelölti beszéd*, 2010. június 29. [www.keh.hu]
- Schofield, Norman: Political Competition and Multiparty Coalition Governments, *European Journal of Political Research* 23 (1993) 1. 1–33.
- Schrodt, Philip A.: *Seven Deadly Sins of Contemporary Quantitative Political Analysis*. Paper prepared for the theme panel „A Sea Change in Political Methodology?” at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Washington, 2-5 September, 2010. [http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1661045]
- Seidmann, Daniel J., Winter, Eyal és Pavlov, Elan: The Formateur’s Role in Government Formation, *Economic Theory* 31 (2007) 3. 427–445.
- Sereg András: *Boross: Hadapródiskolától a miniszterelnöki székhöz*, Budapest: Magyar Hivatalos Közlönykiadó 2007.
- Shugart, Matthew S. és Carey, John M.: *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*, Cambridge: Cambridge University Press 1992.
- Siaroff, Alan: Comparative Presidencies: The Inadequacy of the Presidential, Semi-Presidential and Parliamentary Distinction, *European Journal of Political Research* 42 (2003) 3. 287–312.
- Simon János: *A parlamenti képviselők politikai kultúrája véleményeik tükrében: Parlamenti codebook I–II.* (1996, 1998, 2003). Kézirat. 2005. június. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete 2005. [www.mtapti.hu].
- Strøm, Kaare: *Minority Government and Majority Rule*, Cambridge: Cambridge University Press 1990.

- Strøm, Kaare: Parliamentary Government and Legislative Organisation, in Herbert Döring (szerk.): *Parliaments and Majority Rule in Western Europe*, Frankfurt: Campus 1995. 51–81.
- Strøm, Kaare, Budge, Ian és Laver, Michael: Constraints on Cabinet Formation in Parliamentary Democracies, *American Journal of Political Science* 38 (1994) 2. 305–335.
- Strøm, Kaare, Müller, Wolfgang C. és Bergman, Torbjörn (szerk.): *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Oxford: Oxford University Press 2006.
- Strøm, Kaare és mások: Dimensions of Citizen Control, in Strøm, Kaare, Müller, Wolfgang C. és Bergman, Torbjörn (szerk.): *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Oxford: Oxford University Press 2006. 651–706.
- Strøm, Kaare, Müller, Wolfgang C. és Bergman, Torbjörn (szerk.): *Cabinets and Coalition Bargaining: The Democratic Life Cycle in Western Europe*, Oxford, New York: Oxford University Press 2010.
- Strøm, Kaare és mások: Conclusion. Cabinet Governance in Parliamentary Democracies, in Strøm, Kaare, Müller, Wolfgang C., Bergman, Torbjörn (szerk.): *Cabinets and Coalition Bargaining: The Democratic Life Cycle in Western Europe*, Oxford, New York: Oxford University Press 2010. 403–430.
- Stumpf István: Válságkormányzás és kormányzati stabilitás: Gyurcsány bukása és a Bajnai-kormány stabilitása, in Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország Politikai Évkönyve 2009-ről: Kormányzat, közpolitika, közélet*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 2010. DVD-melléklet.
- Szabó Szilvia: A pártok elutasíthatósága, in Sándor Péter, Vass László, Sándor Ágnes és Tolnai Ágnes (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve, 2005*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 2005. DVD-melléklet.
- Szalay Péter: Alkotmányos érdekességek egy kormányváltás folyamatában, in Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország Politikai Évkönyve 2009-ről: Kormányzat, közpolitika, közélet*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 2010. DVD-melléklet.
- Századvég: *Politikai Barométer*, Budapest: Századvég 1998. április.
- Századvég: *Politikai Barométer*, Budapest: Századvég 2002. február.

- Századvég: *Politikai Barométer*, Budapest: Századvég 2004. szeptember.
- Századvég: *Politikai Barométer*, Budapest: Századvég 2006. március.
- Szentpéteri Nagy Richard: A parlamentáris kormányrendszer államfője, *Politikatudományi Szemle* 14 (2005) 3–4. 111–130.
- Szoboszlai György: Kormányválság – a kormányozhatóság dilemmái, in Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország Politikai Évkönyve 2009-ről: Kormányzat, közpolitika, közélet*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 2010. DVD-melléklet.
- Szoboszlai György: A 2010. évi országgyűlési választások egyedisége és általánossága, in Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve 2010-ről: Kormányzat, közpolitika, közélet*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 2011. DVD-kiadvány.
- Szomszéd Orsolya: Államfői jogkörök alkalmazása a gyakorlatban, *Politikatudományi Szemle* 14 (2005) 3–4. 131–147.
- Századvég Politikai Elemzések Központja: A pártok erőpozíciója 1998-ban a választói támogatottság dimenziójában, in Kurtán Sándor, Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve, 1999*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 1999. 647–695.
- Századvég Politikai Elemzések Központja: *Március végén sem csökkent a Fidesz–MDF jelentős előnye*. 2002. [www.szazadveg.hu/kutatas/vkutatas/partpref.htm]
- Taylor, Michael és Laver, Michael: Government Coalitions in Western Europe, *European Journal of Political Research* 1 (1973) 3. 205–248.
- TÁRKI TDATA-C35. Adatbázisfájl. „Politikai kultúra 1990: Politikai attitűdök a többpártrendszerrel és a szabad választással kapcsolatban Magyarországon a felnőtt népesség körében.” Az adatgyűjtmény létrehozója: Magyar Közvéleménykutató Intézet; letétbe helyezője: Társadalomkutatási Intézet Rt. Kutatásvezető: Angelusz Róbert és Tardos Róbert. Adatgyűjtés ideje: 1990. január 1.–március 31.; N=946.
- Todosijević, Bojan: The Hungarian Voter: Left-Right Dimension as a Clue to Policy Preferences, *International Political Science Review* (2004) 4. 411–433.

- Tordai Csaba: A Társadalmi Szerződéstől az Alkotmánybíróság határozatáig: Kísérletek az államfői tisztség jogi szabályozására, *Politikatudományi Szemle* 7 (1998) 4. 61–85.
- Tóka Gábor: *The Hierarchy of Issue Domains in Inter-Party Relations in East Central Europe with a Directional Model of Coalition Formation*. Paper presented at the 94th Annual Meeting of the American Political Science Association, Boston, Massachusetts, 3–6 September, 1998. [www.personal.ceu.hu/departs/personal/Gabor_Toka/Papers/Toka98Hierarchy.pdf]
- Tóka Gábor: A szavazói magatartás, in Gallai Sándor és Török Gábor (szerk.): *Politika és politikatudomány*, Budapest: Aula 2003. 457–477.
- Tóka Gábor: Vezérek csodálói: A magyar választói magatartás nemzetközi összehasonlításban, in Karácsony Gergely (szerk.): *Parlament választás 2006: Elemzések és adatok*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány, Budapesti Corvinus Egyetem Politikatudományi Intézet 2006, 17–57.
- Tóth István György: Összetételi hatások a választói aktivitás és a politikai tagság elmozdulásai mögött, in Angelusz Róbert és Tardos Róbert (szerk.): *Mérsről mérésre: A választáskutatás módszertani kérdései*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány 2006. 245–268.
- Van Deemen, Ad M. A.: Coalition Formation in Centralized Policy Games, *Journal of Theoretical Politics* 3 (1991) 2. 139–161.
- Van Deemen, Ad M. A.: *Coalition Formation and Social Choice*, Boston: Kluwer Academic Publishers 1997.
- Van Roozendaal, Peter: The Effects of Dominant and Central Parties on Cabinet Composition and Durability, *Legislative Studies Quarterly* 17 (1992) 1. 5–36.
- Van Roozendaal, Peter: Cabinets in the Netherlands, 1918–1990: The Importance of Dominant and Central Parties, *European Journal of Political Research* 23 (1993) 1. 35–54.
- Von Neumann, John és Morgenstern, Oskar: *Theory of Games and Economic Behavior*, Princeton: Princeton University Press 1990 [1944].
- Vowles, Jack: Why Voters Prefer Coalitions: Rationality or Norms?, *Political Science* 63 (2011) 2. 126–145.

- Warwick, Paul V.: Coalition Government Membership in West European Parliamentary Democracies, *British Journal of Political Science* 26 (1996) 4. 471–499.
- Warwick, Paul V.: Policy Distance and Parliamentary Government, *Legislative Studies Quarterly* 23 (1998) 3. 319–345.
- Warwick, Paul V.: Policy Horizons in West European Parliamentary Systems, *European Journal of Political Research* 38 (2000) 1. 37–61.
- Warwick, Paul V.: Do Policy Horizons Structure the Formation of Parliamentary Governments? The Evidence From an Expert Survey, *American Journal of Political Science* 49 (2005) 2. 373–387.
- Warwick, Paul V.: When Far Apart Becomes Too Far Apart: Evidence for a Threshold Effect in Coalition Formation, *British Journal of Political Science* 35 (2005) 3. 383–401.
- Webb, Paul D.: *The Modern British Party System*, London: Sage 2000.
- Závecz Tibor: Pártok, választások, közvélemény-kutatás – 1994, in Kurtán Sándor, Sándor Péter és Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve, 1995*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 1995. 524–531.
- Zlinszky János: Jogállamból – elégséges, *Magyar Jog* 52 (2005) 2. 91–94.
- Zlinszky János: Észrevétel dr. Bitskey Botond és dr. Tordai Csaba válaszára, *Magyar Jog* 52 (2005) 6. 332–333.

Mellékletek

I. melléklet

I/A. Adatkiválasztási eljárás a II. fejezethez

A Comparative Manifesto Project¹ az adatfájlban közli, hogy egy választási program hány százalékát nem kódolták be. Első lépésben az adatfájlból töröltem azokat a programváltozókat, amelyek az összes pártnál zérus értékkel szerepeltek. Ezek voltak azok a kérdések, amelyekről a pártok semmit sem írtak a választási programjukban. Második lépésként azokat a változókat is töröltem, amelyek átlagos említési aránya az összes pártnál alacsonyabb volt egy százaléknál, de megtartottam, ha valamelyiknél az adott választáson elérte a három százalékot. (Budge, Robertson és Hearl² nem választásonként végezte ezt el, hanem az egész 1945 utáni időszakra nézve.) Az így megmaradt változókkal dolgoztam, de ezeket nem arányosítottam a fennmaradó programrészhez, hanem megtartottam az eredeti értéket, mert arra voltam kíváncsi, hogy a teljes progra-

1. Hans-Dieter Klingemann és mások: *Mapping Policy Preferences II: Estimates for Parties, Electors, and Governments in Eastern Europe, European Union, and OECD, 1990-2003*, Oxford, New York: Oxford University Press 2006.

2. Ian Budge, David Robertson és Derek Hearl (szerk.): *Ideology, Strategy, and Party Change: Spatial Analyses of Post-War Election Programmes in 19 Democracies*, Cambridge: Cambridge University Press 1987.

mon belül mekkora politikai hangsúlyt kaptak az egyes kérdések.

Az alábbi táblázat összefoglalja az előbbieket, illetve tartalmazza azt is, hogy az ún. Top 10 kérdések a teljes program hány százalékát teszik ki.

1. táblázat. Statisztikai adatok a választási programokról és a változókrol, 1990–2002

	Kódolatlan programrészek aránya pártanként (%)		Teljesen bekódolt program	Változók (db)		A használt változók a pártprogram mekkora részét magyarázzák (%)		Top 10 kérdés a pártprogram mekkora részét magyarázza (%)	
	átlag	tartomány		0%<v<1%	v>1%	átlag	tartomány	átlag	tartomány
1990	2.8	1.6–8.0	6/1 párt	22	31 (1)	90.0	81.4–95.7	70.4	61.7–86.9
1994	0.7	1.8–2.4	6/4 párt	25	34 (5)	89.9	82.6–96.4	71.9	55.2–86.7
1998	1.5	0.7–2.9	6/0 párt	32	33 (4)	89.8	81.5–97.3	65.8	54.4–81.9
2002	3.8	2.0–5.5	3/0 párt	18	25	89.6	86.0–96.0	66.6	58.6–77.8
90-02	1.9	0.7–8.0				89.9	81.4–97.3	69.0	54.4–86.9

Forrás: Saját számítás Hans-Dieter Klingemann és mások: *Mapping Policy Preferences II.* „Hungary_1990_2003.xls” adatfájlból. Megjegyzés: v = változó értéke. A zárójelben szereplő szám azt mutatja, hogy hány olyan változó volt, amelynek átlagos említési aránya egy százalék alatt volt, de valamelyik pártnál elérte a három százalékot.

I/B. A választási programok változói, 1990–2002

1. táblázat. A választási programokban előforduló változók, 1990–2002

1. terület: Külcapcsolatok
103 Antiimperializmus: antikolonializmus Negatív utalás más államok feletti erős befolyásgyakorlásra (politikai, katonai vagy kereskedelmi); negatív utalás más országok ellenőrzésére, mintha azok egy birodalom részei lennének; pozitív utalás a gyarmatok nagyobb önkormányzatára és függetlenségére; negatív utalás a manifesztó- és/vagy más országok birodalmi viselkedésére.
1033 Nemzetek joga: pozitív A nemzetek szabadságának, jogainak és érdekeinek pozitív említése.
104 Hadsereg: pozitív A katonai kiadások fenntartásának vagy növelésének szükségessége; a fegyveres erők modernizálása és a katonai erő növelése; fegyverkezés és önvédelem; a szerződéses katonai kötelezettségek betartásának szükségessége; megfelelő létszám biztosításának szükségessége a hadseregben.
105 Hadsereg: negatív A katonai kiadások csökkentésének pozitív említése; leszerelés; „a háború borzalmai”; ígéretek a kötelező sorkatonaság csökkentésére; a többi a 104-es változó ellentéte.
107 Internacjonalizmus: pozitív A nemzetközi együttműködés szükségessége; együttműködés konkrét országokkal a 101-es változóba* kódoltakon kívül; a fejlődő országok segélyezésének szükségessége; világméretű erőforrás-tervezés szükségessége; nemzetközi bíróságok szükségessége; valamilyen nemzetközi cél vagy világállam támogatása; az ENSZ támogatása.
108 Európai integráció: pozitív Általában az európai integráció pozitív említése; az Európai Unió kiterjesztésének és/vagy a kompetenciája növelésének kívánatossága; a manifesztó-ország csatlakozásának (vagy tagság fenntartásának) kívánatossága.
109 Internacjonalizmus: negatív A nemzeti függetlenség és szuverenitás internacionalizmussal szembeni pozitív említése; a többi a 107-es változó ellentéte.

* Ezt és a 407-es változó által hivatkozott 406-os változót lásd I/C. melléklet, 2. táblázat. A magyar programokban e kettő nem szerepelt, de a jobb érthetőség kedvéért ott közlöm ezeket.

2. terület: Szabadság és demokrácia

201 Szabadság és emberi jogok: pozitív

A személyes szabadság és az állampolgári jogok fontosságának pozitív említése; a bürokratikus kontrolltól való szabadság; szólásszabadság; kényszerítéstől való szabadság a politikai és gazdasági szférában; individualizmus a manifeszto-országban és más országokban.

202 Demokrácia: pozitív

A demokrácia pozitív említése eszközként vagy célként a nemzeti és más intézményekben; az összes állampolgár bevonása a döntéshozatalba, és a manifeszto-ország demokráciájának általános támogatása.

2021 Átmenet a demokráciába

Általános utalás a pártállamból a pluralista demokráciába való átmenet folyamatára.

203 Alkotmányosság: pozitív

Az alkotmány konkrét aspektusainak támogatása; az alkotmányosság érvként használása valamilyen politika (policy) mellett, és a dolgok alkotmányos intézésének általános elfogadása.

204 Alkotmányosság: negatív

Az Alkotmány elutasítása általában vagy konkrét aspektusaiban; a többi a 203-as változó ellentéte.

3. terület: Politikai rendszer

301 Decentralizáció: pozitív

A föderalizmus vagy a devolúció támogatása; több regionális autonómia a politikában (policy) vagy a gazdaságban; a helyi és a regionális szokások és szimbólumok megtartásának támogatása; a helyi területekre fordított megkülönböztetett figyelem pozitív említése; a helyi szakértelem tiszteletben tartása.

303 Kormányzati és adminisztratív hatékonyság: pozitív

A hatékonyság és takarékoság szükségessége a kormányzat és az adminisztráció területén; a köztisztviselői kar csökkentése; a kormányzati eljárások javítása; általános törekvés a kormányzás és adminisztráció folyamatának olcsóbbá és hatékonyabbá tételére.

304 Politikai korrupció: negatív

A korrupció és az ehhez kapcsolódó visszaélések felszámolásának szükségessége a politikai és a közéletben.

305 Politikai autoritás: pozitív

Az erős állam pozitív említése, beleértve a kormányzati stabilitást is; a manifeszto-párt kormányzóképesége és/vagy más párt ebbéli kompetenciahiánya.

3053 Kommunista: negatív

A kommunisták demokratikus kormányban való részvételének ellenzése; a kollaboránsok eltávolítása a kormányzati szolgálatból; politikai koalíció szükségessége, kivéve a kommunista pártokkal.

4. terület: Gazdaság

401 Szabad vállalkozás: pozitív

A szabad vállalkozáson alapuló kapitalizmus pozitív említése; az egyéni vállalkozás felsőbbrendűsége az állami és ellenőrzött rendszerekkel szemben; a magántulajdonhoz fűződő jogok, a személyes kezdeményezés és vállalkozás pozitív említése; a szabad egyéni vállalkozások szükségessége.

4011 Privatizáció: pozitív

Pozitív hivatkozás a privatizációra.

4013 Tulajdon visszaszolgáltatása: pozitív

Pozitív hivatkozás a tulajdon fizikai visszaszolgáltatására az eredeti tulajdonosnak.

402 Vállalkozásösztönzők: pozitív

Vállalkozásösztönző bér- és adópolitika szükségessége; vállalkozás indításának támogatása; pénzügyi és egyéb ösztönzők, pl. szubvenciók szükségessége.

403 Piacszabályozás: pozitív

A magánvállalkozások jobb működését elősegítő szabályozók kialakításának szükségessége; intézkedések a monopóliumok és a trösztök ellen, a fogyasztók és a kisvállalkozások védelmében; a gazdasági verseny támogatása; szociális piacgazdaság.

404: Gazdasági tervezés: pozitív

Hosszú távú, konzultatív jellegű gazdasági tervezés pozitív említése, a kormány szükségessége ilyen terv készítéséhez.

407 Protekcionizmus: negatív

A szabad kereskedelem elvének támogatása; a többi a 406-os változó ellentéte.

408 Gazdasági célok

Szándéknyilatkozat valamilyen gazdasági cél követésére, amit a 4. terület többi változója nem fedett le. Ezt a változót azért hozták létre, hogy a pártok általános gazdasági érdeklődését megragadja, ezért többféle gazdasági célt fed le.

409 Keynesiánus kereslet szabályozás: pozitív

Keresletorientált gazdaságpolitika; a gazdasági depresszió elkerülését célzó gazdaságpolitika, a depresszió hatásainak mérséklése és/vagy a magánkereslet növelése az állami kereslet fokozásán és/vagy a szociális kiadások növelésén keresztül.

410 Termelékenység: pozitív

A nagyobb termelékenység támogatásának vagy elősegítésének szükségessége; intézkedések tételének szükségessége ennek elősegítésére; nagyobb termelékenységre törekvés, a termelékenység fontossága a gazdaság számára; a külkereskedelem fokozása; a növekedés paradigmája.

411 Technológia és infrastruktúra: pozitív

Az ipar, a szállítási és kommunikációs módszerek modernizációjának fontossága; a tudomány és a technológiai fejlesztések fontossága az iparban; a kutatás és képzés szükségessége. Ez nem az oktatásra utal általában (lásd 506-os változó).

4121 Társadalmi tulajdon: pozitív

Pozitív utalás a szervezeti vagy a nem-állami társadalmi tulajdon megteremtésére vagy megőrzésére a piacgazdaságon belül.

4122 Vegyes gazdaság: pozitív

Pozitív utalás a vegyes tulajdonra a piacgazdaságon belül.

4123 Közösségi tulajdonú ipar: pozitív

Pozitív utalás a közösségi tulajdonú iparágak koncepciójára.

4132 Privatizáció: negatív

Negatív utalás a privatizációs rendszerre; a privatizációs rendszer megváltoztatásának szükségessége.

414 Közgazdasági ortodoxia: pozitív

A hagyományos közgazdasági ortodoxia szükségessége, pl. a költségvetési deficit csökkentése, válság esetén kiadáscsökkentés, *megtakarítás és felhalmozás*; a hagyományos gazdasági intézmények támogatása, mint pl. a tőzsde és a bankrendszer; az erős fizetőeszköz támogatása.

416 Gazdaságinövekedés-ellenesség: pozitív

A növekedésellenes politika és a stacionárius állapotú gazdaság pozitív említése; „ökologizmus”/„zöld politika” különösen a gazdaságpolitikára alkalmazva; fenntartható fejlődés. Ezt a kategóriát nem használták Ausztriára 1945–1979-ben, Ausztráliára, Japánra és az Egyesült Államokra 1980-ig, Belgiumra, Írországra, Hollandiára és Új-Zélandra 1981-ig, Olaszországra és Angliára 1983-ig, Dániára, Luxemburgra és Izraelre 1984-ig, Kanadára, Franciaországra és Svédországra 1988-ig és Norvégiára 1989-ig. Azonban a tesztkódolások azt mutatták, hogy a pártok az 1990-es évek kezdete előtt szinte soha nem is hirdettek növekedésellenes politikát.

5. terület: Jólét és életminőség

501 Környezetvédelem: pozitív

A vidék, az erdők stb. megóvása; a természeti erőforrások általános megóvása az önsérdekekkel szemben; a nemzeti parkok megfelelő használata; földbankok stb.; környezetvédelmi fejlesztés; „ökologizmus”/„zöld politika” a környezetvédelmi politikára alkalmazva.

502 Kultúra: pozitív

A kulturális és szabadidős lehetőségek biztosításának szükségessége, beleértve a művészeteket és a sportot; pénzrőfordítás szükségessége múzeumokra, művészeti galériákra stb.; az értékes szabadidős tevékenységek és a kulturális tömegmédia támogatásának szükségessége.

503 Társadalmi igazságosság: pozitív

Az egyenlőség elve; minden emberrel méltányos bánásmód szükségessége; a hátrányos helyzetűek különleges védelme; az erőforrások méltányos elosztásának szükségessége; az osztályhatárok megszüntetése; a fajon, a biológiai és a társadalmi nemen, a fogyatékossgon, az életkoron, és a szexuális orientáción stb. alapuló diszkrimináció megszüntetése.

504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív

Valamilyen szociális ellátó vagy társadalombiztosítási rendszer bevezetésének, fenntartásának vagy kiterjesztésének pozitív említése; olyan szociális ellátások támogatása, mint például az egészségügyi ellátás vagy a szociális szállás. Ebbe a kategóriába nem tartozik bele az oktatás.

5041 Magán és közösségi keveréke a jólétben: pozitív

A magánjellegű jóléti ellátás szüksége a gazdasági kényszerűségek miatt; a verseny kívánatossága a jóléti ellátási szolgáltatásokban; a közösségi aktivitás mellett magánfinanszírozás.

505 Jóléti állam korlátozása: pozitív

A szociális ellátás vagy a társadalombiztosítás kiadásainak korlátozása; a többi az 504-es változó ellentéte.

506 Oktatás kiterjesztése: pozitív

Az oktatási ellátás kiterjesztésének és/vagy javításának szükségessége minden szinten. Ez nem tartalmazza a szakképzést, amelyet a 411-es változó alatt kódoltak.

6. terület: A társadalom szöveze

601 Nemzeti életmód: pozitív

Patriotizmusra és/vagy nacionalizmusra törekvés; bizonyos szabadságjogok felfüggesztése az állam védelme érdekében a felforgatással szemben; a bevett nemzeteszék támogatása.

603 Hagyományos erkölcs: pozitív

A hagyományos erkölcsi értékek pozitív említése; az erkölcstelenség és az illetlen viselkedés tilalma, cenzúrázása és visszaszorítása; a család intézményének fenntartása és stabilitása; vallás.

604 Hagyományos erkölcs: negatív

A hagyományos erkölcsi értékek ellenzése; válás, abortusz stb. támogatása; a többi a 603-as változó ellentéte.

605 Jog és rend: pozitív

Minden jogszabály kikényszerítése; a bűnözés elleni fellépés; a rendőrség erőforrásai növelésének támogatása stb.; keményebb bírósági attitűdök.

606 Társadalmi harmónia: pozitív

Nemzeti összefogásra és szolidaritásra törekvés; annak szükségessége, hogy a társadalom egységesnek tekintse magát; közösségi szellemre törekvés; válság idején tanúsított antiszociális attitűdök rosszallása; a közérdek támogatása.

607 Multikulturalizmus: pozitív

A kulturális sokszínűség, a kommunalizmus, a kulturális pluralitás és a pillarizáció pozitív említése; az országon belüli vallási, nyelvi örökségek autonómiájának megóvása, beleértve a speciális oktatási ellátásokat.

7. terület: Társadalmi csoportok

701 Munkáscsoportok: pozitív

Pozitív utalás a munkáscsoportokra, a munkásosztályra, a munkanélküliekre; a szakszervezetek támogatása; jó bánásmód a munkavállalókkal.

703 Agrárgazdálkodók: pozitív

A mezőgazdaság és az agrárgazdálkodók támogatása; bármilyen politika (policy), amelynek célja speciálisan ezek javát szolgálja.

704 Középosztály és diplomás csoportok: pozitív

Pozitív utalás a középosztályra, a diplomás társadalmi csoportokra, mint például az orvosok vagy az ügyvédek; új és régi középosztály.

705 Hátrányos helyzetű kisebbségi csoportok: pozitív

Pozitív utalás hátrányos helyzetű kisebbségekre, amelyek nem definiálhatók sem gazdasági, sem demográfiai terminusokban, pl. a fogyatékosok, a homoszexuálisok, a bevándorlók stb.

7051 Hazai kisebbségek: pozitív

Hivatkozás a manifesztó-nemzetbeli határontúli kisebbségekre; pozitív hivatkozás a manifesztó-nemzetbeli kisebbségekre.*

706 Nem-gazdasági demográfiai csoportok: pozitív

A nők, az idősek, a fiatalok, a nyelvi csoportok stb. támogatásának pozitív említése vagy szükségessége; mindenfajta speciális érdekcsoport.

Forrás: Hans-Dieter Klingemann és mások: *Mapping Policy Preferences II*. „Appendix1.pdf” fájl. *Megjegyzés:* A változók eredeti számozását megtartottam.

2. táblázat. A programokban hivatkozott, de az elemzésben nem szereplő változók

101 Különleges kapcsolatok: pozitív

Bizonyos országok pozitív említése, amelyekkel a manifestó-országnak speciális kapcsolata van. Például Nagy-Britannia esetében a korábbi gyarmatok, Svédország esetében Skandinávia többi része; ezekkel az országokkal való együttműködés vagy segítése szükségessége.

406 Protekcionizmus: pozitív

A belső piacok védelmét szolgáló vámok kiterjesztésének vagy fenntartásának pozitív említése; egyéb belgazdasági protekcionizmus, mint például a kvótakorlátok.

Forrás: Hans-Dieter Klingemann és mások: *Mapping Policy Preferences II*. „Appendix1.pdf” fájl. *Megjegyzés:* A változók eredeti számozását megtartottam.

* A CMP felcserélte, és tévesen adta meg a 7051 és a 7052-es változó nevét. A „7052 Határon túli kisebbségek” változóval a manifestó-ország határain belül élő kisebbségeket jelöli („Pozitív utalás a manifestó-országban élő etnikai kisebbségekre, mint például az Észtországban élő litvánok”). A 7051-es változó nevét nem változtattam meg, de a határon túli magyarokra utaló értelemben használom.

I/C. A választási programok politikai hangsúlyai, 1990–2002

1. táblázat. A választási programok politikai hangsúlyai, 1990 (%)

MDF	FKGP	KDNP
506 Oktatás kiterjesztése: pozitív – 13	401 Szabad vállalkozás: pozitív – 13	603 Hagyományos erkölcs: pozitív – 23
301 Decentralizáció: pozitív – 11	601 Nemzeti élelmód: pozitív – 11	504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív – 7
501 Könyezetvédelem: pozitív – 11	703 Agrárgazdálkodók: pozitív – 11	703 Agrárgazdálkodók: pozitív – 6
401 Szabad vállalkozás: pozitív – 6	201 Szabads. és emb. jog.: pozitív – 9	601 Nemzeti élelmód: pozitív – 5
407 Protekcionizmus: negatív – 4	202 Demokrácia: pozitív – 9	301 Decentralizáció: pozitív – 5
703 Agrárgazdálkodók: pozitív – 4	103 Antiimperializmus: antikolonial. – 7	506 Oktatás kiterjesztése: pozitív – 5
5041 Mag. és köz. kev. a jólét.: pozitív – 4	603 Hagyományos erkölcs: pozitív – 7	414 Közgazdasági ortodoxia: pozitív – 4
107 Internacionálizmus: pozitív – 3	105 Hadsereg: negatív – 4	401 Szabad vállalkozás: pozitív – 4
202 Demokrácia: pozitív – 3	402 Vállalkozásosztónők: pozitív – 4	7051 Hazai kisebbségek: pozitív – 3
414 Közgazdasági ortodoxia: pozitív – 3	504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív – 4	107 Internacionálizmus: pozitív – 3
4011 Privatizáció: pozitív – 2	506 Oktatás kiterjesztése: pozitív – 4	503 Társadalmi igazságosság: pozitív – 2
402 Vállalkozásosztónők: pozitív – 2	706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív – 4	202 Demokrácia: pozitív – 2
411 Technológia és infrastr.: pozitív – 2	301 Decentralizáció: pozitív – 2	3053 Kommunista: negatív – 2
504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív – 2	503 Társadalmi igazságosság: pozitív – 2	4011 Privatizáció: pozitív – 2
603 Hagyományos erkölcs: pozitív – 2	7051 Hazai kisebbségek: pozitív – 2	403 Pracsabályozás: pozitív – 2
607 Multikulturalizmus: pozitív – 2	107 Internacionálizmus: pozitív – 0	4121 Társadalmi tulajdon: pozitív – 2
201 Szabads. és emb. jog.: pozitív – 2	108 Európai integráció: pozitív – 0	402 Vállalkozásosztónők: pozitív – 2
505 Jóléti állam korlátozása: pozitív – 2	3053 Kommunista: negatív – 0	501 Könyezetvédelem: pozitív – 2
103 Antiimperializmus: antikolonial. – 1	4011 Privatizáció: pozitív – 0	103 Antiimperializmus: antikolonial. – 1
3053 Kommunista: negatív – 1	403 Pracsabályozás: pozitív – 0	411 Technológia és infrastr.: pozitív – 1
7051 Hazai kisebbségek: pozitív – 1	407 Protekcionizmus: negatív – 0	416 Gazd. növekv.-ellen.: pozitív – 1
108 Európai integráció: pozitív – 1	411 Technológia és infrastr.: pozitív – 0	706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív – 1
403 Pracsabályozás: pozitív – 1	4121 Társadalmi tulajdon: pozitív – 0	108 Európai integráció: pozitív – 1
706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív – 1	414 Közgazdasági ortodoxia: pozitív – 0	105 Hadsereg: negatív – 1
105 Hadsereg: negatív – 0	416 Gazd. növekv.-ellen.: pozitív – 0	201 Szabads. és emb. jog.: pozitív – 1
4121 Társadalmi tulajdon: pozitív – 0	501 Könyezetvédelem: pozitív – 0	505 Jóléti állam korlátozása: pozitív – 1
416 Gazd. növekv.-ellen.: pozitív – 0	5041 Mag. és köz. kev. a jólét.: pozitív – 0	701 Munkáscsoportok: pozitív – 1
503 Társadalmi igazságosság: pozitív – 0	505 Jóléti állam korlátozása: pozitív – 0	604 Hagyományos erkölcs: negatív – 1
601 Nemzeti élelmód: pozitív – 0	604 Hagyományos erkölcs: negatív – 0	607 Multikulturalizmus: pozitív – 1
604 Hagyományos erkölcs: negatív – 0	607 Multikulturalizmus: pozitív – 0	407 Protekcionizmus: negatív – 0
701 Munkáscsoportok: pozitív – 0	701 Munkáscsoportok: pozitív – 0	5041 Mag. és köz. kev. a jólét.: pozitív – 0

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Az 1. táblázat folytatása.)

SZDSZ	MSZP	Fidesz
201 Szabads. és emb. jog.: pozitív – 13	401 Szabad vállalkozás: pozitív – 9	506 Oktatás kiterjesztése: pozitív – 14
3053 Kommunista: negatív – 12	107 Internacionálizmus: pozitív – 8	401 Szabad vállalkozás: pozitív – 8
607 Multikulturalizmus: pozitív – 12	202 Demokrácia: pozitív – 8	201 Szabads. és emb. jog.: pozitív – 8
401 Szabad vállalkozás: pozitív – 9	411 Technológia és infrastr.: pozitív – 7	501 Környezetvédelem: pozitív – 8
202 Demokrácia: pozitív – 6	503 Társadalmi igazságosság: pozitív – 6	7051 Hazai kisebbségek: pozitív – 8
416 Gazd. növekv.-ellen.: pozitív – 6	4121 Társadalmi tulajdon: pozitív – 5	301 Decentralizáció: pozitív – 7
604 Hagymányos erkölcs: negatív – 6	403 Piacszabályozás: pozitív – 4	414 Közgazdasági ortodoxia: pozitív – 5
108 Európai integráció: pozitív – 5	504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív – 4	416 Gazd. növekv.-ellen.: pozitív – 4
701 Munkáscsoportok: pozitív – 4	706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív – 4	4011 Privatizáció: pozitív – 4
7051 Hazai kisebbségek: pozitív – 4	301 Decentralizáció: pozitív – 3	505 Jóléti állam korlátozása: pozitív – 4
107 Internacionálizmus: pozitív – 3	506 Oktatás kiterjesztése: pozitív – 3	504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív – 3
407 Protekcionizmus: negatív – 3	201 Szabads. és emb. jog.: pozitív – 3	105 Hadsereg: negatív – 2
503 Társadalmi igazságosság: pozitív – 3	414 Közgazdasági ortodoxia: pozitív – 2	202 Demokrácia: pozitív – 2
504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív – 3	105 Hadsereg: negatív – 2	703 Agrárgazdálkodók: pozitív – 2
103 Antimperializmus: antikolonial. – 1	501 Környezetvédelem: pozitív – 2	103 Antimperializmus: antikolonial. – 2
105 Hadsereg: negatív – 1	603 Hagymányos erkölcs: pozitív – 2	402 Vállalkozásészfőnök: pozitív – 2
414 Közgazdasági ortodoxia: pozitív – 1	402 Vállalkozásészfőnök: pozitív – 1	411 Technológia és infrastr.: pozitív – 2
603 Hagymányos erkölcs: pozitív – 1	505 Jóléti állam korlátozása: pozitív – 1	601 Nemzeti életmód: pozitív – 2
301 Decentralizáció: pozitív – 0	701 Munkáscsoportok: pozitív – 1	407 Protekcionizmus: negatív – 1
4011 Privatizáció: pozitív – 0	703 Agrárgazdálkodók: pozitív – 1	5041 Mag. és köz. kev. a jólét: pozitív – 1
402 Vállalkozásészfőnök: pozitív – 0	7051 Hazai kisebbségek: pozitív – 1	107 Internacionálizmus: pozitív – 1
403 Piacszabályozás: pozitív – 0	103 Antimperializmus: antikolonial. – 1	108 Európai integráció: pozitív – 1
411 Technológia és infrastr.: pozitív – 0	108 Európai integráció: pozitív – 1	403 Piacszabályozás: pozitív – 1

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Az 1. táblázat folytatása.)

SZDSZ	MSZP	Fidesz
4121 Társadalmi tulajdon: pozitív – 0	4011 Privatizáció: pozitív – 0	503 Társadalmi igazságosság: pozitív – 1
501 Környezetvédelem: pozitív – 0	607 Multikulturalizmus: pozitív – 0	607 Multikulturalizmus: pozitív – 1
5041 Mag. és köz. kev. a jólét: pozitív – 0	3053 Kommunista: negatív – 0	3053 Kommunista: negatív – 0
505 Jóléti állam korlátozása: pozitív – 0	407 Protekcionizmus: negatív – 0	4121 Társadalmi tulajdon: pozitív – 0
506 Oktatás kiterjesztése: pozitív – 0	416 Gazd. növekv. – ellen.: pozitív – 0	603 Hagyományos erkölcs: pozitív – 0
601 Nemzeti élelmód: pozitív – 0	5041 Mag. és köz. kev. a jólét: pozitív – 0	604 Hagyományos erkölcs: negatív – 0
703 Ágrárgazdálkodók: pozitív – 0	601 Nemzeti élelmód: pozitív – 0	701 Munkáscsoportok: pozitív – 0
706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív – 0	604 Hagyományos erkölcs: negatív – 0	706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív – 0

Forrás: Saját számítás Hans-Dieter Klingemann és mások: *Mapping Policy Preferences II*. „Hungary_1990_2003.xls” adatfájlból. Megjegyzés: Vastag kiemelés = Top 10 kérdés; aláhúzás = lefelé kerekített 0,5 alatti érték. A változó utáni kerekített érték azt mutatja, hogy a kodolatlan programrészek és az egyszázalékos említési arányt el nem érő változók törlése után megmaradó programban az adott kérdés hány százalékat tesz ki. FKGP, MSZP: az azonos értékek miatt a Top 10 kérdésben 12, illetve 11 változó. MSZP: a 201-es változó értéke csak a felfelé kerekítés miatt egyenlő az 506-éval.

2. táblázat. A választási programok politikai hangsúlyai, 1994 (%)

MSZP	MSZSZ	Fidesz
305 Politikai autoritás: pozitív – 9	414 Közgazdasági ortodoxia: pozitív – 19	305 Politikai autoritás: pozitív – 21
504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív – 8	401 Szabad vállalkozás: pozitív – 16	504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív – 8
201 Szabads. és emb. jog.: pozitív – 6	703 Agrárgazdálkodók: pozitív – 10	401 Szabad vállalkozás: pozitív – 6
502 Kultúra: pozitív – 5	504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív – 8	506 Oktatás kiterjesztése: pozitív – 6
503 Társadalmi igazságosság: pozitív – 5	305 Politikai autoritás: pozitív – 7	706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív – 4
506 Oktatás kiterjesztése: pozitív – 4	701 Munkáscsoportok: pozitív – 7	606 Társadalmi harmónia: pozitív – 4
606 Társadalmi harmónia: pozitív – 4	408 Gazdasági célok – 6	410 Termelékenység: pozitív – 4
301 Decentralizáció: pozitív – 4	108 Európai integráció: pozitív – 3	107 Internacionálizmus: pozitív – 4
409 Keynesiánus keresletzab.: pozitív – 4	303 Korm. és admin. haték.: pozitív – 3	505 Jóléti állam korlátozása: pozitív – 3
411 Technológia és infrastr.: pozitív – 3	402 Vállalkozószférák: pozitív – 3	301 Decentralizáció: pozitív – 3
701 Munkáscsoportok: pozitív – 3	407 Protekcionizmus: negatív – 3	503 Társadalmi igazságosság: pozitív – 3
501 Környezetvédelem: pozitív – 3	107 Internacionálizmus: pozitív – 2	4011 Privatizáció: pozitív – 3
303 Korm. és admin. haték.: pozitív – 3	4013 Tulajdon visszaszolgáltat.: pozitív – 2	402 Vállalkozószférák: pozitív – 3
414 Közgazdasági ortodoxia: pozitív – 3	410 Termelékenység: pozitív – 2	409 Keynesiánus keresletzab.: pozitív – 3
403 Piacszabályozás: pozitív – 2	503 Társadalmi igazságosság: pozitív – 2	411 Technológia és infrastr.: pozitív – 2
703 Agrárgazdálkodók: pozitív – 2	301 Decentralizáció: pozitív – 1	502 Kultúra: pozitív – 2
4011 Privatizáció: pozitív – 2	403 Piacszabályozás: pozitív – 1	303 Korm. és admin. haték.: pozitív – 2
402 Vállalkozószférák: pozitív – 2	606 Társadalmi harmónia: pozitív – 1	703 Agrárgazdálkodók: pozitív – 2
407 Protekcionizmus: negatív – 2	104 Hadsereg: pozitív – 0	501 Környezetvédelem: pozitív – 1
603 Hagyományos erkölcs: pozitív – 1	201 Szabads. és emb. jog.: pozitív – 0	104 Hadsereg: pozitív – 1
108 Európai integráció: pozitív – 1	4011 Privatizáció: pozitív – 0	201 Szabads. és emb. jog.: pozitív – 1
404 Gazdasági tervezés: pozitív – 1	404 Gazdasági tervezés: pozitív – 0	4122 Vegyes gazdaság: pozitív – 1
4122 Vegyes gazdaság: pozitív – 1	409 Keynesiánus keresletzab.: pozitív – 0	404 Gazdasági tervezés: pozitív – 1
104 Hadsereg: pozitív – 1	411 Technológia és infrastr.: pozitív – 0	701 Munkáscsoportok: pozitív – 1
408 Gazdasági célok – 1	4122 Vegyes gazdaság: pozitív – 0	108 Európai integráció: pozitív – 0
410 Termelékenység: pozitív – 1	4123 Községi tulajdonú ipar: pozitív – 0	414 Közgazdasági ortodoxia: pozitív – 0
7051 Hazai kisebbségek: pozitív – 1	501 Környezetvédelem: pozitív – 0	601 Nemzeti életmód: pozitív – 0
706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív – 1	502 Kultúra: pozitív – 0	408 Gazdasági célok – 0
107 Internacionálizmus: pozitív – 0	505 Jóléti állam korlátozása: pozitív – 0	7051 Hazai kisebbségek: pozitív – 0
401 Szabad vállalkozás: pozitív – 0	506 Oktatás kiterjesztése: pozitív – 0	4013 Tulajdon visszaszolgáltatása: pozitív – 0
4013 Tulajdon visszaszolgáltatása: pozitív – 0	601 Nemzeti életmód: pozitív – 0	403 Piacszabályozás: pozitív – 0
4123 Községi tulajdonú ipar: pozitív – 0	603 Hagyományos erkölcs: pozitív – 0	407 Protekcionizmus: negatív – 0
505 Jóléti állam korlátozása: pozitív – 0	7051 Hazai kisebbségek: pozitív – 0	4123 Községi tulajdonú ipar: pozitív – 0
601 Nemzeti életmód: pozitív – 0	706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív – 0	603 Hagyományos erkölcs: pozitív – 0

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(A 2. táblázat folytatása.)

MDF	FKGP	KDNP
411 Technológia és infrastr.: pozitív – 11	703 Agrárgazdálkodók: pozitív – 40	504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív – 13
501 Környezetvédelem: pozitív – 11	401 Szabad vállalkozás: pozitív – 13	603 Hagyományos erkölcs: pozitív – 12
703 Agrárgazdálkodók: pozitív – 11	414 Közgazdasági ortodoxia: pozitív – 7	501 Környezetvédelem: pozitív – 6
4011 Privatizáció: pozitív – 10	4122 Vegyes gazdaság: pozitív – 6	601 Nemzeti életmód: pozitív – 5
404 Gazdasági tervezés: pozitív – 8	504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív – 6	7051 Hazai kisebbségek: pozitív – 5
403 Piacszabályozás: pozitív – 8	408 Gazdasági célok – 5	703 Agrárgazdálkodók: pozitív – 5
407 Protekcionizmus: negatív – 7	4013 Tulajdon viszaszolgált.: pozitív – 4	706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív – 4
414 Közgazdasági ortodoxia: pozitív – 5	4123 Közösségi tulajdonú ipar: pozitív – 4	506 Oktatás kiterjesztése: pozitív – 4
401 Szabad vállalkozás: pozitív – 4	601 Nemzeti életmód: pozitív – 2	104 Hadsereg: pozitív – 3
303 Korm. és admin. haték.: pozitív – 3	108 Európai integráció: pozitív – 1	107 Internacionálizmus: pozitív – 3
402 Vállalkozószférák: pozitív – 2	402 Vállalkozószférák: pozitív – 1	404 Gazdasági tervezés: pozitív – 3
108 Európai integráció: pozitív – 2	407 Protekcionizmus: negatív – 1	4011 Privatizáció: pozitív – 3
410 Termélekénység: pozitív – 2	502 Kultúra: pozitív – 1	411 Technológia és infrastr.: pozitív – 3
505 Jóléti állam korlátozása: pozitív – 1	503 Társadalmi igazságosság: pozitív – 1	409 Keynesiánus keresletzab.: pozitív – 2
504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív – 1	506 Oktatás kiterjesztése: pozitív – 1	403 Piacszabályozás: pozitív – 2
408 Gazdasági célok – 0	603 Hagyományos erkölcs: pozitív – 1	303 Korm. és admin. haték.: pozitív – 2
502 Kultúra: pozitív – 0	606 Társadalmi harmónia: pozitív – 1	408 Gazdasági célok – 2
503 Társadalmi igazságosság: pozitív – 0	104 Hadsereg: pozitív – 0	701 Munkáscsoportok: pozitív – 2
305 Politikai autoritás: pozitív – 0	107 Internacionálizmus: pozitív – 0	108 Európai integráció: pozitív – 1
506 Oktatás kiterjesztése: pozitív – 0	201 Szabads. és emb. jog.: pozitív – 0	301 Decentralizáció: pozitív – 1
601 Nemzeti életmód: pozitív – 0	301 Decentralizáció: pozitív – 0	503 Társadalmi igazságosság: pozitív – 1
107 Internacionálizmus: pozitív – 0	303 Korm. és admin. haték.: pozitív – 0	505 Jóléti állam korlátozása: pozitív – 1
409 Keynesiánus keresletzab.: pozitív – 0	305 Politikai autoritás: pozitív – 0	305 Politikai autoritás: pozitív – 1
701 Munkáscsoportok: pozitív – 0	4011 Privatizáció: pozitív – 0	414 Közgazdasági ortodoxia: pozitív – 1
706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív – 0	403 Piacszabályozás: pozitív – 0	402 Vállalkozószférák: pozitív – 1

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(A 2. táblázat folytatása.)

MDF	FKGP	KDNP
104 Hadsereg: pozitív – 0	404 Gazdasági tervezés: pozitív – 0	410 Termelékenység: pozitív – 1
201 Szabads. és emb. jog.: pozitív – 0	409 Keynesiánus keresleiszab.: pozitív – 0	201 Szabads. és emb. jog.: pozitív – 0
301 Decentralizáció: pozitív – 0	410 Termelékenység: pozitív – 0	407 Protekcionizmus: negatív – 0
4013 Tulajdon visszaszolgáltatása: pozitív – 0	411 Technológia és infrastr.: pozitív – 0	502 Kultúra: pozitív – 0
4122 Végyes gazdaság: pozitív – 0	501 Környezetvédelem: pozitív – 0	401 Szabad vállalkozás: pozitív – 0
4123 Közfűzési tulajdonú ipar: pozitív – 0	505 Jóléti állam korlátozása: pozitív – 0	4122 Vegyes gazdaság: pozitív – 0
603 Hagymányos erkölcs: pozitív – 0	701 Munkáscsoportok: pozitív – 0	606 Társadalmi harmónia: pozitív – 0
606 Társadalmi harmónia: pozitív – 0	7051 Hazai kisebbségek: pozitív – 0	4013 Tulajdon visszaszolgáltatása: pozitív – 0
7051 Hazai kisebbségek: pozitív – 0	706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív – 0	4123 Közfűzési tulajdonú ipar: pozitív – 0

Forrás: Lásd 1. táblázat. *Megjegyzés:* Lásd 1. táblázat. MSZP, SZDSZ, Fidesz, KDNP: az azonos értékek miatt a Top 10 kérdésben 11 változó; FKGP: 9 változó, mert a 10–17. bevonása erősen csökkentette volna az elemzés megbízhatóságát. MSZP, Fidesz, KDNP: 501–414, 401–409, és 401–411 értéke csak a felfelé kerekítés miatt egyenlő a Top 10 kérdés utolsó változójával.

3. táblázat. A választási programok politikai hangsúlyai, 1998 (%)

Fidesz	FKGP	MDF
504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív – 12	1033 Nemzetek joga: pozitív – 7	504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív – 14
605 Jog és rend: pozitív – 8	601 Nemzeti életmód: pozitív – 7	505 Jóléti állam korlátozása: pozitív – 14
411 Technológia és infrastr.: pozitív – 6	304 Politikai korruptió: negatív – 6	603 Hagymányos erkölcs: pozitív – 10
603 Hagymányos erkölcs: pozitív – 6	506 Oktatás kiterjesztése: pozitív – 6	703 Agrárgazdálkodók: pozitív – 8
303 Korm. és admin. haték.: pozitív – 6	3053 Kommunista: negatív – 5	403 Piacszabályozás: pozitív – 7
402 Vállalkozásösztönzők: pozitív – 5	202 Demokrácia: pozitív – 5	605 Jog és rend: pozitív – 5
501 Környezetvédelem: pozitív – 5	305 Politikai autoritás: pozitív – 5	301 Decentralizáció: pozitív – 5
502 Kultúra: pozitív – 5	204 Alkotmányosság: negatív – 5	203 Alkotmányosság: pozitív – 4
202 Demokrácia: pozitív – 4	7051 Hazai kisebbségek: pozitív – 4	502 Kultúra: pozitív – 3
304 Politikai korruptió: negatív – 4	603 Hagymányos erkölcs: pozitív – 4	305 Politikai autoritás: pozitív – 3
506 Oktatás kiterjesztése: pozitív – 4	409 Keynesiánus keresletszab.: pozitív – 4	1033 Nemzetek joga: pozitív – 3
706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív – 4	411 Technológia és infrastr.: pozitív – 4	7051 Hazai kisebbségek: pozitív – 2
108 Európai integráció: pozitív – 4	104 Hadsereg: pozitív – 4	108 Európai integráció: pozitív – 2
305 Politikai autoritás: pozitív – 4	303 Korm. és admin. haték.: pozitív – 3	402 Vállalkozásösztönzők: pozitív – 2
703 Agrárgazdálkodók: pozitív – 4	109 Internacionálizmus: negatív – 3	104 Hadsereg: pozitív – 2
104 Hadsereg: pozitív – 2	606 Társadalmi harmónia: pozitív – 2	501 Környezetvédelem: pozitív – 2
301 Decentralizáció: pozitív – 2	410 Termelékenység: pozitív – 2	606 Társadalmi harmónia: pozitív – 1
409 Keynesiánus keresletszab.: pozitív – 2	301 Decentralizáció: pozitív – 2	409 Keynesiánus keresletszab.: pozitív – 1
601 Nemzeti életmód: pozitív – 2	108 Európai integráció: pozitív – 2	410 Termelékenység: pozitív – 1
7051 Hazai kisebbségek: pozitív – 2	4132 Privatizáció: negatív – 2	411 Technológia és infrastr.: pozitív – 1
2021 Átmenet a demokráciába – 1	403 Piacszabályozás: pozitív – 2	601 Nemzeti életmód: pozitív – 1
410 Termelékenység: pozitív – 1	703 Agrárgazdálkodók: pozitív – 2	503 Társadalmi igazságosság: pozitív – 0
1033 Nemzetek joga: pozitív – 0	504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív – 2	706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív – 0
109 Internacionálizmus: negatív – 0	402 Vállalkozásösztönzők: pozitív – 2	304 Politikai korruptió: negatív – 0
201 Szabads. és emb. jog.: pozitív – 0	605 Jog és rend: pozitív – 1	109 Internacionálizmus: negatív – 0
203 Alkotmányosság: pozitív – 0	201 Szabads. és emb. jog.: pozitív – 0	201 Szabads. és emb. jog.: pozitív – 0
204 Alkotmányosság: negatív – 0	2021 Átmenet a demokráciába – 0	202 Demokrácia: pozitív – 0
3053 Kommunista: negatív – 0	203 Alkotmányosság: pozitív – 0	2021 Átmenet a demokráciába – 0
403 Piacszabályozás: pozitív – 0	501 Környezetvédelem: pozitív – 0	204 Alkotmányosság: negatív – 0
4132 Privatizáció: negatív – 0	502 Kultúra: pozitív – 0	303 Korm. és admin. haték.: pozitív – 0
503 Társadalmi igazságosság: pozitív – 0	503 Társadalmi igazságosság: pozitív – 0	3053 Kommunista: negatív – 0
505 Jóléti állam korlátozása: pozitív – 0	505 Jóléti állam korlátozása: pozitív – 0	4132 Privatizáció: negatív – 0
606 Társadalmi harmónia: pozitív – 0	706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív – 0	506 Oktatás kiterjesztése: pozitív – 0

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(A 3. táblázat folytatása.)

MSZP	SZDSZ	MIÉP
606 Társadalmi harmónia: pozitív – 12	504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív – 10	403 Piacszabályozás: pozitív – 13
504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív – 9	506 Oktatás kiterjesztése: pozitív – 9	601 Nemzeti életmód: pozitív – 12
503 Társadalmi igazságosság: pozitív – 7	411 Technológia és infrastr.: pozitív – 7	109 Internacinalizmus: negatív – 11
301 Decentralizáció: pozitív – 7	502 Kultúra: pozitív – 5	304 Politikai korrupció: negatív – 9
305 Politikai autoritás: pozitív – 6	301 Decentralizáció: pozitív – 5	605 Jog és rend: pozitív – 9
605 Jog és rend: pozitív – 6	605 Jog és rend: pozitív – 5	603 Hagyományos erkölcs: pozitív – 7
403 Piacszabályozás: pozitív – 5	108 Európai integráció: pozitív – 5	402 Vállalkozásosztónók: pozitív – 6
506 Oktatás kiterjesztése: pozitív – 5	706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív – 5	409 Keynesianus kereslelszab.: pozitív – 5
108 Európai integráció: pozitív – 5	402 Vállalkozásosztónók: pozitív – 5	4132 Privatizáció: negatív – 4
703 Agrárgazdálkodók: pozitív – 5	403 Piacszabályozás: pozitív – 4	503 Társadalmi igazságosság: pozitív – 4
2021 Átmenet a demokráciába – 4	703 Agrárgazdálkodók: pozitív – 4	104 Hadsereg: pozitív – 3
303 Korm. és admin. haték.: pozitív – 4	201 Szabads. és emb. jog.: pozitív – 4	204 Alkotmányosság: negatív – 3
410 Termelékenység: pozitív – 2	501 Könyezetvédelem: pozitív – 3	301 Decentralizáció: pozitív – 3
501 Könyezetvédelem: pozitív – 2	410 Termelékenység: pozitív – 3	303 Korm. és admin. haték.: pozitív – 2
402 Vállalkozásosztónók: pozitív – 2	203 Alkotmányosság: pozitív – 3	506 Oktatás kiterjesztése: pozitív – 1
202 Demokrácia: pozitív – 2	104 Hadsereg: pozitív – 2	706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív – 1
411 Technológia és infrastr.: pozitív – 2	503 Társadalmi igazságosság: pozitív – 1	501 Könyezetvédelem: pozitív – 1
409 Keynesianus kereslelszab.: pozitív – 1	7051 Hazai kisebbségek: pozitív – 1	1033 Nemzetek joga: pozitív – 0
603 Hagyományos erkölcs: pozitív – 1	603 Hagyományos erkölcs: pozitív – 1	108 Európai integráció: pozitív – 0
203 Alkotmányosság: pozitív – 1	303 Korm. és admin. haték.: pozitív – 0	201 Szabads. és emb. jog.: pozitív – 0
304 Politikai korrupció: negatív – 0	202 Demokrácia: pozitív – 0	202 Demokrácia: pozitív – 0
1033 Nemzetek joga: pozitív – 0	409 Keynesianus kereslelszab.: pozitív – 0	2021 Átmenet a demokráciába – 0
104 Hadsereg: pozitív – 0	304 Politikai korrupció: negatív – 0	203 Alkotmányosság: pozitív – 0
109 Internacinalizmus: negatív – 0	305 Politikai autoritás: pozitív – 0	305 Politikai autoritás: pozitív – 0
201 Szabads. és emb. jog.: pozitív – 0	1033 Nemzetek joga: pozitív – 0	3053 Kommunista: negatív – 0
204 Alkotmányosság: negatív – 0	2021 Átmenet a demokráciába – 0	410 Termelékenység: pozitív – 0
3053 Kommunista: negatív – 0	109 Internacinalizmus: negatív – 0	411 Technológia és infrastr.: pozitív – 0
4132 Privatizáció: negatív – 0	204 Alkotmányosság: negatív – 0	502 Kultúra: pozitív – 0
502 Kultúra: pozitív – 0	3053 Kommunista: negatív – 0	504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív – 0
505 Jóléti állam korlátozása: pozitív – 0	4132 Privatizáció: negatív – 0	505 Jóléti állam korlátozása: pozitív – 0
601 Nemzeti életmód: pozitív – 0	505 Jóléti állam korlátozása: pozitív – 0	606 Társadalmi harmónia: pozitív – 0
7051 Hazai kisebbségek: pozitív – 0	601 Nemzeti életmód: pozitív – 0	703 Agrárgazdálkodók: pozitív – 0
706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív – 0	606 Társadalmi harmónia: pozitív – 0	7051 Hazai kisebbségek: pozitív – 0

Forrás: Lásd 1. táblázat. Megjegyzés: Lásd 1. táblázat. Fidesz, FKGP, MDF, SZDSZ: 506–706, 409–104, 1033, 703–201 értéke csak a felfelé kerekítés miatt egyenlő a Top 10 kérdés utolsó változójával.

4. táblázat. A választási programok politikai hangsúlyai, 2002 (%)

MSZP	Fidesz-MDF	SZDSZ
504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív – 21	411 Technológia és infrastr.: pozitív – 12	506 Oktatás kiterjesztése: pozitív – 9
305 Politikai autoritás: pozitív – 8	502 Kultúra: pozitív – 8	203 Alkotmányosság: pozitív – 7
411 Technológia és infrastr.: pozitív – 8	504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív – 8	411 Technológia és infrastrukt.: pozitív – 7
701 Munkáscsoportok: pozitív – 8	303 Korm. és admin. hatékl.: pozitív – 5	408 Gazdasági célok – 7
506 Oktatás kiterjesztése: pozitív – 6	506 Oktatás kiterjesztése: pozitív – 5	504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív – 6
704 Középosztály és dipl. csop.: pozitív – 5	408 Gazdasági célok – 5	703 Agrárgazdálkodók: pozitív – 6
706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív – 5	305 Politikai autoritás: pozitív – 4	304 Politikai korrupció: negatív – 5
301 Decentralizáció: pozitív – 4	703 Agrárgazdálkodók: pozitív – 4	305 Politikai autoritás: pozitív – 5
408 Gazdasági célok – 4	706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív – 4	501 Környezetvédelem: pozitív – 5
605 Jog és rend: pozitív – 4	402 Vállalkozásösztönzők: pozitív – 3	301 Decentralizáció: pozitív – 5
201 Szabads. és emb. jog.: pozitív – 3	301 Decentralizáció: pozitív – 3	201 Szabads. és emb. jog.: pozitív – 4
703 Agrárgazdálkodók: pozitív – 3	304 Politikai korrupció: negatív – 3	605 Jog és rend: pozitív – 4
203 Alkotmányosság: pozitív – 2	603 Hagyományos erkölcs: pozitív – 3	503 Társadalmi igazságosság: pozitív – 3
304 Politikai korrupció: negatív – 2	605 Jog és rend: pozitív – 3	705 Hátr. helyz. kisebb. csop.: pozitív – 2
502 Kultúra: pozitív – 2	606 Társadalmi harmónia: pozitív – 3	7051 Hazai kisebbségek: pozitív – 2
601 Nemzeti életmód: pozitív – 2	601 Nemzeti életmód: pozitív – 2	706 Nem-gazdasági demog. csop.: pozitív – 2
401 Szabad vállalkozás: pozitív – 1	705 Hátr. helyz. kisebb. csop.: pozitív – 2	303 Kormányz. és admin. hatékl.: pozitív – 2
501 Környezetvédelem: pozitív – 1	501 Környezetvédelem: pozitív – 2	401 Szabad vállalkozás: pozitív – 2
603 Hagyományos erkölcs: pozitív – 1	704 Középosztály és dipl. csop.: pozitív – 2	606 Társadalmi harmónia: pozitív – 1
606 Társadalmi harmónia: pozitív – 1	401 Szabad vállalkozás: pozitív – 2	701 Munkáscsoportok: pozitív – 1
303 Korm. és admin. hatékl.: pozitív – 0	7051 Hazai kisebbségek: pozitív – 2	704 Középosztály és dipl. csop.: pozitív – 1
503 Társadalmi igazságosság: pozitív – 0	201 Szabads. és emb. jog.: pozitív – 0	603 Hagyományos erkölcs: pozitív – 0
705 Hátr. helyz. kisebb. csop.: pozitív – 0	203 Alkotmányosság: pozitív – 0	402 Vállalkozásösztönzők: pozitív – 0
7051 Hazai kisebbségek: pozitív – 0	503 Társadalmi igazságosság: pozitív – 0	502 Kultúra: pozitív – 0
	701 Munkáscsoportok: pozitív – 0	601 Nemzeti életmód: pozitív – 0

Forrás: Lásd 1. táblázat. Megjegyzés: Lásd 1. táblázat. MSZP: az azonos értékek miatt a Top 10 kérdésben 11 változó; Fidesz: 301–606 értéke csak a fellelő kerekítés miatt egyenlő a Top 10 kérdés utolsó változójával.

I/D. A pártok a bal-jobb skálán, 2014. Szakértői becslés felmérés

2014. május 23–25-én szakértői becslésen alapuló felmérést végeztem az MTA TK PTI munkatársai körében. A felmérés során arról kérdeztem őket, hogy egy 1-től 10-ig terjedő bal-jobb skálán jelenleg hol helyeznék el az MSZP-t, a Fidesz-KDNP-t, az LMP-t és a Jobbikot. 37 főt kerestem meg, mindenkit külön-külön, személyre szóló e-mailben, és az adatokat hasonló módon küldték vissza. A szakértői becslést 22 fő végezte el, így a mintanagyság és az 59%-os válaszadási arány elfogadhatónak mondható.³

A pártok besorolása a válaszadók túlnyomó többsége számára nem okozott gondot. 20 fő pontosító kérdés nélkül, vagy erre adott válaszom előtt elvégezte a becslést. (Közéjük sorolom azt a 2 főt is, aki az időintervallumra és a pártformációra vonatkozó technikai kérdést tett fel.) Ketten azután végezték el a becslést, hogy a skála dimenziójára vonatkozó kérdésekre pontosító választ adtam. A 20 főből 12-en (60%) a bal-jobb dimenzió jellegére vonatkozó kommentár nélkül helyezték el a pártokat, 8-an (40%) pedig specifikálták a dimenzió jellegét. A válaszadó 22 főből ketten 2 dimenzióban is megadták a pártok helyét (gazdaságpolitika; liberális-konzervatív értékrend/viszony történelmi politikai hagyományhoz, szimbolikus beállítódások), 1 fő pedig 3 dimenziót adott meg (gazdasági; eszmei-kulturális; ezeket egyesítő).

A felmérés eredményét az alábbi táblázat mutatja:

3. Benoit és Laver a pártpozíciókat 47 országban szintén szakértői becsléssel mérő munkája országokként átlagosan 32 főn és 28%-os válaszadási arányon alapul. A Magyarországon megkeresett 124 főből 42 válaszolt (34%). Benoit-nak a korábbi években (2002, 2006, 2010) 55, 33, illetve 40 fő végzett szakértői becslést hazánkban. Lásd Kenneth Benoit és Michael Laver: *Party Policy in Modern Democracies*, Milton Park, Abingdon, Oxon; New York: Routledge 2007. 221–222.; 232. Table A1. Enyedi Zsolt és Kenneth Benoit: Kritikus választás 2010. 34.

1. táblázat. A pártok a bal-jobb skálán, 2014

	MSZP	Fidesz-KDNP	LMP	Jobbik
átlag	3.5	6.7	4.0	8.2
módusz	4	7	5	9
korrigált átlag	2.7	6.7	4.4	7.9

A kapott átlagból minden pártnál korrigált átlagot számoltam. Mivel a politikusi percepcióra voltam kíváncsi, megnéztem, hogy a pártok – általam ismert – utolsó, 2010-es besorolása-kor mekkora különbség volt a szakértői becslés és a képviselői besorolás értéke között (MSZP: -0.8 ; LMP: $+0.4$; Fidesz–KDNP: 0.0 ; Jobbik: -0.3).⁴ Azzal a feltételezéssel éltem, hogy az általam végzett szakértői felmérés adatai és egy mostani képviselői besorolás értékei között ugyanakkora eltérés lenne, mint 2010-ben. Ezért az akkor mért eltéréssel minden pártnál korrigáltam a mostani becsléssel kapott átlagértéket, és ezt tekintem a pártok bal-jobb skálán elfoglalt helyének 2014-ben.

A felmérés során az alábbi munkatársaimtól kaptam választ, amit mindannyiuknak köszönök:

Balázs Zoltán, Bartha Attila, Bene Márton, Bíró-Nagy András, Boda Zsolt, Böcskei Balázs, Dobos Gábor, Gyulai Attila, Horvath Attila, Illés Gábor, Kiss Balázs, Medve-Bálint Gergő, Metz Rudolf, Nógrádi András, Pál Gábor, Papp Zsófia, Róbert Péter, Soós Gábor, Szabó Andrea, Szabó Gabriella, Szűcs Zoltán Gábor, Tölgyessy Péter.

4. Lásd Enyedi Zsolt és Kenneth Benoit: Kritikus választás 2010. 37. 4. táblázat.

II. melléklet

Megjegyzések a III. fejezet táblázataihoz

1. táblázat

Az elsődleges preferenciák 1990-ben az egyéni jelöltekre vonatkoznak, 1993-ban a pártokra. A másodlagos preferenciát úgy kérdezték le, hogy ha a megkérdezett mégis megváltoztatná a véleményét, akkor melyik másik párt jelöltjére szavazna (1990), illetve a preferált párton kívül melyik pártra adná legszívesebben a szavazatát (1993). 1993-ban az eredeti kerekítések miatt az FKGP és az MSZP összesített értéke nem egyenlő száz százalékkal.

2. táblázat

A második fordulás preferenciát 1990-ben a két forduló között azzal a kérdéssel vették fel, hogy a megkérdezett melyik párt jelöltjére szavaz, ha a második fordulóban nem indul az a jelölt, akire az első fordulóban szavazott. Az ábrákon nem szerepeltek számok, az értékeket a grafikonokról olvastam le, de az ebből adódó potenciális tévedést esetenként max. $\pm 1\%$ -ra becsülöm. 1998-ban az első forduló előtt úgy kérdezték le a második fordulás preferenciát, hogy amennyiben a megkérdezett által választott párt [sic!] nem jutna be a második fordulóba, melyik másik párt jelöltjére szavazna. 2002-ben a második fordulás preferenciát az első forduló előtt úgy vették fel, hogy ha a megkérdezett által támogatott párt jelöltje nem jut be a második fordulóba, melyik másik párt jelöltjére szavazna szívesen. Csak az SZDSZ

adatait közlöm, mert a Fidesz–MDF- és az MSZP-szavazók preferenciáit nem tüntették fel a táblázatban. A 2006-os preferenciákat az első forduló előtt egy héttel kérdezték le, hogy a megkérdezett kire szavazna a második fordulóban, ha csak a Fidesz és az MSZP jelöltje maradna versenyben.

4. táblázat

A szimpátia-skálán a nagyobb érték a többi párt iránti erősebb szimpátiát fejezi ki. A pártok iránti bizalmat úgy kérdezték le, hogy a megkérdezett mely pártban bíz, és több pártot is említhetett (pl.: az MDF-szavazók 86 százaléka bíz saját pártjában, 51 százaléka az SZDSZ-ben stb.). A szavazótáborok közelségét azzal a kérdéssel mérték, hogy a három párt szavazóihoz melyik párt szavazóinak elvei állnak a legközelebb, az adatok az átlagtól való eltérést mutatják, és a magasabb érték nagyobb közelséget jelent.

6. táblázat

A kormányzati preferenciára vonatkozó kérdéseket némileg másként fogalmazták meg, de ugyanazt mutatják: a szavazók melyik pártot szeretnék, hogy benne legyen a következő kormányban. 1994-ben a kérdés lényege úgy szólt, hogy a megkérdezettek a pártok közül melyiket szeretnék, hogy benne legyen a választások után alakuló, valószínűleg koalíciós kormányban. (A kutatás dokumentációjához nem mellékeltek a kérdőívet, így nem derül ki, hogy minden pártról egyenként kellett eldönteni, hogy benne legyen-e a kormányban, vagy pedig az összes párt közül kellett választani.) 1998-ban úgy kérdezték le a preferenciát, hogy a válaszadók hány százaléka tartaná jónak, ha az adott párt a kormány tagja lenne. Az 1994-es felmérést a Medián készítette, rétegzett mintavétellel. Az adatokat az 1990-es népszámlálás során felvett nem, életkor, lakóhely típusa és iskolai végzettség szerint súlyoztam az ezeket egyetlen négydimenziós súlyváltozóba tömörítő „WEIGHTING VARIABLE” alkalmazásával. A súlyozást a GESIS online adatbázisban a Nesstar Publisher szoftver végezte.

7. táblázat

A pártpreferencia egy most vasárnapi pártválasztást jelent, a kormányzati preferencia pedig azt, hogy az adott párt szavazói a többi pártról milyen arányban mondják, hogy szeretnék a – valószínűleg (1994) – koalíciós kormányban látni. Az utóbbi kérdés megfogalmazása miatt a sorok összértéke meghaladja a száz százalékot. Az 1994-es felméréssel kapcsolatos megjegyzések és a kormányzati preferenciára vonatkozó kérdés meggyeznek a 6. táblázatban szereplővel.

9. táblázat

A preferencia a pártválasztást jelöli egy most vasárnapi választáson. A diszpreferencia 1990-ben azt mutatja, hogy a másik pártra való szavazási hajlandóságon (talán, biztosan nem stb.) belül mekkora a biztos elutasítás aránya, 1993-ban és 2002-ben pedig azt, hogy a megkérdezett melyik pártra nem szavazna semmiképpen. 1990-ban mindegyik pártól nyilatkozni kellett, 1993-ban egyetlen pártot lehetett megnevezni, 2002-ben pedig – a Századvég–TARKI többi felmérésének ismeretében – feltételezhetően hármat. Az 1990-es felmérést a Magyar Közvéleménykutató Intézet készítette, többlépcsős rétegzett mintavétellel. Az adatokat nem, életkor, iskolai végzettség és a lakóhely típusa szerint súlyoztam, a súlyozást a GESIS online adatbázisán a Nesstar Publisher szoftver végezte.

11. táblázat

1990-ben a támogatás egy most vasárnapi választásra vonatkozó pártválasztást jelent, az elutasítás pedig azt, hogy az adott pártra való szavazási hajlandóságon (talán, biztosan nem stb.) belül mekkora az elutasítás aránya (biztosan nem szavazna rá). Az 1990-es felmérést a Magyar Közvéleménykutató Intézet készítette, többlépcsős rétegzett mintavétellel. Az adatokat nem, életkor, iskolai végzettség és a lakóhely típusa szerint súlyoztam, a súlyozást a GESIS online adatbázisán a Nesstar Publisher szoftver végezte. 1993-ban az elsődleges preferenciákra (most vasárnapi választáson melyik pártra szavazna) kapott ér-

tékekből kivontam a diszpreferencia-értékeket (melyik pártra nem szavazna semmiképpen). 1994-ben csak a „melyik pártra szavazna” és a „melyik pártra biztosan nem szavazna” értékek különbségét tüntették fel. 1998-ban a támogatást két kérdéssel kérdezték le: a következő vasárnapi választáson a megkérdezett melyik pártra szavazna, illetve ha valamilyen okból nem szavazhatna az általa leginkább kedvelt pártra, még melyikre szavazna szívesen. Az elutasítást szintén két kérdéssel mérték fel: van-e olyan párt, amelyikre a megkérdezett semmiképpen sem szavazna (részvételi szándéktól függetlenül), illetve, ezenkívül van-e még olyan párt, amelyikre semmiképpen nem szavazna. Az így felvett támogatási és elutasítási adatokat, amelyeket az eredeti ábrán külön-külön tüntettek föl minden pártnál, összeadtam. 2002–2006-ban a támogatás az első vagy második választott pártként való említést jelent, az elutasítás pedig azt, hogy egy pártot első, második vagy harmadik helyen említik elutasított pártként. A 2002-es Fidesz- és MDF-adatok a közös listát állító Fidesz–MDF-szövetségre vonatkoznak, de az MDF-et azonos értékkel külön feltüntettem, mert önálló frakciót alakított, illetve azért is, hogy fel tudjam építeni a lehetséges koalíciókat. 2006-ban, amikor a Fidesz és a KDNP állított közös listát, nem a Fidesz–KDNP pártszövetségre, hanem csak az előbbire vonatkozóan közöltek adatot, de a KDNP-t az MDF-hez hasonló okokból azonos értékkel külön feltüntettem. 2008–2009-ben a választadók több pártot is megnevezhettek, amelyekre semmiképpen sem szavaznának. 2008-ban a KDNP támogatottsági adatait, szemben a márciusi és májusi kb. 1%-kal, áprilisban nem publikálták, vélhetően nagyon nehezen mérhető, 0 és 1% között volt a biztos szavazók körében. Az SZDSZ és az MDF értékeit az eredeti ábrán helyszűke miatt szintén nem tették közzé, azokat a grafikonokról olvastam le, de az ebből adódó potenciális tévedést esetenként max. $\pm 1\%$ -ra becsülöm. Az ábrán több hónap adatát tüntették fel, és az áprilisi felmérés pontos időpontját nem közölték, de az SZDSZ koalícióból való kilépésének bejelentése (március 31.) és hatályosulása (április 30.) között, azaz a kisebbségi kor-

mány létrejötte alatt történt. 2009-ben a KDNP, az SZDSZ és az MDF adataira, valamint a felmérés pontos időpontjára a 2008-as megjegyzések ismét érvényesek. Gyurcsány 2009. március 21-én jelentette be a lemondását, Bajnai jelöltsége március 30-án dőlt el, és április 14-én választották meg, ezért az adatok véleményem szerint alkalmasak egy *ex-post* magyarázatra.

12. táblázat

Az alakuló ülésakor, illetve az Antall halálakor (1993. dec. 12.), Medgyessy lemondásának (2004. aug. 19.), az SZDSZ koalícióból való kilépésének (2008. márc. 31.), illetve Gyurcsány lemondásának a bejelentésekor (2009. márc. 21.) érvényes mandátumszámokkal számoltam. A betöltetlen mandátumok miatt 1993-ban 192, 2004-ben 188, 2009-ben pedig 193 szavazat elegendő volt a többséghez. 2008-ban nem volt beiktatási szavazás, mert a kormányfő személye nem változott, a kormány megbízatása nem szűnt meg. Az 1993-as felmérésben az FKGP szerepelt, amely nem rendelkezett parlamenti frakcióval (Torgyán vezette, függetlenek között ülő, 8 kisgazda képviselő), az EKGP (a kisgazda 36-ok frakciója) viszont a felmérésben nem szerepelt. Annak érdekében, hogy a felmérési adat hasznosuljon, az EKGP-t behelyettesítettem az FKGP helyére. Egyrészt ezzel nem sokat kockáztattam, mert az FKGP a támogatottsági sorrendben a formateur párt MDF-et nem számítva egyébként is az utolsó helyen állt, és egyik koalíciós variációban sem szerepelt volna, mert a nyolc szavazat nem lett volna elegendő a kormányalakításhoz. Másrészt azonban az így felépített koalíciós variációk meglehetősen „konstruáltak”, és a magyarázó erejük az előbbieket miatt korlátozott, ezért ezeket szögletes zárójelben szerepeltettem. 2006-ban az MDF és az SZDSZ támogatottsági profilja egyaránt zéró volt, az MDF-et a többséghez szükséges alacsonyabb mandátumszáma miatt helyeztem az SZDSZ elé a koalíciós variációkban.

14. táblázat

A Fidesz, az MSZP és az egyéb párt szavazói esetében a két legkisebb támogatottságú forgatókönyv számadatait helyszűke miatt nem tüntették fel. Ezeket a grafikonokról olvastam le, de az ebből adódó potenciális tévedést esetenként max. $\pm 1\%$ -ra becsülöm. Az SZDSZ-nél a legkisebb érték hiányzott, ezt a többiből számoltam ki.

Ábrák és táblázatok jegyzéke

Bevezetés	13
1. <i>táblázat.</i> Kabinetek Magyarországon, 1990–2014	18
I. Szakirodalmi áttekintés	21
1. <i>ábra.</i> Strukturálisan stabil mag a KVP pozíciójában a kétdimenziós policy-térben az 1952-es holland választások után	45
II. A pártok programtávolsága	98
1. <i>táblázat.</i> A koalíciós pártok Top 10 kérdései, 1990 (%)	106
2. <i>táblázat.</i> Az MDF és az ellenzéki pártok Top 10 kérdései, 1990 (%)	108
3. <i>táblázat.</i> A koalíciós partnerek és az ellenzéki pártok kiegészítő profilja, 1990 (%)	111
4. <i>táblázat.</i> A koalíciós partnerek és az ellenzéki pártok programpontjai a csendestárs-hipotézis alapján, 1990	113
5. <i>táblázat.</i> A választási programok ellentétes elemei, 1990	116
6. <i>táblázat.</i> A koalíciós pártok Top 10 kérdései, 1994 (%)	122
7. <i>táblázat.</i> Az MSZP és az ellenzéki pártok Top 10 kérdései, 1994 (%)	124

8. táblázat. A koalíciós partner és az ellenzéki pártok kiegészítő profilja, 1994 (%)	126
9. táblázat. A koalíciós partner és az ellenzéki pártok programpontjai a csendestárs-hipotézis alapján, 1994	127
10. táblázat. A választási programok ellentétes elemei, 1994	129
11. táblázat. A koalíciós pártok Top 10 kérdései, 1998 (%)	131
12. táblázat. A Fidesz és az ellenzéki pártok Top 10 kérdései, 1998 (%)	134
13. táblázat. A koalíciós partnerek és az ellenzéki pártok kiegészítő profilja, 1998 (%)	136
14. táblázat. A koalíciós partnerek és az ellenzéki pártok programpontjai a csendestárs-hipotézis alapján, 1998	139
15. táblázat. A választási programok ellentétes elemei, 1998	141
16. táblázat. A koalíciós pártok Top 10 kérdései, 2002 (%)	145
17. táblázat. Az MSZP és az ellenzéki pártok Top 10 kérdései, 2002 (%)	146
18. táblázat. A koalíciós partner és az ellenzéki pártok kiegészítő profilja, 2002 (%)	148
19. táblázat. A koalíciós partner és az ellenzéki pártok programpontjai a csendestárs-hipotézis alapján, 2002	149
20. táblázat. A választási programok ellentétes elemei, 2002	151
21. táblázat. A választási programok magyarázó ereje, 1990–2002	153
22. táblázat. Koalíciós alternatívák az egyes hipotézisek alapján, 1990–2002	154

III. A választói akarat	156
1. táblázat. Másodlagos preferenciák, 1990 és 1993 (%)	165
2. táblázat. Második fordulás preferenciák, 1990–2006 (%)	166
3. táblázat. Lehetséges koalíciók a másodlagos és a második fordulás preferenciák alapján, 1990–1998	168
4. táblázat. Más pártokhoz és szavazóihoz való közelség, 1990 és 1998	170
5. táblázat. Lehetséges koalíciók a többi párt iránti szimpátia alapján, 1990	171
6. táblázat. Koalíciós és kormányzati preferenciák, 1990–1998 (%)	174
7. táblázat. A pártszavazók kormányzati preferenciái, 1994 és 1997 (%)	176
8. táblázat. Lehetséges koalíciók a kormányzati preferenciák alapján, 1994 és 1998	177
9. táblázat. Diszpreferenciák, 1990, 1993 és 2002 (%)	178
10. táblázat. Lehetséges koalíciók a diszpreferenciák alapján, 1990, 1994 és 2002	180
11. táblázat. Támogatottsági profil, 1990–2009 (%)	182
12. táblázat. Lehetséges koalíciók a támogatottsági profil alapján, 1990–2009	185
13. táblázat. Politikai forgatókönyvek támogatottsága (%)	186
14. táblázat. A politikai forgatókönyvek megítélése a pártok szavazói körében, 2008. április (%)	188
15. táblázat. Koalíciós variációk a különböző preferenciák alapján, 1990–2002	189
1. ábra. A pártok egymáshoz viszonyított helyzete a választók koalíciós elképzelései alapján (1993. december)	172
2. ábra. A pártok egymáshoz viszonyított helyzete a választók koalíciós elképzelései alapján (1997, 4. negyedév)	173

IV. Az intézményi környezet: a kormányalakítási szabályok és az államfő	191
1. táblázat. A kormányalakítási szabályok magyarázó ereje, 1990–2014	221
1. ábra. A pártverseny mintázata, 1990–2014	207
2. ábra. Boross Péter kiválasztása az MDF-ben, 1993	212
3. ábra. Horn Gyula kiválasztása az MSZP-ben, 1994	214
4. ábra. Gyurcsány Ferenc kiválasztása az MSZP-ben, 2004	216
5. ábra. Bajnai Gordon kiválasztása 2009-ben	219
V. Konklúzió és egy tentatív magyarázat	225
1. ábra. A pártok a bal-jobb skálán, 1990–2014	236
MELLÉKLETEK • I. melléklet	261
I/A. Adatkiválasztási eljárás a II. fejezethez	
1. táblázat. Statisztikai adatok a választási programokról és a változókról, 1990–2002	262
I/B. A választási programok változói, 1990–2002	
1. táblázat. A választási programokban előforduló változók, 1990–2002	263
2. táblázat. A programokban hivatkozott, de az elemzésben nem szereplő változók	268
I/C. A választási programok politikai hangsúlyai, 1990–2002	
1. táblázat. A választási programok politikai hangsúlyai, 1990 (%)	269
2. táblázat. A választási programok politikai hangsúlyai, 1994 (%)	272
3. táblázat. A választási programok politikai hangsúlyai, 1998 (%)	275
4. táblázat. A választási programok politikai hangsúlyai, 2002 (%)	277
I/D. A pártok a bal-jobb skálán, 2014.	
Szakértői becslés felmérés	
1. táblázat. A pártok a bal-jobb skálán, 2014	279

Tárgymutató

aggregatív demokráciaelmélet 14,
157, 158

aggregálódás, preferenciáké 14,
158

lásd még kongruencia;
kormánypolitika

államfő

~ jelölési monopóliuma

191, 192, 195, 198, 199

~ mint vétőjátékos 41, 59,
224

~ napirend-meghatározó
hatalma 198, 199, 224

~ szerepe a
kormányalakításban
típusok 76

Belgium 76

Bulgária 75

Dánia 76

Finnország 74, 76

Franciaország 76

Görögország 75

Hollandia 75, 76

Írország 76

Magyarország 222–224

Németország 76

Norvégia 74

Románia 75

Svédország 74

~ szerepfelfogása 223

lásd még elismerési szabály;

formateur; formateur párt;

informateur

aszimmetrikus koalíció *lásd*
pártprogram

bal-jobb

~ és politikai percepció
227, 234–237, 279

~ Magyarországon 234–237

~ skála 30, 42, 49, 50, 55,
64, 84, 205, 235–237, 278,
279

Baloldali Tömörülés (MSZP) 216

beiktatási szavazás 17, 18, 37–39,
64, 65, 69, 76, 98, 106, 162

~ szabályai Magyarországon
191–201, 210, 211,
221–223, 233, 285

bizalmi szavazás 32, 38, 192, 194,
196

CMP *lásd* Comparative

Manifesto Project

Comparative Manifesto Project

(CMP) 51–53, 59, 94, 104,
105, 261, 268

effektív pártszám 210

elekció *lásd* kormányalakítás

életképes kormány 32, 49, 68,
192, 201

elismerési szabály 14, 17, 35–37,
74, 75, 99, 105, 162, 202–210,
233

~ és államfő 74, 75

~ jelentése 35

Bulgária 75

Cörögország 35, 75

Hollandia 75

Írország 35

Magyarország 202–210

Románia 75

ellenzék

kétoldalú ~ 32

megosztott ~ 32, 69, 192,
217, 218, 233

elnök *lásd* államfő

felelős pártkormányzat doktrínája

14, 157, 158

formateur

~ és államfő 36, 76

~ jelentése 36

~ kiválasztása 16

Belgium 76

Bulgária 75

Dánia 76

Finnország 76

Franciaország 76

Hollandia 75, 76

Írország 35, 76

Magyarország 210–220

Németország 76

Románia 75

formateur párt

~ és államfő 35, 36, 74–76

~ és elismerési szabály 17,
35, 36, 74, 75, 99

~ jelentése 35

~ kiválasztása 35–37, 66–68

Bulgária 75

Cörögország 35, 75

Hollandia 75

Írország 35

Magyarország 201–210

Románia 75

Független Kisgazdák

Demokratikus Szövetsége

(FKDSZ) 18, 19, 221

hangsúly-elmélet 51, 94,

103, 105

hierarchikus protokoalíció-kötés

43, 44, 99, 106, 162

hiperreszponzív kormánypolitika

lásd kormánypolitika

informateur

~ jelentése 36

~ kiválasztása 74, 76

Belgium 36, 76

Dánia 36

Finnország 36

Hollandia 36, 76

Luxemburg 36

játékelmélet 22, 23, 65, 72, 73,

81–83

jelöltállítás *lásd* választás

jelölt-visszaléptetés *lásd* választás

kabinet definíciója 17

képviselőjelölt *lásd* választás

- kisebbségi kormány 20, 25,
30–32, 37–39, 46, 55, 64, 65,
68–72, 78, 79, 86, 87
~ Magyarországon 18–20,
86,
87, 186–188, 191, 192,
217–222, 233
- Kisgazda Polgári Egyesület (KPE)
18, 19, 221
- Kisgazda-36-ok 18, 19, 184, 204,
213, 221, 285
- koalíció definíciója 17
- koalíció típusa 43, 47, 69, 98
 minimális kapcsolt többségi
 29
 minimális mandátumszámú
 többség 26
 minimális pártszámú
 többség 26
 minimális programtávolság
 29
 minimális szélességű 28, 30
 minimális többségi 25, 26,
 55, 137, 155
 többségi 24, 25, 162
- koalíciókötés kimenete 15, 27,
34, 41, 43–45, 54, 67
 „ciklus halmaz” 43, 45
 generalizált medián
 policy-pozíció 47
 „hiteles ajánlatok nyertes
 halmazának elmélete” 46,
 96
 kiegyensúlyozott koalíciós
 ajánlat 54
 „mag” 44
 „mag-megoldás” 44
 maximális csatlakozási
 távolság 77
 medián törvényhozó/
 képviselő 31, 49, 53, 68
- policybefolyás-differenciál
 32
 policy-diktátor 31
 policy-horizont 77, 78
 „politikai szív” 43, 45
 protokoalíció 28, 43, 44, 50,
 99, 106, 162
 „szív-koalíció” 46
 „szív-megoldás” 45
 túlhatalmi koalíció 54
 „visszatérési pont” 39
- koalíciókötés speciális pártja 30,
31, 47, 53, 58
 domináns játékos 53
 domináns párt 53–55
 „erős párt partnere” 47
 „erős pártok” 47
 központi játékos 54
 központi párt 54, 55
 „magpárt” 45
 „nagyon erős párt” 47
 „pusztán erős párt” 47
- koalíciós alku 24, 27, 29, 35, 36,
39, 46, 48, 51, 56, 72, 83, 90,
211
 alkuajánlat-tétel 26
 mellékfizettség 25
- kongruencia
 policy-preferenciák és
 kormánypolitika ~ája 14,
 158
 személyi preferenciák és
 pártösszetétel ~ája 14, 158
- konstruktív bizalmatlansági
 indítvány 18, 84–86, 191, 195,
 196, 198–200, 217, 218, 220,
 222
- kormányalakítás
 ~ alkotmányos eljárása 200
 ~ politikai folyamata 14,
 198–220, 226

- ~ szabályai 192–198
- elekció 200
- nomináció 200
- procedúra 200
- processzus 200
- szelekció 200
- kormányalakítási alkuszituáció
 - félig-struktúrált ~ 74, 75
 - nyitott ~ 74
 - szabályozott ~ 75
 - Bulgária 75
 - Finnország 74
 - Görögország 75
 - Hollandia 75
 - Magyarország 201, 202
 - Norvégia 74
 - Románia 75
 - Svédország 74
- kormánypolitika 14, 31, 32, 63, 80, 99, 100
 - ~ és közpolitikai
 - preferenciák 14, 156–158
 - ~ és rezponzivitás 156–158
 - hiperrezponzív ~ 156
 - rezponzív ~ 14, 156–158
 - lásd még* kongruencia
- kormányprogram 84, 193, 195, 197, 198, 204
- közpolitikai preferenciák *lásd* kongruencia; kormánypolitika
- köztársasági elnök *lásd* államfő
- külső támogató párt 17
- Loosemore–Hanby-index 229
- medián párt 31, 32, 48–50, 54, 64, 65, 69, 71
- medián szavazó 31, 64, 65
- medián törvényhozó/képviselő 31, 49, 53, 68
- miniszterelnök-jelölt 14, 38, 73, 76, 192, 195, 200, 206, 208
 - ~ kiválasztása
 - Magyarországon 210–224
 - lásd még* államfő szerepe a kormányalakításban;
 - formateur; informateur
- módszertani individualizmus 23
- monarcha *lásd* államfő
- negatív parlamentarizmus *lásd* parlamentarizmus
- nomináció *lásd* kormányalakítás
- Összefogás/Kormányváltók 211, 231
- parlament vétőhatalma 191
- parlamentarizmus
 - negatív ~ 37, 38
 - pozitív ~ 37, 38, 65, 71, 72, 92, 93
 - Hollandia 38
 - Magyarország 192
 - Portugália 38
 - Svédország 38
- pártprogram
 - aszimmetrikus koalíció 100, 106, 107, 109, 122, 123, 132, 137, 145–147
 - csendestárs 14, 99, 102, 113–115, 117, 126–129, 138–140, 149, 150, 152, 153–155
 - egyoldalúan fontos ügyek 100, 101, 106, 107, 109, 125, 132, 135, 146, 147, 150
 - kiegészítő/tangenciális profil 14, 99, 101, 102, 110–113, 125, 126,

- 135–138, 140, 147–149, 153–155
 legfontosabb ügyek 14, 99–101, 106–110, 112, 122–125, 131–135, 145–147
 legkisebb rossz 14, 99, 103, 104, 115–122, 129, 130, 140–144, 150–155
 Top 10 kérdés 100, 106, 108, 114, 122–125, 128, 131–134, 145–147, 262, 271, 274, 276, 277
 pártszervezet három arca 16, 212, 213, 216, 217
 policy-kongruencia *lásd* kongruencia
 policy
 ~ preferencia 27, 37, 42
 ~ tér 28, 43–45 *lásd még* programtér
 választók ~ preferenciái *lásd* kongruencia, kormánypolitika
 politikaihangsúly-elmélet *lásd* hangsúly-elmélet
 politikai verseny hangsúly-elmélete *lásd* hangsúly-elmélet
 pozitív parlamentarizmus *lásd* parlamentarizmus
 preferenciák *lásd* kongruencia; kormánypolitika; közpolitikai preferenciák; policy
 prezidencializálódás, magyar politikái 197
 programtér
 egydimenziós ~ 28, 31, 42, 55, 64, 90
 többdimenziós ~ 22, 34, 41–48, 80, 90, 234
 racionális döntések elmélete 23, 24, 41
 rezponzív kormánypolitika *lásd* kongruencia; kormánypolitika
 rezponzivitás *lásd* kongruencia; kormánypolitika
 szelekció *lásd* kormányalakítás
 Szociáldemokrata Platform (MSZP) 216
 Szocialista Platform (MSZP) 216
 választás
 jelöltállítás 40, 200, 227, 228, 230, 231
 jelölt-visszaléptetés 200, 203, 230, 231
 ~i együttműködés 200, 203, 230, 231
 ~i együttműködés kizárása 231
 választási koalíció 40, 192, 200, 201, 222, 230, 231
 választási rendszer 40, 84, 87, 89, 192, 200, 201, 210, 227–231
 arányosság 229, 230
lásd még Loosemore–Hanby-index
 bejutási küszöb 40, 227, 228
 elvesző szavazat 229
 implicit bejutási küszöb 228
 jelöltállítási küszöb 40, 227, 228
 mandátumelosztás 226, 228
 választási mérnökösködés 229

választók 13, 14, 31, 156–161,
163, 172, 173, 179, 180, 184,
187, 191, 205, 225, 228–230,
232–235, 237

~ policy-preferenciái
lásd kongruencia;
kormánypolitika

~ személyi preferenciái

lásd kongruencia

végrehajtási koalíció 17, 40, 192,
201

voluntarizmus, pártoké 227, 232

Névmutató

- Áder János 223
Andeweg, Rudy B. 59, 91
Antall József 18, 19, 187, 198,
199, 203, 204, 212, 213, 221,
224, 234, 285
Axelrod, David 29, 43
- Bäck, Hanna 61, 62, 68
Bajnai Gordon 18, 87, 187, 195,
217–221, 233, 285
Békesi László 214, 215
Bergman, Torbjörn 37, 38, 70,
94
Bokros Lajos 220
Boross Péter 18, 114, 198, 199,
212, 213, 215, 221
Browne, Eric C. 27
Budge, Ian 41, 49, 51, 69, 261
- Dávid Ibolya 209
De Swaan, Abram 29, 30
De Winter, Lieven 36, 59, 61, 91
Downs, Anthony 25, 51
Dumont, Patrick 59, 61, 62, 68, 91
- Fodor Gábor 215, 219
Für Lajos 213
- Glatz Ferenc 219
Göncz Árpád 198, 199, 203, 204,
213, 215, 223, 224
Gráf József 220
Grofman, Bernard 43, 44
- Gyurcsány Ferenc 18, 19, 85,
186–188, 194, 215–217, 219,
221, 285
- Horn Gyula 18, 199, 204,
213–215, 221
- Kemenes Ernő 199, 214, 215
Kiss Péter 216, 217
Kovács László 215
- Laver, Michael 33, 41, 46–49,
51–53, 59, 64, 69, 94
Leiserson, Michael 26
- Mádl Ferenc 85, 199, 209, 217,
223
Magyar Bálint 215
Martin, Lanny W. 69, 70
Medgyessy Péter 18, 196, 199,
208, 217, 221, 285

Mesterházy Attila 211
Morgenstern, Oskar 22, 24
Müller, Wolfgang C. 55, 63, 70,
91, 94

Németh Miklós 214, 215

Orbán Viktor 18, 19, 197, 199,
221

Pál László 215
Patai Mihály 219
Pető Iván 215

Riker, William H. 24–26, 43

Schmitt Pál 223, 254
Schofield, Norman 44–46
Shepsle, Kenneth 46–48
Sólyom László 218, 220, 223

Stevenson, Randolph T. 69, 70
Strøm, Kaare 41, 55, 56, 63, 70,
91, 93, 94
Surányi György 219

Szabó Iván 213
Szabó János 19

Takács János 219
Taylor, Michael 33
Torgyán József 19, 285
Túri-Kovács Béla 19

Veres János 217
Vértes András 219
Vitányi Iván 215
Von Neumann, John 22, 24
Vonza András 19

Warwick, Paul V. 66, 67